

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

**SEMBOİK ETKİLEŞİMCİLİK VE ÇAĞDAŞ SOSYAL
TEORİ: TOPLUMA YENİ BAKIŞLAR**

MUTALİPU YİKEBALİ

2502120434

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. YÜCEL BULUT

İSTANBUL - 2018

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : Mutalipu YIKEBALI Numarası : 2502120434
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : Sosyoloji Anabilim Dalı Danışmanı : Prof. Dr. Yücel BULUT
Tez Savunma Tarihi : 02.08.2018 Saati : 09:30
Tez Başlığı : Sembolik Etkileşimcilik ve Çağdaş Sosyal Teori: Topluma Yeni Bakışlar.

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 50. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-Prof. Dr. Yücel BULUT		Kabul
2-Prof. Dr. İsmail COŞKUN		
3- Prof. Dr. Yusuf ADIGÜZEL		Kabul
4- Doç. Dr. Bülent ŞEN		
5- Dr. Öğr. Üyesi Ö. Faruk OCAKOĞLU		Kabul.

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Doç. Dr. Enes KABAKÇI		Kabul
2- Dr. Öğr. Üyesi M. Güven AVCI		Kabul

ÖZ

Sembolik Etkileşimcilik ve Çağdaş Sosyal Teori: Topluma Yeni

Bakışlar

Mutalipu Yikebali

Bu çalışmada, sembolik etkileşimcilik kuramının Amerikan sosyolojisinde ortaya çıkışı, teorik varsayımları ve toplum anlayışı ele alınmıştır. Sembolik etkileşimciliğin birey odaklı sosyolojik kuram olarak düşünülmesi ve hep teorik düzeyde araştırılması konuyu ele almamıza sebep oldu. Bu kuramın güncel durumlarının incelenmesine ihtiyaç duyduğumuz için mevcut sosyolojik birikimimiz temelinde konuyu araştırıp Türk sosyolojisinin gelişimine katkıda bulunmak istedik. Bu çalışmanın sosyolojik perspektiflerin daha iyi anlaşılması için katkı sağlayacak niteliğe sahip olması amaçlandı. Üç bölümden oluşan tezin ilk bölümünde Amerikan sosyolojisinin ortaya çıkışındaki tarihsel süreçler anlatılmaya çalışıldı. Ayrıca Amerikan sosyolojisinin ortaya çıkışı, kurumsallaşması, profesyonel yöne doğru ilerlemesinin tüm tarihsel boyutları ele alındı. Özellikle sembolik etkileşimciliğin ortaya çıkışındaki tarihsel koşullardan bahsedilmeye çalışıldı.

Çalışmamızın ikinci bölümünde sembolik etkileşim kuramının gelişimine katkıda bulunan Goerge Herbert Mead, Herbert Blumer, Erving Goffman gibi ünlü sosyologların çalışmaları değerlendirildi. Böylece sembolik etkileşimciliğin tam bir resmi çizilmeye çalışıldı.

Tezin son bölümünde sembolik etkileşimciliğe yönelik yapılan eleştiriler, bu kuramın diğer sosyolojik perspektifler ile olan ilişkisi, metodolojik yaklaşımları ve son zamanlarda bu sosyolojik yaklaşım üzerinde yapılmış çalışmalardan bahsedilmiştir.

Genel olarak bu çalışmamızda, sosyolojide mikro ile makro arasında köprü kurmaya çalışan sembolik etkileşimciliğin bireysel durumlara odaklanmasının yanı sıra toplumsal meseleleri ele alma biçimleri değerlendirildi. Ayrıca bu kuramın pratik hayattaki birçok konuya uygulanabilir bir kuram olduğu gösterilmeye çalışıldı.

Anahtar Kelimeler: Sembolik Etkileşimcilik, Amerikan sosyolojisi, Etkileşim Düzeni, George Herbert Mead, Herbert Blumer, Erving Goffman

ABSTRACT

Symbolic Interactionism and Contemporary Social Theory: New Perspectives on Society

Mutalipu Yikebali

In this work, it is aimed to discuss the emergence and theoretical assumptions of symbolic interactionism in American sociology, and as well as its current research situation. The main reason why we select the topic is that symbolic interactionism is considered as an individual-oriented sociological theory, and that it is always theoretically researched. We sought to make contribution to the development of Turkish sociology by studying this subject based on our current sociological knowledge. In this study, we planned to reexamine this theory in terms of its development history and current situation, as well as its new perspectives on society.

In the first section of our thesis, the historical process of the emergence of American sociology was widely explained. In addition, institutionalization and professional progress of the American sociology was addressed. And we also explored the historical background of emergence of symbolic interaction specifically.

In the second part of our work, symbolic interactionist and their main works have been discussed. The main interactionist, such as Goerge Herbert Mead, Herbert Blumer and Erving Goffman were especically introduced and reevaluated. And we have tried to draw a whole picture of symbolic interactionism.

In the last part of the thesis, criticism about symbolic interaction, its relationships with other sociological perspectives, methodological approaches and current studies were explored.

In general, through studying this subject, we tried to build the bridge between the micro and macro sociology. It is our conclusion that symbolic interactionism is focused on individual situations as well as wide range of social issues. Symbolic interaction theory also has strong perspectives on society. Moreover, this theory is applicable to many subjects in practical life in a large extend.

Key words: Symbolic Interactionism, American Sociology, Interaction Order, George Herbert Mead, Herbert Blumer, Erving Goffman

ÖNSÖZ

Çalışmamız genel olarak sembolik etkileşimcilik kuramının ortaya çıkışı ve toplum anlayışını açıklamaya adandı. Sembolik etkileşimcilik, erken dönemlerde toplumu birey açısından inceleyen kuram olarak etiketlenmiştir. Günümüzde ise etkileşimcilik kuramı toplumsal yaşamın tüm yönlerini kavrayabilen bir sosyolojik kurama dönüşmüştür. Bu anlamda sembolik etkileşimcilik bireysel durumlarla ilgilenmenin yanı sıra, toplumsal özelliklerin oluşumuna özen gösteren bir kuramdır. Böyle bir görüş açısından hareket ederek, sembolik etkileşimciliğin topluma bakış açılarını yeniden keşfetmek; etkileşim sürecindeki düzenin ortaya çıkışını analiz ederek toplumsal düzeni daha anlaşılabilir kılmak; bu kuramın şimdiki gelişimlerinden söz ederek sosyal problemlere uygulanabilir bir kuram olduğunu kanıtlamak ve sosyolojik kuramlar içerisindeki yerini tespit ederek Türk sosyolojisinin gelişimi için katkı sağlamak gerektiğini ön gördük.

Sembolik etkileşimcilik kuramının günlük yaşamdaki etkileşim biçimleri, kuralları ve etkileşim düzeninin doğasını incelemekle sosyolojik teoride benzersiz bir konuma sahip olduğu açıktır. Etkileşimcilere göre toplum, bireylerin etkileşim süreçlerinde paylaştıkları ortak anlam temelinde inşa edilen devasa yapıdır. Bireyler ise, kendileri tarafından üretilmiş toplumun etkileşimsel biçimleri ve durumların anlık özellikleriyle uğraşan ve toplumun zihinsel varlığını temin eden nesnel ve öznel deneyimlere sahip aktördür. Böyle bir görüş temelinde konuyu değerlendirmek Amerikan sosyolojisini anlamamıza fırsat sunma bakımından çalışmamızın ana eksenini oluşturmuştur.

Bu çalışmanın yapılması hiç kolay olmamıştır. Uzun bir süreç olan doktora programına başladığımdan beri tezin bitmesine kadar her aşamada beni her daim destekleyen, kol kanat geren, ders ve çalışmamdaki eksiklerim karşısında daima anlayış gösteren İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölüm Başkanı Prof. Dr. İsmail COŞKUN'a, tez konumun seçilmesi ve hazırlanmasında sayısız yardımda bulunan danışmanım Prof. Dr. Yücel BULUT'a, tez çalışmama yakından ilgi gösteren ve kıymetli fikirler veren Kırklareli Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Bülent Şen'e ve başta Doç. Dr. Enes KABAKCI ve Prof. Dr. Yusuf ADIGÜZEL olmak üzere İstanbul Üniversitesi Sosyoloji

bölümündeki tüm öğretim üyelerine, gurbetteki zor ve sıkıntılı hayatımı semimi dostlukları ve fedakarlıklarıyla kolaylaştıran bütün arkadaşlarıma, doktora yapmam için en büyük desteği sağlayan anneme ve kardeşlerime teşekkür ederim.

Mutalipu Yikebali

İstanbul, 2018

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SEMBOLİK ETKİLEŞİMCİLİĞİN GELİŞİMİ: TARİHSEL VE ENTELEKTÜEL BAĞLAM

1.1 Amerika’da Sosyolojinin Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Koşullar.....	9
1.2 Erken Dönem Amerikan Sosyolojisindeki Eğilimler.....	21
1.2.1 Dindarlıktan Bilimselliğe Doğru	21
1.2.2 Evrim ve İlerleme Fikri.....	23
1.2.3 Sosyal Reform Ruhu.....	29
1.2.4 Toplumsal Süreç ve Adaptasyon Meselesi.....	32
1.2.5 Pragmatizm	36

İKİNCİ BÖLÜM

SEMBOLİK ETKİLEŞİMCİLİĞİN TEORİK TEMELLERİ VE TOPLUM ANLAYIŞI

2.1 Sembolik Etkileşimcilik: Tarihsel Gelişim	39
2.2 George Herbert Mead: Sembolik Etkileşimcilik ve Toplum.....	48
2.2.1 Jestlerden Dile Doğru	53
2.2.2 Benlikten Zihne Doğru	61
2.2.3 Zihinsel Süreçlerin Oluşumu ve Sonuçları.....	75
2.2.4 Toplumun Doğuşu	82
2.3 Herbert Blumer ve Sembolik Etkileşimcilik Kuramı.....	89
2.3.1 Blumer’in Sembolik Etkileşimciliği Çerçeveselendirmesi.....	90
2.3.2 Blumer’in Metodoloji Anlayışı ve Sembolik Etkileşimcilik	98
2.4 Erving Goffman: Etkileşim Düzeni ve Sembolik Etkileşimciliğin Çeşitlenmesi	109
2.4.1 Etkileşim Düzeni Fikri	112
2.4.2 İzlenim Yöntemi ve Etkileşim Biçimleri	115
2.4.3 Oyun Metaforu - Kişisel Hesaplaşma	121
2.4.4 Etkileşim Ritüelleri ve Yüz Çalışması.....	123

2.4.5 Kamusal Alandaki Etkileşim Düzen Sorunu.....	127
2.4.6 Bireysel Deneyimlerin Durumsal Özellikleri - Çerçeve Analizi	135
2.4.7 Total Kurumlara Örnek Olarak Tımarhaneler.....	141
2.4.8 Benliğin Kırılma Noktası Olarak Damgalanmış Kimlikler	149
2.4.9 Benliğin Yapılanması ve Yapılandırılması	153
2.4.10 Erving Goffman'ın Metodolojisi	157
2.5 Iowa Okulu ve Manford Kuhn'un Benlik Çalışmaları	160

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEMBOİLİK ETKİLEŞİMCİLİĞİN ÇAĞDAŞ SOSYAL TEORİDEKİ ETKİLERİ

3.1 Sembolik Etkileşimcilere Yönelik Tarihsel Eleştiriler ve Çözümlemeler.....	173
3.1.1 Yapı Anlayışı Meselesi	173
3.1.2 Araştırma Yöntemindeki Bilimsellik Meselesi.....	177
3.1.3 Politika Kavrayışındaki Eksiklik Meselesi.....	180
3.1.4 Marksizm	181
3.2 Sembolik Etkileşimcilik ve Diğer Sosyolojik Kuramlar	187
3.3 Sembolik Etkileşimcilik Kuramının Pratiğe Uygulanması	198
3.3.1 Benlik ve Kimlik	199
3.3.2 Sapma ve Etiketleme	202
3.3.3 Duygu.....	204
3.3.4 Irk Meseleleri.....	206
3.3.5 Moda	209
3.3.6 Toplumsal Cinsiyet.....	210
3.3.7 Post-modernizm.....	213
3.3.8 Diğer Alanlar	215
3.4. Metodolojik Gelişim Açısından Sembolik Etkileşimcilik	216
SONUÇ.....	222
KAYNAKÇA	234
ÖZGEÇMİŞ.....	264

GİRİŞ

Sembolik etkileşimcilik kuramı çağdaş sosyolojide yeni bir kuram olarak 20. yüzyılın başlarında ABD’de ortaya çıkmıştır. Sembolik etkileşim kuramı ilk başta temel olarak toplumsal etkileşimin ortaya çıkışı, insan benliği, bireylerin sosyal rolleri üstlenmesi, zihin ve toplumsal hayatın şekillenmesi ve etkileşim düzeniyle ilgilenmiştir. Ancak günümüzde bu kuram çeşitlilik kazanarak kozmopolit bir kurama dönüşmüştür.

Sembolik etkileşim kuramının temel fikirleri George Herbert Mead tarafından 20. yüzyılın başlarında geliştirilmiştir. Ancak Mead, sembolik etkileşimcilik konusunda sistemli eserler üretmemiştir. Chicago Üniversitesi’nde vermiş olduğu sosyal psikoloji dersinin öğrenciler tarafından alınmış notları ölümünden sonra derlenip kitap olarak yayınlanmıştır. Bu yüzden ilk başta sembolik etkileşimcilik kuramının teorik çerçevesinin net bir şekilde çizilmediğini hatırlatmalıyız. Ancak sonraki zaman dilimi içinde bu kuramın teorik çerçevesi ve metodolojik yaklaşımları Mead’in öğrencisi Herbert Blumer tarafından açıklanmıştır. Özellikle, Blumer’in 1937 yılında “Sembolik Etkileşimcilik” kavramını ortaya koyduğundan 1960’lara kadar olan tarihsel süreçte bu kuram metodolojik ve kavramsal olarak geniş bir çerçeve içinde gelişim dönemini yaşamıştır. Blumer’in 1960’lardan sonra tekrar ele almasıyla bu kuramın sosyolojik bir kuram olma dönemine girdiğini söyleyebiliriz. Blumer, 1960’larda sembolik etkileşimcilik konusuna ait teorik girişimde bulunurken, Chicago sosyolojisinde eğitim gören Erving Goffman gibi sosyologlar sembolik etkileşimcilik kuramının pratik hayattaki konularını ele almış ve **Gündelik Hayatta Benliğin Sunumu** ve **Damga** gibi popüler eserleri üretmiştir.

1960’lı yıllardan sonra sembolik etkileşim kuramı giderek artan cazibesiyle birçok sosyoloğun ilgisini çekmiş ve sonraki dönemlerde sosyolojideki üç büyük kuramdan biri haline gelmiştir. Sembolik etkileşimcilik ilk başta öznenin durumuna yönelik sosyolojik kuram olarak ortaya çıkarken, günümüzde toplumsal meseleleri tüm yönleriyle inceleyen sosyolojik kurama dönüşmüştür.

Amerikan sosyolojisinde özel yeri olan sembolik etkileşimcilik kuramının sosyolojik bir kuram olarak ortaya çıkma çabalarını açıklama girişiminde bulunmak kolay değildir. Ele aldığımız konu kapsamında İngilizce kaynaklara baktığımızda, ilgili araştırma konularının ele alındığını görmekteyiz. Ancak bu çalışmalarda sembolik etkileşimciliğin genel eğilimleri ve toplum anlayışı geniş kapsamda hiç tartışılmamıştır. Üstelik sembolik etkileşimcilik bireysel problemlerle ilgilenen sosyolojik kuram olarak tanıtılmaktadır. Sosyologların çoğunun, sembolik etkileşimciliği bireysel meselelere odaklanan kuram olarak görmesi bizim bu konuyu seçmemizdeki önemli nedenlerden biridir. Günümüzde sembolik etkileşimcilik kuramı toplumsal etkileşimden daha ziyade geniş kapsamdaki toplumsal olguları anlatan sosyolojik kurama dönüşmüştür. Kaldı ki sembolik etkileşimciliğe yönelik kuramsal çalışmalar yapılırsa da, bu kuramın gelişim tarihi ihmal edilmiştir.

Günümüzde George Herbert Mead, Herbert Blumer, Erving Goffman gibi ünlü sosyologların görüşlerini analiz eden birçok araştırma bulunmaktadır. Ancak konuyla ilgili İngilizce kaynaklar bulunmasına rağmen, sembolik etkileşimciliğin güncel durumunu ve toplum anlayışını bütün yönleri ile kapsayacak bir çalışmanın eksik olduğunu düşünüyoruz. Sembolik etkileşimcilik hakkında güncel çalışmaların yapılmaması konuyu ele almamızdaki en temel motivasyondur. Ayrıca sembolik etkileşimcilik kuramı Türkiye sosyolojisinde sistemli şekilde tanıtılmadığı için çalışmamızın sosyolojik gelişimler için faydalı olacağını düşünüyoruz. Üstelik, genel anlamda Amerikan sosyolojisinin Türk sosyolojisine etkisi üzerindeki literatüre katkıda bulunmak istiyoruz. Söz konusu sembolik etkileşimcilik hakkındaki Türkçe literatürleri araştırdığımızda tam teşekküllü bir çalışmanın yapılmadığını gördük. Dolayısıyla Amerikan sosyolojisinin gelişimi bağlamında sembolik etkileşimciliğin gelişim tarihi ve toplum anlayışını analiz etmenin ufuk açıcı bir girişim olacağına inanıyoruz.

Türkiye’de sembolik etkileşimcilik hakkındaki çalışmalara bakıldığında birtakım tercüme eserler bulunur. Bu çalışmaların çoğu sosyoloji kuramları hakkında değerlendirme ve makale derlemesidir. Ancak bu malzemelerde sembolik etkileşimcilik birer bölüm olarak anlatıldığı için herkesi ikna edici ve sembolik etkileşimciliğin gelişimi ile toplum

anlayışını anlatabilecek bir kaynak bulunmamaktadır. Şimdiye kadar yapılmış tezlere baktığımıza Dolunay Şenol'un 1990'da bitirmiş olduğu **Mikro Sosyolojiden Makro Sosyolojiye Köprü Kuran Bir Yaklaşım: Sembolik Etkileşim** adlı yüksek lisans tezini bulmaktayız. Bu tezde sembolik etkileşimciliğin genel görüşleri anlatılmasına rağmen, derin analizler yapılmamış ve yeni gelişimler ele alınmamıştır. Ayrıca, Ferhan Mutluer'in 1991 yılında tamamlamış olduğu **Fonksiyonalist ve Sembolik Etkileşimci Yaklaşımların Sapmaya İlişkin Görüşlerinin Karşılaştırılması** adlı yüksek lisans tezi ve Hasan Sankır'ın 2010 yılında bitirmiş olduğu **Sembolik Etkileşimci Yaklaşım Çerçevesinde Plâstik Sanatlarda Kadın Sanatçı Kimliği** adlı doktora tezleri bulunmaktadır. Bu iki çalışma, sembolik etkileşimciliğin pratik konulara uygulanması olup, teorik meselelere odaklanmış değildir. Kısacası, sembolik etkileşimcilik hakkında Türkçede daha az araştırma yapıldığını görüyoruz.

Çalışmamızda sembolik etkileşimcilik kuramının gelişim ve toplum anlayışını Amerikan sosyolojisinin gelişim tarihi açısından ele alacağız. Ayrıca sembolik etkileşim kuramının toplumsal meselelere odaklanan kozmopolit bir kuram olduğunu kanıtlamaya çalışacağız. Üstelik sembolik etkileşimcilik kuramının toplum anlayışına değinmeyi deumuyoruz. Böylece Türkiye'deki sosyolojik çalışmaların eğilim ve sorunlarını daha iyi bir şekilde anlaşılır kılmayı ön görüyoruz.

Çalışmamızda sembolik etkileşimcilik kuramının kurucuları ve onların temel fikirleri, bu kuramın sosyolojiye katkısı, gönümüzdeki temsilcileri ile onların eserleri üzerine odaklanmayı düşünüyoruz. Yine sembolik etkileşimciliğin gelişim tarihi ve toplum anlayışını 20. yüzyılın başlarında Amerikan toplumunda yaşanan tarihsel değişim bağlamında açıklamayı hedefliyoruz. Bunun için ilk olarak Amerikan sosyolojisinin ortaya çıkışındaki tarihsel ve entelektüel bağlamı değerlendireceğiz. Amerikan toplumundaki dönüşümün sosyolojinin ortaya çıkışındaki etkilerini vurgulayacağız. Daha sonra Amerikan sosyolojisinin üniversitelerde yerleşimi, kurumsallaşması ve ortaya çıkan genel eğilimlerden bahsetmeyi planlıyoruz. Böylece Amerikan sosyolojisinin gelişim tarihini kısaca anlatarak sembolik etkileşimciliğin gelişmesindeki tarihsel ve entelektüel koşullara değinmiş olacağız. Sembolik etkileşimcilik kuramının Amerikan toplumundaki

siyasi ve ekonomik değişimlerin sonucu olarak ortaya çıkan akademik araştırmalara eşlik ederek 20. yüzyılın başlarında ortaya konulduğunu tespit etmeye çalışacağız.

Amerikan toplumu 20. yüzyılın başlarında göçmenlik, kentleşme ve ekonomik gelişim süreçlerini yaşıyorken; sosyologlar toplumsal uyum, bütünleşme, toplumsal süreç, toplumsal düzen, bireysel özgürlük ve çıkar ilişkileri konularını ele almışlardır. Toplumsal yapıdaki değişim ve özellikler sosyal teorilerde elbette yansımaları bulmuştur. Ayrıca 20. yüzyılın başlarında Amerika’da davranış bilimlerine olan ilgi büyük ölçüde artmıştır ve belli düzeyde deneysel veriler elde edilmiştir. John Watson gibi birçok davranış bilimcisi insan ve hayvan davranışları üzerine deneyler yapmıştır. Üstelik pragmatizm, Darwinizm gibi birçok kuram Amerikan toplumundaki bireysel uyum ile toplumsal entegrasyon meseleleri için bilimsel yön belirlemiştir. Çalışmamızda yukarıda bahsedilen toplumsal özellikler ile Amerikan sosyolojisinin ortaya çıkış dönemlerindeki genel eğilimleri bağlamaya çalışacağız. Böylece Amerikan sosyolojisinin erken dönemlerinde hangi toplumsal mesele ve konulara odaklanıldığını tasnif edeceğiz. Amerikan sosyolojisindeki genel eğilimleri değerlendirmenin yanı sıra sembolik etkileşimciliğin gelişmesindeki tarihsel ve entelektüel bağlamı da ele alacağız.

Sembolik etkileşimcilik kuramı 20. yüzyılın başlarından sonralarına kadar tarihsel süreç içinde üzerinde tartışılma yapılmış, karşı perspektifler ortaya konulmuş ve sosyolojik kuram olma girişiminde bulunmuş sosyolojik bir kuramdır. Bu yüzden konu hakkında yapılan tarihsel değerlendirmelerin de dikkate alınmasının önemli olduğunu düşünüyoruz. Çalışmamızda ayrıca sembolik etkileşimcilik kuramının hangi akademik tartışma ortamında kendini beslediğini belirtmeye çalışacağız. Sembolik etkileşimcilik kuramının gelişimini ve toplum anlayışını açıklarken, Charles Horton Cooley, George Herbert Mead, Herbert Blumer ve Erving Goffman gibi öncülerden detaylı şekilde bahsedeceğiz. Ayrıca sembolik etkileşimcilerin temel görüşlerini, onların eylem ve toplum anlayışını ele alacağız.

Bilindiği gibi ilk sembolik etkileşimci sosyolog Charles Horton Cooley’in “Ayna Benlik” fikri George Herbert Mead’i büyük ölçüde etkilemiştir. Ayrıca onun bireysellik ve davranış üzerindeki görüşleri sembolik etkileşimciliğin gelişmesine de katkıda

bulunmuştur. Cooley'in sosyolojideki en önemli katkılarından biri ise, onun fert ve toplum ilişkisi üzerine odaklanmasıdır. Dolayısıyla Cooley'in görüşlerini de esas alacağız ve sembolik etkileşimcilik kuramının gelişimi için ne tür katkılarda bulunduklarını tespit etmeye çalışacağız.

Sembolik etkileşim kuramı tarihinde George Herbert Mead en önemli figür ve bu ekolün kurucusu olarak sayılmaktadır. Mead, sembolik etkileşimcilik kuramının temel konuları hakkında birçok alanda inceleme yapmıştır. Mead'in organizma davranışları üzerindeki edim felsefesi, jestler ve onların anlamlı sembol olarak kullanılması, benlik ve zihnin ortaya çıkışıyla alakalı birçok kavramı çalışmamızda geniş kapsamda değerlendirilecektir. Böylece sembolik etkileşimcilik kuramının ilk başta ne tür akademik tartışmalarda bulunduğunu saptayarak, bu kuramın en temel amaçlarını belirtmeye gayret göstereceğiz.

Mead'in toplum anlayışı konumuz itibarıyla oldukça önemlidir çünkü şimdiye kadar yapılan araştırmalarda sembolik etkileşimciliğin toplum anlayışı hiç değerlendirilmemiştir. Çalışmamızda Mead'in toplum hakkındaki fikirlerine geniş kapsamda yer verilecektir. Böylece Mead'in toplumun oluşumuna dair değerli fikirlerini açık şekilde ortaya koyduğunu göstermeye çalışacağız. Çalışmamızda yine Mead'in 20. yüzyılın başlarında Amerikan toplumunda yaşanan göçmenlik, kentleşme gibi meselelere yanıt olarak psikolojik uyum, ilerlemecilik gibi konuları ele alması, jestlerin kullanımı, dilin gelişimi, etkileşimin şekillenmesi, zihin gibi konulara değinmesi arasındaki ilişkileri çözümlemeye çalışacağız. Bu konuda Mead'in ilkel bir toplumun oluşumundaki psikolojik, sosyolojik koşul ve ilkelerden bahsettiği iddiasındayız. Mead'in, kapitalizmdeki çelişki, sınıfsal çatışma gibi yapısal konularda araştırma yapmadığı doğrudur. Çalışmamızda Mead'in, Amerikan toplumunda yaşanan göçmenlik, toplumsal entegrasyon, kentleşme gibi toplumsal olayların bireyler üzerindeki psikolojik ve sosyolojik sonuçlarını ele alma çabasında bulunduğunu göstermeye çalışacağız.

Herbert Blumer ise sembolik etkileşimcilik kuramının gelişimine büyük katkıda bulunduğundan ötürü çalışmamızda bahsedilecek önemli bir figürdür. Çalışmamızda Blumer'in görüşlerini kısaca anlatmayı ummaktayız. Mead sembolik etkileşimcilik

kuramını ortaya koyarken sistematik açıklamalarda bulunmamıştır. Dolayısıyla sembolik etkileşimciliğin genel paradigmasını çizme görevini Blumer üstelemiştir. Blumer, Mead öldükten sonra onun görüşlerini sistemli bir şekilde açıklama görevini yapmıştır. Çalışmamızda Blumer'in 1937 yılından 1962 yılına kadar olan uzun süreç içindeki akademik çalışmalarını değerlendirerek sembolik etkileşimcilik kuramının gelişim süreçlerini açıklama gayretinde bulunacağız. Çalışmamızda yine sembolik etkileşimciliğin 1950'lerin sonlarında yapısal işlevselcilik karşısında kendi imajını nasıl kazandığını göstermeye çalışacağız. Parsons yapısal işlevselcilik kuramında, toplumun bütünlüğünü ve kültürel normlarını ön plana çıkarırken Blumer, toplumsal bütünleşmenin tam tersine bireysel irade ve eylemdeki özgürlüklerden bahsederek kendi versiyonundaki etkileşimcilik fikrini geliştirmiştir. Bu yüzden Blumer'in çalışmalarına değinerek sembolik etkileşimciliğin Cooley ve Mead tarafından geliştirilen toplum anlayışının hangi yöne sürüklendiğini göstermeye çalışacağız.

Cooley ve Mead toplumun oluşumu ve toplumun yapısal özelliklerini analiz ederken, Erving Goffman ise, toplumsal etkileşimin düzenini bulmaya çalışan bir sosyologdur. Mead toplum hakkında argüman geliştirirken, Goffman etkileşim düzeni hakkında pratik konuları ele aldığından dolayı çalışmamıza dahil edilecektir ve etkileşim düzeninin tüm boyutları analiz edilecektir. Goffman'ın çalışmalarını değerlendirerek sembolik etkileşimciliğin sadece kuramsal bir çerçevede değil, toplumsal hayata da uygulanabilir bir kuram olduğunu kanıtlamaya çalışacağız. Goffman, bir aktörün günlük etkileşim faaliyetinde kendi eylemlerini nasıl biçimlendirdiğini anlamaya odaklanmıştır. Goffman'ın total kurumlar hakkındaki çalışmasının sembolik etkileşimciliğin toplum anlayışını daha iyi şekilde anlamamız için güzel bir pencere sunduğu iddiasındayız. Bu yüzden çalışmamızda Goffman'ın toplumsal etkileşim sürecinde yapısal etkiler ile bireysel iradeler arasındaki gerilimi nasıl açıkladığından söz edeceğiz. Böylece Goffman'ın etkileşim düzeni fikriyle toplumsal düzeni anlamaya çalışıp, sembolik etkileşimciliğin toplum anlayışını çerçevelemeye çalışacağız.

Çalışmamızda son olarak sembolik etkileşimciliğin yapısal işlevselcilik, etnometodoloji, fenomenoloji gibi sosyolojik kuramlar ile olan ilişkisini açıklayacağız. Bu kurama ilişkin son zamanlarda yapılmış sosyolojik çalışmaları değerlendireceğiz. Örneğin, 1950'lerden sonra Amerikan sosyolojisinde ortaya çıkan yapısal işlevselcilik kuramı insanın davranışına neden olan dış faktörler üzerine odaklanmıştır. Bu nedenle insan eylemindeki iç faktörler ihmal edilmiştir. Çalışmamızda bireysel davranışı toplum tarafından belirlenen olgu olarak gören ve bireyin toplum tarafından yaratılan bir varlık olduğunu iddia eden sosyolojik kuramlarla sembolik etkileşimciliğin eylem anlayışını karşılaştıracğız. Ayrıca Blumer versiyonundaki sembolik etkileşimcilik kuramının yapısal işlevselciliğin ihmal ettiğı bireysel faktörlere önem verdiğini göstereceğiz. Ayrıca yapısal işlevselcilik ile sembolik etkileşimciliğin toplumsal değişim konularını nasıl ele aldıkları karşılaştıracğız. Çalışmamızda yine sembolik etkileşimciliğin birey ve topluma birlikte önem veren bir kuram olduğuna dair tespitler yapmaya çalışacağız.

Araştırmada kullanılacak birincil kaynaklar sembolik etkileşimciliğin kurucuları sayılan Charles Horton Cooley, George Herbert Mead, Herbert Blumer, Erving Goffman gibi sosyologların eserleridir. Konuyu incelerken büyük ölçüde İngilizce kaynaklardan yararlanacağız. Dönem itibariyle, sembolik etkileşimciliğin ortaya çıktığı 20. yüzyılın başlarından şimdiye kadar uzanan tarihi süreç ele alınacaktır. Sembolik etkileşim üzerinde değerlendirmede bulunurken konuyla alakalı sosyologların etkileşimcilik üzerindeki sentezleri göz ardı edilmeyecektir. Araştırma esnasında metin incelemesinden elde edilen bilgi ile Amerikan sosyolojisinin birikimi arasında karşılaştırma yapılacaktır ve güncel ilişkiler kurulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SEMBOOLİK ETKİLEŞİMCİLİĞİN GELİŞİMİ: TARİHSEL VE ENTELEKTÜEL BAĞLAM

Etkileşimin sübjektif ve objektif yönlerini birlikte inceleyen, sosyolojik yaklaşımlar içinde özel yeri olan sembolik etkileşimciliğin ortaya çıkışını değerlendirmek oldukça zordur. Böyle bir girişimde bulunurken uzun tarihsel bir sürece, akademik gelişmelere, özellikle Amerikan sosyolojisinin ortaya çıkışının yanı sıra sosyolojinin tarihsel gelişimlerine de müracaat etmek gerekmektedir.

Sosyoloji Amerika'da 1892 yılında ilk başta Chicago Üniversitesi'nde kurumsal destek görmüştür. Sonraki tarihsel süreçlerde Columbia Üniversitesi (1893) başta olmak üzere birçok üniversitede sosyoloji bölümleri tesis edilmiştir ve böylece bu yeni disiplinin Amerika üniversitelerinde yerleşme çağı başlamıştır. Kronolojik olarak bakıldığında, Chicago Üniversitesi'nde 1892 yılında kurulan sosyoloji bölümünün tarihi, Durkheim'in 1895 yılında Paris'te sosyoloji bölümü kürsüsüne geçerek sosyolojiyi gerçek bir disiplin yapma olayından birkaç yıl daha erkendir (Calhoun, 2007:1).

19. yüzyılın sonlarında Avrupalı sosyologlar sanayileşme, siyasi değişim ve ekonomik gelişmelerden kaynaklanan toplumsal meselelere yönelik makro açıdan sosyal düzen arayışında bulunurken, Amerika'da sosyologlar sosyal düzenden daha ziyade kentleşme ve etnik uyum meselelerine odaklanmıştır. Amerika sosyolojisinde ilk başta ele alınan problemler içinde kente akan nüfusun sosyal entegrasyon ve uyum meselesi genel itibarıyla birçok sosyoloğun eserlerinde kendi ifadesini bulmuştur. Göçmenleri, bulunduğu topluma entegre etme, ırksal problemleri çözme, yoksulluğu giderme, toplumsal ıslahat ve değişim vb. konular sosyologların ana fikirlerinin gelişmesi ve sosyolojinin Amerika'da işe yarayabilir olduğunu kanıtlamada önemli rol oynamıştır.

Amerika'da sosyal bilimlerin gelişimi ile toplumun siyasi yapısı ve değişimleri arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Sosyoloji Amerikan toplumuna nasıl yerleşmiştir? İlk sosyologlar hangi akademik görüşlerden beslenmişlerdir? Sembolik etkileşimcilik

kuramının gelişiminde hangi perspektifler daha etkili olmuştur? Bu soruları yanıtlamak için öncelikle Amerikan toplumundaki tarihsel değişimlere bakmak gerekmektedir.

1.1 Amerika’da Sosyolojinin Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Koşullar

Amerika’da sosyolojinin ve sosyolojik teorilerin gelişim süreçleri konusunda yeterli tarihi açıklama yapmak ele aldığımız konu açısından çok önemlidir. Fakat Amerikan sosyolojisinin tarihi gelişimi hakkında kesin olarak kronolojik sıralama yapmak da oldukça zordur. Zira bir taraftan Amerikan toplumunda yaşanan bazı tarihsel olaylar sosyolojinin gelişimini etkilemiş, diğer taraftan da Avrupa kökenli sosyal bilimler Amerika’ya aktararak sosyolojinin ortaya çıkışını hızlandırmıştır. Özellikle erken dönem Amerikan sosyolojisinin ustaları veya baş temsilcileri bazen kendilerini besledikleri Avrupa sosyolojisinin etkisiyle sosyolojik girişimlerde bulurken, bazen de toplumda yaşanan olaylardan yola çıkarak Amerikan toplumuna özgü sosyolojik teorilerin ortaya çıkışına öncülük etmişlerdir. 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında Amerikan toplumunda yaşanmış büyük ve küçük ölçekli olayların sosyolojik girişime olan etkisini kesin bir şekilde göstermek ve bunları tek bir çizgi içerisinde değerlendirmek kolay olmayacaktır çünkü sosyolojik bir yaklaşımı, teorik duruşların yükseliş ve düşüşlerini, ekollerin oluşumlarını, entelektüellerin kendilerini savunmaları ve diğerlerini eleştirmeleri vb. olayları komple bir bütünlük içerisinde açıklamak daha da zordur. En önemlisi, önceki dönemde yaşanmış tarihsel olayları şimdiki zaman dilimi içinde tasvir etmeye kalkıştığımızda mükemmel bir resme erişemeyeceğimiz bellidir.

Amerikan sosyolojisinden söz etmek istiyorsak, ilk önce erken dönem olarak adlandırdığımız zaman dilimi içinde Amerikan sosyolojisinin Avrupa sosyolojisiyle yakın ilişki içinde bulunduğunu dile getirmek ve tarihsel olaylardan bahsetmek gerekmektedir. Zira erken dönem Amerikan sosyolojisindeki bilgilerin tamamen Avrupa’dan aktarıldığını varsaymak oldukça yanlıştır. “Amerikan sosyolojisinin gelişimi, Avrupa’nın sosyolojik düşüncelerinden büyük ölçüde etkilenmiştir; ancak aynı zamanda Amerika Birleşik Devletleri’nin kendine özgü tarihsel geçmişini de yansıtmaktadır.” (Johnson, 2008:53).

Üstelik Avrupa sosyolojisindeki bilgi ve düşüncelerin Amerika'ya taşınması uzun zaman dilimi içinde gerçekleşmiştir. Hatta bunun 1950'lere kadar sürdüğü söylenebilir.

Sosyolojinin bir bilim dalı olarak 19. yüzyılda Avrupa'da yaşanmış toplumsal sorunların sonucu olarak ortaya çıktığı doğrudur. Elbette Amerikan sosyolojisi de Amerikan toplumunun karşılaştığı problemler çerçevesinde anlaşılabilir. Amerikan sosyolojisini biçimlendiren, genel niteliklerini kazandıran tarihi unsurlardan kısa şekilde bahsetmek ele aldığımız konu açısından oldukça önemlidir. Eğer Amerikan sosyolojisinin ortaya çıkışını etkileyen tarihi olaylardan bahsetmek gerekiyorsa modern Amerikan toplumunun oluşumunda önemli rol oynayan “Bağımsızlık Savaşları” ve “İç Savaş” sonrası yaşanmış tarihsel olayların altını çizmek gerekmektedir.

Amerika'nın bağımsızlık çabaları aslında 1770'lerin başlarında İngilizlerin vergi baskısına karşı dirençten doğmuştur. Daha sonraki yıllarda vergi baskısına karşı direnç Amerika'nın İngiltere'den bağımsızlık talep etmesine neden olmuştur. İngiltere çok uzun süredir savaş dönemi içerisinde olduğundan dolayı savaş masraflarını giderebilmek için Amerika'da bulunan kolonilere ağır vergiler yüklemeye başlamıştır. Neticede Amerika'daki sömürülen halk, 1765'ten itibaren İngiltere'nin artan vergi baskısından kurtulmak için mücadele etmeye başlamıştır (Greene, 2003:328). Başta Boston'daki sömürgelerin direnmesi sonucu ortaya çıkan küçük ölçekli çatışmalar 1778'de Fransız Krallığı'nın, 1779'da İspanyol İmparatorluğu'nun, 1780'de Hollanda'nın Koloniler'in yanında yer almasıyla uluslararası bir savaşa dönüşmüştür. Amerika ve Fransa'nın iş birliği yapmasıyla birkaç sene içerisinde İngiliz ordusu mağlup edilmiş ve Amerika'daki bağımsızlık savaşı gerçekten sona ermiştir. Böylece Amerika Birleşik Devletleri resmen ortaya çıkmış ve bir sömürge toplumu ulusal bir topluma dönüşmüştür. Bağımsızlık savaşından çıkan diğer bir sonuç şu ki, Amerika'da savaşa katıldıklarından dolayı Fransız ekonomisi sarsılmıştır. Uzun süreli savaş ve ekonomik çöküş, 1789 yılında Fransız devriminin patlamasına neden olmuştur.

Amerika Birleşik Devletleri'nde Bağımsızlık Savaşı'ndan sonra yeni kurulmuş devletler kendi sınırları içindeki kölelik sistemini kaldırmaya yönelik bazı demokratik gelişmelerde bulunmuştur ve böylece nüfusun belli bir kısmının statüsündeki dramatik değişiklikler

meydana gelmiştir. Kuzey eyaletleri köleliği kaldırmaya çalışmıştır. Bununla Kuzey bölgelerinde serbest bırakılan siyahilerin oranında gittikçe artış görülmüştür. 1792 yılında azat edilen kölelerin oranı yüzde 1'i teşkil ederken, 1810'lara gelindiğinde daha yüksek düzeyde serbest bırakılmalar gerçekleşmiş ve bu oran yüzde 10'dan fazlasına yükselmiştir. 1812 tarihine kadar, ABD'deki tüm siyahilerin yüzde 13,5'i serbest bırakılmıştır (Kolchin, 1993: 79–81). Ancak bu tarihten sonra güneyin genişleyen pamuk üretiminin yükselişi nedeniyle kölelere olan taleplerde artış başlamıştır. Bu yüzden köle ticareti zenginleşmek için önemli bir kaynak haline gelmiştir. Nüfus yapısına bakıldığında Kuzey Amerika'nın yerleşim nüfusunun çoğu Kuzey Avrupa orta sınıf kitlesi tarafından oluşturulmuştur. Bu yüzden ne aristokrasi, ne geleneksel bir kilise hiyerarşisi üstüne kurulmuş tabakalar, ne de proleterler vardı. Ancak Güneyde yaygın olan tarım sistemi eski Orta Çağ'ın feodal ekonomisine kıyaslanabilen köleliğe dayanan bir tarımsal kapitalizm biçimiydi. Nihayet, 19. yüzyılda, Amerika Batı'sında açılan sınır, doğu ve güneyden gelen nüfusun artmasını hızlandırmış ve kuzeydoğu sahilinin endüstrileri için gelişim imkânı sağlamıştır.

1848 sonrasında Amerikan toplumundaki merkezi mesele “kölelik meselesi” olmuştur. Kuzeyde sanayileşme ve dinin etkisiyle (Protestan ilahiyat açısından) kölelik günah olarak algılanmaya başlanmış ve kaldırılmasını talep edilmiştir. Savaştan sonra Amerikan toplumu yavaş yavaş kendi istikrarını elde etmeye başlamıştır. Bu yüzden Protestanlık ciddi bir şekilde topluma yayılmaya başlamış ve İkinci Büyük Uyanış diye dini bir hareket meydana gelmiştir. Bu hareket 1790'da başlamış ve 1800'den sonra ivme kazanmıştır. 1820'den sonra cemaatler arasında üyeleri ciddi şiddetle artmış, 1840'lı yıllarda zirvesine ulaşmıştır (Ahlstrom, 1972: 415–71). Kölelik sistemi ekonominin temelini oluşturduğu için güney bölgesi kölelik sisteminin kaldırılmasına karşı çıkmıştır. Güney, kölelik sisteminin ekonomik etkiye sahip olacağını, bütün köleler azat olsa toplumda işsizlik ve kaosu olacağını savunmuştur. Güney'deki kölelik temelli toplumlar, pamuk ve diğer tarımsal üretim ile köle ticaretine dayalı olarak zenginleşmişlerdir. Boston ve New York gibi kuzey şehirleri ekonomik olarak bankacılık, nakliye ve imalat alanlarında gelişim yaşamıştır.

1861 yılında Amerika’da “İç Savaş” başlamıştır. Amaç ise Birleşik Devletler’de köleliğin sona erdirilmesi, Birliğin eski haline getirilmesi ve federal hükümetin rolünün güçlendirilmesiydi. Ancak bu savaşta Amerika teknik ve endüstri alanlarında daha da güçlenmiştir. “İç Savaş” ile birlikte Amerika ilk sanayileşme projesini tamamlamıştır. Demiryolları, telgraflar, buharlı gemiler ve seri üretilen silahlar geniş çapta imal edilmiştir. Fabrikalar, bankalar, ulaşım ve gıda alanlarında birçok değişiklikler meydana gelmiştir. Amerika gittikçe daha da gelişmiş ve güçlenmiştir. “İç Savaş” tan sonra kölelik sistemi komple şekilde kaldırılmıştır.

19. yüzyılın ikinci yarısında kıtalararası demiryolu tamamlandıktan sonra çok sayıda Avrupalı göçmen tarım sanayi alanlarında çalışmak için tren ve nehir yoluyla Amerika’ya göç etmeye başlamıştır. Avrupa’dan göç edip gelenler Amerika endüstrisi için iş gücü sağlamıştır. 1880 ile 1914 yılları arasında, Amerika’ya göç edenlerin sayısı 22 milyondan fazla olmuştur. Bununla Batı ve Kuzey Amerika hızla gelişmeye başlamıştır. Kentleşme, sanayileşme, göçmenlik gibi toplumsal olaylar Amerikan toplumunun yapısına yeni yeni değişiklikler getirmiştir.

Sonuç olarak “İç Savaş”ın bitişi Amerika’da sosyal bilimlerin gelişmesini ortaya çıkarmıştı. Bu yüzden “İç Savaş”ın bitişinden sonraki tarihsel dönemde yaşanan yeni problemler Amerikan sosyolojisinin gelişiminin referans noktası olarak alınmaktadır. Savaş ve sonuçları nedeniyle yerleşik olan değerlerin sorgulanması, yeni bir düzenin oturtulması gündeme gelmiştir (Gillin, 1926:2). Başka bir deyişle sosyoloji Amerika’da yeni bir toplumsal düzenin ortaya çıkışıyla birlikte toplumundaki problem ve düzeni anlamaya yönelik çabaların bir parçası olarak ortaya çıkmıştır.

Avrupa’da sosyoloji, Fransız Devrimi’nden sonra sanayileşme ve siyasi değişimlere tepki olarak ortaya çıkmıştır. Amerika’da farklı bir durum söz konusuydu. Herbert Spencer’in toplumsal düzen ve ilerlemecilik fikri Amerikan sosyologları arasında büyük ilgi görmüştür. Blake’e göre 19. yüzyılın sonlarında Spencer’in kitapları Amerika’da 350.000 adetten fazla satılmıştır (Blake, 1972:399). Çünkü az önce bahsettiğimiz gibi Amerikan toplumundaki büyük meseleler ilerlemecilik, gelişim, sanayileşme, göçmenlik ve uyum meselesiydi. Endüstrinin yarattığı sorunların yanı sıra göçmenlerin yarattığı sorunların

ciddi şekilde hal edilmesi gerekmektedir. Toplumsal değişimler “İç Savaş”tan sonraki dönemde toplumun bütün dengesini sorunlu hale getirdi ve hızlı bir şekilde bir çok problem ortaya çıkmıştı. Aslında, “İç Savaş” öncesinde Güneyde bir grup yazar ortaya çıktı ve eserlerinde Comte’in etkisini yansıtmıştır. Bunlardan iki kişi daha önemlidir: Fitzhugh’un **Sociology of The South** ve Hughes’ın **Treatise On Sociology: Theoretical and Practical** de 1854’te yayımlanmıştır (Martindale, 1976).

“İç Savaş” ile Birinci Dünya Savaşı arasında Amerika’da sosyal bilimler yavaş yavaş şekillenmeye ve kurumsallaşmaya başlamıştır. Bu dönemlerde sosyal bilimler genel konulara pratik ve teorik cevap verme çabasında bulunmuştur. Ancak Amerika’da sosyal bilimlerin gelişimi her ne kadar kendine özgü olsun, temelde Avrupa kökeninden ayırt edilemiyordu. Örneğin “1895 yılında 514 Amerikalı Alman üniversitelerine kaydoldu.” (Martindale, 1976). Martindale’e göre 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında Amerika’dan Avrupa’ya öğrenim için giden öğrencilerin sayısı gittikçe artmıştır. 1820-1920 arasında 8000 Amerikalı öğrenci Almanya’ya öğrenim için gitmiştir (Martindale, 1976). Demek ki, Amerika’daki sosyal bilimciler yeni disiplin içinde kendilerine özgü yer ayırmaya başlamıştır.

Amerika Birleşik Devletleri’nde, Batı Avrupa’da olduğu gibi, sosyoloji orta sınıf yönelimli olarak ortaya çıkmış ve ulus içindeki her tabakanın sorunlarını bir bütün olarak ele alınmıştır. 1890’lardan başlayan siyasi alanlardaki verimsizlik ile giderek artan kentsel ve endüstriyel sorunlar büyüyen orta sınıfın tadını kaçırmış ve ülke çapında ilerlemeci hareketlere yol açmıştır. Ülke çapında eğitim, tıp, taşımacılık gibi sektörler ve kurumların reform yapmaları söz konusuydu. Kadınlar oy kullanmak için yasal hak istemiştir. Terakkiperverler gıda, tıp, sanayi, eğitim ve demiryolları gibi alanlarda düzenlemeler getirilmesini talep etmiştir. Amerikan toplumunda yaşanan büyük siyasi olayların etkisiyle bürokratik alandaki gelişmeler toplumun bütünlüğünden çok bireysel refah için çözüm yolu aramıştır. 1890’larda Amerika, sanayi üretimi ve kişi başı geliri ile en yüksek ülkelerden biri olmuştur.

19.yüzyılın sonlarından başlayan kentleşmenin yarattığı sorunların üstesinden gelinmesi beklenmiştir. Hızlı sanayileşme ve toplumsal değişim belli toplumsal sorunları da

beraberinde getirmiştir. Sanayi kentlerinin yarattığı iç ve dış göç dalgası sebebiyle sosyologlardan sosyal problemler hakkında açıklama beklenmiştir.

Modern Amerika tarihinde, özellikle 20. yüzyılın başlarında göç toplumsal olgu haline gelmiştir. Güneydeki kırsal kısımlardan kuzeye doğru olan göç; artan şehirleşme ve endüstrileşme sonucu ortaya çıkan ekonomide hızlı büyüme cazibesinden meydana gelmiştir. Güneyden kuzeye göç edenlerin sayısı 1920'lerde 750.000'e çıkmıştır. Amerika'da 1920'lerde tarım ekonomisindeki krizden dolayı tarım kesiminde çalışan 19 milyon kişi kırsaldan ve kasabalardan büyük şehirlere göç etmiştir. Göçmenlerin büyük kısmını gençler oluşturmuştur. Kırsal kesimlerde yaşayan 20 ile 24 yaş arasındaki her dört kişiden biri bu dönemde şehre göç etmiştir (Smith, 2003:366). Amerika nüfus yapısındaki bu genel değişimler sosyolog ve psikologların sosyal uyum, birey ve adaptasyon hakkındaki konuları ele almasını bekliyordu.

Chicago, 20. yüzyılın başlarında gittikçe büyüyen bir şehirdi. İçeriden ve dışarıdan yoğun göç alan Chicago, Amerika'nın en büyük kentlerinden biri haline gelmiştir. Chicago bir metropol olmakla birlikte hiç kuşkusuz üstesinden gelinmesi gereken yeni sorunları taşıyan bir şehirdi. Bu sebeplerle Chicago Üniversitesi'nin kent çalışmalarının merkezi haline gelmesi hiç şaşırtıcı değildi. 20. yüzyılın başlarında Chicago bir kent olarak, birçok sosyoloğun dikkatini çekmiştir. Kente duyulan ilginin artması ve daha hızlı endüstrileşmenin yarattığı sorunlar Amerika'daki ilk sosyoloji bölümünün burada açılmasını sağlamıştır. Amerikan sosyolojisindeki ilk bölümün Chicago'da kurulması da hiç şaşırtıcı değildi.

19. yüzyılın sonlarında sosyoloji Amerika Birleşik Devletleri'nde ön plana çıkmaya başlamıştır. Sosyal bilimlerin hızlı geliştiği bir ortamda sosyoloji kendi kurumsal tabanını geliştirmekteydi. Hızlı değişen ve kentleşen bir ortamda toplum hakkında yeni bilgi ihtiyacı sosyolojinin kısa bir zamanda kurumsal olarak ortaya çıkmasını sağladı. 1892 yılında Chicago Üniversitesi'nde kurulmuş sosyoloji bölümü dünyadaki ilk sosyoloji bölümüydü. Böylece Amerikan sosyolojisinin kurumsallaşma temeli çok erken atılmış oldu. Amerikan sosyolojisi sadece kurumsallaşmakla kalmayıp entelektüel açıdan da kendini güçlendirmeye başlamıştır.

Amerika’da hızlı sanayileşme sonucu ortaya çıkan eşitsizlikler, sanayileşme projeleri, şehir hayatındaki risk, göçmenlik, sosyal reform, refah anlayışı ve toplumsal zorluklar sosyolojinin ortaya çıkışını hızlandıran temel kaynaklardandı. “Sosyoloji, Amerika’nın Avrupa’da olduğu gibi toplumsal problemleri anlamaya çalışmasıyla şekillendi.” (Calhoun, 2007:3).

Doğuşundan itibaren Columbia ve Chicago’daki sosyoloji departmanları, toplumsal yaşamın bilimsel ve reform yönelimini ayırmak için sessizce çalışmıştır (Martindale, 1976). Hızlı değişen toplumsal ortamda sosyal düzen ve toplumsal değişim meseleleri sosyologların temel ilgi kaynağıydı. Avrupa’da siyasal istikrar, devrime karşı toplumsal düzenin merkezi noktası olarak bilinmiş, Amerika’da sınıf çatışması hiç dile getirilmemiştir. Aksine 20. yüzyılın başlarında göçmenlik ve ilerlemecilik olgusu toplumda daha yaygın olduğu için Amerikan sosyologlar sosyal entegrasyon meselesini başından beri tartışmıştır. İster sosyal psikoloji olsun, ister sosyoloji olsun hepsinde sosyal entegrasyon genel ve gizli temaydı.

Amerika’da sosyoloji, 1892 yılında Chicago Üniversitesi’nde ortaya çıkmadan önce toplumsal problemleri anlamak için felsefe ve toplumsal düşünce tarihi dersleri yaygındı. Ancak 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında Amerika’da yaşanmış toplumsal değişimler ve toplumsal reformlar, kentleşme, ırksal problemler ve göç meselesi ciddi bir şekilde toplum hakkında bilimsel bilginin elde edilmesini gerektirmişti. Toplumsal değişim ve göçmenlik meseleleriyle uğraşan sosyoloji böyle tarihsel bir ortamda ilk önce toplumsal uyum ve entegrasyon önerisinde bulunarak toplumsal reformlara eşlik ettiler. Söz konusu sembolik etkileşimcilerin erken dönemlerinden beri birey üzerine odaklanması ve sosyal psikolojiye yakın olmasının asıl nedeni sosyal entegrasyonu vurgulamasıyla alakalıdır. Amerikan sosyolojisinde 1950’lerde ön plana çıkan yapısal işlevselciliğin sosyal entegrasyon ve bütünleşmeye önem vermesi de ikinci Dünya Savaşı sonrasındaki toplumsal düzene ve uyum meselesine ilişkindi.

Chicago Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Albion Small tarafında kurulmuştur. Albion Small Chicago Üniversitesi dekanı William Rainey Harper tarafından üniversiteyi geliştirmek amacıyla kurulacak sosyoloji bölümüne davet edilmiştir. Small, Baptist

eğitimi alan ve yeni üniversiteye işe alınan dokuz kolej başkanından biriydi. John D. Rockefeller tarafından finanse edilerek kurulan Chicago Üniversitesi Baptist temelliydi. Bu yüzden Chicago Üniversitesi ilk kurulduğu yıllarda Hristiyanlıkla ilgili tutumuna dikkat etmiştir. Small, Chicago Üniversitesi'nde lisans öğrencileri için hazırlanan ahlaki felsefe dersini sosyolojiye giriş dersiyile değiştirdi. Small yine Amerika sosyoloji tarihindeki ilk ders kitabını 1890'da yayımlamıştır. Small, Chicago sosyolojisinin kurucusu olarak sosyolojinin kurumsallaşmasında aktif bir organizatördü. Small, çok sayıda sosyoloji öğrencisi yetiştirdi ve onların kariyerlerinin gelişmesine olanak sağladı. Bu açıdan bakıldığında hiçbir sosyolog, Small gibi sosyolojiyi resmen bir mesleğe dönüştürmek için emek sarf etmemiştir denilebilir. Small, 1895 yılında dünyanın ilk sosyoloji dergisi olan "Amerika Sosyoloji Dergisi"ne fon almıştır. Small, 30 yıldan fazla süre editör olarak bu dergide görev yapmıştır ve birçok yabancı kaynaklı eseri kendisi çevirmiştir. Üstelik Small, 1904 yılında "Amerika Sosyoloji Derneği"nin kurucularından biriydi.

1920'li yıllara gelindiğinde, akademik sosyoloji Amerika Birleşik Devletleri'nde sağlam bir şekilde temelini oluşturdu ve uzmanlaşma ile profesyonelleşmeye doğru yola çıktı. Ayrıca, bu dönemde sosyolojide teorik açıdan olağanüstü bir şekilde gelişim sağlandı ve bireysel bakış açıları çeşitlilik kazandı. Chicago Sosyolojisi Robert Park, W.I.Thomas, Louis Wirth ve Herbert Blumer'in etkin olduğu zamanlarda bir sosyoloji okulu olarak kendi şöhretini yaydı. Chicago sosyolojisinin kendi imajını kazanmasının aslı sebeplerinden biri ise sosyoloji bölümünün toplumdaki belirgin sorunları ele alarak pratik çözüm bulmaya çalışmasıdır. Bunun için Chicago sosyolojisi şehirde yaşanan yerel toplumsal problemlerle daha sıkı ilgilenmiştir.

1920'lerden sonra Amerikan sosyolojisinin kurucu babaları sosyoloji bölümlerinden ayrıldı. William Graham Sumner 1910'da, Lester Frank Ward 1913'te, Albion Small 1926'da, Franklin Giddings ise 1931'de öldü. Chicago'da W. I. Thomas 1918'de işten ayrıldı. Robert Park 1930'ların başında sosyoloji bölümünden emekli olarak ayrıldı. Amerikan sosyolojisi 1930'lardan sonra ikinci kuşak sosyologların çabasıyla büyümeye

başladı. George Herbert Mead, Herbert Blumer gibi sosyologlar Chicago sosyoloji bölümü geleneğini sürdüren bayraktar sosyologlar olarak ortaya çıkmıştır.

1930'lara gelindiğinde "Büyük Depresyon" nedeniyle sosyoloji diğer meslekler gibi kendi istihdam alanını kaybetmiştir. 1929 ve 1932 yılları arasında Amerika Sosyoloji Derneği üyeliğinin dörtte bir oranını kaybetti (Calhoun, 2007:29). Bu dönemde Chicago sosyoloji bölümü ile Columbia Üniversitesi sosyoloji bölümü Amerikan sosyolojisindeki önemli bölümlerdi. 1930'lardan sonra sosyoloji devlet üniversitelerinde orantısız bir şekilde büyümüştür. 1930'lu yıllarda, doktora ünvanlarının yaklaşık yüzde 70'i Chicago ile Columbia Üniversitesi sosyoloji bölümü tarafından verilmiştir. Ödül alan 156 doktora öğrencisi arasında Chicago ve Columbia'da okuyan 46 doktora öğrencisi vardı (Calhoun, 2007:30).

1930'ların sonunda ve 1940'ların başında Emile Durkheim ve Max Weber Amerikan sosyolojisinde büyük ilgi görmüştür. Onların Amerikan sosyolojisinde tanınmasının temel nedeni Avrupa'da eğitim gören Robert Park, Talcott Parsons, George Herbert Mead gibi birkaç sosyoloğun onların eserlerinden etkilenmesi ve görüşlerini Amerikan sosyolojisine aktarmalarıdır. Özellikle Parsons'un tüm sosyolojik görüşleri Avrupa sosyologlarının fikirlerinden beslenmiştir. Parsons'un ilk kitabı **Sosyal Eylemin Yapısı** (1937), Max Weber, Emile Durkheim, Sigmund Freud ve Vilfredo Pareto'nun görüşlerine dair yorumlardan oluşturmuştur. Ayrıca Parsons, Weber'in 1905 yılında yayınlandığı **Protestan Ahlaki ve Kapitalizmin Ruhu** adlı kitabını 1930 yılında tercüme ederek yayımlamış ve Avrupa sosyolojisini resmen Amerika'ya tanıtmıştır.

Amerikan sosyolojisinin genel eğilimlerine eşlik eden sembolik etkileşimciliğin temeli 1930'larda George Herbert Mead'in eserlerinde ortaya konulmuştur. Ancak ortaya çıktığı dönemlerde sembolik etkileşimcilik kuramının psikoloji, felsefe ve sosyoloji disiplinleri arasında net çizgisinin çizilmediği bellidir. Bu erken dönem Amerikan sosyolojisinin kimliğinin henüz net olmamasına ilişkin bir durumdu. Erken dönem Amerikan sosyolojisinde sembolik etkileşimciliğe ait yayınlamış kitap ve makalelerin bazıları psikologlar ve felsefeciler tarafından yazılmıştır. Bu açıdan bakıldığında ilk zamanlarda sembolik etkileşimciliğin kimliği hiç belli değildi demek durumundayız.

Sembolik etkileşimcilik kuramının ortaya çıkışında Chicago Okulu büyük imkân sağladı. Fakat sembolik etkileşimcilik Chicago Okulu'nun tek mirası değildir. Chicago Okulu sabit bir olgu, sosyal ilişkiler ya da düşünsel fikirlerin belirli bir zamanda var olan sabit bir düzenlemesi olmadığını iddia eder (Abbott, 2009:15). Zira Chicago Okulu sosyolojisi İkinci Dünya Savaşı'na kadar olan uzun tarihsel süreç içinde verimli ve ünlü sosyologları ortaya çıkarmış, ancak tek bir teorik çizgi yada araştırma konusu çizgisinde ilerlememiştir. Bu yüzden Chicago Okulu'nu sembolik etkileşimcilik ile veya niceliksel araştırma yöntemiyle özdeşleştirmek de genel itibarıyla yanlıştır. Abbott, Chicago Okulu'nun çalışmalarının üç ana hatla değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Bunlar: sosyal psikoloji; sosyal örgütlenme ve sosyal ekolojidir. Sosyal psikoloji yönünde sembolik etkileşimciliğin temelini atan W. I. Thomas, Gorge Herbert Mead, William James, John Dewey, Herbert Blumer ve Ellsworth Faris gibi bilimciler öne çıkarken, sosyal örgütlenme alanında W. I. Thomas, Robert Park ve Ernest Burgess'in eserleri etkindi. Sosyal ekoloji alanında Park ve Burgess'in eserleri ünlüydü.

Chicago Okulu 1915'li yıllardan 1935'e kadar Amerikan sosyolojisinde egemen sosyoloji bölüm haline gelmişken, 1960'larda tamamen kendi etkisini kaybetmiştir. Bazı araştırmacılar, Chicago Okulu'nun tarihsel gelişimini değerlendirirken, iki dünya savaşı arasındaki dönemi *birinci Chicago Okulu dönemi*, İkinci Dünya Savaşı'ndan 1960'lara kadar olan tarihi *ikinci Chicago Okulu dönemi* ve ondan sonraki yılları *üçüncü Chicago Okulu dönemi* olarak nitelendirmektedirler (Fine, 1995).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Chicago Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'ndeki yüksek lisans öğrencilerinin sayısı düşmüştür, ancak bu dönemde eğitim gören öğrenciler sembolik etkileşimciliğin teorik ve ampirik olarak araştırılmasına büyük ölçüde katkı sağlamışlardır. Geniş bağlamda Blumer ve Everett Hughes'den etkilenen öğrenciler, kariyerlerinde etkileşimcilik fikirlerini pratik araştırma konularına uygulamıştır. Howard S. Becker, Erving Goffman, Tamotsu Shibutani, Anselm Strauss ve diğer Chicago öğrencileri sosyoloji alanında iş bulup 1950'li ve 1960'lı yıllarda meslek sahibi oldukça, sembolik etkileşimciliğin yerel boyuttaki araştırma ekibi, aynı görüşlü araştırmacılardan oluşan bir ülke ağı haline gelmiştir (Gross, 2007:200).

Chicago Okulu'nun etkisini tamamen yitirdiği 1960'lı yıllarda, sosyologlar, bu okulun neyi temsil ettiğini, hangi alanlarda uzmanlaştığını ve hangi sosyolojik katkılarda bulunduklarını değerlendirme çabasında bulunmuşlardır. Abbott'un açıkladığı gibi, araştırmacıların Chicago Okulu'na olan ilgisi sadece 1960'larda ortaya çıkmış ve o zamana dek Chicago Okulu üzerinde sadece dört makale yayımlanmıştır. Chicago Okulu'nun daha geniş kapsamda değerlendirilmesi sadece 1970'ten sonra artış görmüştür. Bu okula olan büyük ilgi Avrupa kaynaklıydı (Abbott, 2009:19).

Chicago Okulu'nun İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra etkisini kaybetmesinin birtakım nedenleri içinde sosyolojide önde gelen isimlerin bu okuldan uzaklaşmasını önemli bir neden olarak görülmektedir. Örneğin, 1934 yılında Rober Park bölümden ayrılmıştır. Chicago Okulu'na temsil edecek sadece Herbert Blumer, Everett Hughes ve W. Lloyd Warner kalmıştır. Ancak 1950'lerden sonra bölüm içinde bölünmeler ortaya çıkmıştır. 1931'den itibaren öğretim kadrosunda olan Blumer 1952 yılında Berkeley'e geçmiştir. 1951-52 yıllarında Chicago Okulu'nun sıkı grubunun çekirdeği ortadan kaybolmuştur. William Fielding Ogburn ve Burgess emekliye ayrılmış, Louis Wirth vefat etmiş, sadece Everett Hughes, W. Lloyd Warner ve Philip Hauser kalmıştır (Abbott, 2009:59). Everett Hughes; Howard S. Becker, Erving Goffman ve Anselm Strauss gibi ünlü sembolik etkileşimcilere danışmanlık yapmıştır.

1950'lerden sonra Talcott Parsons'un ortaya çıkışıyla Amerikan sosyolojisinde profesyonelleşmiş sosyolojik teorinin temeli atılmıştır. Talcott Parsons'un yapısal işlevselcilik teorisinin eksikleri ne olursa olsun, bu kuramın 1950'lerde sonra ortaya çıkan başka sosyolojik perspektiflere olan etkisi daha büyüktür. 1950'lerden sonra popüler olan etnometodoloji, fenomenoloji ve diğer sosyolojik perspektifler oluşumlarını Talcott Parsons'un görüşlerine borçludur. Diğer sosyolojik perspektiflerin Talcott Parsons'un yapısal işlevselcilik teorisine tepki olarak ortaya çıktığı gizli bir şey değildir. Söz konusu sembolik etkileşimciliğin ustası Herbert Blumer de, Talcott Parsons'un birçok görüşüne gizlice eleştiri yaparak sembolik etkileşimciliğin 1930'larda Mead tarafından ortaya konulmuş temelini teorik çerçevesini izah etmiştir. Örneğin, Herbert Blumer 1937 yılında "Sembolik Etkileşimcilik" kavramını ortaya atmışken, ancak 1962 yılında **Society As**

Symbolic Interaction adlı yazısıyla sembolik etkileşimciliğin çerçevesini çizmiştir. Blumer'in ardından 25 yıl geçerken Mead'in teorik mirasını tekrar yorumlama çabası aslında şaşırtıcı olsa da, yapısal işlevselcilik perspektifine meydan okumanın sonucuydu. Sembolik etkileşimcilik, işlevselcilik ile rekabet eden bir yaklaşım olarak, 1960'larda sosyoloji disiplini içinde ön plana çıkarken, "Chicago Okulu" nun temsilcileri Parsons'un eserlerine eleştiri yaparak bir ön cephe oluşturmuşlardı (Joas ve Knöbl, 2009: 124). Bu dönemde Blumer'in sembolik etkileşimcilik kuramından başka Garfinkel'in Etnometodolojisi (1967), Wright Mills'in Marxism yorumları, Alferd Schutz'un fenomenolojisi ve yeni yapısal işlevselcilik gibi çeşitli kuramlar, hakim sosyolojik görüşe karşı bir tepkinin sonucuydu. "Makro sosyoloji, 1960'lı yıllarda etkisini kaybetmişse de bu çabuk gerçekleşmemiştir. Sembolik etkileşimcilik, dramacı yaklaşım ve etnometodolojinin sosyoloji içinde birden yaygınlaşması karışık ve aşırı tepkiler almıştı." (Baert ve Siliva, 1998:90).

Kısacası, tarihsel bağlamda sosyolojinin Amerikan sosyolojisinindeki gelişimini değerlendirmek gerekirse, kısaca sosyolojinin; ilerlemecilik, toplumsal bütünleşme, toplumsal uyum, ırk meseleleri gibi konuları ele alarak toplumda yaşanmış problemlere tepki göstererek geliştiğini söyleyebiliriz. Diğer yandan Amerikan sosyolojisi erken dönemlerinde yapısal koşullardan daha ziyade bireysel odaklıydı. Örneğin sembolik etkileşimcilik, etnometodoloji ve fenomenoloji gibi sosyolojik kuramlar öznenin durumuyla yeterince ilgilenen kuramlardı. Bireysel öznel durumlar 1950'lerden sonra sosyolojinin genel konuları oldu. 1950'li yıllardan sonra Amerikan sosyolojisinde bilimsel vurgu nesnelden öznel kaydı ve öznel bir yaklaşım talep edenlerin oluşturduğu fikirler birçok sosyal bilimciyi etkiledi. Sembolik etkileşimcilik kuramı bazı sosyologların teorik çabalarının önemli bir kısmını teşkil etti ve sosyolojide makro ile mikro arasında orta bir yol benimseme çabasında bulundu. Bireyin hem nesnel hem de öznel bir gerçeklik olduğunu öne süren sembolik etkileşimcilik 1960'larda kendini gerçek şekilde var etme fırsatını buldu.

1.2 Erken Dönem Amerikan Sosyolojisindeki Eğilimler

1.2.1 Dindarlıktan Bilimselliğe Doğru

Elbette Amerikan sosyolojisinin ortaya çıkışında Protestanlık ile olan ilişkisini ihmal etmemek gerekmektedir. Yardımseverlik ve halkı daha iyi yaşama kavuşturabilmek sosyolojinin Protestan kökenli sosyologlar arasında ivme kazanmasının asıl sebeplerinden biriydi. Bu yüzden Amerikan sosyolojisinin gelişiminin Hristiyanlıktan derinden etkilendiğini söyleyebiliriz. Ancak sosyoloji sadece teolojinin bir uzantısı değil, toplumsal reformu öneren bir araçtı.

İlk kuşak Amerikan sosyologlarının Hristiyan ahlakçıları olduğu aşikârdır. “İlk Amerikan sosyologların yazılarının birçoğunda karşılaşılan “İncil’e karşı bir tutku ve ahlakçı bir retorik” onların oldukça büyük bir kısmının kilisede vaaz veren papazların çocukları oldukları, kendilerinin vaiz oldukları veya ilahiyat okullarında okudukları bilinirse, şaşırtıcı görünmekten çıkacaktır” (Coser, 2006:319). İlk Amerikan sosyologların, özellikle 19. Yüzyılın sonlarındaki sosyologların birçoğunun hayat öykülerine bakıldığında Hristiyanlıkla epeyce ilişkili oldukları görünmektedir. Dindar olmak Amerika’daki ilk kuşak sosyologların hepsinde görünen bir özellik olmasa da, 19. yüzyılın sonlarında bazı sosyal bilimcilerin toplumun istikrarlı ilerlemesi, refah sistemine kavuşması ve daha iyi yaşam koşullarının elde edilmesi doğrultusunda isteklerde bulunduğu bellidir. İlk Avrupalı sosyologların, aile veya çevrelerinden gelen dinin etkisinden kendilerini arındıramadıkları, Amerika’daki bazı sosyologların da toplumsal meseleleri araştırarak topluma iyilik yapma amacıyla olduğunu göz önünde bulundurursak, dini inançların ilk kuşak Amerikan sosyologlarını etkilediğini söyleyebiliriz. Amerika’da sosyoloji akademik bir disiplin olarak kabul edildiği zamanlarda topluma olan yararı ön plana çıkmıştır. “Refah ve kamunun iyileşmesi sosyolojinin geliştirilmesindeki ilk amaçtı. Araştırma konularının birçoğu dini projeler olup, sosyolojinin gelişmesi Hristiyanlıktan derin bir şekilde etkilenmiştir” (Calhoun, 2007:10). İlk başta koyu bir dini ortamda büyüyen, toplumda Hristiyan ahlakını devam

ettirmek isteyen birçok reformcunun dini değerler ile reformlar arasında bocaladığı bellidir. Böyle bir durum Fransız sosyologları için de söz konusuydu. Örneğin; Fransız sosyolojisinin kurucu babalarından Auguste Comte ile Emile Durkheim dindar ailelerde yetişen reformculardı. Onlar, hayatının sonunda Hristiyan dini ahlakının yahut din merkezli ahlak anlayışının toplum için çok önemli olduğunun sonucuna varmışlardır. Auguste Comte, bu noktada insanlık dinine vurgu yaparken (Aron, 2010:92), Durkheim, Fransız toplumunda uzun süren kargaşalardan etkilenerek **Dinsel Yaşamın İlk Biçimleri** adlı çalışmasıyla dinin toplumdaki sosyal düzeni tesis etme fonksiyonunun altını çizmiştir. İlk Amerikan sosyologları Auguste Comte ve Emile Durkheim gibi sonuçlara varmamışsa da, Coser'in belirttiği gibi kişisel olarak din ahlakçılarıydılar.

Yale Üniversitesi'nde 1875 yılında Amerika'daki ilk sosyoloji dersini veren ilk kuşak sosyolog William Graham Sumner, güçlü bir dindardı (Calhoun, 2007:7). Sumner ahlak dersini sosyoloji dersine çevirirken dini inancının etkisinden kurtulmak istemişti. Sumner yaşamın sonraki yıllarında dinsel inançlarının çoğunu bırakmıştı. "Episkopal kilisenin papazı olarak geçirdiği kısa bir din adamlığından sonra Sumner, Spencer'in ve Darwin'in etkisiyle, dinsel inancını yitirdi ve Yale Kolej'inde bir öğretim üyeliği kadrosunu kabul etti. Serbest girişime olan inancını ise yitirmedi" (Coser, 2006:329). Ondan başka Amerika'da ilk kurulan Chicago Üniversitesi sosyoloji bölümü baptist temelliydi. Bu bölümü kuran Albion Small da baptist eğitimi alan bir papazdı. Bu yüzden Chicago Üniversitesi ilk kurulduğu yıllarda Hristiyanlıkla olan ahlaki tutumuna çok dikkat etmiştir. Sembolik etkileşimcilik kuramının kurucusu George Herbert Mead'in babası dini kolejde vaaz veren biriydi ve Mead'in kilisenin memuru olması babası tarafından bekleniyordu. Mead, felsefe okurken dini değerlerinden şüphelenmiştir (Joas, 1985, 1997).

İlk kuşak sosyologların dinin etkisinden kurtulmasında Darwin'in Evrim fikri ve Herbert Spencer'in ilerlemecilik fikirleri de etkili olmuştur. Evrimcilik ve ilerleme düşüncesi, erken dönem Amerikan sosyolojisinde egemen bir konuydu. Bazı Amerikalı sosyologlar evrime o kadar heyecan duydu ki, sosyal evrimcilik onların bütün akademik hayatlarında ilgilendikleri konulara dönüşmüştür. Spencer'in ortaya koyduğu sosyoloji anlayışı,

sosyolojinin bütüncül, evrimsel bir toplum bilim anlayışının parçası idi. Erken dönem Amerikan sosyologları için evrim ve ilerleme fikri cazip bir konuydu.

1.2.2 Evrim ve İlerleme Fikri

19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında Amerikan toplumu ilerlemeyi ve gelişmeyi ön plana çıkarırken birçok sosyal bilimci, ilerleme sürecinde ortaya çıkan problemleri Darwinci bakış açısıyla açıklama eğiliminde bulunmuştur. Bu dönemde sosyologların birçoğu kendini reformcu sanmıştır. “19. yüzyılda sosyal bilim akımı içine, bir reform ruhu güçlü bir biçimde işlemiş bulunuyordu. Reformu amaç olarak benimseyenler ve bu konuda bilimsel araştırmaya önem verenler birbiriyle uzun süre uyum içinde geçinememiş olsalar da, Amerika’da reform ve sosyoloji akımının ortak köklerden beslenmiş olmaları anlamlıdır” (Coser, 2006:322). Reformcu Darwinistlere göre, evrenin geliştirdiği yasa ile insanın yarattığı ahlaki ilkeler arasında hiçbir kopukluk yoktur. Evren uyum sağlayabilenlerin hayatta kalmasını önerirken, bu doğal yasa, insanların toplumu geliştirme çabaları ile hiç karşıt değildir.

Tarihsel olarak, 1865-1918 yılları arasında Amerika “Yeniden Yapılanma Dönemi” (Reconstruction Era) ve “İlerleme Dönemi” (Progressive Era) gibi birçok devrim ve tarihsel değişmelere imza atmıştır. Bu dönemde Amerikan toplumu hızlı bir biçimde sanayileşmeye başlamıştı. Bunun sonucu olarak da ekonomik ve siyasi gücü artmaya başlamıştır. Ekonomik olarak hızlı büyüme kişisel refahın yükselişini getirmekle birlikte, Amerika’nın dünyada egemen olan ekonomik, endüstriyel ve tarımsal güç haline gelmesini sağlamıştır. “Yeniden Yapılanma Dönemi”nde, köle sistemi ortadan kalkmış, ırksal ve sosyal uyum meseleleri yeni bir toplumsal mesele haline gelmiştir. 20. yüzyılın başlarındaki ilerleme döneminde siyasi, ticari ve toplumsal reformlar gerçekleşmiştir. Bunun yanı sıra 1865-1918 yılları arasında 27.5 milyon Avrupalı göçmen Amerika nüfusunun hızla büyümesine yol açmıştır. (U.S. Bureau of the Census, 1976). 19. yüzyılın sonlarında, Amerika’daki teknolojik gelişmeler, demir yolu projeleri ve tarımdaki büyümeler, Amerika’yı küresel endüstriyel güç haline getirmiştir. Sosyologlar böyle bir

tarihsel ortamda toplumsal reform meselelerine odaklanmış, toplumsal değişim dinamiklerinin akademik yönlerini kavramaya çalışmıştır.

İlerleme konusu dünyanın her yerinde sosyolojinin ortaya çıkışı ve daha geniş tarihsel bir bağlam içerisinde akademik disiplin olarak kabullenmesi için temel bir temaydı. Avrupa’da, özellikle Fransa’da sosyologlar uzun süren toplumsal düzensizlik ve kargaşalardan mutsuz olurken toplumsal düzen sorunu, siyasi istikrar (devrime karşı) ve ekonomik çıkar çatışmalarını ele almışlardır. Ancak Amerika Birleşik Devletleri’nde, düzen sorunu büyük ölçüde entegrasyon sorunuydu. Göçmenler nasıl asimile edilir? Irksal bölünmelerin üstesinden nasıl gelinir? Kişisel gelişim nasıl beslenir? Yoksullar arasında güçlü aileler nasıl yetişir gibi birçok problem Amerikan sosyolojisinin genel konularıydı. Birçok sosyolog için bu konular psikolojik “uyum” ve sosyal değişim çerçevesi içerisinde ele alınmalıydı. Aynı zamanda, sosyal entegrasyon meselesi, sosyal uyum meselesinin genel teorik ilgi alanıydı. İlerleme sosyal bütünleşme, ırk, göçmenlik, siyasi azınlık, işçi sınıfı ve kadın hakları gibi konular reform odaklı sosyologları meşgul etmiştir (Calhoun, 2007:3-4). Durum böyleyken sosyolojik çalışmalarda toplumsal uyum, reformculuk ve entegrasyon konuları yoğun şekilde ele alınmıştır.

Amerikan sosyolojisi üniversitelere yerleşirken ilerlemeyi evrimcilik açısından açıklama eğilimi sosyolojide yaygındı. Sosyologların çoğu ilerleme fikrinden yararlanarak sosyolojik görüşlerinin temelini oluşturmuşlardır. Örneğin, Lester Frank Ward, Franklin Henry Giddings, William Graham Sumner gibi sosyologlar Herbert Spencer’in sosyolojik görüşlerinden yararlanmışlardır. Sosyolojinin kavramsal olarak Auguste Comte tarafından ortaya konulduğu Amerikan sosyologlarınca bilinse de, 19. yüzyılın sonlarında Amerikan toplumunda ilerleme ön plana çıkarken Darwin’in “uyum sağlayabilenler hayatta kalır” fikri işe yaramıştır. Böyle bir fikir benimsenirken Herbert Spencer’in yazıları çok popüler olmuştur. Bu yüzden Amerika’nın ilk kuşak sosyologları, Comte’nin ya da Durkheim’in eserlerini takip etmeyip, Spencer’in eserlerini aktarmış ve benimsemiştir. “Genel olarak, Amerika’da Comte, Spencer kadar etki yapamamıştır.” (Calhoun, 2007:5). Fakat Comte’in görüşleri Amerikan toplumunda meydana gelen sosyal değişim ve meselelere tatmin edecek cevaplar veremiyordu. Çünkü Comte geniş tarihsel

bir sürecin nasıl evrildiğini açıklamış, küçük ölçekli toplumsal problemlerin sonuçları doğrultusunda somut yasalar önermemiştir. Comte, organizma ve üç hal yasasından başka bir teori ortaya atmamıştır.

Amerikan toplumunda bütünleşme odaklı araştırmaların temeli sosyal süreç hakkında genel yasa geliştirmektir (Turner, 1990: 372). Comte, sosyal değişim hakkında doğa bilimlerinde olduğu gibi genel yasaları geliştirme çabasında bulunurken, Spencer de o zamanda şöhret kazanan biyolojik ilkelere dayanarak toplumsal organizma analogisini geliştirmiştir. Sosyologlar gerçekten doğa bilimlerini taklit edebileceklerine inanmışlardır. Bilindiği gibi, Comte'in Amerikan sosyolojisindeki etkisi henüz Spencer'e yetmiyordu. Çünkü Spencer, Comte'nin görüşlerini evrim teorisiyle birleştirdiği için Amerikan sosyologları arasındaki yıldızı daha yüksekti. Ancak Amerikan sosyologları Comte'nin pozitivistliği ile Spencer'in sosyal evrim ve organizma görüşünü birleştirerek yeni bir yol arayışında bulunmuşlardı. Sosyologlar ilerleme perspektifiyle sosyolojinin yeni bir disiplin olarak toplumsal meseleleri kavrayıp sosyal gelişim için öneriler sunabileceğine inanıyorlardı. Bu yüzden kendi çalışmalarında Spencer'in görüşlerine geniş bir yer bırakmışlardır.

Erken dönem Amerikalı sosyologlar Herbert Spencer'e özellikle ilgi duydular. Spencer, **The Principle of Biology** ve **The Principle of Sociology** adlı kitaplarıyla toplumsal evrim görüşünü savunan bir sosyolog idi. Spencer'in Amerikan sosyologları tarafından benimsenmesinin çeşitli nedenleri vardı. Birincisi; Spencer, sosyolojinin, genel olarak soyut yasalar keşfedebileceğine inanmıştır. İkincisi; Spencer, Comte'in organizma analogisini detaylı bir şekilde analiz ederek toplum ve toplumsal değişimin dinamiklerinin altını çizmiştir. Spencer, toplumdaki çeşitli organların kendine özgü işlevlerinin olduğunu ve bu işlevleri dengeli bir şekilde toplumun sürdürülmesi için gerekli gördüğünü dile getirmiştir. Üçüncüsü; Spencer, evrimci bir düşünürdü. 19. yüzyılda evrim düşüncesi, gelişmekte ve sanayileşmekte olan toplumlarda sosyal değişimi kavramak için en iyi teorik kılavuzdu.

Amerika'da sosyologlar sosyolojinin saygın bir bilim olmasını istediler. Bu yüzden 19. yüzyılın sonlarında sosyologların çoğu evrim konusunu ele almışlardır. Amaçları sadece

toplumdaki rekabetçi ortamı betimlemek değil, ayrıca sosyal değişim ve ilerlemeyi de açıklamaktı. Darwinizm, ilerleme sürecini açıklayabilen, toplumsal iyileşme için kılavuzluk edebilen fikir olarak savunulmuştu. Böylece “Amerikan sosyolojisi, radikal sosyal değişim bağlamında, neyin ilerlemeyi teşkil edeceği, daha kesin ve hızlı bir ilerlemenin nasıl elde edileceği hususundaki tartışmaların yaygın olduğu bir ortamda gelişmiş oldu.” (Calhoun, 2007:10)

Franklin H. Giddings ve William Graham Sumner de evrimsel sentezi öneren sosyologlardı. Evrimin sadece biyolojik dünyayı kapsamadığını, sosyal dünyanın ilerleme ve işleyişindeki genel yaklaşım olduğunu, biyolojik evrimden daha ziyade geniş bir çerçevede anlaşılması gerektiği düşüncesini ortaya koydular. William Graham Sumner (1840-1910), teolojinin çöküşü döneminde dini terk ederek toplumun doğal evrimsel açıklamasını savunan erken dönem Amerikalı sosyologdan biriydi. Sumner, orijinal bir sosyal Darwinistti (Sumner, 1906). Sumner, New Haven’de bir papaz olarak görev yapmıştır. O şöyle yazmıştır: “Vaaz yazmak için hazırlandığımda, ilgimin, sosyal bilim ve siyasi konulara ne dereceye yakın olduğunu hissettim. (Davie, 1940: 15). Sumner, 1872’de Yale’de *Siyasal ve Sosyal Bilimler Başkanlığı*’na getirildiğinde, vaazların hazırlanmasından ziyade siyasi, ekonomik ve sosyal konularda kendini geliştirmeye önem verdi. Darwin ve Spencer’in görüşleri, onun entelektüel açıdan gelişmesine yardımcı oldu. Bu yüzden aşırı reformcu görüşleriyle savaş ve emperyalizmin yanı sıra toplumsal reformu sıcak bir şekilde karşıladı. Sumner’e göre toplumun daha liberal bir yöne doğru ilerlemesi gerekiyordu. Çünkü toplumun yasası doğanın ilerleme yasasıydı.

Amerika’da ilk sosyoloji dersi 1875’te, Yale Üniversitesi’nde Sumner tarafından verildikten sonra birçok kolejde, doğrudan doğruya kolej başkanları, daha önce verdikleri zihinsel ve ahlaki felsefe dersleri yerine sosyoloji derslerini vermeye başlamışlardır (Coser, 2006:326). Sumner’in bütün yazılarında Darwinizm’in koyu etkisi vardır. Sumner kültürel değişime daha çok önem verdiği için kültürel değişimi evrim açısından açıklamaya hevesliydi. Sumner’in önemli çalışması olan **Folkways** kültürel evrim üzerine odaklanmıştır. Sumner’in **Folkways**’i, gelenek ve göreneklerin sosyolojik analizine

adanmışsa da, ölümünden sonraki **Science of Society** adlı çalışması onun çağdaşlarından biraz daha sistematik bir sosyal bilimci olduğunu kanıtlamıştır.

Darwinci ilerleme fikrini savunan diğer bir sosyolog ise Lester Ward'tir. Ward, belki de 19. yüzyıl Amerikan sosyologları içinde en etkili olan sosyologdur. Onun ilk kariyeri botanikçilik idi ve uzun yıllar *Amerika Jeolojik Araştırmaları*'nda çalışmıştır. Hayatının sonuna yakın *Amerika Sosyoloji Derneği*'nin ilk başkanı olmuştur. Lester Frank Ward geçim kaynağı olarak 1906 yılına kadar federal devlet için hizmet etmiştir. Sosyal Hizmetler Bölümünde 40 yıldan fazla çalışıp görevinden istifa etti ve sosyoloji profesörü olarak Brown Üniversitesi'nde Siyasal Bilim Bölümü'nde göreve başladı.

Ward kendinin sosyal Darwinci olduğunu açık bir şekilde ifade etmiştir. Ward, **Dynamic Sociology** adlı kitabında Darwin'in evrimci bilimine büyük hayranlık duymuştur. Ayrıca, Ward, Spencer gibi toplumsal olguların evrimci yaklaşım ile açıklanabileceğine inanmıştır. Ona göre, toplumun yasası evrenin yasasıyla aynıdır. "Ward büyük ölçüde biyolojik analogilere dayanan "Spencer"ci sistemin temellerini oymuş oldu" (Coser, 2006:334). O, en uygun olanın; yani ayakta kalma fikrinin toplum için de geçerli olduğunu iddia etmiştir. Ward, evrimin bilinçli olarak kontrol altına alınabileceğini savundu. Biyolojik evrim genetik mekanizmalara dayanırken, toplumsal evrim planlı şekilde olmalıdır. Ward, evrimciliğin insanın sosyal yaşamı için önemini, merkeziyetçiliğini vurguladı (Johnson, 2008:53). Ward'a göre, hükümetin planlamaları bilgili bir sosyal bilimci tarafından yönlendirilmeli ve yeterli bir eğitim sistemi tarafından sürdürülmelidir. Erken dönem Amerikan sosyologları içerisinde nicelik araştırmanın öncü savunucusu ve Columbia Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nün kurucusu Franklin H. Giddings de evrim teorisini savunan bir sosyologdu. 1888 yılında Giddings, modern sosyoloji teorileri üzerine bir ders verdi (Martindale, 1976). Giddings, 1894'te Columbia'da sosyoloji profesörü olmuş, sosyolojik görüşlerinde Comte, Spencer, Darwin, Ward, Tarde, Adam Smith, Durkheim ve Sumner'in etkisini kabul etmiştir. En baştaki eserlerinde Spencer'in etkisi ağır basmış, ancak daha sonraki eserlerinde bu etkiden kurtulmuştur. Giddings Amerika'daki diğer sosyologlardan önce, istatistiklerin sosyolojinin temel yöntemi haline geleceğini tahmin etmiş ve bu yöntemin savunucusuna dönüşmüştür. Ayrıca, Amerika

Siyaset ve Sosyal Bilimler Akademisi gibi birçok dergide editörlük yapmıştır. Giddings'in danışmanlığıyla Columbia sosyoloji bölümünden 50 doktora öğrenci mezun olmuştur. Bu öğrencilerin çoğu üniversitelerde, yayıncılık alanında ve kamusal alanlarda önemli görevler üstelemişlerdir.

Ward ve Sumner'e benzemeyen bir şekilde, Giddings insanlarla hayvanların evriminin aynı olmadığını vurgulayarak Adam Smith'in eserlerine ilgi duydu. Giddings'e göre toplumsal organizasyon ve kurumlar tarih içinde gelişerek şekillenmiştir. Giddings, sürekli değişimin insanların hayatta kalması ve iyileşmesi için bir araç olduğunu vurguladı. Çoğu erken sosyolog gibi Giddings da sosyal bilimin sosyal gelişme için bir araç olduğunu savundu.

Aslında evrim teorisini övmek erken dönem sosyal bilimciler için de zordu. Mesele yalnızca evrim değil, pozitivist temelli bilim anlayışının kabullenilmesiydi. Bunun için sosyal bilimcilerin teolojinin ötesine geçmeleri gerekirdi. Kişisel olarak Sumner'in de kendi inançlarından vazgeçmesi kolay olmamıştır. Darwin ve Spencer tarafından geliştirilen sosyal evrim fikri her ne kadar erken dönem Amerikan sosyologlarını etkilemiş olsa da, toplumda hâkim olan dini inançların karşısına geçilmesi gerekmektedir. Erken dönem Amerikan sosyologlarının toplumun ilerlemesi ve daha iyi seviyeye ulaşması yolundaki çalışmalarında din ile pozitivist bilimin karşı karşıya gelmesi kaçınılmaz olmuştur. 19. yüzyılın sonlarında sosyologlar rekabet ve çatışmayı analiz etmeksizin, sosyal reform ve ilerlemeciliği ön plana çıkarmışlardır. Sosyologların çalışma konuları arasında toplumsal değişimin büyük ölçekli ve yıkıcı süreçlerinden daha ziyade uyum ve sosyal reform fikirleri ağır basmıştır. Erken dönem Amerikan sosyologları toplumun gelişmesindeki ön koşul olarak ilerlemecilik ve sosyal reformun altını çizmişlerdir.

Amerikan sosyolojisindeki Spencer-Sumner mirasının, 1920'lerde önde gelen ders kitaplarında çokça referans verildiğini söylemek mümkündür. Robert E. Park ve Ernest W. Burgess'in **Introduction to the Science of Sociology** adlı kitabı Amerikan sosyolojisindeki önemli ders kitabıydı ve bu kitapta Spencer 32, Sumner ise 25 yerde referans gösterilmişlerdir. Yazarlar, Spencer veya Sumner'in savunucuları değillerdi. Sadece erken dönem Amerikan sosyolojisinin eğilim raporlarını sunmaktaydılar

(Hamilton, 2003:282). Amerikan sosyolojisinde Spencer'in etkisi 1940'lara kadar devam ederken sonraki dönemlerde görüşleri terk edilmeye başlanmıştır. Bu genel eğilim 1933 yılında Crane Brinton'un **Kim Spencer'i Okur** adlı makalesinde ortaya konulmuştur (Parsons, 1949:3).

Sembolik etkileşimci olarak başta gelen isimlerden olan Charles Horton Cooley ve George Herbert Mead'in, Darwin'in ilerlemeci görüşlerinden son derece etkilendiğini söylemek gerekir. Kuşağın tüm sosyologları gibi Cooley ve Mead de Darwin'in etkisi altında kaldılar. Ama Darwin'in düşüncelerinin toplumsal uzantılarından çok daha fazla, Darwin'i keşfetmeyi başardığını söyleyebiliriz.

1.2.3 Sosyal Reform Ruhu

19. yüzyılda sosyal bilimciler, entelektüeller ve yöneticilerin toplumsal sorunlar ile toplumsal değişimlere gösterdiği ilgi ve endişeler sosyal bilimlerin gelişmesine yol açmıştır. Bütün sosyal bilimler doğal bir şekilde değil, toplumsal sorunları çözmekle kendi başarılarını kazanıyorlardı. Elbette sosyoloji de bu çerçeveden uzak değildi. Sosyoloji, öncelikle evrim teorisi ile, daha sonra da istatistiksel gelişimi kapsayan ampirik araştırmalarla kendi imajını kazandı. İktisat ve sosyoloji gibi disiplinlerin sosyal reform bağlamında yeni bir disiplin olarak ortaya çıkması aslında sosyal bilimcilerin reformla meşgul olmaları sayesinde gerçekleşmiştir. Sosyolojinin sosyal problemler hakkında genelleştirilebilir bilgiler sunarak bilimsel bir disiplin olması gerekirdi. Araştırmacılar, toplumsal sorunların anlaşılması, çözülmesi, kişisel refahın üst düzeye çıkarılması gibi konulara doğrudan katkıda bulunarak kariyer hedeflerini belirlemişlerdir.

Bilindiği gibi 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında Amerika'da büyük ilerlemeler meydana gelmiştir. Toplumda meydana gelen olaylar elbette akademik alanda kendi ifadesini bulmuştur. Toplumdaki sosyal değişimlerin neler olduğunu sosyologların anlatması bekleniyordu. "Reformcu ahlak, Amerikan sosyologlarının ilk kuşağının ilgisini öylesine yönlendirmiştir ki, bu anlayış, sosyolojinin gittikçe hızlanan ilk gelişimini sağlayan belli başlı öğelerden biri olmuştur. O günlerin köklerinin derinliklerinde

reformcu ve ahlak reformcu eğilimlerin güçlü mantıksal uzantıları, toplumun sistematik, rasyonel ve ampirik yöntemlerle incelenmesi ve bozuk olan dünyanın denetime alınması talep edilmekteydi.” (Coser, 2006:322).

Amerikan toplumu yeniden gelişmekte olan bir toplum olduğu için reform konusu devletin ilgisini çekmiştir. Sosyologlar ise devlet ile iş birliği yaparak akademik çalışmalarını yürütölmüştür. Ayrıca, yeni hayırsever vakıflar, toplumsal iyileşme ve reforma yönelik programlar yürüterek sosyal bilimlerin gelişmesi için fon sağladılar. 1896 yılında New York’ta veri toplamak için bir Belediye Araştırma Deney Bürosu (Experimental Bureau of Municipal Research) kuruldu. New York Belediye Araştırma Bürosu 1904’te Robert Fulton Cutting yönetimi altında kalıcı hale getirildi. Büronun finans kaynağı John D. Rockefeller tarafından verilmiştir. Boston ve Chicago’da da aynı şekilde araştırma birimleri kurulmuştu. 1907’de Russell Sage Vakfı, sosyal yaşam koşullarında iyileşme sağlamak amacıyla kuruldu ve bu vakfa 1912’de Anket ve Sergiler Bölümü’nü eklendi. 1920’lerde New York Bölge Planlama Komisyonu bölgesel araştırma dizisi başlattı. Ayrıca, Missouri Ceza Adaleti Derneğı 1920’lerde, ceza adaleti idaresinin çeşitli aşamalarında eyalet çapında bir araştırma başlattı. Sosyal bilimciler, vakıflar ve yerel yönetim arasında bağlantı kurmuşlardı. Bu araştırma birimlerine sosyologlar da dahil edilmiştir.

Hükümet istatistikçisi olarak uzun yıllar çalışan Lester Frank Ward da dâhil olmak üzere ilk kuşak sosyologlar sayısal anket çalışmalarına katılmışlardır. Hedef, sosyal değişim ve reformlar için genelleştirilmiş bilgiler temin edebilmektir. Toplumsal bilgi talebi, 19. yüzyılın sonlarında kentlerde yaşanmış problemlerin çözölmesi için bir ihtiyaç haline gelmiştir. Chicago sosyologları sosyal sorunlar ve süreçlere daha çok ilgi göstermişlerdir. W. I. Thomas, Chicago sosyolojisinden etkili sosyolog olarak **The Polish Peasant in Europe and America** adlı eseriyle göçmenlik konusunda etkileyici çalışmalar yürötmüştür. Thomas, köylölerin yaşamı, ailenin doğası, sosyal psikoloji, sosyal bağlamlar, bireysel davranış ve tutumlara yönelik muazzam çalışmalar yaparak Amerikan sosyolojisinin gelişmesine büyük katkı sağlamıştır.

Toplumsal reform projelerinde öncülük eden, Hull House projesine teşebbüs eden sosyolog, Jane Addams'tır. Yerleşim evi hareketinin öncüsü ve toplumsal reforma destek veren sosyolog Addams, sosyal hizmet kuruluşlarında önemli bir şahsiyetti (Johnson, 2008:59). Hull House, Amerika'da 19. yüzyılın sonlarında fakirler için kurulan bir yerleşim birimiydi. Chicago Üniversitesi öğretim üyesi olmasa da, "Amerika Sosyoloji Derneği"nde görev yapan Addams birçok araştırma projesine katıldı ve sosyal reforma vurgu yapmıştır. Addams, yoksul ve fakirler ile birlikte yaşamayı tercih etmiştir. Yoksullarla komşu olarak yaşamının, onların hayatlarını anlama ve onlara pratik yollarla yardım etmenin koşulu olduğunu düşünmüştür. Ona göre, yoksulluk ve sanayileşme, kentleşme ve göçün sonucu olarak ortaya çıkan sosyal problemlerin üstesinden sadece insanların ortak yararlarını hedefleyen toplumsal ahlak yoluyla gelinirdi (Johnson, 2008:59). Addams'tan başka, Hull House da proje hedefini gerçekleştirmek için gerekli fon artırma faaliyetlerinde bulundu. Albion Small, George Herbert Mead, W. I. Thomas, Charles Henderson ve diğer erken Chicago sosyologları da Hull House projesinin aktif destekleyicisi idiler.

Addams, ayrıca, çalışanların ücretlerinin arttırılması, çalışma saatlerinin azaltılması ve özellikle kadınlarla çocuklar gibi toplulukların sert biçimde sömürülmesini önleyecek işçi reformları için güçlü bir savunucuydu. Addams, sendikal hareketin, hem işverenlerin hem de işçilerin uzun vadeli ortak yarar için sürdürülmesi konusunda umutluydu. Addams, sosyal hizmet alanındaki başarısıyla Uluslararası Kalıcı Barış Komitesi'nin başkanı oldu ve 1931'de Nobel Barış Ödülü aldı. Addams, sosyologlar içinde şimdiye kadar Nobel ödülü alan tek sosyologdur.

Addams'tan başka Amerikan sosyologları içinde reforma odaklanan birçok sosyolog örnek gösterebiliriz. Amerika sosyologlarının reform odaklı olmasının en temel nedeni toplumda reform hareketlerinin yaygın olması ve Amerikan sosyolojisinde entegrasyon meselesinin belirgin hale gelmesidir. Elbette hızlı kentleşen, çok sayıda göç alan, ekonomik gelişmenin ön plana çıktığı bir ortamda bireysel eylemlerin toplumsal değişimlere sadece uyum sağlaması beklenmiştir. Rekabetçi ortamda ayakta kalabilmenin tek şartının uyum olduğu varsayımı 20. yüzyıl Amerikan toplumundaki genel eğilimdi.

Amerikan toplumunda sürekli yaşanmış olan göç meselesi sosyologların toplumsal süreç ve göçe odaklanmalarını, toplumun sürekli değişen ortamına adapte olmak için bu meselenin ele alınmasını gerekli kılmıştır.

1.2.4 Toplumsal Süreç ve Adaptasyon Meselesi

Toplumdaki sürekli değişiklik ve göç Amerikan sosyologlarının sosyal süreç ve uyumla ilgilenmesinin yanı sıra profesyonel sosyolojinin ortaya çıkışına da imkân sağlamıştır. Sosyoloji ilk zamanlarında dışarıdan gelen sosyolojik perspektiflerden kendini beslerken, 20. yüzyılın başlarında Amerikan toplumuna tam anlamıyla yerleşmiş oldu. Daha spesifik söylemek gerekirse bu dönemde profesyonelleşmiş sosyolojik çalışmalarıyla Chicago Okulu diğer okullar arasında prestij kazandı. Chicago sosyolojisinde topluma özel ilgi gösteren, özellikle göçmenlik ve kentleşmeye ait konuları ele alan birtakım sosyologlar yetişmiştir. Toplumsal entegrasyon meselesi Chicago sosyolojisinde özel alan olarak ele alınmıştır. Güneyden kuzeye göç; sekülerleşme, kentleşme gibi birçok toplumsal mesele ortaya çıkarmıştır. Chicago sosyolojisi kentleşme konularıyla ilgilenerek Amerikan sosyolojisinin liderlik konumuna sahip oldu. “Reformculuk ve sosyal bütünleşme Chicago Üniversitesinde belirgin konu haline gelmiş, ama Chicago sosyologları ilerlemecilerden daha ziyade sosyal sorunlar ve süreçlerle meşgul olmuştur” (Calhoun, 2007:14). Başka bir deyişle sosyal süreç meselesi tam anlamıyla toplumsal uyum ve entegrasyon meselesiydi.

Chicago Okulu’nda sosyal süreçlerle ilgilenen sosyologlar içinde başta Robert Park’tan söz etmek gerekmektedir. Park, Harvard Üniversitesi felsefe bölümünden yüksek lisans düzeyinde mezun olmuştur. Park, mezun olduktan sonra Almanya’ya gitmiş ve Wilhelm Windelband’in gözetimi altında felsefe doktorasını tamamlamıştır. Robert Park sosyal olaylara çok ilgi duymuş ve gazete habercisi olarak, haberciliğin doğasını öğrenme tutkusuyla sosyal olayları araştırmaya başlamıştır. Park, Amerika’daki siyahiler hakkında ders vermek amacıyla Chicago Üniversitesi’ne gelmiştir. Park, 1920 ve 1930’ların başlarına dek uzun süre boyunca Chicago sosyolojisine damgasını vurmuştur. O,

toplumsal uyumu dört sürece bölmüştür. Bunlar yarışma, çatışma, uyum, asimilasyondur. O, öğrencileriyle birlikte grupsal çatışmalar, ırk meseleleri, sosyal uyum gibi konuları ele almış ve değerli çalışmalarıyla Chicago sosyolojisinde kendi etkisini ortaya çıkarmıştır. Amerikan teorisyenlerinde olduğu gibi Park, birbirinden bağımsız olarak hareket eden bireylerin toplumsal uyumlarına vurgu yapmıştır. Park, Spencer yerine George Simmel'in sosyoloji teorisini güncel araştırma konularına uygulamıştır. Park, sosyokültürel evrimciliğe karşıt olarak sosyal değişimin devresel açıklamasını yapmıştır (Hinkle, 1994). William I. Thomas da 1920'lerde Chicago sosyolojisindeki en etkili sosyolog sayılır. Onun **The Polish Peasant in Europe and America** adlı kitabı uyum meselesini niteliksel araştırma yöntemi ile açıklayan en iyi örnektir. Üstelik Thomas'ın bu çalışması Amerikan sosyolojisinin Spencer'in organizma ve sosyal evrim fikrinden uzaklaşma eğilimini ifade etmiştir. W. I. Thomas Amerika'daki Polonyalı göçmenler meselesini ele alarak göçmenlerin hayatlarını, uyum durumlarını ve toplumsal sıkıntılarını bireysel uyum açısından anlatmaya çalışmıştır. Thomas “insan, durumları gerçek olarak tanımlarsa, o halde sonuç itibarıyla gerçektir” iddiasını ortaya koyar. Onun bu iddiası sosyolojik araştırmalarda davranışın sübjektif yönlerine önem vermenin gerekli olduğunu ima eder. Thomas, durumların tanımlanmasını şöyle izah etmiştir:

“Her türlü uyum sağlama çabası hareket etme ya da hareket etmeme hakkındaki kararlar gerçekleşir. Hareket hakkındaki bu karar durumların tanımlanmasıyla gerçekleşir. Başka bir deyişle, eylem hakkındaki bu karar, yorum veya bakış açısı ve sonunda bir politika ve davranış kalıbı demektir.” (Thomas, 1937: 8).

Eyleme karar verme aslında durumun özelliklerine dair yapılan öznel yorum ve anlam ile ilişkilidir. Dolayısıyla, insan bulunduğu durumu tanımlamaya uğraşırken, öznel olarak kendisiyle sürekli iletişime geçmiş olur. Başka bir deyişle, insan karşılaştığı durumu tanıma amacıyla bulunurken, zihinsel iletişim ortaya çıkmış olacaktır. İnsan, eylem kararını verirken öncelikle durumları tanımlanmak zorundadır. Durumların tanımlanması

insanın sübjektif olarak eylemi gerçekleştirme çabasının bir parçasıdır ve sembolik etkileşimcilikteki özel bir konudur.

Thomas, durumların tanımlanması fikriyle sembolik etkileşimciliğe önemli bir teorik katkıda bulunmuştur. Onun durumun tanımı hususundaki fikri Mead'ın etkileşim fikrinin şekillenmesine yardımcı olmuştur. Thomas, bireyin uyarıcıya tepki verme ya da vermeme yetisine sahip olduğunu, durumlar ve uyarıcılar hakkında her zaman sübjektif iletişim yapılacağını vurgulamıştır. Thomas, Dewey'in görüşlerine dayanarak insana gelen uyarının sabit bir kalitesi ya da özelliği olmadığını vurgular. Başla bir ifadeyle söylemek gerekirse, Thomas'a göre, nesnenin niteliği ne olursa olsun, önemli olan insanın nesneyi tanımlamasıdır. Daha da önemlisi, Thomas, insanların durumları tanımlamasının henüz gerçekleşmemiş bir eylemin başlangıç noktası olduğuna; eylemin sübjektif deneyimi olduğuna inanmıştır. Thomas, araştırmacıların, durumların tanımlarına dikkat etmedikleri sürece, eylemi anlayamayacaklarını savunmuştur (Wallace ve Wolf, 2006:202). Kısacası, Thomas'ın çalışması sosyal süreçlere odaklanarak öznel durumları anlamaya doğru gösterilerin çabanın bir parçasıydı.

Thomas gibi Chicago sosyologları da entegrasyon meselesini ele alırken sadece sosyolojik perspektiflere değil, psikoloji ve felsefe bilimlerine de müracaat etmişlerdir. Bu yüzden birçok sosyal psikolog insan davranışı hakkındaki çalışmalarıyla sosyologlar arasında tanınmıştır. Dönem itibarıyla erken dönemlerde sosyoloji ve psikoloji birbirine çok yakındı. Biz bu noktayı sosyal psikolojide doktorasını tamamlayan ancak sosyolog olarak bilenen Herbert Blumer'in kariyer hayatı ve Mead'ın felsefe bölümünde verdiği sosyal psikoloji derslerine katılan sosyoloji öğrencileriyle örneklendirebiliriz. Manis ve Mletzer bu noktayı şöyle izah eder: "Birçok sosyolog ve sosyal psikolog bireysel veya bireylerarası düzeydeki insan davranışlarına değil, grup düzeyinde, kurumsal veya toplumsal düzeydeki insan davranışlarına değindiklerinden dolayı kendi varsayımlarından radikal bir şekilde kaydılar." (Manis ve Mletzer, 1978:6).

20. yüzyılın başlarında Amerikan sosyolojisinde bireysel uyum meselesinin ön plana çıktığından yukarıda bahsettik. Charles Horton Cooley, toplumun bireysel açıdan incelenmesi ve anlaşılması için Spencer'in organik görüşüne tamamen benzemeyen

sosyolojik görüş geliştiren bir sosyologdu. Cooley, etkileşimin sempatik i gözlem sonucu olduğunu ve bu nedenle, sosyal organizasyon gibi sosyal yapıların zihinsel süreçler açısından incelenmesi gerektiğini savunmuştur (Cooley, 1909).

Sembolik etkileşimcilik kuramının üstadı sayılan George Herbert Mead’ın düşüncelerinde de toplumsal uyum meselesi belirgindi. Mead, sosyal düzen ve zihnin insanların birbirleri ve çevrelerine uyum sağlamasının sunucu olarak ortaya çıktığını tespit etmiştir. Mead’e göre tüm davranışlar gizemli veya rastgele değildir. Davranış çevre ile başa çıkmaya uğraşan insan ya da organizmalar tarafından gerçekleştirilen sübjektif ve objektif bir olgudur.

“Mead’e göre, insanlar ve tüm hayvanlar belirli bir ortama adapte olmaya ve uyum sağlamaya çalışırlar. Bir organizmanın sergilediği çoğu özellik onun belirli bir çevreye uyum çabasının ürünüdür. Bu yüzden insanların dil, zihin, benlik ve normatif olarak düzenlenmiş toplumsal düzen kapasiteleri, uzak geçmişte ataları üzerindeki bu özel kapasitelere yönelik seleksiyon baskılarının bir sonucu gelişmiştir” (Turner, Beeghley ve Powers, 2010: 463). Bu fikir, evrimci süreçlerin yalnızca türler içinde meydana gelmediğini, kurumlar ve toplumlar için de geçerli olduğunu ileri sürmektedir (Jahoda, 2011:196). Mead, insanın bulunduğu sosyal ortama uyum sağlayarak kendi benliğini sürdüreceğini iddia etmiştir. Mead şöyle söylemiştir:

“Sadece insan organizması değil, zihin de evrimsel gelişim içerisinde açıklanmalı, değişimin niteliği içinde paylaşılmalı ve organizma ile çevrenin etkileşimi evrimsel gelişim açısından yorumlanmalıdır. Zihnin muhtemelen davranış içinde kalması ve açıklanması gerekmektedir.” (Mead, 1934: ix).

Mead, bireylerin toplumsal ve kolektif yaşamı sürdürmesi için uyum sağlamalarının önemli olduğunu vurgulayarak Amerikan toplumunda yaşanmış göçmenlik, kentleşme gibi olayları meydana getiren toplumsal problemlere psikolojik ve sosyolojik önerilerde bulunmuştur. Ayrıca Mead’ın davranış, benlik ve zihin gibi problemlere odaklanmasının asıl nedeni dönemin belirgin problemleri hakkındaki tartışmalardır. Elbette Mead, uyum

ve adaptasyondan bahsetmenin yanı sıra bireysel çıkar meselesini de ele almıştır. Bireysel çıkar meselesi erken dönem Amerikan sosyolog ve felsefecileri tarafından pragmatizm olarak adlandırılmıştır.

1.2.5 Pragmatizm

Pragmatizm belli bir tanıma hiç uyumayan, 20. yüzyılın başından ortalarına kadar Amerikan sosyolojisinde kendi etkisini sürdüren felsefi bir görüştür. Pragmatizm, felsefi fikirlerin tek birleşik birimi değildir (Martindale, 1960:297). Pragmatizm ilk başta insanın aktif yaratıcı varlık olduğunu belirterek benlik ve zihnin gelişmesini çevresel tepkilerin sonucuna bağlar. “Pragmatistler farklı yönlerde ilerlese de, bu felsefe okulu temelde düşünmeyi insanların kendi ortamlarına adapte olmaları, uyum sağlamaları ve amaçlarına ulaşmalarını mümkün kılan bir süreç olarak görmekteydi.” (Turner, Beeghley ve Powers, 2010: 462). Sembolik etkileşim kuramı gelişirken, pragmatizmden büyük ölçüde faydalanmıştır. Bu noktada sembolik etkileşimciliğin gelişmesinde önemli bir felsefi kaynak pragmatizmdi.

Reynolds’e göre, eğer sembolik etkileşimciliği etkileyen tek bir felsefi görüş varsa o da pragmatizmdir (Reynolds, 1994:11). Pragmatizm, insanın eylemini özgür ve açık bir rekabetçi piyasada sergileyerek faydaları veya çıkarlarını en üst düzeye çıkarmaya çalışan aktörlerin gerçekleştirdikleri bir şey olarak görülmüştür (Turner, Beeghley ve Powers, 2010: 462). Pragmatizm, insanı kendi çıkarları ve hazlarını en üst düzeye çıkaran rasyonel bir varlık olarak görüntüler.

Pragmatizm felsefesi, John Dewey, William James, Charles Pierce ve George Herbert Mead gibi filozoflar tarafından geliştirilmiştir. İlk önce pragmatizm düşüncesi insanın toplumda özgür iradeye sahip olduğunun altını çizer. Bu tür görüş, etkileşimcilerden George Herbert Mead ve Herbert Blumer’in çalışmalarında yeterince vurgulanmıştır. İnsanın özgür iradesi, özellikle Blumer’in eserlerinde fazlasıyla kendi ifadesini bulmuştur. Genel olarak, “Pragmatistler için “insan doğası” insanoğlunun potansiyel yaratıcılığı üzerine kurulmuş olarak anlaşılmıştır” (Meltzer, 1975:7). Pragmatizm için diğer bir

önemli husus ise, nesnelerin sabit bir anlama sahip olmaması, etkileşim neticesinde nesnelerin anlamının ortaya çıkışı, anlamın sosyal etkileşim sürecinin neticesi olmasıdır. Örneğin, “Sandalye”nin anlamı, onun kullanılma şeklini ifade etmez. Buradaki önemli nokta insanın sandalyeye yüklediği anlamdır. Bir şeyin “sandalye” olarak kabul edilmesi için birçok insanın sandalye kelimesini kullanması ve sandalyenin anlamının kolektif olarak kabullenilmesi gerekir. Sandalyenin anlamı ancak insanların ortak bir etkileşim sürecinde elde ettiği anlamdır.

Pragmatizm aslında Amerika’nın toplumsal koşullarına bağlı bir felsefedir (Reynolds, 1994:11). Kişisel maddi kazanç arayışının ekonomik ve sosyal ilerlemenin en güçlü etkileyici faktörlerinden biri olduğu yukarıda söylendi. Pragmatistler, ilerlemecilikten yola çıkarak, insanların düşüncelerinin çevresel uyum çabasının temel sonucu olduğunu savunurlar. Taylor, pragmatizmin özelliklerini aşağıdaki birkaç nokta ile özetlemiştir:

1. İnsan uyarıların pasif alıcısı değildir; insanlar yaratıcı, aktif aktördür.
2. İnsanlar kendilerini yaratan dünyada yaşasa bile, kendini yaratan dünya onların faaliyetlerine kısıtlamalar, sınırlar koyar, dünya bir kez daha planlı değişmeye tabidir.
3. Öznel deneyimler davranıştan kaynaklanır, davranıştan önce mevcut değildirler. Davranıştan bilinç, anlam ortaya çıkar ve nesnenin anlamı ona yönelik davranışın içine yerleşir. Anlam nesnenin kendisinde değildir.
4. Deneysel bilim felsefe analizini yönlendirmelidir.
5. Pratik sorunların çözümü ve toplumsal sorunların analizi felsefe fikirlerine dayandırılmalıdır.
6. İdealizm ile bilimi uzlaştırmak gerekir.
7. Eylem, hipotezin doğruluğunu kontrol etmenin aracıdır; bu yüzden realiteye odaklanır.
8. Değerin en iyi teorisi değer çıkarlar teorisidir; teorinin dürtü ve çıkarları karşılaması iyidir (Reynolds,1994:13).

Pragmatizm felsefesinin en iyi temsilcileri sayılan William James, John Dewey ve Herbert Mead, bireyin sosyal dünyayı algılaması, durumları tanıması, etkileşimde bulunması, toplumsal grubu şekillendirmesi, değiştirmesi gibi çeşitli konuları ele aldı. Sembolik etkileşimcilik kuramı yukarıda bahsedilen sosyal bağlamda pragmatizm ve bireyci

ilerleyicilik akımından kendi payını alarak, ferde daha çok önem veren bir sosyolojik kuram olarak gelişme fırsatını yakalamıştır. Ama şunu açıkça söylemek gerekir ki, sembolik etkileşimciler sosyal problemlerle ve sosyal yapılarla hiç ilgilenmeyen sosyologlar değildirler. Mead ve Blumer gibi kurucular yapısal düzeydeki sosyal problemleri oldukça sık kaleme almışlardır (Miller, 1973: 57, Baldwin, 1986:11).

Kısaca özetlemek gerekirse, Amerikan sosyolojisi toplumun karşılaştığı problemleri açıklamak amacıyla 19. yüzyıl sonrası kurumsal olarak ortaya çıkmıştır. Amerikan sosyolojisi kendi tarihsel bağlamında gelişmiş ve büyümüştür. 20. yüzyılın başından ortalarına kadar olan uzun tarihsel süreçte sosyoloji üniversitelerde yerleşmiş ve profesyonelliğe doğru ilerlemiştir. Amerikan sosyolojisi ilk başta Avrupa sosyologlarının eserlerinden etkilenirken, sonraki tarihsel zaman dilimi içinde gerçek anlamda kendini var etmeye çalışmıştır. Amerikan sosyolojisi başından beri toplumsal problemleri küçük ölçekli mikro boyutlarda ele almıştır. Sosyal durumlara bireysel açıdan yaklaşım, sosyologların teorik çabalarının önemli bir kısmının bireye odaklanması durumunu ortaya çıkarmıştır. Bu yüzden 1960'lara geldiğinde sembolik etkileşimcilik, etnometodoloji ve fenomenoloji gibi sosyolojik kuramlar ortaya çıkmıştır. Bu kurumlar ortak halde birey ve onun psikolojik, antolojik durumlarına ilişkindir. Ayrıca toplumsal uyum, sosyal yapı ve toplumsal düzenin ortaya çıkışı gibi konular bu kuramların ortak ilgi alanları idi. 1950'lerde ortaya çıkan Talcott Parsons'un yapısal işlevselcilik kuramı toplumdaki adaptasyon ve bütünleşmeyi vurgulayan sosyolojik kuram olarak Amerikan toplumunda yaşanmış göçmenlik, şehirleşme ve toplumsal düzen meselelerine verilen sosyolojik bir cevaptır. Amerikan sosyolojisinde 1950'lerden sonra nicel araştırma yöntemi üstünlük kazanmıştır. Sosyoloji ve felsefedeki gelişmeler nesnelden öznele doğru bilim arayışını mümkün kılmıştır. Hem nesnel hem de öznel bir gerçeklik anlayışı arayan sembolik etkileşimcilik böyle bir tarihsel eğilimin neticesi idi.

Sonraki bölümde sembolik etkileşimciliğin gelişim tarihi, genel kavramları ve önde gelen isimlerinin fikirleri analiz edilecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

SEMBOİK ETKİLEŞİMCİLİĞİN TEORİK TEMELLERİ VE TOPLUM ANLAYIŞI

Sembolik etkileşimciliğin ana fikirleri ve toplum anlayışına geçmeden önce bu kuramın gelişim tarihi üzerinde durmanın önemli olduğunu düşünüyoruz. Bu sebeple bu bölüme sembolik etkileşimciliğin gelişim tarihinden söz ederek başlayacağız. Daha sonra Mead’ın toplum anlayışını değerlendireceğiz. Bilindiği üzere Mead, sembolik etkileşimcilik kuramının ana fikirlerini geliştiren sosyologdur. Bu bölümde sembolik etkileşimciliğin genel kavramları temelinde Mead’ın toplum anlayışına değinilecektir. Mead’ın düşüncelerinde ortaya çıkan toplum anlayışı Goffman’ın etkileşim düzeni fikriyle organik bütünlük sağladığı için Goffman’ın eserlerindeki düzen anlayışı da değinilecektir.

2.1 Sembolik Etkileşimcilik: Tarihsel Gelişim

Sembolik etkileşimcilik, toplumsal etkileşim ve toplumsal meselelere odaklanan, insanın sübjektif deneyimlerine vurgu yapmakla birlikte davranışın objektif yönlerini araştırmayı hedefleyen bir kuramdır. Bu kuram Cooley, Mead, Blumer ve diğer öncü sosyologların davranış, benlik, üzerine düşünceleriyle genelleştirilmiş; öteki, rol alma, sempati, toplum gibi objektif ve sübjektif konuları ele almasıyla da gelişim dönemine başlamıştır. Etkileşimciler, bir öznenin somut ve gerçek şekilde var olduğuna inanarak öznenin varlığının etkileşim süreci ile sıkı şekilde bağlandığına inandılar. Bu sebeple erken dönem etkileşimciler sübjektif bilinç ve objektif deneyim konularına odaklandılar. Örneğin, “İnsan Benliği” (James, 1890), “Uyarıcı-Tepki İlişkisi” (Dewey, 1896), “Sempatik İç Gözlem” ve “Ayna Benlik” (Cooley, 1902), “Benlik”, “Zihin” ve “Toplum”, “İç Konuşma”, “Genelleştirilmiş Öteki” (1934 Mead), “Müşterik Eylemler” (Blumer 1969), “Etkileşim Düzeni” (Goffman, 1974) gibi kavramlar insan davranışının öznel ve nesnel

yönlerini ifade etmektedir. Etkileşimin öznel ve nesnel yönlerine birlikte vurgu yapmak sembolik etkileşimciliğin başından beri temel özelliğiydi.

Geniş bir açıdan bakmak gerekirse sembolik etkileşimcilik kuramının temelinin oluşumuna 1890'lardan başlayabiliriz. Bu dönemde William James'in **The Principles of Physiology**, John Dewey'in **The Reflex Arc Concept in Psychology**, Charles Horton Cooley'in **Human Nature and the Social Order** ve George Herbert Mead'in **What Social Objects Must Psychology Presuppose?** adlı çalışmalarını örnek göstermek mümkündür. Ancak, yukarıda ismi zikredilmiş çalışmalar sembolik etkileşimcilik kuramının temel görüşlerini yansıtan yapıtlar olmak suretiyle bu kuramın resmen dünyaya geldiğini ilan edemezdi. Hatta Mead'in kendisinin de "Sembolik etkileşimcilik" diye bir kavram hakkında düşünmediği yada bir kuram yaratma çabasında bulunmadığını hatırlarsak, bu kuramın ortaya çıkış tarihinin 1930'lardan başlamasının gerçeğe uygun olacağını ifade edebiliriz.

Başından itibaren sembolik etkileşimcilik Chicago sosyolojisinde filizlenip büyüdü. Chicago sosyolojisinde Mead ve Blumer'den başka Robert Park ve William Isak Thomas da sembolik etkileşimciliğin gelişimindeki etkili şahsiyetlerden sayılır. Özellikle Park'ın George Simmel'in görüşlerinin mirasçısı olması ve yazılarında Simmel'in etkisini sürdürmesi Park'ın sembolik etkileşimciliğe yakın olmasının bir nedeni olabilir. George Simmel sembolik etkileşimci sayılmasa da, etkileşim biçimleriyle ilgilenen bir sosyologdur. Rock'a göre Simmel'in formal sosyolojisi ve sembolik etkileşimcilik arasındaki yakınlık çok açıktır. Ancak entelektüel açıdan bir soy analizi yapmak her zaman zordur (Rock, 1979:44). Robert Park Almanya'da doktorasını yaparken Simmel'in derslerine katılmış ve onun görüşlerini benimsemiştir. Üstelik Amerika sosyoloji dergisinin birinci cildinde Simmel'in birçok eseri tercüme edilerek yayınlanmıştır (Rock, 1979:46). Amerika sosyolojisinin erken dönemlerinde sosyal evrim fikri hakim iken Park, bu fikirden kendini uzak tutarak Simmel'in görüşlerine başvurmuştur. Simmel, sosyolojinin temelini ahlaki kurallar değil, bilim etiği olduğunu ve inceleme nesnesinin de birey ya da toplum değil, toplumsal etkileşim olduğunu savunmuştur. Aslında Simmel, toplumu etkileşiminin ürünü olarak görür. Simmel'in etkileşim fikri George Herbert

Mead'ın yaşadığı dönemden çok daha erken ortaya konulmuştur. Simmel sadece etkileşim ve onun biçimlerinden bahseder ama sembolik etkileşimden bahsetmez. Toplumdaki çeşitli etkileşim biçimlerini detaylı şekilde incelemiştir (Simmel, 2015).

Sembolik etkileşimcilik kavramı Herbert Blumer tarafından 1937 yılında yayınlanan Emerson Schmidt'in **Human and Society** adlı sosyal bilimler ders kitabındaki bir bölümde ortaya konulmuştur. Blumer makalesinde sosyal psikolojideki üç yaklaşımı birbirinden ayırt etmiştir: birincisi, içgüdüselcilik ve Darwinci evrimcilik. İkincisi, John Watson gibi davranışçıların yazılarında görülen refleksivitenin önemini vurgulayan yaklaşım. Üçüncüsü, Blumer'ın Chicago Üniversitesi'ndeki hocası George Herbert Mead'e dayandığı iddia edilen yeni bir perspektif; Uyarıcı-Yorum-Tepki ilişkisi yaklaşımı. Blumer bu yaklaşımı "Sembolik Etkileşimcilik" olarak adlandırdı. Bu nedenle, Mead sıklıkla sembolik etkileşimci yaklaşımın kurucusu olarak kabul edildi.

Bir pragmatist olarak George Herbert Mead, Sembolik Etkileşimcilik kuramının kurucu babalarından biri sayılır. "Mead devasa kapsam ve genişlikte entelektüel ilgileriyle, bir ansiklopedik bilgi insanıydı" (Coser, 2008:307). Mead, sosyolojide birey odaklı bakış açısıyla toplumu birbirine bağlamaya çalıştı. "Erken dönem sosyal psikoloji, bireysel psikolojik bir çıkış noktasında toplumsal deneyimle ilgilenmişken, Mead toplumsal bir bakış noktasından, en azından toplumsal düzen ile temel olarak iletişimsel bir çıkış noktasından ilgilenecek bireysel deneyim önerdi" (Coser, 2008:296). Mead, jest ve anlamlı sembollerin kullanılması, insan benliği ve zihnin ortaya çıkışı gibi birçok kavramla toplumu açıklamaya çalıştı ve sembolik etkileşimcilik kuramın temelini oluşturdu.

Aslında sembolik etkileşimcilik, pragmatist felsefeye dayanan bir sosyolojik perspektiftir. Mead'ın tüm yazılarına damgasını vuran pragmatizm için her şeyin tek kaynağı sosyal etkileşim ve sosyal süreçtir. Mead, en önemli eseri olan **Self, Mind and Society** adlı kitabında insan zihni, dil, benlik, kimlik, sosyal yapı gibi olguların tek kaynağının sosyal süreç ve etkileşim olduğu iddiasında bulunmuştur.

1930’larda kavram olarak ortaya konulmasına rağmen, sembolik etkileşimcilik kuramı 1940’lı yıllarda çok etkili eserler üretememiştir. Bu yıllarda sembolik etkileşimcilik sözlü geleneğini sürdürmüştür. Başka bir deyişle ifade edersek, bu dönemde sembolik etkileşimcilik konuları çok konuşuluyor olmasına rağmen, kavramsal açıdan ikna edici eserler üretilenmemiştir. Bu kuramın savunucusu olan Blumer, 1931’den 1952’ye kadar hocası Mead’in sosyal psikoloji dersine devam ederek sembolik etkileşimciliğin metodolojik yaklaşımlarını savundu. Ancak bu kuram, teorik çerçeve ve sistematik açıklamadan çok uzaktaydı.

Chicago sosyolojisinden başka, sembolik etkileşimcilik, 1950’li yıllarda Iowa Okulu’ndaki Manford Kuhn’un çalışmasıyla pozitivist bir yön kazanmaya başladı. Kuhn, sembolik etkileşimcilik kavramlarını test edilebilen deneysel verilere dönüştürme çabasında bulunmuştur (Meltzer, Petras and Reynolds, 1975:59). Kuhn geliştirdiği yirmi tablolu testte insanın diğer kişiler ve sosyal pozisyonla olan ilişkisini göz önünde bulundurarak bireyin kendini “kim” olarak tanıdığını araştırmıştır (Kuhn ve McPartland, 1978). Herbert Blumer ve onun öğrencileri etkileşimin yaratıcı yönlerine odaklanırken, Iowa Okulu sembolik etkileşimcilik kuramıyla realite arasındaki tutarlılıklar üzerine odaklanmıştır. Iowa Okulu’na göre benlik, duruma göre yeniden tamamen değişen sıvı bir yapı değildir, benlik bireyin kendini ifade etmesi ve kendi eylemini yönetmesidir. Iowa Okulu benliği; büyük toplumsal ve kültürel bir bağlamda etkileşimin sonucu elde edilen sosyal statü olarak karakterize etmiştir. Başka bir deyişle, Iowa Okulu insan benliği ve sosyal yapı arasındaki ilişkiyi ele alarak insanın benliğini kimlikle özdeşleştirmiştir. Sembolik etkileşimcilik kuramının pratik hayata uygulanması 1950’lerden sonra başlamıştır. Bu tarihe kadar uzun bir süreçte çeşitli araştırmalar yürütülmesine rağmen, bu kuram Manford Kuhn’un iddia ettiği gibi sözel gelenekte kalmıştır. 1950’lerden sonra sembolik etkileşimciliğe ait yapılan çalışmalarda sosyal hayattaki pratik ve kuramsal konuları ele alınmıştır. Örneğin, **Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu** (Goffman, 1956), **Symbolic Interaction as an Approach to Family Research**, Sapma (Becker, 1953, Goffman, 1963), **Cultural Studies** (Becker, 1982; Fine, 1996) gibi eserler ortaya çıkmıştır.

1950'lerden sonra sembolik etkileşimcilik kuramı Chicago Üniversitesi sosyoloji ve psikoloji bölümlerinde gelişim fırsatına sahip oldu. 1950'lerde Herbert Blumer, Erving Goffman, Everett Hughes ve Howard S. Becker'in çalışmaları sembolik etkileşimciliğin gelişmesine büyük katkıda bulundular. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Chicago Üniversitesi'ndeki yüksek lisans öğrencileri büyük ölçüde Blumer ve Everett Hughes'tan etkilendi. Bu öğrenciler, kariyerlerinde derinleşen, genişleyen ve etkileşimciliği değiştiren, önemli ampirik çalışmalarıyla yeni kültürel ve toplumsal eleştiri modellerini keşfetme sürecini başlatan yeni nesil akademisyenleri temsil ettiler (Denzin, 1992: 10-13).

1960'lı yıllarda sembolik etkileşimcilik kuramı Herbert Blumer'in çalışmalarıyla teorik açıdan canlanma dönemini yaşamıştır. Herbert Blumer, 1930-1950'li yıllar arasında sembolik etkileşimciliğin metodolojik yaklaşımı olan niteliksel araştırma yönteminin savunucusu oldu. Blumer eylemin bütün anlamıyla sosyal yapının ürünü yada psikolojik serbest bırakma olmadığını tespit etmiş ve böylece **yapısal işlevselciliğin** egemen görüşlerine karşı gelmiştir. Ona göre eylem, aktörün bulunduğu sosyal durumlara yönelik yorumlama ve kendini ifade etmenin ürünüydü (Blumer, 1969). Blumer bu gibi görüşleriyle sembolik etkileşimciliği bir sosyolojik kuram haline getirmeye çalıştı. Mead'in görüşleri her ne kadar soyut olsa da, Blumer onun görüşlerini sosyolojik kuram yapma gayretini göstermiştir. Blumer, 1962 yılında, yani sembolik etkileşimcilik kavramını ortaya attığından 25 yıl sonra ilk defa toplumu sembolik etkileşim olarak yorumlayıp makale yayınlamıştır (Blumer, 1962, 2004). Blumer 1960'lı yıllarda sembolik etkileşimcilik hakkında bir takım makaleler yayınlayarak bu kuramın kendine özgü versiyonunu ortaya çıkarmıştır.

1950 ve 1960'lar arasındaki diğer etkili sembolik etkileşimci sosyolog Erving Goffman'dı. Goffman 1956 yılında doktora tezini **Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu** ismiyle Edinburgh'da yayınlama fırsatını buldu (Trevino, 2003:4). Üç yıl sonra kitabında değişiklik yaparak tekrar yayınladı. Bu eser sembolik etkileşimcilik tarihinde etkileşim konusuna odaklanan en önemli eser sayılmaktadır. Goffman, 1958 yılında Berkeley'deki Kaliforniya Üniversitesi'nin sosyoloji bölümünde Blumer'in davetiyle ziyaretçi profesör

olarak akademik hayatına başlamıştır. Goffman 1961 yılında Herbert Blumer'in davetiyle resmen öğretim üyesi olmuş (Manning, 1992:12), 1962 yılında bu okuldan profesörlük unvanı almıştır. Goffman, öğretim üyesi olarak çalışırken en etkili eserlerini üretmiştir. Örneğin, **Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu** (2004); **Tımarhaneler** (2016); **Encounters; Behavior in Public Places; Damga** (2014) adlı kitaplarını yayınlamıştır. Goffman, yine 1966-1967 yılları arası Harvard Üniversitesi'nde misafir öğretim üyesi olarak Thomas Schelling ile **"Oyun Teorisi"** üzerinde çalışmıştır. Onun Harvard üniversitesindeki çalışmaları **Strategic Interaction** adlı eseri için kaynak olmuştur. Goffman 1968 yılında Berkeley'deki görevini bırakarak Philadelphia Üniversitesi antropoloji ve sosyoloji Benjamin Franklin bölümünün başkanlık makamına geçer. Goffman bu dönemde **Relation in Public; Frame Analysis; Gender Advertisements; Forms of Talk** gibi eserlerini yayınlamıştır.

Daha sistematik ve kuramsal yöne doğru ilerlemesine rağmen, 1970'li yıllarda sembolik etkileşimcilik çeşitli eleştirilere konu olmuştur. Kimi bu kuramın öldüğünü ilan ederken, kimi yaşatmak için gayret göstermiştir. Mullins, sembolik etkileşimciliğin öldüğünü ilan etmiştir (1973). Onun aksine Robert H. Lauer ve Warren H. Handel, **Social Psychology: The Theory and Application of Symbolic Interactionism** adlı kitabıyla sembolik etkileşimcilik kuramının tüm yönlerini ve duruşlarını açıklamaya çalışmıştır.

Çeşitli eleştirilere rağmen sembolik etkileşimcilik kuramı kurumsallaşmaya doğru ilerlemekteydi. 1970'li yıllarda sembolik etkileşimciliğin iki ana dergisi "Symbolic Interaction" (1977) ve "Studies in Symbolic Interaction" (1978) yayınlanmaya başlamıştır. Bu dönemde yine sembolik etkileşimcilik cemiyeti kurularak bu kuramın entelektüel ve kurumsal açıdan güçlenmesi ve sosyolojik kuram olarak kabul edilmesinin temeli oluşturulmuştur. Burada hatırlanması önemli olan bir husus şu ki, sembolik etkileşimcilik kuramının erken dönem temsilcisi Manford Kuhn, bu kuramın kurumsallaşması gerektiğini 1950'lerde dile getirmiştir. Manford Kuhn 1952 yılında yazdığı **Major Trend in Symbolic Interaction Theory in the Past Twenty Five Years** adlı makalesinde, sembolik etkileşimcilik kavramının ortaya konulduğu 1937 yılından 1952 yılına kadar olan uzun tarihsel süreci değerlendirerek bu sürecin "Tahkikat dönemi" olduğunu

savunmuştur (Kuhn, 1964). Kuhn makalesinde yine sembolik etkileşimcilerin kendi organizasyonları, dergileri, kendi liderleri varsa ve bu liderler teorik farklılıklar arasında “doğru” görüşü belirleme rolünü üstlenirlerse, bu kuramın araştırılmasının basitleşeceğini dile getirmiştir. O yine, “maalesef, biz hiçbir şeye sahip değiliz ve çoğunlukla bunların hiç birini istemiyoruz” diye yazmıştır (Kuhn, 1964). Çeşitli zorluklara rağmen, Manford Kuhn’un 1950’lerde ortaya attığı planlar ancak 1970’lerin ortalarında gerçekleşmiştir.

“Sembolik Etkileşimcilik Cemiyeti”nin kurulması birçok temsilcinin arzusuydu. 1974 yılında Gregory P. Stone’un evinde yapılan küçük bir sempozyumda Blumer ve Carl Couch, Norman Denzin, Peter Hall, Harvey Farberman, David Maines ve R. S. Perinbanayagam (Hunter) sembolik etkileşimciliğin konferansları, dergileri ve cemiyetinin olmasını planlamış, çok geçmeden cemiyet kurulmuş, iki dergi çıkarılmış ve yıllık konferans düzenlenmiştir. Bu kuramın yıllık toplantısı günümüzde de kadar devam etmektedir.

Sembolik etkileşimcilik kuramı hakkında 1970’li yılların sonunda dikkat çekici eserler yazıldığını söyleyebiliriz. 1975 yılında Bernard N. Meltzer, John W. Petras ve Larry T. Reynolds tarafından **Symbolic Interactionism: Genesis, Varieties and Criticism** adlı çalışma yayınlandı. 1977 yılında John P. Hewitt’in **Self and Society: A Symbolic Interactionist Social Psychology** adlı kitabı; Aynı yılda Robert H. Lauer ve Warren H. Handel’in **Social psychology: the Theory and Application of Symbolic Interactionism** adlı kitabı; **The Making of Symbolic Interactionism** önde gelen bir İngiliz etkileşimci Paul Rock tarafından yazılmış ve etkileşimciliğin Simmel sosyolojisinin ve pragmatist epistemolojinin bir karşıtı olarak yorumlanabileceğini öne sürmüştü (Rock, 1979: 28). Ondan başka, J. David Lewis ve Richard L. Smith’in **American Sociology and Pragmatism: Mead, Chicago Sociology and Symbolic Interactionism** adlı kitabı da vardır. 1980’de Almanyalı Hans Joas’ın **George Herbert Mead: A Contemporary Re-examination of His Thought** adlı kitabı yayımlanmıştır ve bu kitabın İngilizcesi 1985’te çıkmıştır.

1980’li yıllarda sembolik etkileşimcilikte yapısal görüşler daha belirgin hale gelmeye başladı. Bu dönemde Sheldon Stryker tarafından “Yapısal Sembolik Etkileşimcilik” kavramı ortaya konulmuş ve sembolik etkileşimciliğin özneye ağırlık vermesinin yanlış olduğu, etkileşimde sosyal yapının da etkileyici olduğu, bu yüzden ihmal edilmemesi gerektiği savunulmuştur. Blumer kimliklerin sabit olmayacağını ve sosyal rollerin bütün anlamıyla sosyal eyleme rehberlik edemeyeceğini savunurken, yapısal sembolik etkileşim teorisyenleri sosyal eylemin yapılmasında çeşitli sosyal roller ve standartlaştırılmış rutin beklentilere, davranışlara daha fazla önem vermenin gerekliliğini vurgulamıştır. Yapısal sembolik etkileşimcilerin bu alternatif görüşü sosyal eylemi tahmin edebilme ve öngörebilme karakterini vurgulayarak, sembolik etkileşimcilik tarihinde farklı bir görüş sergilemiştir. Davranış, tüm yönüyle toplumsal roller tarafından belirlenmese de, bu yapısal versiyon, Blumer’in eleştirdiği geleneksel sosyolojik analiz biçimlerine daha yakındır. Stryker’in 1980’de ortaya attığı yapısal etkileşimcilik perspektifi, bireylerin kişisel özelliklerle ilişkili rolleri ve bireylerin içinde bulundukları toplumsal pozisyonları sosyal eylemin kaynağı olarak görürken sembolik etkileşimciliğin temeli olan pragmatizme aykırı gelmiştir. Yapısal sembolik etkileşimcilik, bireylerin kendi benliğini ifade etme, koruma, yeni durumlara çözüm üretme, durumları değiştirme, kişisel arzuları tatmin etme vb. bir takım faaliyetlerini ihmal ederek Manford Kuhn’un etkileşimcilik anlayışını benimsemiştir.

1980’lerde George Herbert Mead’in metinleri, genel olarak klasik sembolik etkileşim hakkında çok az bilgiye sahip olan bir grup toplumsal teorisyen tarafından keşfedilmiştir (Collins 1989, Joas 1985, Habermas 1987). Bu dönemde yine Goffman’ın yıldızı yükselmeye devam etmiştir (Fine, 1993:66). Blumer’in ölümünden sonra (1987) etkileşimci entelektüeller karışıklığa uğramıştır. 1990’lı yıllarda sembolik etkileşimcilik, Blumer merkezîyetçiliğindeki yaklaşımdan daha ziyade çeşitlilik arz etmeye başlamıştır. Elbette bu çeşitlilik entelektüel gelişmelerden kaynaklanmıştır.

1990’lara kadar sembolik etkileşimciliğin gelişim tarihine bakıldığında Mead ve Blumer’in temsilcilik ettiği Chicago Okulu versiyonu, Manford Kuhn ve Carl Couach liderliğindeki Iowa Okulu ve onun son dönem temsilcisi Sheldon Stryker’in yapısal

etkileşimciliği gibi farklı okulların meydana geldiğini söylemek mümkündür. Blumer sembolik etkileşimcilik hakkındaki önemli yazılarını Berkeley’de yazmasına rağmen açıklama yaptığı kuram büyük ölçüde bütün akademik hayatını Chicago’da geçiren Mead’in görüşlerine ve Chicago’da bulunan pragmatistlere dayandığı, üstelik Chicago Okulu’nun araştırma yöntemine sadık kaldığı için Chicago Okulu temsilcisi sayılmaktadır.

Son dönemlerde yine sembolik etkileşimcilik ile başka sosyolojik perspektifleri birleştirmenin imkânları araştırılmıştır. Örneğin, Singelmann, makalesinde sembolik etkileşimcilik ile değişim teorisini (Exchange Theory) birleştirmenin imkânlarını aramıştır. Ona göre, belirli eylemlerin geçmiş veya gelecekte beklenen ödüllerle ilişkili olması bireyler arasında eylemin ortaya çıkma olasılığını arttırır. Sosyal etkileşim, bireyler arasındaki karşılıklı ödüllendirme gerçeğinden kaynaklanmaktadır (Singelmann, 1972:416).

Blumer sonrası dönemde, çağdaş etkileşimciler neredeyse tüm sosyolojik geleneklerle klasik etkileşimcilikte yeni bir alan açmaya çalıştılar. Aşırı mikro, istatistiksel olmayan ve anti-pozitivist olarak nitelendirilen klasik sembolik etkileşimcilikte bu dönemde Durkheim, Simmel, Weber, Freud, Habermas, Baudrillard, Wittgenstein, Marx, ile Schutz fenomenoloji, post-modern teori, feminizm, göstergebilim ve davranışçılık arasında bağlantı kurarak teorik yaklaşımlarda Blumer sonrası yeni bir dönemi yaratmıştır (Fine, 1993:64). Daha yakın zamanlarda Habermas (1987), iletişimsel eylem kuramını yeniden düşünürken, pragmatizmin Mead-Dewey versiyonlarıyla kendi fikirlerini üretmiştir (Denzin, 1992:7).

Son dönemde sembolik etkileşimcilik alanında çok fazla yazılar üretilmiştir. Mullins’in (1973) tahmininin aksine, etkileşimciler yeni araştırma alanları, yeni kavramlar, yeni yöntemleri ortaya çıkarmak için uğraşmıştır. Günümüzde sembolik etkileşimcilik kuramı birçok çeşitlilik içinde araştırmacıları cezbetmiştir. Böylece, bazı etkileşimciler Mead ve Blumer versiyonundaki Ortodoks görüşe sadık kalmışsa da, bir kısmı hümanist ama yine de bilimsel araştırmalarda bulunmuştur. Kimileri, sembolik etkileşimciliği sosyal yapıyla birleştirilmeyi savunurken, bazıları mikro ve makro ilişkiler arasında köprü kurmak için

yeni kavramlar geliştirmiştir; Çağdaş etkileşimci geleneğinde de dikkat çekici pek çok şey vardır. Gary Alan Fine, Durkheim etkileşimcileri, Simmel etkileşimcileri, Weber etkileşimcileri, Marksizm etkileşimcileri, postmodern etkileşimcileri, fenomenoloji etkileşimcileri, radikal feminist etkileşimciler, semiyotik etkileşimciler ve davranışçı etkileşimcilerin mevcut olduğu öne sürölür (1990: 220). Sembolik Etkileşim ve Sembolik Etkileşim Araştırmaları (dergi)'nin son yirmi yıl sayılarına bakacak olursak, bu dergi yazılarının teorik ve ampirik olarak çeşitliliğe sahip olduğunu söyleyebiliriz. Ancak teorik gelişmeler ne olursa olsun, etkileşimciler kimlik teorisi, dramaturgi, kolektif davranış, kölütür- sanat, toplum bilim, sosyal problemler, etnografya, duygu vb. alanlarda araştırmalar yapmaktadırlar. Teorik ve ampirik çeşitliliklerden dolayı günümüzdeki sembolik etkileşimci çalışmaları sınıflandırmak ve kavramak oldukça zordur.

2.2 George Herbert Mead: Sembolik Etkileşimcilik ve Toplum

Bu bölümün giriş kısmında sembolik etkileşimciliğin gelişim tarihinden kısaca söz ettik. Söz konusu sembolik etkileşimciliğin genel kavramlarına değinerek Mead'in sosyolojik görüşlerini değerdendirmek konumuz açısından oldukça önemlilik arz eder. Mead, hayatta iken sembolik etkileşimcilik hakkında sistematik eser yazmamıştır. Bu yüzden sembolik etkileşimciliğin genel kavramlarını açıklamak ve teorik çerçevesini çizmek Blumer gibi sosyologlara kalmıştır. Mead erken dönemlerde diğer ünlü sosyologlar tarafından ihmal edilmesine rağmen, sembolik etkileşimcilik kuramının yorumlayıcısı olan Herbert Blumer, tüm akademik hayatı boyunca en çok bir sosyal psikolog olarak tanınan Mead'i kapsamlı şekilde değerdendirmiştir. Bu kısımda ilk önce Mead'in görüşleri sembolik etkileşimciliğin genel kavramları açısından değerdendirilecektir.

1937'de Peter Schmidt tarafından düzenlenen **Human and Society** başlıklı ciltte yayınlanan sosyal psikoloji başlıklı bölümde, Blumer'in Mead hakkındaki değerdendirmesi yer almıştır. Bu makalede, Blumer, sembolik etkileşimcilik kelimesini ilk defa kullanmıştır. Metinde, Mead'e diğer düşünürlerden daha fazla önem verilmiş ve

Mead'ın rol alma ile benlik hakkındaki kavramları analiz edilmiştir (Blumer 1937: 180-185). Blumer'in makalesi, Mead'ın teorik fikirlerinin sosyolojik özelliklerini aydınlatmaya adanmıştır. Hâlbuki Blumer, Mead hakkında 1950'li yıllara kadar çok az makale yayımlamıştır; 1950'li yılların ortalarından başlayarak, Mead'ın adı Blumer'in yayınladığı makalelerde giderek yoğunlukla görünmeye başlamıştır. 1962 yılında Mead, Blumer'in yazısında merkezi bir figür olarak yeniden ortaya çıkmıştır. Blumer, **Society As Symbolic Interaction** başlıklı makalesini yayınlamıştır ve bu makale 1969 yılında Blumer'in sembolik etkileşimcilik hakkındaki ilk kitabında yer almıştır. Blumer'in Mead'i sosyolojik açıdan açıklama hızının gittikçe artmasıyla Mead, sosyologlar arasında önemli bir şahsiyet olarak tanınmaya başlamıştır. Bu durum, erken dönemlerde hep bir filozof ya da sosyal psikolog olarak kabul edilen Mead'ın görüşlerinin sosyolojinin ana fikirlerinin gelişmesi için katkıda bulunabileceğini ön görmenin neticesiyle gerçekleşmiştir. Blumer, 1969 yılında, **Symbolic Interactionism: Perspective and Method** adlı bir koleksiyonunu yayımlayıp, Mead'ın sosyolojik konumunu belirlemeye çalışmıştır.

Hâlbuki sembolik etkileşimciliğin ana fikirlerinin üreticisi George Herbert Mead'ın şöhreti sosyologlarca filozoflar ve sosyal psikologlardan daha geç bilindi. Örneğin; Mead'ın meslektaşları, Amerika sosyolojisinde önemli isimlerden sayılan Robert Ezra Park, Ernest Watson Burgess tarafından 1921'de yazılmış **Introduction to the Science of Sociology** adlı ünlü kitapta, Mead'e yer verilmemiş ve aynı şekilde bu kitabın 1924 yılındaki ikinci baskısında da Mead'ten bahsedilmemiştir. Bu kitapta, Charles H. Cooley, Dewey, Georg Simmel, Emile Durkheim, William Sumner, William James, Charles Darwin, William Thomas ve diğer önderlerin yazıları bulunur, ancak editörler Mead'ın yazılarını bu kitaba almayı uygun görmemiştir. Hatta o dönemde yazılan teorik araştırmalara bakıldığında, Mead'ın sıra dışı bir konuma sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum, 20.yüzyılın başlarından beri davranışçılık, sosyal psikoloji, sosyoloji ve felsefe alanlarında birçok eser üreten Mead'ın görüşlerinin çağdaşları arasında önemsenmediğini kanıtlamaktadır. Önemli bir isim saymasalar da, sadece Park ve Burgess, Mead'i bizzat kendileri bildikleri ve çalışmalarından haberdar oldukları için

sosyoloji öğrencilerini onun derslerine katılmaya teşvik etmişlerdir. Mead 1931 yılında öldükten sonra yayımlanan **Mind, Self and Society** adlı kitabı meslektaşlarının eserlerinde ara sıra referans olarak bulunurdu.

1950’li yıllara kadar, Mead’ın sosyolojik düşünceleri ve eserleri sosyologlar arasında fazla bilinmemiş ve değerlendirilmemiştir. Talcott Parsons’un **Sosyal Eylemin Yapısı** (1937) ve **Sosyal Sistem** (1951) gibi eserlerinde klasik sosyologlara yeterince yer verilmiş ve onların eylem anlayışları dikkatli bir şekilde analiz edilmiştir. Ancak Mead’ın, sosyal eylem hakkındaki etkileyici fikirleri Parsons’un dikkatini çekmemiştir. Parsons, Almanya’da eğitim gördüğünden dolayı sosyal eylem konusunda sadece Avrupalı sosyolog ve sosyal bilimcilerinin eserlerini hesaba katmıştır. Bu durum açıkçası, Mead’ın sosyal eylemin doğası, ortaya çıkışı ve toplumun oluşumu hakkındaki fikirlerinin Amerika sosyolojisinde çok uzun zaman ihmal edildiğini göstermektedir. Parsons, Mead’i ihmal ettiğini kendisi itiraf ederek şöyle yazmıştır: “George Herbert Mead’ın eserlerini ‘Sosyal Eylemin Yapısı’nın tamamlanmasına kadar detaylı bir şekilde okumamıştım” (Parsons, 1970: 2). Parsons, **Sosyal Eylemin Yapısı** adlı kitabını 1937 yılında yayımlamış olmasına rağmen, Mead’ten başka Amerika sosyolojisinde 20. yüzyılın başlarından beri sosyal eylemin doğası hakkında argüman geliştiren düşünürlerin görüşlerini hiç hesaba katmamıştır. Yapısal işlevselciler arasında sadece Robert K. Merton, Mead’ın **Zihin, Benlik ve Toplum** kitabını ilk kez inceleyen sosyolog olarak yer alır ve bu kısmen, Mead’ın gerçekliğin toplumsal doğasına vurgu yapmasından kaynaklanmıştır (Manton, 1935).

C. Wright Mill 1948’de Amerika sosyolojisindeki pragmatizmin etkisine dair savunduğu tezde, Mead’i çok az tanıtmıştır. Daha sonraki bir notta, Mills, Mead’e karşı tutumunda bir değişiklik olduğunu belirtmiştir. O şöyle yazar: “George H. Mead’ın görüşleri açıklanmalı; Mead’ın düşüncesinin pek çoğunun John Dewey’in eserinden alındığı ön görülmüştür. Ayrıca, pragmatik hareketin gelişimi ve Dewey’nin Mead’ten farklı değerlendirilmesi gerekmektedir. [William] James’in dahil edilip, Mead’ın ihmal edilmesi, entelektüel açıdan kabul edilmez bir şeydir” (Mills 1966: 464).

1960'lardan sonra Mead, bir filozof olarak ulusal ve uluslararası akademisyenlerin ilgisini çekmeye başlamıştır. Bu esnada Mead'e adanmış üç kitap ardı ardına ortaya çıktı. Örneğin, Victoroff, 1953'te Fransızca **George Herbert Mead: Sociologue et Philosophe** isimli kitabı; Pfuetze, 1954'te **Self, Society, Existence** adlı kitabı; Natanson, 1956'de **The Social Dynamics of George H. Mead** adlı kitabı yayımlamıştır. Bununla birlikte Mead'e adanmış konferanslar, 1960'lardan itibaren sıklıkla ortaya çıkmaya başlamıştır (Corti, 1973; Gunter, 1990; Aboulafia, 1991). Rusya'da Igor Kon ve Dmitri Shalin (1969), Mead'in "Benlik" kavramı hakkında detaylı araştırma yaparak felsefe dergisinde yayımlamıştır. David L. Miller (1973), Mead'in pragmatist felsefe görüşlerini içeren **George Herbert Mead: Self, Language and the World** adlı bir biyografik araştırma yayımlamıştır. Almanya'da Joas, Mead'in fikirlerinin tarihsel gelişim açısından kapsamlı bir analizini yapmıştır (1980). Onun **G. H. Mead. A Contemporary Re-Examination of His Thought** adlı kitabı 1985'te İngilizceye çevrilmiştir. Kısacası Mead'in görüşleri sosyolog ve filozoflar arasında 1960'lı yıllardan sonra yaygın olmaya başlamıştır ve bunlardan dolayı Mead uluslararası akademik düzeyde bilinmeye başlamıştır.

1960'lı yıllarda yayınlanan sosyolojik teorilere dair ders kitapları Mead üzerine ayrı bölümler ayırarak güncel akademik eğilime yaklaşmaya çalıştılar. Don Martindale'in **The Nature and Types of Sociological Theory** (1960) adlı kitabının her yeni baskısında Mead için önemli yer ayrılmıştır. 1970 yılına gelindiğinde, sosyolojik teoride ve sosyolojik araştırmaların tarihindeki tüm ders kitaplarında Mead'e geniş yer verildi (Örneğin, Coser 1971; Warshay ve Warshay 1986; Bottomore ve Nisbet 1971; Wallace and Wolf, 1980). Bu durum aslında sembolik etkileşimciliğin etiketi altındaki eserlerin popüler olması ve Mead'in fikirlerinin sosyologlar arasında yeniden kendi yerini bulduğunu kanıtlamıştır. Demek ki, Mead 1980'lere kadar sosyologlar arasında dikkat çekici eserleriyle bilinen isimlerden birine dönüşmüştür.

Mead, bir pragmatist filozof olarak bireyler açısından oluşan komple bir toplum imajını çizmeye çalışmıştır. Mead, toplumda hazır olan sosyal yapı/sosyal ilişki, eylem çizgisi, kültür, değişim ve yapının tekrar üretimi gibi güncel sosyal durum ve özelliklerle hiç

ilgilenmemiştir. Zira Mead toplumun en temel doğal yapısını ve oluşumunu karakterize etmeyi hedeflemiştir. Onun ilgisini çeken nokta aslında doğal olarak bir toplumun ortaya çıkışındaki sosyal süreç, zihinsel gelişim ve bilinç kodlarıdır. Bu yüzden Mead, sosyologların güncel konular hakkındaki bulgularına hiç atıfta bulunmadan, toplumun ilkel halinden bir bütün oluşumuna kadar sosyal sürecin imajını çizmeye çalışmıştır. Mead ilk önce jest, sembol ve anlamlı sembollerden bahseder. Amaç ise, iletişimsel eylemi mümkün kılan toplumsal özellikleri dile getirip, fertler arasındaki iletişimin doğal halini kavramaktır. Mead'ın böyle bir girişimde bulunması sırf iletişimsel eylemin oluşumunu açıklamak için değildir. Onun asıl amacı ise jestlerle dilin karşılıklı şekilde bireyler tarafından oluşturulması ve dilsel süreçlerin ortaya çıkışıyla birlikte insan benliği ve zihninin toplumu şekillendiren sosyal eylemleri nasıl yönlendirdiğinin altını çizmektir.

Şimdiye kadar yapılmış yabancı dildeki araştırma metinlerinde Mead'ın sosyolojik görüşleri parçalı şekilde yorumlanmış ve onun toplumu doğal haliyle kavrama çabası ihmal edilmiştir. Türkiye'de Mead'ın sosyolojik görüşleri sistematik şekilde tanıtılmamıştır. Eğer Mead'ın sosyolojik görüşleri bütün olarak yorumlanmazsa; ortaya koyduğu kavramlar bağlantılı şekilde açıklanmazsa, Mead'ın sosyolojik değerini kaybetmiş oluruz. Bu yüzden onun sosyolojik görüşleri ilk önce dilin kullanılması sonucu ortaya çıkan benliğin ve zihninin oluşumu ve bunların toplumu şekillendirme niteliğinde yorumlanmalıdır.

Biz bu bölümde Mead'ın temel görüşlerinin tarihsel boyutlarına değinerek onun sınıf çatışması ve kapitalist ekonomiden hariç doğal bir toplumun oluşumunun resmini çizme çabalarını değerlendireceğiz. Ayrıca sembolik etkileşimciliğin toplum hakkındaki genel görüşlerini de ele alarak sembolik etkileşimcilik kuramının özelliklerine değineceğiz. Böyle bir çabada bulunmak için ilk önce Mead'ın dil, ondan sonra benlik, ardından rol alma kavramı ve zihnin gelişimi ile son olarak toplumun oluşumu hakkındaki fikirlerine değinmek gerekmektedir.

Mead'ın sosyolojik fikirlerini jestler, anlamlı sembol, benlik, rol alma, zihin ve toplum gibi konularda toplamak mümkündür. Bu ana fikirler, Mead'ın sosyal psikolojisi ve felsefi

görüşlerini yansıtmanın yanı sıra onun sosyolojik görüşlerinin en iyi özet modelidir. Mead'ın görüşleri sosyal psikologlar için ne kadar etkili olursa olsun, onun toplumun temelinden toplumsal organizasyonların oluşumuna kadar sosyal sürece odaklanması sosyologlar için değerli bir nokta sayılmaktadır.

2.2.1 Jestlerden Dile Doğru

Mead bir dil bilimcisi değildir veya dil hakkında bir teori üretmeyi hedeflemiştir. Mead'ın dille ilgilenmesinin tek nedeni, insan benliğinin ve zihninin oluşumunda dilin aracılık etmesidir. İnsan dil aracılığıyla benlik ve zihin sahibi seviyesine ulaşırken sosyal etkileşim yapabilir ve dil sayesinde toplumsal eylem ve grupları oluşturabilirdi. Bir dil, kendisini üretenden kurtarabilen bir formdur. Sesli veya yazılı dil yazar tarafından başkasının ürünü gibi duyulabilir olduğu için nispeten özgürleşebilir. Mead, ilk önce insanlar tarafından üretilen jest ve dilin ortaya çıkışı ile onların insan benliği ve zihni nasıl inşa ettiğini açıklamaya gayret göstermiştir.

Mead, iki türlü etkileşim biçiminin mevcut olduğunu açıklamıştır. Biri, jestlerin konuşması, diğeri ise önemli sembollerin kullanılmasıdır (Blumer, 1969:8). Jestlerin konuşması sembolik olmayan etkileşim biçimi olarak algılanabilir. Önemli sembollerin kullanılması ise sembolik etkileşimi temsil eder. Jestlerin konuşması veya sembolik olmayan etkileşim biçimi, canlıların jest aracılığıyla eyleme geçmesi veya nesneye tepki vermesi demektir (Coser, 2008:297). Sembolik etkileşim ise insanların etkileşimde kullandığı jest ve dilin taşıdığı anlam temelinde eyleme geçmesi demektir. Mead, özellikle sembolik etkileşim biçimiyle ilgilenmiştir.

Sembolik olmayan etkileşim ile sembolik etkileşim arasındaki büyük fark uyarıcının anlamlı ya da anlamsız olmasıdır. Başka bir ifadeyle söylersek, insan etkileşim sırasında dil ve jestleri kullanarak kendi niyetini karşısındaki kişiye iletir ve karşısındaki kişiden tepki bekler. Hâlbuki karşısındaki kişi jest veya dile direkt tepki vermeksizin, onların

taşıdığı anlama göre yanıt verecektir ve karşılıklı bir şekilde dil gibi sembollere dayanarak etkileşimi oluşturacaktır. Sembolik olmayan etkileşim faaliyetinde jestlerin anlam taşınması mümkün değildir; jestler oluşacak eylem için sadece uyarıcılık edecektir. Sembolik etkileşim sürecinde jestin tepkiye dayanan yorum ve anlamı oluşur. Mead'e göre, jestler insan olmayan (non-human) veya dilsiz (non-linguistic) düzeydeki canlıların etkileşim aracıdır ve bilinçli bir anlam ya da niyet taşımazlar. Jestler, etkileşimde sadece karşı tarafın eyleme geçmesini uyaran ipuçları olarak hizmet eder.

Mead'in yaşadığı dönemde birçok sosyal bilimci jest ve davranışın ortaya çıkışı gibi konuları yoğun şekilde ele almıştır. Darwin, bedensel hareketleri ya da jestleri duyguların ifadesi olarak görmüştür. Bu anlamda davranış sadece psikolojik boyutta incelenebilir. Oysaki Mead, Darwin'in jestlerin basit bir psikolojik olay olduğu görüşünü kabul etmez. Jestlerin hayvan ve insanlar arasında kullanım amacı farklı olsa da jestler, ilk önce hayvan ve insanların iletişimine yol açan araçlardır. İnsanlar, jestleri sistemli şekilde geliştirirken, hayvanlar jestleri sadece gelecekteki eyleme yol açan uyarıcı olarak kullanırlar. İnsanların kullandığı jestler eyleme sadece uyarıcılık etmekle kalmayıp belli bir anlam taşıdığı için Mead, jestleri sosyal davranışın bir parçası olarak tanımlar.

Mead'in jest ve dil hakkındaki birçok görüşü Wundt'a borçludur. 1888 yılında Mead, felsefede değil fizyolojik psikolojide uzmanlaşma kararı verir. Bir yandan sadece deneysel araştırmanın yeni bilgilere ulaşma fikri Mead'i motive etmişse de, diğer bir taraftan Mead çalışmalarını fizyolojik psikoloji alanında, fikirlerini nerdeyse tamamen kontrol eden ve bilimsel araştırmalardan yoksun olan Hristiyan kiliseleri ile sürekli çatışmaya girmeksizin sürdürmek istemiştir (Joas, 1985:17). Bu yüzden Mead Harvard Üniversitesi'ndeki derslerini bırakıp Almanya'da Wilhelm Wundt ile çalışmaya karar verdi. Wilhelm Wundt'un fizyolojik psikolojideki araştırma merkezi ve deneysel psikoloji merkezi laboratuvarı Leipzig, Almanya'da kurulmuştur. Mead, 1888/89 kış döneminde Leipzig Üniversitesi'nde bir dönem okudu ve zayıf Almancası sebebiyle birçok felsefe dersine kayıt yaptırmasına rağmen derslere katılamamıştır. O, Wilhelm Wundt'un jest ve dil üzerindeki çalışmalarından etkilenmiştir. Mead, Wundt'un "Völkerpsychologie" adlı

kitabının ilk dört cildini Leipzig'deki basınlarda çıktığı sırada incelemiştir (Mead, 1904, 1906). Dewey, 1931'de Mead'i anma töreninde söylediği gibi Mead, Wundt tarafından önerilen – “dünya ve toplum ile ilişkili bireysel zihin ve bilinç sorusunu” çözmeye çalışarak bir ömür geçirdi (Dewey, 1931). Wundt ve Mead, dilin açıklanmasında, bireysel psikolojinin yetersizliğini göstererek halk psikolojisinin (Volkerpsychologie) gerekliliğini ortaya koydular. Dil ve mit, bireysel psikolojinin, bireysel insanın meseleleri olarak anlaşılamazdı. Mead, Wundt'un psikolojik dil teorisi iddiasını kabul eder; Mead, yalnızca psikolojinin doğru bir dil teorisine giden yolu açabileceğine defalarca vurgu yapmıştır (Joas, 1985:95).

Mead, Wundt'un aksine, zihinsel eylem yoluyla jestle yapılmış iletişimi açıklamakla birlikte, anlamın eylemleri yönlendirme görevini dil teorisi içinde değerlendirmiştir. Mead, aktörün bilincinde görünen dürtüler ve duygular arasında keskin bir ayrım yaparak Wundt'un eylem ve duygu arasındaki ilişkiyi yeterince kavrayamamış olduğunu iddia etmiştir. Bu yüzden Mead, Wundt'un jestleri sosyal davranıştan ayrı gördüğünü kabul etmez. Ona göre jestler önemli semboller olarak insan davranışının ilk biçimleridir.

“Wundt, daha sonra bir sembole dönüşebilir jestleri izole etmiştir, ama jestler sosyal eylemin bir parçası olarak daha erken aşamalarda bulunur. Jestler sosyal eylemin bir parçası olarak sosyal eyleme ilişkin diğer biçimlere uyarıcı olarak hizmet eder” (Mead, 1934:42).

Mead'e göre jest eylemin bütünü değildir, ancak bir parçasıdır. Jest, eylemin belirtisi veya habercisidir. Jestler her zaman mutlaka bir eylem uyandırır veya canlıları eyleme yönlendirir. Mead, ilk önce eyleme geçen organizma davranışının ikinci bir organizma için uyarıcılık edeceğini, ikinci bir organizmanın tutumu ya da tepkisinin aynı şekilde birinci organizmanın davranışı için uyarıcı olacağını iddia eder. Başka bir deyişle, bir organizmanın diğer bir organizmaya verdiği tepki aslında onun için aynı şekilde uyarıcıya dönüşür. Örneğin; ben birine “dur” dediğimde karşımdaki kişi öncelikle benim sesimi bir

uyarıcı olarak kabul eder, sonra “dur”un ona verdiği anlama göre bana yanıt vermeye çalışır. Benim sesim karşımdaki kişinin eyleme geçmesi için uyarıcı haline gelir.

İnsanların karşısındaki organizmaya daha karmaşık ve esnek bir biçimde tepki verebilme yeteneğine sahip olduğunu söyleyebiliriz. Mead, hayvanların dolaysız bir duruma tepki gösterme biçimi ile insanların onu aşabilme biçimi arasındaki farkı vurgulamıştır; insan, eylem ortaya çıktıktan uzun bir süre sonra bile geçmiş durumları hatırlayabilir; henüz ortaya çıkmayan gelecek durumları tahmin edebilir ve onlar hakkında hazırlık yapabilirler. İnsanın böyle bir refleksivite kapasitesine sahip olması ona jestleri daha karmaşık şekilde kullanma becerisi sağlar. Dolayısıyla insanlar, yaratıcı aktivite (imaginative activity) temelinde birbirlerine yanıt verebilirler.

Mead’ın jest ve işaret hakkındaki görüşlerinin Peirce’ten etkilendiği bellidir. Mead, erken yıllarında yazdığı bir parçada Charles Sanders Peirce’nin deterministik metafizik düşüncesine eleştiride bulunmaktadır. Peirce’nin işaret sembolü üzerindeki etkileyici teorisi Harvard Üniversitesinde okurken hocası Josiah Royce’nin aracılığıyla Mead’i etkilemiştir (Joas, 1985:37). Halbuki, Mead işaret hakkında Peirce gibi karmaşık felsefi fikirleri geliştirmemiştir.

O zaman jestler sembolik etkileşimde nasıl bir role sahiptir? Sembolik düzeydeki etkileşim birbirine uyarı yapmak ve genel anlamda tepki vermek değildir (Blumer, 2004:28). Sembolik etkileşim işaret, yorumlama ve tepki vermenin sonucu ortaya çıkan etkileşim faaliyetidir. “Mead için tüm jestler işaret olabilir. Bir jestin onu yapan ve ona yanıt veren bireyde aynı anlamı uyandırması için belirli sosyal eylemler içerisindeki bireylerde benzer bir tepki uyandırması gerekmektedir” (Filipe, 2007:34). İnsanlar arasındaki etkileşim belli anlamlar uyandırma ya da taşıma kapasitesine sahip jestlerin yardımıyla gerçekleşir. İnsan diğerlerinin jestini yorumlarken aslında diğerlerinin rolünü almış olur (Blumer, 2004: 30). Başka bir deyişle, bir jestin anlaşılması için iki insanın aynı tepkide bulunması veya birbirinin rolünü alabilmesi ya da aynı deneyimleri yaşaması gerekmektedir.

Dil nasıl ortaya çıkmıştır? Sembolik etkileşimcilik dili nasıl açıklar? Mead, dil doğrultusunda şöyle bir nosyon geliştirmiştir: “Dil, belli uyarıcıları işaret eden ve davranış sistemi içinde tepkileri değiştiren bir sürecin ürünüdür. Dil, sosyal sürecin ürünü olarak bizim tepkileri seçme ve kullanmamızı mümkün kılar. Bu yüzden dil bizim neyi işaret ettiğimizle alakalıdır” (Mead, 1934:97). Dil ilk önce sesli bir jesttir. Ancak dildeki önemli nokta, bir kişinin ikinci bir kişiye ilettiği sesli jestin aynı anlam çerçevesinde algılanmasıdır. İnsanlar arasındaki dilsel ilişkiler, sesli jestlere tepki verme ve tepki üretmenin uyum halinde süreklilik kazanmasını içeren sembolik etkileşimdir.

Mead’e göre insanlar, jestleri birbirine benzer şekilde yorumladıkça jestler anlamlı sembollere dönüşür. İnsanlar aynı sembolleri kullandıkça dilin temeli oluşur ve toplumsal eylem ortaya çıkar. İnsanlar, toplumsal uzlaşmaya yönelik sembollerdeki ortak anlayışı keşfetmekle ve toplumun paylaştığı beklentileri yerine getirmekle toplumun temelini oluşturmuş olur.

Mead açıkladığı gibi toplumsal etkileşim bireylerin karşılıklı jestlere yanıt verme yeteneğinin gelişmesinden kaynaklanmaktadır. Bireylerin diğerlerine yanıt verdiği gibi kendine de yanıt verebilmesi insan zihnindeki büyük bir gelişimdir. Bu yetenek, farklı insanların aynı jestlere aynı şekilde yanıt vermesini sağlamaktadır. Dolayısıyla dilin kullanılması insanın diğerlerinin deneyimlerini paylaşması, rolünü alabilmesi ve kendi kendinin nesnesi olması neticesinde ortaya çıkmıştır. Örneğin; ben “kitap” dediğimde, bu kelimenin karşımdaki kişiye aynı anlamı verebilmesi için karşımdaki kişi de “kitap” üzerinde benim gibi aynı deneyimlere, en azından kitap hakkında bilgiye sahibi olması gerekir. “Herhangi bir sosyal eylem veya durumda, birey diğer bireye bir jestle ne yapması gerektiğini işaret ettiğinde, ilk birey kendisi jestin ne anlama geldiğinin bilincinde olur. Ya da jestin anlamı onun bireysel deneyimlerinde ortaya çıkmıştır. Birinci birey ikinci bireyin kendi jestine olan tutumu alır ve ikinci bireyin yanıt verdiği gibi aynı şekilde tepki eğiliminde bulunur. Jestler, bireylerin ortak tepki oluşturduğu zaman önemli semboller haline dönüşür” (Mead, 1934:47). Önemli semboller ise dilin özüdür. Başka bir deyişle, bir kelime konuştuğu kişide nasıl anlam uyandırırsa, işiten kişide de aynı anlam uyandırır

ve bu sayede kelimenin anlamı paylaşılmış olur. Mead, bu konuda şöyle iddialarda bulunur:

“Bir kişi belli bir ses kullandığında, onun zihninde bu sesle alakalı bir fikir vardır. Kullanılan bu sesli jest diğer kişide aynı sesli jest tepkisi uyandırır. O zaman diğer kişinin sesli jesti de ona aynı fikri verir. Örneğin, “düşman” kelimesi düşmanca bir tepki uyandırır. Ben şimdi “düşman” dediğimde, bu kelime sizin zihninizde benim zihnimde olduğu gibi aynı yanıtı uyandırır. Burada ortak anlama sahip olan özel semboller vardır. Eğer grubun tüm üyeleri bu anlamı anlıyorsa, o zaman burada önemli simgeler aracılığındaki iletişimin temeli meydana gelir.” (Mead, 1934:57).

Aslında konuşulan her bir kelime tepki uyandırma yetisine sahiptir. Bu yüzden bir kelimeyi konuştuğumuzda o kelime bizde nasıl tepki uyandırıyor, ötekilerde de aynı tepkiyi uyandıracaktır. Ancak burada daha önemli bir husus vardır. Ancak kelime konuşulduğunda ve anlamlar algılandığında diğerlerinin rolünü almış olabiliriz. Başka bir deyişle, eğer bir kelimeyi konuşurken o kelimenin dinleyiciye hangi anlamı vereceğini bilmeseydik, konuşamazdık. Mead, bireyin konuştuğu her şeyin dinleyicide uyandıracığı tepkinin farkında olacağını şöyle yazmıştır:

“Biz özellikle sesli jestleri kullanarak sürekli bir şekilde kendimizde uyandırdığımız gibi diğer kişilerde de tepki uyandırırız. Böylelikle diğer kişilerin tutumlarını kendi davranışlarımız içine almış oluruz. İnsan deneyiminin gelişiminde dilin kritik önemi ise uyarıcının konuşan bireyde tepkide bulunduğu gibi diğerlerinde de aynı tepkide bulunmasıdır.” (Mead, 1934:69).

Anlamlı semboller hitap edilen kişide karşı bir tepki uyandırma yeteneğine sahip olduğu için ortak tepki uyandırarak iletişimi meydana getirirler. Bu nedenle insanlar anlamlı semboller aracılığıyla iletişim kurar, birbirini anlayabilir ve kendilerini ifade edebilirler. İnsan seslendiği ya da bir kelimeyi kullandığı zaman, karşısındaki kişide benzer anlamlar

uyandırması sembollerin paylaşılmış olması durumunu ifade eder. Mead, dilin gelişimi hususunda çok dikkat çekici fikirler ortaya koymuştur. O, dilin gelişimi ve evrenselliğini sosyal süreçler açısından incelemiştir. Ona göre dilin gelişmesi belli bir sembol sisteminin toplumun üyeleri tarafından anlaşılmasına bağlıdır.

“İletişim için esas olan şey sembollerin diğerlerinde olduğu gibi bireylerin benliğinde ortaya çıkmasıdır. Sembollerin toplumun aynı durumu içinde bulunan herkes için evrensel olması gerekir. Bir uyarıcı diğerlerini etkilediği gibi bireyi etkileyebilirse, burada dil ortaya çıkmış oluyor.” (Mead, 1934:149).

Dil tek bir insan tarafından inşa edilemeyeceği için toplumun üyelerinde ortak olan sosyal sürecin ürünü olarak algılanması gerekir. Dili oluşturan sesli jestler sadece basit şekilde eylemin bir parçası değildir. Sesli jestler insanda tepki uyandıran eylemin bir parçası olarak işlev görürse dilin gelişmesini sağlayan önemli sembollere dönüşmüş olacaktır. Mead, dilin bireylerin iş birliği içinde ortaya çıktığını şöyle açıklamıştır:

“Dil aynı eyleme katılan diğerlerinin tutumunu alan bireylerin ortak faaliyeti aracıyla süreç olarak gelişir. Jestler diğerlerin tepkisini uyandıran eylemin bir parçasıdır. Dil önemli sembollerin bir dizisi olarak tanımlanır. Organizma başkalarının tepkisini uyandırmak için kullanılan jestlerin dizisidir. Jestler ilk başta hiçbir şey ifade etmez. Ama başkalarının kooperatif eylem yapmasını uyaran eylemin bir parçasıdır.” (Mead, 1934:335).

Dilin anlamlı sembol olarak kullanılması insan benliği ve zihnin gelişimindeki önemli husustur. Başka bir deyişle, bir kelimenin başka kişiye vereceği anlamının bilincinde ve farkında olarak kendimizi ve başkalarını o kelimenin nesnesi yaparız. Mead, benliği tanımlarken insanın kendi eyleminin hem nesnesi hem de öznesi olarak görme durumundan bahsetmiştir. İnsanların kullandığı anlamlı semboller ilk başta uyarıcı olmak kaydıyla etkileşim sürecinde benliğin, zihnin ve diğerlerin rolünü alma yeteneğimizin gelişmesini sağlar. Çünkü dil insanın tutumunu sergileme işlevine sahip olarak konuşan

ve işiteni kendi nesnesi yapar. Dildeki anlamı keşfetmek için dinleyicinin konuşan kişinin tutumunu alması ve algılayabilmesi gerekmektedir.

Mead, bilinç deneyimlerinin, dil veya sembollere aracılık eden etkileşim yapıları içinde nasıl oluştuklarını analiz etmiştir. Ona göre, dil sosyokültürel yaşam biçimi için belirleyici önemli bir faktördür. Bu dilin sadece anlam taşıyan bir vasıta olmaksızın insanların zihni, bilinçleri ve sosyal hayatını ortaya çıkaran bir araç olduğu anlamında gelir. Bu yüzden dil sıradan bir sosyal olay değildir. Dil insanların bilişsel deneyimlerini ve benliklerini şekillendiren bir araçtır. Jürgen Habermas, Mead'ın, felsefedeki dilsel dönüşüm fikrinden hiç haberi olmasa da, bugün geriye dönüp baktığımızda, sosyal psikoloji ile biçimsel-pragmatizmi geliştirilen dil ve bilim teorisi analizleri arasında şaşırtıcı bir yakınlık ortaya koyduğunu dile getirmiştir (Habermas, 1991: 138). Habermas, Mead'ın dil hakkındaki görüşlerinin hedefe yönelik sosyal eylemin koordinasyonunda ve bireylerin sosyalleşmesinde bir araç rolünde geleceğini açıklar. Ancak Habermas, iletişimsel eyleme odaklandığı için Mead'ın görüşlerinde eksikliğin olduğunu, bu eksikliğin Mead'ın dilin içyapılarını ihmal etmiş olmasından kaynaklandığını iddia etmiştir (Habermas, 1991: 139).

Habermas, Mead'ın düşündüğü gibi, dilin evrensel semboller aracılığıyla dil bilgisel olarak yorumlanamayacağını belirterek, “sofistike kurallara sahip olan dilin derhal semboller aracılığıyla normatif olarak düzenlenmiş” olarak eyleme geçip geliştiğini varsayar (Aboulafia, 2001:12). Ancak Mead, dil bilgisi kurallarının ortaya çıkışı hakkında hiçbir şey söylememiştir. Bireylerin, diğerlerin dilsel simgeler açısından konumunu ve tutumunu alabilme kapasitesi daha karmaşık davranışlar dizisi ve benlik için bir ön şarttır. Sonuç itibarıyla burada dil bilgisi hakkındaki katı kuralların hiç önemi yoktur.

Genel itibarıyla baktığımızda, Mead'ın dil modeli Chomsky'in dil modelinden farklıydı. Mead, dili sosyal etkileşimler sayesinde ortaya çıkan zihinsel kurallar ve benlik bilincinin sonucu olarak görürken Chomsky, dilin zihinsel kurallar olarak ortaya çıkışıyla sosyal etkileşimin şekillendiği düşüncesini ortaya koymuştur (Bergesen, 2004:360). Mead'ın görüşüne göre, dildeki anlam dilbilimsel olarak oluşturulmamıştır ve basitçe önceden var olmamıştır. Bunun yerine anlam, anlam bilincinden önce, bir organizmanın çevrenin

belirleyici bir bileşeni ile aktif ilişkisinin nesnel yapısında bulunur. Bu yapı, eylem yoluyla şekillendirilebilir ve eylem yapan aktif özne aracılığıyla oluşturulur (Joas, 1985:116). Başka bir deyişle, dildeki anlam ne dilin kendi yapısal özelliğinden ne insanın rastgele düşünce gelişiminden oluşur. Sembolik etkileşimcilere göre dildeki anlam insan ile nesneler arasındaki aktif etkileşim sürecinin ürünüdür. İnsanın kendini nesne olarak kullanma yeteneğinin oluşumu dilin gelişimini ortaya çıkarır çünkü bizim sembolik kapasitemizin bulunduğu ve kendi benlik bilincimizin dayandığı zemin dildir (Hewitt, 2007:80). Dil, konuşan kişinin tepki ve tutumlarını sergilemek suretiyle tepki ve tutumlardan anlam oluşturma ve bu anlam temelinde konuşana yanıt verme mekanizmasını gerektiren bir iletişim sürecinin ürünüdür.

Mead, jestler, anlamlı sembol ve benlikleri birbiriyle ilişkili olarak açıklamaktadır. Mead, dildeki anlamın oluşumunu analiz ederken insanın konuşulan dilin karşısında nesneye dönüşeceği iddiasında bulunur. İnsanın konuşulan dilin nesnesine dönüşmesi aslında dil gelişimindeki zihinsel sürece bağlıdır. Biz işittiğimiz bir kelimeyi konuşan kişinin ifade ettiği gibi anladığımız müddetçe konuşan ve işiten olarak dilin nesnesi sayılırız ve dilin karşısında aynı konumdayız. Bir kelimeyi aynı anlamda anlamak demek, konuşan ve işitenin aynı role sahip olması demektir. Böylece kendi benliğimiz ortaya çıkmış olur.

2.2.2 Benlikten Zihne Doğru

Sembolik etkileşimciler için benlik en başta sosyal etkileşimin aracı ve dönüştürücüsüdür. Dönüştürme sürecinde, birey hem özne hem de nesne olabilme özelliğine sahip olur. Dönüştürücü yetenek biyolojik değil, toplumsal tecrübeden ortaya çıkmaktadır. Mead'a göre (1934: 134), dönüştürücü (refleksivite); bireyin tecrübesinin kendine döndürülmesi, tüm toplumsal sürecin deneyimler olarak sunulması demektir. Bu noktada benlik hem bir toplumsal ürün hem de bir bireysel güçtür. İlk olarak benlik, önceden var olan toplumda doğan bir insan için sınırlı, yapılandırılmış bir nesne olarak incelenir. İkincisi, benlik, aktif

şekilde kendini ifade etme yetisine sahip bireyler için sıvı, akıcı ve yaratıcı tepki olarak incelenir. Toplumsal olarak inşa edilmiş benliğin toplumsallık tarafından tamamen belirlendiğini ve doğumdan önceden verildiğini varsaymak çok yanlıştır.

Descartes “düşünüyorum, öyleyse varım” derken sadece düşünebildiği için var olduğunu iddia ederek sübjektif deneyimlerin objektif dünyadan önceliğini ilan etmiştir. Başka bir deyişle, Descartes’in “düşünüyorum, öyleyse varım” cümlesinde sübjektif deneyimin önemi vurgulanarak, var oluş ve zihnin oluşumu sosyal süreçlerden arındırılmıştır. Descartes, benliğin önceliğini önemseyen öznel deneyimlere odaklanarak, toplumsal süreçlerin benliği ortaya çıkarmasındaki gerekli şartları yeterli derecede açıklamadığı için benlik hakkında etkileyici bir felsefi resim çizememiştir. Descartes, prensipte insanın her şeyden şüphelenebileceğini, ancak kendi varlığından şüphelenmeyeceğini tartışmıştır, zira şüphe etme eylemi en sonunda şüphe uyandıran bir bilince, bir “Ben”e karşıydı (Joas ve Knöbl, 2009: 125).

Descartes, bedeni insan benliği ya da ruhsal düzeninden ayrı düşünmüştür. Ona göre beden ve ruh birbirine karşı olan iki şeyi temsil eder. Başka bir deyişle, Descartes ve diğer düalistler benliği bedensel ve toplumsal çevre ile işlevsel ilişkisi olmayan bir tür madde olarak görmüştür. Fakat Mead benliği, toplumsal dünyanın doğal bir parçası, toplumsal süreçlerin bir safhası olarak açıklama girişiminde bulunmuştur. “Benlik sosyal sürecin kendisi değil, sadece bireyi içeren bütün sosyal organizasyonun bir safhasıdır.” (Mead, 1934: 178). Bu pozisyon, Mead’ın zihin ve benliğin ortaya çıkışında toplumsal süreçlerin organik bir parça olarak işlev yaptığı fikrini yansıtmaktadır. Mead ve diğer pragmatistler Descartes’in insanın dış dünyadan şüphelenme argümanını reddetmiş ve artık Cartesian felsefesine kök salmış ikiliği aşmak için fırsat bulmuştur.

Pragmatist filozof olan Mead, Descartes’in modernitenin başlangıç döneminde ortaya attığı çeşitli ikilikleri ortadan kaldırmaya kararlıydı. Mead, Descartes’in zihin ve beden, ruh, nesne, özne aralarına kalın bir duvar koyan düalizmine karşıydı. Descartes’in açıklamasına göre, bilen (süje), sosyal hayattan yalıtılmış bir kişidir. John Dewey, Charles Peirce, Mead ve William James batı felsefesindeki bu ikiliği çözmek için pragmatizm

felsefesini araç olarak kullanmıştır. Mead'in tüm yazılarına baktığımızda Decartes'in ikiliğini gidermeye çalıştığını görürüz. Örneğin, Mead, benliği sadece sosyal etkileşimin ürünü olarak görmeksizin benlik olmadan sosyal etkileşimin olmayacağını varsaydı. Dolayısıyla bilinç doğasında toplumsal bir süreci gerektirmektedir. Mead, benliğin sosyal süreçler sayesinde oluşumunu tespit etmekle birlikte sosyal süreç ve özel deneyimlerin doğasının benlik tarafından yönlendirildiğini anlatmaya çalışmıştır.

Mead'in sosyal bilimlerdeki ikiliği aşma hedefi davranışçılık anlayışında da kendi ifadesini bulmuştur. Mead, sosyal davranışçılık anlayışının, iletişimsel eylemin bireysel organizma düzeyinde yeterince analiz edilemediğini kabul ederek bu sorularla ilgili değerli bilgiler geliştirmiştir (Lewis, 1979:261). Bu aslında davranışının sadece bireyle ilişkili olmaksızın iki organizma arasındaki diyalektik sürekliliğe dayanacağı anlamına gelir. Bir organizma tarafından yapılan davranış hem eyleyiciyi hem de seyirciyi etkileme niteliği taşıdığı için süreklilik kazanan diyalektik ilişki içerisinde dil, sosyal yapı ve toplum ortaya çıkar. Pragmatistlerin bu görüşünün Hegel'den geldiği bellidir. Reynolds, Alman filozofları içinde Kant kadar Hegel'in sembolik etkileşimciliği etkilediğini varsayar (Reynolds, 1994: 10). Hegel, Kantçı filozofların zihin ve madde, özne ve nesne, bilen ve bilinen arasındaki dualitelerini reddetti. Hegel, bu ikiliklerin gerçeğini inkâr ederek, görünüşte zıt olanların temel birliğini savunmuştur (Rock, 1979:59).

Mead, benlik konusunda diğer rakiplerden kendini ayırt etmede başarılı olmuştur. Mead, çağdaş psikologların büyük bir çoğunluğunun ego konseptinin aksine, benliğin kurucu karakterini ısrarla savundu. Mead için, Post-Kantçı Alman idealizminin benliği ahlaki ideal olarak kavraması ve benliğin mutlak bilgi taşıyıcı olduğu fikri yetersizdir.

Mead yaşadığı dönemde sosyal bilimcilerin benlik anlayışını yetersiz bulmuştur. 20.yüzyılın başlarına kadar “benlik” konusu filozoflar ve psikologların ortak tartışma konusuydu. Benlik konusunda Mead'in ilk önce William James'ten etkilendiği bellidir. “Mead babasının Püritenizminden ve Oberlin'in Hristiyan dindarlığından özgürleşmiş bir şekilde yüzünü James'in pragmatist felsefesine doğru döndürdü” (Coser, 2008:303). İnsanoğlunu aktif, kendi kaderini bilinçli kontrol edebilen yaratıcı olarak gören pragmatist

William James, sosyal ve coğrafi determinizm kısıtlamaları içinde insan davranışlarını açıklayan Spencer'i takip edenleri ilk ve sözlü eleştiren pragmatistlerden biriydi (Meltzer, Petras ve Reynolds, 1975:7). James'in pragmatizm hakkında iki dersi vardı. Biri 1898 yılında açılan "Felsefe kavramları", diğeri ise 1906 yılında vermiş olduğu "Pragmatizm: Eski Düşünmenin Yeni Adı" dersi idi. Bu derste anlatılan içerikler 1907 yılında kitap olarak yayımlanmış ve onun benlik görüşleri Mead'i etkilemiştir (Reynolds, 1994:13). William James, bireysel benliklerin oluşumunda öteki kişilerin önemli olduğunu düşünür. O, benliği dört bileşenden oluşan çoklu varlık olarak kavrar: Maddi benlik, sosyal benlik, manevi benlik ve saf ego. James için, benlik, biricik içsel varlığın bir ifadesi değil, daha ziyade, farklı insan gruplarının görüşleriyle ilgilenmenin sonucu ortaya çıkan ilişki şekliydi. James'in benlik görüşü iki sebepten dolayı önemlidir. Birincisi, benlik bir sosyal üründür, yani ilahi bir yaratılış veya biyolojik olarak belirlenmiş bir ürün değildir. İkincisi, bireyler birçok insan grubunun görüşlerini önemseydiği ölçüde her insan birden fazla benliğe sahip olur. James çoklu benlik hakkında şöyle yazmıştır:

"İnsan kendini tanıdığı ve zihninde bir imaj taşıdığı gibi birçok sosyal benliğe sahiptir. İnsan kendi imajını sınıfa taşıdığı anda, farklı gruplardaki insanların görüşleriyle ilgilenirken, insanın birçok sosyal benliği oluşur." (James, 1890:294).

James'in bilinci incelemesi, "insanlar somut koşullarda kendilerini bir nesne olarak görürler" yazısıyla başlar. James, bilinç sürecini ampirik benlik veya sosyal ben olarak adlandırır. İnsan, kendisi hakkındaki duyguları kendine yönelik davranışlar bakımından değiştirerek farklı benlik tiplerini oluşturmanın yanı sıra, farklı benlikler arasında bir hiyerarşi şekillendirir. İnsanlar kişisel benliklerini yaşadıkları deneyimler sayesinde geliştirir.

William James gibi benlik ile ilgilenen Mark Baldwin, sembolik etkileşim kuramı tarihinde en az bilinen isimdir. Baldwin, Cooley'i güçle şekilde etkilemiş ve onun görüşlerine katkıda bulunmuştur (Coser, 2008: 284). Baldwin yine James'in sosyal benlik hakkındaki fikirlerini değiştirerek kendine özgü benlik görüşlerini ortaya koymuştur. O,

James'in parçalara bölünmüş benlik kavramını reddetmiş ve bireylerin benlik fikirlerini gözlenebilir bütünlükte ve devamlılıkta ortaya koymuştur. Baldwin, "bireylerin kendileri hakkındaki duyguları başkalarının kendine yönelik tepkilerini hayal etmesiyle ortaya çıkar" fikriyle Cooley'in "sempatik iç gözlem" kavramının temelini oluşturmuştur (Manis ve Meltzer, 1978:4). Baldwin, çocuk benliğinin gelişme sürecinin üç temel aşamadan oluşacağını savunmuştur. Çocuklar, yansıtma (projective), özneleştirme (subjective) ve yönlendirme (ejective) süreçlerinden geçerek kendi benlik duygularını kazanırlar (Baldwin, 1906). Baldwin'in benlik fikri benliğin tarihsel süreçlerine odaklanarak benliğin toplumsallığın ürünü olduğunu iddia eder.

Çağdaş sosyologlar Baldwin'in görüşlerini önemsemesine rağmen, Cooley'in "Ayna Benlik" kavramı Baldwin'in benlik anlayışına çok şey borçludur (Reynolds,1994: 33). Cooley, Mead'in Michigan Üniversitesindeki iş arkadaşı olarak benlik hakkında çarpıcı fikirler üretmiştir. Cooley'e göre bir kişi "Sempatik İç Gözlem" (Sympathetic Introspection) metodolojisini kullanarak sosyal olguları anlayabilir (Reynolds, 1994:32). Cooley, sempatik iç gözlem aracıyla bireylerin kendi dışındaki varlıkları algılayabileceğini ve bu yöntemin sosyologlar için de geçerli olduğunu iddia etmiştir. Michigan Üniversitesinde, John Dewey dışında, benlik sorunu ile uğraşan psikologlardan sadece James Mark Baldwin ve psikolog felsefeci William James vardı. Cooley öğrencisi olarak Dewey'in derslerine katılmıştır. Dewey ise Cooley ve Mead'in sosyal benlikle ilgilenmesinden memnun kalmış ve onları bir araya getirmiştir.

Cooley, empati kurma yeteneği ile bireyin sosyal hayatı ve durumları anlayabilmesinin mümkün olduğunu ve bunun dışsal varlıkları anlamının tek yolu olduğunu iddia eder. Başka bir deyişle insan sadece sempati kurmakla diğer kişileri anlayabilir. Sempatik iç gözlem kavramı yine Cooley'in ahlaki görüşlerini yansıtmaktadır. İnsanın kendini diğerlerinin yerine koyması ve diğerlerinin açısından dünyaya bakması onun ahlaki duygularını geliştirir. Cooley "Ayna Benlik" hakkında şöyle yazmıştır:

“Aynada yüzümüzü, figürümüzü ve giyimimizi gördüğümüzde ve onlar bizim oldukları için ilgilendiğimizde memnun oluruz ya da olmayız; onlar bizim neye benzememiz gerektiğini söyleyemez. Başkasının zihnindeki dış görünümümüz, davranış tarzımız, amaçlarımız, eylemlerimiz, karakterimiz, dostlarımız vb. tahayyül ettiğimizde bunlardan farklı biçimlerde etkileniriz.” (Cooley, 1902:152).

Cooley’e göre biz görünümümüzün, tarzlarımızın, amaçlarımızın, eylemlerimizin, karakterimizin karşımızdaki kişi için ne gibi anlam ifade ettiğini bilmek isteriz ve kendimizin diğer kişilerin zihnindeki yansımından çeşitli şekillerde etkileniriz. İkincisi, biz diğer insanların bizim görüşlerimize ait yorumlarını merak ederiz. Son olarak da, insanda gurur ya da kaygı gibi eşlik eden bir çeşit benlik duygusu vardır (1902).

“Cooley, James’in kendini bir nesne olarak görme ve algılama yeteneği anlayışını benimser. Ancak bu anlayışa önemli bir görüş ekler; insanlar kendilerini görebilmesi için diğerlerinin hareketlerine başvururlar. İnsanların diğerlerin gözündeki kendileri hakkında imgeleri bir aynadaki yansımalara benzer. Bu imgeler diğerlerinin kişinin davranışına tepkileriyle oluşur. Bu yüzden insanlar kendilerini bir nesne olarak diğerlerinin hareketlerini okuyarak görebilirler” (Turner, Beeghley ve Powers, 2010: 475).

Burada önemli olan nokta şu ki, Cooley’in ayna benlik fikrinin asıl kaynağı Adam Smith’in eserlerinden bulunur. Adam Smith, ekonomik dünyada satıcının alıcının bakış açısından ve aynı anda alıcıların satıcıların bakış açısından bakması gerektiğini; her iki tarafın birbirinin tutumlarını önemsemesi gerektiğini vurgulamıştır. Cooley, bu fikri farklı şekilde sempatik tahayyül olarak etkileşim boyutuna taşımıştır. Cooley, sosyal benliğin insanın iletişiminden kaynaklandığını, iletişim olmadan sosyal benlik duygusunun gelişemeyeceğini iddia eder.

“Sosyal benlik ise iletişimsel yaşamdan kaynaklanan bir fikir veya fikirler sistemi olup, zihnin kendisi beslemiştir. Benlik duygusunun normal hayatta kapsamlı bir alanı vardır. Özel çabalar ya da duygusal eğilimler asıl faaliyet alanlarını bireysel güçlerin dünyasında bulur. Benlik duygusu bireysel izlenim dünyası yoluyla zihinde yansır.” (Cooley, 1902:147)

Mead, benlik konusunda Cooley'den daha güçlü fikirlere sahiptir. Mead benlik konusunda Cooley ve James'in ötesine geçmiştir. Onun için, benlik Cooley'in iddia ettiği gibi mentalistik bir şey değildir. Benlik deneyim alanında meydana gelen sosyal nesnedir. Bu yüzden fiziksel bir nesne gibi incelenebilir (1910-1964: 108). Mead, Cooley'in ortaya attığı "Sempatik İç Gözlem" kavramını bilimsel olmadığı için reddetti. Mead'e göre "Benlik bilinci, bireyler toplumsal ilişkilerin örgütlü ortamında diğer bireylerin tutumlarını kendine çekerek kendisi bir nesne haline geldiğinde oluşur. Bireyler kendine karşı bir nesne haline gelmediği sürece benlik bilinci yada benliği oluşmaz."(Mead, 1934: 225).

Mead'in benlik fikri aslında felsefe ve sosyal psikolojideki merkezi kavramdır (Meltzer, Petras ve Reynolds, 1975:28). Mead'in benlik kavramı toplumsal eylem, sosyal oluşum ve insan toplumu analizindeki anahtarıdır (Blumer, 2004:57). Mead'e göre benlik insanın kendini bir nesne olarak düşünme ve kendi eylemini yönetme kapasitesidir.

Mead'in benlik kavramının ortaya çıkışında Freud'un kişilik kavramının etkisi olduğunu söylemek de mümkündür. Mead, **Zihin, Benlik ve Toplum** kitabında Freud'a nadiren atıfta bulunur. Freud, kişilik kavramını üç bileşenden oluşturur. İlk olarak **id**, kişinin içgüdüleri ve davranışsal enerjisinin kaynağıdır. Örneğin, cinsellik ya da saldırganlık gibi davranışı hareket ettiren güçler bireyin ve toplumun mücadele etmesi gereken ana gerçektir. Kişiliğin ikinci bileşeni **ego**, dış dünyada organizmanın ihtiyaçlarını karşılama fırsatı bulan bir tür işletme mekanizmasıdır. Ego, gerçek dünyada yaşayarak kişiyi tatmin edecek nesneleri güvence altına almaya çalışır. Bir bakıma, ego, idin istediği şeyleri gerçekleştirmeye çalıştığı için, id tarafından yönlendirilir. Bunu yaparken, bireyin toplumun ve kültürün içselleştirilmesi beklenen üçüncü unsur **süperego** ile de başa çıkması gerekir. Süperego, idin ne istediğinin aksine, toplumu temsil eder ve iktidar kadar güçlüdür. Ego, ahlak, mükemmellik ve toplumun ihtiyacı olarak idin biyolojik zorunluluklarına karşı işleve sahiptir. Ego, hem idi hem de süperegoyu eş zamanlı olarak tatmin etmeye çalışan zor görevlere sahiptir ve bunun için birçok savunma tekniğine

(savunma mekanizmaları) dayanır. Daha sık kullanılan mekanizmalardan biri, potansiyel olarak tehlikeli olan fikirlerin veya isteklerin itilmesine yönelik baskı yöntemidir (Swanson,1961).

Freud'un aksine, Mead'in benlik modeli, dürtü ile sosyal beklentinin karşılıklı ilişkisiyle gerçekleşen psikolojik ve toplumsal bir eylem biçimidir. Mead, Freud gibi dürtü ile kültürü birbirinden ayırmaz; Bunun yerine sunduğu model, sosyal normların iletişimsel değişimlere açık olması ve dürtülerin tatmin edilmesiyle etkileşimi mümkün kılmasıdır. Mead'e göre toplum ile bireyin ilişkisini açıklamak için anti sosyal biyolojik sürücülere başvurmak gerekmez. Bireysel ihtiyaç ile toplumun beklentisini birbirleriyle gerginlik içinde görmek belli ölçüde uygun olsa da, Freud gibi bireyin temel ihtiyacıyla toplumun beklentilerinin savaş içinde olduğunu söylemek oldukça yanlıştır. Sembolik etkileşimciler, bireyin eylemleri engelleme ve yeniden yönlendirme kapasitesine sahip olduğunu iddia eder; benlik, kültürel kodlar ile bireysel amaçların kaynağı olan dürtülerle karşı karşıya gelmez.

Mead, benliğin (Self) esas olarak iki analitik aşamayı kapsayan zihinsel bir süreçten oluşacağını varsaymıştır. Benlik bir varlık değil, aksine bir süreçtir. Benliğin iki farklı aşaması vardır. Bunlar: “Ben” (I) ve “Beni” (Me). “Ben” bireyin dürtü ve iç tepki eğilimi olarak deneyimin ilk, içten gelen, sınıflandırılmamış yönüdür. “Ben, bireyin şimdiki sosyal durumlara kendi deneyimlerine dayanarak yanıt vermesidir. Ancak bu yanıt yeni ve dolaysız unsurları içermektedir” (Filipe, 2007:51). Bu anlamda “Ben” bireyin yönsüz dürtülerini temsil ederek dışsal varlıklara yönelik tepkisini ifade eder. “Beni” ise bireyin, toplumun tutumlarını ve genelleştirilmiş ötekini dikkate almasıdır. Başka bir deyişle “Beni” toplumun tutumlarının birey tarafından benimsenmesi ve eylem yapıldığı sırada bireyin eyleme yönlendirilmesidir. Mead, “Ben” ve “Beni” arasındaki farkı şöyle açıklar:

““Ben” organizmanın başkalarının tutumuna olan tepkisidir. “Beni” ise; bireyi varsayan diğerlerinin tutumunun organize edilmiş dizisidir. Başkalarının tutumları organize edilmiş “Beni” oluşturur ve birey buna “Ben” olarak tepki verir.” (Mead, 1934:175).

Her eylem “Ben” şeklinde başlar ve “Beni” şeklinde biter. “Ben” eylemin başlanmasını temsil ederek diğerlerinin beklentileri ve tanımlarından önce gelir. Başka bir ifadeyle söylersek “Ben” sadece bireyin dürtüsel eğilimidir, toplumun beklentileri ya da kurallarına uyan bir dürtü değildir. “Ben” eyleme güç verir, “Beni” ise eyleme yön verir. Dolayısıyla insan davranışı, “Ben” ile “Beni”nin iş birliği yapması ile inşa edilir. “Ben” itici bir güç olarak, yeni eylemin oluşmasına potansiyel güç sağlar. “Beni” düzenleyici olmak üzere, hedefe yönelik uygunluk ister. “Ben ise; bireyin bilinçli bir şekilde varsaydığı sosyal tutumun organize edilmiş bir dizisidir.” (Filipe, 2007:53).

“Beni” ise; geleneksel, alışılmış bireyi ifade eder. “Beni”nin bu alışkanlıklara ve herkes için ortak olan tepkilere sahip olması gerekir. Aksi takdirde birey toplumun bir üyesi olamaz. Ama birey kendini ifade etmek için organize edilmiş topluluğa sürekli tepki gösterir. O topluma zorla kendini sokmaz, ama topluluğa mensup olarak kooperatif süreçlerde kendini ifade etmek için çalışır.” (Mead, 1934:197).

Mead’ın yukarıdaki varsayımlarını açıklarsak, “Ben” bireyin eylem yapma sırasında iç tepki veya içgüdüdür. “Ben”(I) işlevsel olarak her zaman “Beni”(Me)ye karşı gelir. Çünkü “Beni” toplumun tutumlarını ve kurallarını vurgularken, “Ben”i kontrol etmek ve baskı altına almak ister. Ancak “Ben” de kişisel içgüdü olarak “Beni”nin kendini sürekli baskı altına almasını engellemeye çalışır. “Ben”, “Beni” ye karşı baskın bir unsurdur (Mead, 1934:210). Sosyal kontrol ise; “Ben”in ifadesine karşı ortaya çıkmış “Beni”nin ifadesidir. Sosyal kontrol eylemdeki sınırı belirler ve “Ben”i mümkün kılan kararlar verir (Mead, 1934:210). Basit olarak söylersek, “Beni” toplumun ya da grubun değerlerini varsaymamızdır. Bu yüzden “Beni” toplumun değerlerinin ifade edilmesidir. “Beni”, toplumun ya da grubun deneyimlerinden oluşur ve grup hayatının var olmasını sağlar. Başka bir deyişle “Beni” toplumun değerlerinin birey üzerindeki yansımasıdır. Sosyolog Talcott Parson’ın önemli bir şekilde vurguladığı toplumsal normlar, bu anlamda Mead’ın ortaya koyduğu “ Beni” kavramıyla özdeşleşebilir.

Yenilik, “Ben”in gücüyle oluşur, ama benliğin yapısı ve şekli sıradan gerçekleşir ve ‘Beni’ kaynaklıdır (Mead, 1934: 209). Bu anlamda “Ben” kavramı alışılmış ve geleneksel bir anlam içeren “Beni”ye karşıdır. Bizim “Beni” düşüncemiz genelleştirilmiş ötekinin görüşlerini yansıtmamaktadır ve bize topluma uymamız için gereken öz-kontrolü verecektir. Bu açıdan bakıldığında “Beni” toplumun yapısal özelliğini içeren tutumlarını ve değerlerini yansıtır. “Bu yapı olmadan, benliğin varlığı imkânsız olur” (Mead, 1934: 214).

Aslında “Ben” tam anlamıyla yıkıcı değildir. Eğer “Ben” yıkıcı olursa “Beni”nin hiç bir anlamı kalmayacaktır. “Ben” sadece bireyin kendini ifade etmesindeki dürtü olarak her zaman “Beni” ile aynı süreci içerir. “Beni” nitelik olarak toplumsal adaptasyonla alakalıdır. Bu bireyin kendi çevresini etkilemesi ve onun etkisini kabul etmesi anlamına gelir (Mead, 1934:214). Burada şunu vurgulamak gerekiyor ki, “Ben” yapmayı, “Beni” ise tüm anlamıyla adapte olmayı teşvik eder.

Sembolik etkileşimcilik kuramı sosyal değişim üzerine pek çok fikirler ortaya koymamış görünse de, aslında sosyal hayatın değişimini birey açısından açıklamıştır. Başka bir deyişle, eylem yapmak isteyen “Ben” değişimi mümkün kılar. Coser’e göre; “kişiler, kendilerinin yaratmadığı toplumsal yapılar içinde doğar, kendilerinin yapmadığı kurumsal ve toplumsal bir düzen içinde yaşarlar ve dilin, kodların, geleneklerin ve yasaların sınırlamaları tarafından kısıtlanırlar. Bütün bunlar “beni”ye kurucu unsur olarak dâhil olur, ancak “ben” her zaman, önceden belirlenmiş durumlara biricik bir tarzda karşılık verir” (Coser, 2008:300). Sosyal değişim bireyin benlik dürtüsüyle toplumsal destek neticesinde gerçekleşir. “Ben” toplumun beklentileri ve kurallarına uymayan kişisel ihtiyaç dürtüsü olduğu için toplumsal yapı bireyin kendini ifade etme ve eylemini amacına doğru yönlendirme coşkusuyla diyalektik ilişki sağlayarak kendi yapısını yeniden üretir.

Mead’e göre, bireyin benliğe sahip olması, diğerlerine karşı olduğu gibi, kendine yönelik eylem yapma yeteneğine de sahip olması demektir. Örneğin; insan kendini suçlayabilir, övebilir ve cezalandırabilir. Böylece, insan kendini nesneleştirir. Başka bir deyişle, insan kendini hem nesne hem özne olarak görebilir. İnsan diğer kişilerle konuştuğu gibi kendi

kendiyle konuşabilir. Bu aslında toplumsal ve zihinsel gelişimin sonucudur. İnsanın kendini nesne olarak görme mekanizması özellikle sesli jest veya konuşma yoluyla etkileşim sürecinde rol almaya yol açar. Bu anlamda “benlik dili kullanma ve diğerinin rolünü alma kapasitesinin ürünüdür” (Turner, Beeghley ve Powers, 2010: 490).

Benliğin gelişme aşamasında birey, diğerlerinin ve kendi mensup olduğu grubun tutumlarını benimser. Mead, benliğin sosyal süreçler içerisinde gelişmiş olduğunu, benliğin doğuştan gelmediğini anlatmak istemiştir. Mead’ın, benliğin kaynağını sosyal sürece bağlaması ve benliğin sosyal hayatı yönlendirme kapasitesi fikri Descartes felsefesindeki ikiliğe karşı gelerek benlik ile toplumsal hayatın her zaman birbirini yaratarak diyalektik ilişki içerisinde mevcut olduğunun altını çizer.

“Tabii ki biz hepimiz aynı değiliz. Her bireyin benliği diğerlerinden farklıdır; ama hepimizde ortak olan bir yapı vardır. Hepimiz bir topluluğun üyeleriyiz. Topluluğun tutumları hepimizin tutumlarını kontrol etmediği sürece biz toplumun üyeleri olamayacağız ve bizde ortak tutum olmayınca gerçekten kendimiz olamayacağız. Bizim benlik bilincine sahip insan olmamız bizi toplumun üyesi yapacak ve bize benlik verecektir. Benlik sadece başkalarıyla olan ilişkiler mevcut olunca var olacaktır.” (Mead, 1934:163).

Burada Mead, insan benliğinin sosyal süreçlerin neticesi olduğunu iler sürer. Bireyler toplumun üyesi olmayınca benliğe sahip olmadığı için sosyal süreçler benlik için aracılık edecektir. Çünkü diğer üyeler ile ilişki kurmayan ve tek başına yaşayan insanda benlik duygusu gelişmez. İnsanın diğerleriyle olan ilişkisi sosyal süreçlerde benlik duygusunu geliştirir ve toplumda konumlandırır. İnsan kendisinin sahip olduğu benlik yeteneğiyle toplumsal süreci şekillendirir.

Benlik, etkileşim sürecinde ortaya çıkan kişisel yapı olduğu için pragmatistler tarafından ele alınmıştır. Benlik, düşünceyi var kılan özneyi kendisinin nesnesi yapar ve refleksivite süreci gerektirir. Bir kişi başkaları gibi kendine tepki gösterebildiğinde, benlik-farkındalık ve benlik mümkün hale gelir. Kişisel deneyimi refleksiviteye çeviren araç dildir ve pragmatistler benliği, konuşma biçimleri yoluyla inşa edilmiş bir diyalog olarak

tanımlarlar. Konuşma, bir kişinin kendisiyle yüzleşmesine, kendisine endikasyon vermesine, kendisiyle konuşma yapmasına, kendisini değerlendirmesine ve varlığını ispat etmesine olanak sağlar. “İnsanın benliğe sahip olması onu özel bir aktör yapar. Benliğe sahip olan insan dünya ile olan ilişkisini dönüştürür ve kendi eylemine benzersiz bir karakter verir” (Blumer, 1969:62). Mead’e göre hayvanlarda düzenli bir toplumsal yaşam olmadığından dolayı benlik yoktur. Buna benzer şekilde bebek toplumsal hayatı yaşamamış olduğu için de benliği yoktur. Zira benlik insanın toplumsal hayata katıldığı süreçte diğerleriyle olan ilişkisinden gelişir. Bu yüzden, Mead, benliğin ortaya çıkışına ağırlık vererek etkileşim sürecinde deneyimlerin önemli rol oynayacağını savunmuştur. Mead bu hususta şöyle yazmıştır:

“Diğerleriyle olan deneyimler ortaya çıktığında benlik meydana gelir. Birey tek başına benliğin deneyimlerine sahip olamaz. Bitki ya da hayvan çevresine tepki verir, ama burada benliğin deneyimi yoktur. Benlik deneyimlerde ortaya çıktığında diğerlerine tepki olarak şekillenir.” (Mead, 1934:195).

Mead, benliği sadece bireysel eyleme kılavuzluk eden yapı olarak değil, bir süreç olarak görmüştür. İnsan benliğe sahip olduğundan dolayı kendi eylemini yönlendirme kabiliyetine sahip olur. İnsanda benlik duygusu olmasaydı, eylem dış faktörlere verilen direkt tepki olarak düşünülürdü. Bu anlamda insan benliği insana has eylem yapmayı sağlayan tek kaynaktır. Bazı bilim adamları egoyu benlik anlamında kullanırlar. Ancak benlik ile ego ayrı şeylerdir. Egonun benlik olabilmesi için refleksivite bir durumun söz konusu olması gerekmektedir (Blumer, 1969:62).

Benliğin sosyal süreçlerde oluşacağını yukarıda belirtmiş olduk. “Mead’in başarıları arasında en önemlisi, onun bilincin ve benliğin kökenini, çocuklukta yavaş yavaş gelişen ötekinin rolünü üstlenme ve kendi performansını başkalarının bakış açısından zihninde canlandırma yeteneği yoluyla açıklamasıdır” (Coser, 2008:297). Mead, benliğin gelişmesinde iki sürecin önemli olduğunu vurgular. Bunlar; oynama (play) aşaması ve

oyun (game) aşamasıdır. Bu aşamalarda benlik gelişmekle kalmaksızın insan kendini nesne olarak görme fırsatını bulur.

Oynama aşaması (playing stage): Bu aşamada çocuk rolleri gerçek şekilde oynayabilir. Çocuk anne, öğretmen, mağaza sahibi, postacı gibi rolleri alabilirler. Neticede çocuk kendini diğer kişilerin yerine koyarak nesneleştiği için bu aşamada diğerlerinin beklentilerini ve taleplerini öğrenebilir. Böylece çocuk diğerlerinin bakış açısından kendine yaklaşmış olur (Blumer, 2004:59). Ancak, oynama aşamasında çocuğun rolleri anlaması kararsızdır. Çocuk tutarsız bir şekilde bir rolden başka bir role geçebilir. Dolayısıyla, çocuk kendine doğru hareket ettiği rollere bağlı olarak ayrı ve çeşitli benlikler oluşturabilir. “Bu aşamada, çocuklar sadece ayrı ve belirli bireylerin tutumunu alabilir. Bu yüzden sınırlı benlik şekillenir” (Filipe, 2007:49).

Oyun aşaması (game stage): Bu benliği tamamlayıcı aşamadır. Bu aşamada çocuk rolleri bir dizi olarak alabilir ve aynı anda birkaç kişinin beklentilerine tepki verebilir. Mead, bu aşamayı açıklamak için basketbolu örnek olarak göstermiştir. Oyun aşamasında çocuk gruplardaki birbirine karşı kişilerin rollerini alabilir. Çocuk başkalarıyla yaptığı ittifakta, genelleşmiş öteki (toplumsal tutum)lerin düşüncesini benimser. Oyun aşamasında çocuk kolektifin bakış açısı veya diğerlerinin ilişkili eylemlerinin örgütlenmiş bağlamının bakış açısından kendine bakar ve yaklaşır (Blumer, 2004:60). Bu aşamada çocuklar örgüt ve gruplar içindeki çeşitli bireylerin rollerini alabilir ve onlara yanıt verebilir. Bu yüzden çocukların benliği de genişler. Oyun aşamasında, çocuk çeşitli durumlarda rol almanın gerekli olduğunu algılar. Bunu yaparken aynı anda birkaç kişinin beklentilerine yanıt vermesi, rol alırken diğer oyuncuların niyetlerini ve beklentilerini öğrenmesi gerekir. Çocuğun rol alması kendi başına bir eylem yapması değildir. Rol alırken diğer insanların beklentilerini hesaba katmak zorundadır. Çocuk diğerlerinin beklentilerini ve durumlarını düşünürken genelleşmiş öteki ortaya çıkmış olur. Genelleşmiş öteki genelleşmiş rol ya da toplumun tutumu olarak toplumun üyelerine olan ortak bakış açısıdır.

Sembolik etkileşimci olarak tanılan ünlü sosyolog Erving Goffman, Mead gibi, benliği sosyal etkileşimle ilişkilendirmiştir. Goffman’a göre benlik, dramatik eylemin sonucu

olarak insanın gündelik hayatında çeşitli biçimde bulunan eyleyici imgesidir. İnsanlar her zaman etkileşim faaliyetinde benliği sergiler. Sosyal etkileşim dramaturgik özellik içerdiği için eyleyen kendi benliğini sergiledikten sonra izleyiciler performanslara bakarak aktör üzerinde yargıda bulunur. Goffman, sembolik etkileşimcilik kuramındaki, özellikle Mead’i vurgulayan benliğin iki ana unsuru olan “Ben” ve “Beni” arasındaki sübjektif diyalogu ortadan kaldırdı. Mead “Ben” kavramıyla bireyin eylem yapma dürtüsünü, “Beni” kavramıyla toplumun benimsenmiş tutumlarını açıklamaya çalışmışsa da Goffman, benlik kavramıyla bireyin eylem sürecinde diğer kişilere sunulmuş fiili imajını açıklamak istemiştir. Goffman, benlik hakkında Mead ile hem aynı hem de farklı yol tutmuştur. “Goffman’ın benlik kavrayışı Mead’in fikirlerine, daha özel olarak onun kendiliğinden benlik olan “Ben” ile toplumsal kısıtlamalardan oluşan “Beni” arasındaki gerilimle ilgili tartışmasına çok şey borçluydu” (Ritzer, 2011:233). Mead ile Goffman aynı şekilde benliği etkileşimsel sosyal süreçlerin ürünü olarak görür. Ancak Goffman, Mead gibi benliği bireyin sübjektif deneyimi le toplumsal beklenti diyalogu içerisinde değerlendirememiştir. Aksine, benliği insanın kamusal alandaki faaliyetlerinin imgesi olarak görmüştür. Bu anlamda benlik, topluma açık çıplak olan faaliyetlerin sergisinde kendi varlığını sürdürür. Mead’a göre benlik bireysel eylemlerde ortaya çıkmış; Goffman’a göre ise benlik sürdürülen etkileşim düzeni içerisinde ortaya çıkmıştır.

Buraya kadar olan değerlendirmemizde Mead’in görüşleri açısından sembolik etkileşimcilerin “benlik” kavramını incelemiş olduk. Post modern sosyologların benlik hakkındaki görüşleri detaylı şekilde incelenirse ve sembolik etkileşimciliğin benlik kavramıyla entegre edilirse daha sistematik bir benlik anlayışının ortaya çıkacağı kanaatindeyiz. Benlik, sosyal etkileşim neticesinde oluşan zihinsel sürece ilişkin olduğu için zihinden söz etmek de çok önemlidir.

2.2.3 Zihinsel Süreçlerin Oluşumu ve Sonuçları

Psikolog William McDougall tarafından 1908 yılında yazılan sosyal psikolojiye ait kitapta, insanların toplumdan nasıl etkilendiğini anlamak için “zihnin asıl temeli”ni araştırmanın önemli olduğu ortaya konulmuştur. O dönemde diğer akademisyenler gibi, McDougall da, davranışın içgüdü niteliğini savunuyordu (McDougall, 1908). O, toplumun insanlar üzerindeki etkilerini açıklamak için insanları karakterize eden “doğuştan gelen düşünce ve eylem tercihlerini” keşfetmenin gerekli olduğuna inanıyordu. McDougall gibi o dönem sosyal psikologlarının eserlerine bakıldığında insan davranışını açıklama girişiminde bulunan araştırmacıların içgüdü üzerinde yoğun şekilde odaklandığını görmek mümkündür. Gorge Herbert Mead de bir sosyal psikolog, filozof ve sosyolog olarak akademik tartışmalardan etkilenerek içgüdü ve zihin hakkında son derece etkili fikirleri bize miras bırakmıştır.

Mead’in yaşadığı dönemde, birçok sosyal bilimci insan zihnini ve davranışını içgüdülerin sonucu olarak açıklıyordu. Araştırmacılar çocukların büyümesi, değişim ya da yeni deneyimlerin yaşanmasını içgüdüleri ile programlanmış olarak görüyordu. Mead, insan davranışlarının içgüdüler tarafından açıklanamayacak kadar karmaşık olduğunu savundu. Örneğin, böcek toplumunun karmaşık bireysel davranışları ve sosyal koordinasyonu genetik olarak programlanmış davranış biçimleriyle açıklanabilirdi, ancak bireyler için içgüdüler kültürel çeşitliğin, yenilikçi ve karmaşık davranışın kaynağıydı. Mead kendi görüşleriyle o dönemin içgüdüsel sosyolojik ve psikolojik teorilerini reddetti.

Mead, 1891 yılında Almanya’dan Dilthey danışmanlığındaki doktora eğitimini yarıda bırakıp Michigan Üniversite’sine geldiğinde iki büyük düşünür ile tanışmıştır. Bunlardan biri Charles Horton Cooley, diğeri ise John Dewey’dir. Mead 1894 yılında Dewey ile birlikte Michigan Üniversitesinden ayrılmış ve Chicago Okulu’na gelmiştir. Dewey bir Hegelci olarak Mead’in yakın arkadaşıydı. Onlar bireysel ve toplumsal davranış kuramları, özellikle insan toplumundaki zihnin gelişimi ve düşüncelere ait fikirlerini birbiriyle paylaşmıştır (Meltzer, Petras ve Reynolds, 1975:15).

Charles Sanders Peirce ve William James'ın görüşlerinin sentezini yapmış olan Dewey, pragmatizm felsefesinin Chicago Okulu'ndaki önemli temsilcilerinden biriydi. Dewey'e göre, zihinsel aktivite tepki ve davranışın aracılık ettiği bir süreçtir. Aktivitenin nedeni amaçtır. Bu amaç, organizmalar çevreye tekrar ve tekrar adapte olduğunda değişir ve değiştirilir (Reynolds,1994:17) Dewey'in bu fikri şöyle özetlenir: Zihin düşünme sürecidir. Düşünme ise insanın kendi çevresine uyum sağlamasıyla gelişir ve onun ürünü olarak ortaya çıkar.

Dewey, dili insanları diğer türlerden ayırt eden bir faktör olarak ele almıştır. Onun için, dilsel iletişim insan toplumunu mümkün kılan süreci oluşturmaktadır. Dewey, zihnin sosyal gelişim, özellikle dilin kullanımı yoluyla, iletişim sürecinde ortaya çıktığını savunmuştur. Zihin, mevcut toplumsal düzen çalışmadığı halde gerekli değişikliklere açık hale gelecek ve böyle ortamda şekillenecektir. Zihinsel aktivite sürekli değişen bir ortama adapte davranışın sonucunda oluşur (Reynolds, 1994:23). İnsan evrimini çevresel koşullara uyum olarak gören John Dewey (1930), zihnin insanların sorunları çözme sürecinde bireysel ya da toplumsal olarak hareket ettikçe ortaya çıktığını savundu: devam eden eylem engellenirse, zihinsel aktivite kısıtlanır ve tıkanıklığı gidermek için alternatif imkânlar seçer. Başarılı bir çözüm bulunursa eylem devam eder. Dewey'e göre, düşünme, insanın çevresinde problem keşfettiğinde ortaya çıkar ve insanın keşfettiği problemlere yönelik oluşturduğu yanıttır.

Dewey'den başka zihin ile en çok ilgilenen ve Mead'in dersine katılan düşünür John Watson'du. Watson, Mead'in öğrencisi olsa da, zihin hakkında Mead'e çok şey katmıştır. Mead boş zamanlarında Watson'un laboratuvarına gidip hayvanlar üzerine yapılan deneyimleri seyrediyordu. Watson bu konuda şöyle yazar:

“Mead'in kursları ve seminerlerine katıldım. Onu sınıfta anlamadım, ancak Mead, yıllarca hayvanlar üzerindeki deneyimlerime büyük ilgi gösterdi ve pazar günleri onunla laboratuvarımda sıçanlar ve maymunları izleyerek vakit geçirdik. Deneyim yaptığımız sırada

ve evinde onun görüşlerini anladım. Mead, daha önce tanıyamadığım temiz, ince bir adam.”
(Watson, 1936, s.274).

Mead, ilk başta Watson’un davranışçılığından eleştirel olarak çok şey bulmuştur. Davranışçılar, insan davranışını (veya herhangi bir hayvan davranışı) açıklamaya giden gerçek yolun sadece bilim adamlarının dikkatini verdiği davranış ve çevre olayları (uyaranlar) olduğunu savunmuştur. Watson’a göre zihinsel olaylar-düşünceler, fikirler ve imgeler gözlemlenemez olduğundan dolayı araştırılması mümkün değildir.

Mead, Watson’un aşırı davranışçılığına karşı çıkar. Watson’a göre, psikoloji uyaran ile tepki ilişkilerini araştırılmalıdır. Psikoloji, sadece gözlenebilir bir uyaran ile gözlenebilir davranışlar arasındaki ilişkileri araştırması gereken bilim dalıdır. Bu yüzden Watson, zihnin gözlenebilir olmadığından dolayı incelenemez olduğunu iddia etmiştir. Mead, Watson’un aşırı davranışçılık fikrine karşı çıkar ve zihinsel süreçlerin araştırılmasında ısrarda bulunur. Mead’e göre, zihin ve düşünme gibi bir etkinlik doğrudan gözlemlenmediği için onun bir davranış olmadığı söylenemez. Mead’e göre Watson’un sadece gözlenebilir davranışların araştırılması ve psikolojinin konusunun bu noktaya odaklanması fikri yanlıştır. Çünkü zihnin, insanın toplumsal hayatını ortaya çıkardığı için incelenmesi gerekir. Mead’e göre insan zihni ve bilinci gözlemlenemez olsa bile reddedilmelidir. İnsan zihni ve bilinci insanın diğer davranışlarıyla karşılaştırılarak gözlemlenebilirdi. “Zihinsel davranış veya fenomenler diğer zihinsel olmayan davranış veya fenomenler açısından açıklanabilir” (Mead, 1934: 11).

“Watson, objektif olarak gözlemlenebilir davranışların tamamen bilimsel psikoloji, bireysel ve toplumsal alanları teşkil edeceğini ısrar etmiştir. O, “bilinç” ve “zihin”i hatalı olarak bir kenara atmıştır ve tüm “zihinsel” fenomenleri şartlı refleks ve benzer fizyolojik mekanizma olarak indirgemeye çalışmıştır. Kısacası, her olayı sadece davranışçı olarak düşünmüştür. Bu girişim, tabii ki, bir anlamda zihin ve bilincinin varlığı için yanlıştır ve başarısızlıktır.” (Mead, 1934: 10).

Watson'un aksine, Mead zihinsel olayların gözlemlenir davranış biçimi olduğunu savundu. İnsanlar içsel deneyimler hakkında konuşurlar ve bunu yaparken onları gözlemlenebilir hale getirirler. Üstelik İnsan davranışı toplumsal olarak koordine edilir. Çoğu bireysel davranış, birkaç insanın katıldığı daha karmaşık, sosyal olarak eşgüdümlü faaliyetlerin bir parçasıdır.

İnsan aklının doğası ve kökeni olan, aynı zamanda insan hayatının toplumsal doğasını dikkate alan zihin hakkında açıklama yapmak Mead'in amacıydı. "Mead'e göre zihin bir organizma olarak insanın çevreye uyum sağlamaya çalışırken kazandığı davranış biçimidir. Zihin, her aşamanın sonraki aşamaların ön koşullarını hazırladığı evreler dizisi içinde kazanılan bir davranış kapasitesidir" (Turner, Beeghley ve Powers, 2010: 490). Bu anlamda zihin, bireysel organizmanın eylemin uyumlu olması için gereken çok sayıda adaptasyon problemini çözmesi sayesinde kazanılmış toplumsal bir kaynaktır. Mead, zihnin doğuştan gelen biyolojik özellik içeren bir varlık olsa da, sosyal süreçler içerisinde gelişeceğini ve kendini ifade edeceğini iddia eder. Mead, insan zihninin çok önemli olduğunu, çünkü insan zihninin tüm davranışları, değerleri ve varlığı etkileyeceğini söylemiştir. Aslında insanın kendi varlığını tanıması zihinsel süreçler aracılığıyla gerçekleşmiştir.

"Zihin sadece organize edilmiş toplumsal grubun çevresi içinde kendini ifade edebilir. Zihin belli anlamda doğuştan bağışlanmıştır. Zihin doğuştan gelmiş ya da genetik biyolojik özellik olarak tüm sosyal süreçlerde varlığını yani kendini ispat edecektir. Zihin doğası ve kökeni açısından biyolojiktir. Karakteristik görünme veya kendini ifade etme açısından sosyaldır." (Mead, 1934:224).

"Bildiğimiz gibi insan toplumu zihin ve benlik olmadan var olamaz. İnsan toplumunun tüm karakteristik özellikleri bireysel üyelerin zihin ve benlikleri tarafından önceden varsayılır. Ancak üyeler sosyal süreçler içerisinde büyümeye zihin ve benliklere sahip olamaz" (Mead, 1934:227).

Sembolik etkileşim kuramında zihnin çok önemli bir yeri vardır. İnsanın jest ve dili kullanması, diğerleriyle iletişim kurması ve sosyal hayatı devam ettirmesinde zihin çok önemli rol oynar. Başka bir deyişle zihin var olmadan etkileşim süreçlerinin varlığı söz konusu olamaz.

Mead'in varsaydığı gibi, "zihin, ortaya çıkışı ve fonksiyonu açısından toplumsaldır. Zihin, toplumsal etkileşim sürecinde oluşur. Grubun üyeliği aracılığıyla bireyler dilsel semboller ileten tanımları içselleştirir, diğerlerinin perspektiflerini öğrenir, böylelikle düşünme kapasitesini kazanır" (Meltzer, 1978:21). Mead'e göre, anlamlı semboller zihinsel süreçlerde ortaya çıkar. Bu yüzden zihni bir süreç olarak adlandırmak gerekir. Zihin aslında biyolojik olarak boş bir kutudur. Bu kutuya doğuştan hiçbir şey eklenmemiştir. İnsan anlamlı sembolleri kullanırken zihni doldurmuş olur. Hâlbuki anlamlı sembollerin kullanılması sadece etkileşim aracıyla gerçekleşir. İnsan ötekilerle etkileşimde olduğu gibi kendisi ile de etkileşim kurabilir. Durum ve problemlere yönelik etkileşimler çoğalınca zihin gelişmiş olur. Mead için dil olmadan insan zihninin gelişmesi de olanaksızdır.

"Dil, anlamların neredeyse tamamen bilincimizde ortaya çıkışını sağlayan yüksek derecede özelleşmiş bir jest biçimidir ve [...] başkalarının tutumlarının ve bizim benliğimizi yapılandırdığımız malzemeye dayanan tutumlarımızın sunulmasındaki bir olgudur. Dil yine anlam bilincinin benlik bilinci ile çok yakından bağlantılı olmasını sağlamaktadır." (Mead, 1910:404).

"Zihin bir bütün olarak bireyin deneyimleri içinde yer alan sosyal süreçlerde ortaya çıkar. Sosyal süreç oluşturulduğunda, birey benlik bilinci ve zihne sahip olur." (Mead, 1934:134).

Sembolik etkileşimcilere göre eylem, sadece çevre ile olan etkileşimden ortaya çıkmaz. İnsan kendi çevresi hakkında düşünme, yorum yapma, eylemlerini seçme ve değiştirme, eylemden vazgeçme yeteneğine sahiptir. İnsan, kendi eylemlerini benlik yardımıyla sürekli değiştirir. Gördüğümüz gibi, biyolojik bireyin eylemleri hemen ve direkt, doğuştan veya alışkanlık yoluyla oluşur. İnsan, zihin sahibi olduğu için biyolojik

faktörlerin etkisiyle eyleme geçmez, aksine nesneler hakkında elde ettiği anlam açısından eyleme geçer. Bu anlamda zihin, insanın kendi davranışlarını organize ve kontrol etmesini mümkün kılar. Zihin, bireyin bulunduğu çevredeki problemlere çözüm üretme kapasitesidir.

Mead insan davranışını biyolojik düzeyde inceleyen indirgemeci mekanizmden ve davranış toplumun beklentilerine bağlayan deterministlerden kendini uzak tutmuştur. İnsan, eyleme neden olan uyaranları seçebilir ve ihmal de edebilir. Bu yüzden insan davranış insanın uyaranlara mecburi bir şekilde yanıt vermesi değildir. Çevre, toplumun beklentileri ve değer sistemi gibi birtakım dışsal faktörler insan eyleminin oluşumunu etkiler. Ancak insan eylemi dışsal faktörlerin baskılarının sonucu değildir.

Emile Durkheim sosyal olguların insana her daim baskı yapacağını söylemiştir (Durkheim, 1982). Eğer insan eylemi tamamen sosyal yapı tarafından belirlenseydi o halde insan, toplumun kurallarına uymak, benimsemek ve toplumun değer sistemi ve beklentilere göre hareket etmek zorunda kalırdı. Ancak insan sosyal yapının etkisini kabul eder ve aynı anda ona karşı direnirdi. Birey sadece toplumda doğar gibi toplum da bireyler tarafından inşa edilir. İnsan eylem yaparken çeşitli düşüncelerde bulunur ve eylemin sonucunu tahmin edebilir. Bunun nedeni ise insanın zihin sahibi olmasıdır.

Zihinsel süreç, insanın çevresindeki uyaranlara doğru şekilde yanıt vermesi, kendi eylemini organize etmesi ve seçme sürecidir. Bu, bireyin uyaranlara önceden belirlenmiş şekilde yanıtı vermesi değil, eylemi kendisinin inşa etmesi anlamına gelir. Zihin, bireyin yanıtı kontrol etmesini ve düzenlemesini mümkün kılar. Zihin geliştiğinde, birey topluma adaptasyon sağlar. Mead'e göre, zihin toplumsal bir olgudur. Zihin bir toplumsal ortamda diğerleriyle etkileşimin ürünü olan davranışsal tepki türüdür. Böylece zihnin, toplumsal süreç ve somut toplumsal etkileşimler matrisi içinde ortaya çıktığını söyleyebiliriz.

Elbette zihin ve benliği birbirinden ayırmak olanaksız olsa da benlik ile zihin arasında küçük bir fark vardır. "Birçok bakımdan zihin alternatifleri ifade edebilme kapasitesinde iken, benlik seçimleri tercihleri tutarlı bir çerçeve içinde düzenleme kapasitesini içerir. Bir organizma alternatifleri sadece zihin sayesinde güzünde canlandırabilir, ancak onlar

arasından kolayca seçim yapamayabilir. Alternatif davranışlar arasından seçim yapabilmeyi benlik kapasitesi mümkün kılar. Bu kapasite sayesinde benlik hem kişinin davranışlarında bir istikrar ve tutarlılık kaynağı oluşturur, hem de davranışların toplumsal doku veya toplumla bütünlüğünü sağlar” (Turner, Beeghley ve Powers, 2010: 496). Bu anlamda benlik insanın kendini bir nesne olarak görme ve kendi davranışını düzenlemesi için olanak sağlayan bir tercihtir. Zihin ise insanın nesneleri tanıma, rol alma, dil gibi anlamlı sembolleri kullanma, davranış çizgilerini benimseme sürecinde oluşan anlamlar dizisidir.

Simmel, “Toplum nasıl oluşur” diye soru sorarken, Mead gibi, bilinç ve zihnin toplumu oluşturma fonksiyonunu vurgulamıştır (Simmel, 1910-11). Simmel’e göre toplum, tutarsız gerçekleştirmeler ve şeylere karşı yapıyı ortaya çıkaran bir bilinç süreci ile mümkün olur. Bu bilinç, bir toplumu oluşturan bireylerde bulunur ve bu toplumsal yaşamın ön şartıdır. Fakat toplum, insanın ayrı psikolojisinin sadece bir araya toplanmasından daha fazlasını temsil eder. İnsanlar birbirleriyle olan etkileşimleri içinde topluluk üretirler. Bu tür üretim, çatışma, samimiyet, işbirliği, mücadele ve rekabet biçiminde var olur. Simmel’in formal sosyolojisi, kasıtlı olarak ilk kuşak etkileşimcilerin çalışmalarında kendi etkisini gösterdi. Chicago Üniversitesi tarafından yayınlanan “Amerika Sosyoloji Dergisi”nin ilk ciltlerinde, Simmel’in çalışmaları tanıtıldı. Simmel’in formal sosyolojisi ile sembolik etkileşimcilik arasındaki benzerlikler yüzeysel olarak açıktır, ancak zihinsel temaları otoriter bir soy araştırmasına tabi tutmak oldukça zordur(Rock, 1979:44).

Mead gibi pragmatikler, eylemi analiz etmeden akıl, bilinç, düşünce vb. olguları kavramanın imkânsız olacağını savundu. Pragmatistlere göre, insan sorunlu bir durumla karşılaştığında düşünceleri ortaya çıkar ve sorunları anlama ve çözüm fikri zihniyeti oluşturur. Pragmatikler için bilinç, düşünce ve zihin, eylemle ilgili işlevsel bakımdan anlaşılırdı. Pragmatistlerin görüşüne göre, belirli bir durumda kendimizi bir problemle karşı karşıya bulduğumuzda, bilinç devreye girer. İşte tam da bu, düşünmenin gerçekleştiği noktadır. Bireyleri rahatsız eden, gerginlik yaşatan şey onun duruma karşı eylem yapmasına neden olan şeydir. Ancak, gündelik hayatta rutinleşmiş eylemler bir

sorunla kesintiye uğradığında, eskiden doğru olarak kabul edildiği eylem biçimi ortadan kalmaya ve yeni eylem biçimleri ortaya çıkmaya başlayacaktır. Kısacası, zihin bilişsel süreç olarak toplumun var olmasını mümkün kılan düşünme ve duruma yönelik çözüm üretme mekanizma dizisidir.

2.2.4 Toplumun Doğuşu

Mead'in sosyolojik görüşleri değerlendirildiğinde O, topluma dair basit fikir yürüten bir filozof olarak görülmekte, dolayısıyla onun toplum anlayışı onu sosyolojik analizlerden uzak tutmaktadır. Birçok kitap ve makalede Mead, sadece filozof olarak değerlendirilmektedir. Bu aslında Mead hakkındaki çalışmaların ortak kusurudur. Mead, toplumu kökten anlamaya çalışan sosyolog olarak onun toplum görüşleri iki noktadan değerlendirilmelidir: Biri onun jestlerden başlayan toplum hakkındaki fikirleri; ikincisi ise toplumsal etkileşim anlayışıdır. Mead'in jestlerden başlayan toplum anlayışını iyi bir şekilde çerçevelendirmek için öncelikle Mead'in dönem arkadaşı Cooley ve diğer düşünürlerin toplum düşünceleri hakkındaki eleştirilerine bakalım:

“Ben, W. I. Thomas, Park ve Burgess ve Faris'in analizlerine atıfta bulunuyorum. Pek çok açıdan Cooley'in analizleri bu türdendir. Onlar ancak belirli bir toplumsal düzen ve süreci daima önceden varsaymaktadır. Cooley iç gözleme (introspection) dayanarak organizasyon ve onun işleyişini ortaya koymuştur.... Başka bir deyişle, Cooley ilkel iletişim süreçlerinde ortaya çıkan benlikleri ve toplumu kavramadı, böylece onların ilkel insan davranışlarındaki gerçekleri bulamadı. Onun sosyolojisi ait olduğu Amerika topluluğunun açıklaması olup, toplumun normal işleyişi öngörülmüştü. Cooley, ilkel toplumdaki sosyal süreç, üyelerin yüz yüze etkileşim ve işbirliğin açıklamamıştır. Cooley sosyolojisinde önceden ortaya çıkmış sosyal sürecin sağlıklı işlemesi ve yozlaşması tarif edilmiştir.” (Cote, 2015: 106)

Yukarıda bahsedildiği gibi Mead, sosyologların toplumu kavrayışından çok da memnun değildi. Çünkü sosyologlar hep önceden mevcut olan sosyal durum, çatışma, tahakküm,

güç ilişkisi, sosyal değişim, tabakalaşma, sosyal grup gibi olgularla kendini meşgul etmiştir. Böyle bir toplum anlayışı ve kavrayışı Mead’i tatmin edememiştir. Ona göre toplumu iyi anlamak için toplumun oluşumuna kökten bakılmalıdır. Ne zaman hiç biçimlenmemiş bir toplumun kavrayışını elde edebilirsek o zaman mevcut toplumsal yapı, sosyal etkileşim ve düzenleri iyi anlarız. Mead böyle bir varsayımdan yola çıkarak toplumun en ilkel biçimlerine göz atar. Mead, Durkheim gibi sosyal olguların toplumsal düzenin ortaya çıkışındaki yapı-eylem ilişkisinden bahsetmemiştir. Ve ya Weber gibi kapitalizmin ortaya çıkışı, sosyal değişim, güç ilişkisi gibi mevcut durumlardan yola çıkarak sosyal değişimlerin arkasında yatan ideolojik ve bilişsel unsurlardan bahsetmemiştir. Bir pragmatistin düşünebileceği gibi, Mead sosyal süreçlerin dil, benlik, zihin, etkileşim, grup, organizasyon ve toplum gibi olguları nasıl ortaya çıkardığını davranış bilimleri açısından ele almaya çalışmıştır. Bu yüzden Mead, Cooley gibi sosyologların topluma dair sosyolojik görüşlerinden memnun değildi.

Mead’in eleştirisine rağmen ilk kuşak sembolik etkileşimci sayılan Cooley’in toplum kavrayışı Mead’in toplum görüşünü daha anlaşılır kılar. Cooley’e göre, toplumun iki özelliği vardır. Bunlardan biri toplumun organik doğası; diğeri ise zihinsel doğasıdır. Bir yapı olarak, toplum organizmanın özelliklerinden oluşur ve organik doğası açısından analiz edilmesi gerekir (Meltzer, Petras ve Reynolds, 1975:9). Toplumun zihinsel doğası ise sosyal birimleri oluşturan belli fertlerin zihninde mevcuttur. Farklı bireyler toplum hakkında farklı görüşlere sahiptir. Toplum bireylerin zihninde var olurken, toplumun ne olması gerektiği hakkında bireylerin ortak fikirleri de vardır. Bu fikirler, beklentiler toplumun sürdürülmesini sağlayacaktır. Cooley, yine toplumu tahayyül açısından incelemenin gerekli olduğunu vurgular. Ona göre insanlar diğerleri üzerinde her daim hayal kurarlar ve kendileri hakkında diğerlerin fikirlerini merak eder.

“İnsanların birbirine olan tahayyülü (imagination) toplumun katı olgularıdır (solid facts). İnsanların birbirine olan tahayyüllerini gözlemek ve yorumlamak sosyolojinin ilk hedefi olmalıdır. Toplum tahayyül açısından incelenmeli. Çalışmanın nesnesi, öncelikle tahayyülce bir fikir ya da zihindeki grup fikirleri olmalı, bizim tahayyülü tahayyül etmemiz lazım. Bizim

sosyal olguyu tahayyüllü algılamamız insanların birbiri hakkında ne düşündüğünü tespit etmek olmalıdır. Örneğin sadaka; verici ve alıcının birbirlerinin tahayyül aracılığıyla rolünü almasından başka bir şey değildir.” (Cooley, 1902: 87).

Mead, toplumu davranışçılık açısından inceleme girişiminde bulunan bir düşündürdür. Mead’ın toplum kavramına geçmeden önce onun rol alma ve genelleşmiş öteki kavramlarından bahsetmek gerekmektedir. Dil kullanımı sadece benlik ve zihnin gelişimini sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda sosyal rolün gerçekleşmesini de mümkün kılmıştır. Bir kelimenin iki kişi için aynı anlamı taşıması aslında bu iki kişinin birbirinin rolünü üstelemesinden başka bir şey değildir. Önemli sembolleri kullanma ve rol alma aracılığıyla insan kendini nesneleştirir. “Mead, dili insanın rol alma mekanizması olarak belirlemiştir” (Lauer ve Handel, 1977:62). Dolayısıyla Mead felsefesinde dil birçok sosyal gerçekliğin inşasıyla ilişkilidir.

Mead’ın iddiasına göre dil, rol alma, benlik ve zihin toplumun temelini oluşturmuştur. Örneğin; çocuklar gelecek üzerine hayal kurarken hep belli sosyal pozisyonadaki rolleri benimser ve o role bağlı tutumları öğrenir. İnsan kendi mensup olduğu sosyal grubun tutumlarını öğrenerek ya da kendini belli bir konuma yerleştirerek toplum tarafından sunulan rol beklentisini devam ettirir, böylece topluma katılır. Mead’e göre birey aynı sosyal gruba mensup olan üyelerin görüş açılarından, ya da ait olduğu toplumsal grubun genelleştirilmiş bakış açısına dolaylı bağlı olarak deneyimlerini sürdürür. İnsan sadece belli bir sosyal ortam, deneyim ve davranışta diğer bireylerin kendine olan tutumlarını önemseyerek kendinin nesnesi olur (Mead, 1934:138).

Bireyler, diğerlerinin rolünü alırken ya da belli bir sosyal pozisyona bağlı rol sahibi olurken kendini nesne olarak görme fırsatı yakalar. Çünkü bu süreçte insan kendisinin hem nesnesi hem de öznesine dönüşür ve kendini diğer kişi gibi hissedebilir. Rol yapma ve benlik bilinçli bir etkinliktir. Bireyin rol alırken eylemin, kişisel hedeflerinin, durumun, taleplerinin ve başkalarının beklentilerinin farkında olması gerekir. Bir kişinin kendi rol performansının farkında olması için kişinin kendisini nesneleştirmesi gerekir ve bu diğerlerinin bakış açısını varsayarak elde edilir. Diğerlerin bakış açısı demek

“genelleştirilmiş öteki” demektir. “Bir kişi bir topluluğa ait olduğu için kişiliğe sahip olur, çünkü o toplumun kurumlarını kendi davranışlarına devre alır”. “Bu, belirli bir anlamda, bir insanın kişiliğinin yapılandırılmasıdır” (Mead, 1934: 162) .

Çocuklar kendileri hakkında net bir görüş elde etmek için, başkalarının yaptığı gibi, kendilerini sosyal nesneler olarak görerek diğerlerinin rolünü üstlenirler. Diğerlerinin rolünü alma sadece toplumun normlarını yâda toplumsal rolleri benimsemek anlamında gelmez. Mead için çocukların rol alma yeteneği kendini diğerlerinin yerinde görebilme imkânı sağlayarak benliğe gelişme fırsatı sunmuştur. Mead’ın rol alma kavramı basit şekilde sosyalleşme sürecinin ifadesi ve bilimsel olarak kavramlaştırılması değildir. Çocuklar benlik sahibi olarak kendilerinin net bir görüntüsünü elde etmek için diğerlerinin rolünü alır ve kendini diğerlerinin bakış açısından görür. Böylece rol alma çocuğu kendinin nesnesi yapar.

Sembolik etkileşimcilikte, rol alma yerine rol yapma kavramı tercih edilmelidir. Birincisi, rol alma, bir senaryonun rutin olarak yürürlüğe konulma meselesi değildir, her eylem önceden tahayyül edilir ve planlanır. Roller, zorunlu davranış paketleri veya listeleri değildir. Roller, insanların duruma ve başkalarının davranış çizgilerine uyumlu şekilde oluşturduğu bir eylem dizisi olup sabit bir niteliği yoktur. Başka bir deyişle, roller, belirli bir durumun ihtiyaçlarını karşılayan performans oluşturmak için bir organizasyon ortamında gerçekleşen kullanabileceğimiz davranış modelleridir.

Kısacası, sosyal roller toplumun biçimlenmiş beklentilerini taşıdığı için diğerlerinin rolünü alma eyleme yapısal özellik kazandırır. Mead, çocukların rol alma faaliyetini incelerken toplumun yapısal niteliklerinin çocuklar tarafından nasıl benimseneceğini anlatmıştır. Sosyal roller sosyal yapının bir parçası olarak toplumun kurallarını yansıtır. Bu anlamda, oyun oynarken, çocuklar kurallara göre kendi eylemlerini kontrol etmeyi ve düzenlemeyi öğrenirler. En önemlisi “genelleştirilmiş öteki”nin tutumlarını almayı öğrenirler.

“Genelleştirilmiş öteki” kavramı toplumun bireylere sergilediği tutumlar ve bakış açıları olarak sembolik etkileşimcilik kuramında önemli bir yere sahiptir. Bireyler her zaman

toplumun tutumlarını dikkate alır ve kendi davranışlarını toplumun tutumları bağlamında gerçekleştirir. Mead, genelleştirilmiş öteki kavramını şöyle açıklar:

“Örgütlenmiş topluluk (community) ya da sosyal gruplar bireye benliğin birimini (unity of self) verir ve bu genelleştirilmiş öteki diye adlandırılır. Genelleştirilmiş ötekilerin tutumları bütün topluluğun tutumlarıdır.” (Mead, 1934:154).

Başka bir deyişle genelleştirilmiş öteki, bireylerin toplumun tutumlarını içselleştirmesidir. Bireyler çeşitli sosyal gruplar içerisinde yaşadığı için çeşitli genelleştirilmiş ötekilere sahip olur. Bu bireyin gelişmesinde genelleştirilmiş ötekilerin önemli rol oynayacağını ifade eder. Şunu belirtmek gerekir ki, toplumda birçok kurum, grup ve organizasyon vardır. Bunların hepsi birey için genelleştirilmiş öteki fikrini sunacaktır. Eğer birey birçok grubun üyesi olmuşsa onun birçok genelleştirilmiş öteki düşüncesi vardır. Dolayısıyla toplumda birçok farklı rol ve davranış biçimleri vardır. “Bu şekilde, topluluk, üyelerin davranışını kontrol eder, sosyal süreç veya toplum bireyin düşüncesini belirleyici bir faktör olarak ortaya çıkar” (Mead, 1934:155).

Mead, Hegel’in diyalektik düşüncesini benimseyerek benlik, zihin ve toplum arasında diyalektik bir bütünlüğün mevcut olduğunu iddia eder. Mead’e göre bu üç unsur birbirinden ayrı düşünülemez. Benlik olmadan zihinsel süreçlerin var olduğu söylenilemediği gibi, zihin olmadan da toplumun varlığı olanaksızdır.

Mead toplumsal yapı hakkında pek bilgi vermez. Ama toplumsal yapının var olduğu iddia ederek, birey ile toplum arasında sürekli dayanışma ve etkileşimin mevcut olduğunu ortaya koyar. Mead, “Genelleştirilmiş öteki” ve “rol alma” kavramıyla toplumsal yapının bireysel aktivitelerde ifade edildiğini açıklar. Ayrıca onun “benlik” kavramına baktığımızda, bireysel eylemlerin her zaman genelleştirilmiş ötekilerin tutumlarını alacağını varsaydığını görmekteyiz.

Mead, sosyal kurumların bireylerin tutumlarından oluşan davranış biçimlerini sergileyen yapılar olduğunu şöyle açıklar:

“İçinde yaşadığımız toplumda herkesçe ortak olan tutumlar vardır. Bu tür tutumları “kurumlar” olarak adlandırırız. Kurum, toplumun tüm üyeleri için belirli bir duruma karşı ortak tepkiler sergiler. Bu ortak tutumlar elbette ki kişinin karakterine göre değişen şeylerdir. [...]Bu gibi tutumlarda bulunduğumuzda “genelleştirilmiş öteki” olarak adlandırdıkları tutumları almış oluruz. Böylece organize edilen tepkiler birbirleriyle ilişkilidir; eğer bireyler böyle bir tepki seti çağırırsa, açık bir şekilde diğerlerinin tutumlarını da çağırıyor olur.” (Mead, 1934:261).

Mead’in sosyal yapı doğrultusunda ısrarlı olmasının asıl nedeni sosyal süreçlerin her şeyi belirlediği görüşüne vurgu yapmasından kaynaklanmaktadır. Pragmatistler için sosyal süreçler her şeyin temelidir. Sosyal süreçler dil, benlik, zihin, etkileşim ve sosyal yapıları bir bütünlük içine koyarak sosyal yapı ile failin ikiye bölünmesi engellenir. Dolayısıyla sembolik etkileşimciler, toplum ile bireyi iki cepheye koymaz. Bunlar her zaman birbiriyle uyumlu şekilde iç içe girmişlerdir. Mead, her şeyin sosyal süreçler neticesinde üretildiğini savunmuştur. Mead için sosyal süreç jestlerin, anlamın, dilin, benliğin, sosyal etkileşimin, kültürün, organizasyonun, sosyal yapının ve toplumun ortaya çıkışındaki tek kaynaktır. Mead, kendi kavramlarını sosyal sürecin oluşumu içerisinde değerlendirerek, her şeyin temelinde sosyal sürecin olduğu pragmatist görüşe sahip çıkmıştır. Bilindiği gibi pragmatistler için bireysel eylemler büyük ölçüde toplumsal yapıların temelini oluşturan genel araçlardır. Bu yüzden benlik bilincine sahip olan bireyler kendi dünyasını aktif şekilde yaratabilme yeteneğine sahip olan bireylerdir. Toplumsal süreçlerin iki ucunda bireysel eylemler ve toplumsal yapılar yatmaktadır. Toplumsal süreç bu iki gücün tam kesişme noktasında oluşmaktadır. Bu açıdan bakıldığında sembolik etkileşimcilik ne toplumsal yapının önceliğini ne de bireysel eylemlerin yapıdan hariç olduğunu vurgular. Etkileşimciler için her şeyin kaynağı toplumsal süreçtir.

Mead ilkel toplumlar ile gelişmiş toplumlar arasındaki önemli farkın insan benliğinin gelişimini sağlayan zeminin çokluk ya da azlık meselesi olduğunu varsayar. Ona göre gelişmiş toplumlar insan benliğinin gelişimi için eşsiz fırsatlar sunabilir.

“İlkel insan toplumu ile uygar insan toplumu arasındaki farklardan biri; ilkel insan toplumunda bireysel benlik toplum tarafından belirlenir. Yani bireyin düşüncesi ve davranışı örgütlü sosyal faaliyetin genel kalıbından belirli sosyal gruplara taşındığında o ait olduğu insan uygar toplum içinde kendini bulmuş sayılır. Başka bir deyişle, ilkel insan topluluğu, bireysellik için benliğin parçası olan orijinal, benzersiz veya yaratıcı düşünce ve davranışı bulunduran uygar insan toplumuna göre daha az kapsam sunmaktadır; Aslında ilkel insan toplumundan uygar insan topluluğunun evrimi, bireysel benliğin ve davranışının ilerici toplumsal özgürlüğüne bağlıdır.” (Mead, 1934:221).

Mead’ın modern toplum hakkında diğer sosyologlar gibi pek çok şey söylemediği doğrudur. Ancak bunlar Mead’ın asıl amacına uyan araştırma konuları değildir. Mead modern toplumun güncel halinden daha ziyade toplumun ilkel biçimde nasıl oluştuğunu ve modern halindeki karmaşıklığa doğru nasıl evrildiğini açıklamaya çalışmıştır.

Son dönemlerde Mead’ın toplum ve sosyal reformlara ilişkin düşünceleri araştırmacıların dikkatini çekmiş ve bu konuda önemli eserler yayımlanmıştır. Örneğin, Filipe Carreira da Silva’nın **G.H. Mead: A Critical Introduction** ve **Mead and Modernity: Science, Selfhood and Democratic Politics** adlı kitapları Mead’ın toplumsal reformlar hakkındaki genel görüşlerini analiz etmiştir. Mead’ın toplum görüşleri hakkındaki dikkat çekici diğer bir çalışma da, Mary Jo Deegan’ın **The Self, War and Society** adlı kitabıdır. Bu kitapta, Mead’ın perspektifinin makro sosyal boyutu, I.Dünya Savaşı ve savaşın getirdiği değişimler açısından incelenmiştir. Ondan başka Jean-François Coté tarafından 2015’te yayımlanan **George Herbert Mead’s Concept of Society: A Critical Reconstruction** adlı kitabı Mead’ın görüşlerinin sosyolojik yorumlanmasına adanmıştır.

Mead, bireyin yaratıcılığı ile mevcut toplumsal düzenin önemini birlikte değerlendirdi. “Düzenli bir toplumun değeri varlığımız için vazgeçilmez, ancak tatminkâr bir şekilde gelişen bir toplum varsa, bireyin kendini ifade etmesine yer vermesi gerekir. Böylece bireylerin kendini ifade etmesi için bir araç sağlanmalıdır.” (Mead, 1934: 221). Modern toplumlar insanlara bireysel niteliklerini ifade etme özgürlüğünü sağlamakta başarılı

olmuştur. Mead, ilkel toplumların modern toplumlardan daha geleneksel olduklarını savunmuştur. Mead, modern toplumun bireysel özgürlüğe ilkel toplumdan daha çok yer bıraktığını ifade etmiştir. Mead'e göre modern dönemde bireyin kurtuluşu kısmen modern bilimin ortaya çıkışından kaynaklanmıştır (Mead, 1936: 405-417).

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Mead'ın toplum kavramı o kadar özeldir ki şimdiye kadar sosyolojide herhangi bir eşdeğeri bulunamamıştır. Bu özgünlük benlik, zihin ve toplumu diyalektik ilişkiye sokan toplum anlayışından kaynaklanır; önce ortaya konulduğu gibi benlik, zihin ve toplum arasındaki sosyal dinamik, hem benlik-bilinçli bireylerin hem de benlik-bilinçli bir toplumun gelişimini sağlamıştır. Benlik bilincine sahip bireyler davranışlarını sistemli şekilde organize ederek benlik bilincine sahip toplumun oluşumunu sağlarlar. Mead'ın toplum anlayışı kendi dünyasını kurma yeteneğine sahip bireylerin büyük ölçekli toplumsal gruplara entegre edilmesinin sosyolojik analizini sunar. Hem derinlik hem de kapsam açısından, Mead'ın toplum kavramı, mikro ile makro arasındaki direnci ortadan kaldırmıştır. Mead'e göre benlik bilincine sahip insan yaratıcı kapasitesiyle, toplumsal yapı ile sürekli bir diyalektik ilişki içerisinde kendi eylemlerini koordine eder. Bu anlamda birey veya toplumun hiçbirine öncelik verilmez.

Yukarıda Mead'ın toplum anlayışına kısaca değindik. Hâlbuki Mead ömrü boyunca sembolik etkileşimcilik hakkında sistematik eser yazmadığı için onun görüşlerini açıklamak Herbert Blumer gibi sosyologlara kalmıştır. Aşağıdaki kısımda Blumer'in sembolik etkileşimciliğe yönelik katkıları kısaca değerlendirilecektir.

2.3 Herbert Blumer ve Sembolik Etkileşimcilik Kuramı

Herbert Blumer, Mead'ın görüşlerini yorumlayan ve sosyolojik kuram niteliğine taşımaya çaba gösteren bir sosyologdur. Blumer, Mead gibi “benlik”, “zihin” ve “genelleşmiş öteki” arasında bağ kurarak toplum ve toplumu açıklamaya çalışmaz. O sadece “müşterek eylem” (Joint Action), “Devam eden eylem” (Ongoing action) ve metodolojik yaklaşımlarıyla

toplumsal eylemde yapının etkisinden daha ziyade bireyin yaratıcılığına önem vermiştir. Blumer'in yazılarına bakıldığında, Mead'in geliştirdiği sosyal yapı anlayışının sembolik etkileşimcilikten büyük ölçüde kaybolup gittiğini görmekteyiz.

2.3.1 Blumer'in Sembolik Etkileşimciliği Çerçvelendirmesi

Mead, sembolik etkileşimcilik kuramı hakkında kuramsal açıdan sistematik açıklamalar yapmamıştır ve düşüncelerini bilimsel olarak kitap haline getirmemiştir. Bu yüzden Mead'in düşüncelerini sistemli bir şekilde yorumlamak Blumer gibi sonraki kuşaklara kalmıştır. Aynı zamanda Mead'in asistanı ve Chicago Üniversitesinde öğretim üyesi olarak 1931 yılından 1952 yılına kadar görev yapan, Mead'in sosyal psikoloji dersini devam eden Blumer, sembolik etkileşimcilik kuramının sosyolojik kuramlar içinde yer alması ve sistemli bir şekilde açıklanması için önemli katkıda bulunmuştur. Örneğin; Mead sadece “jestlerin konuşması” ve “önemli sembollerin kullanılması”ndan bahsederken, Blumer; Mead'in “jestlerin konuşma” kavramını sembolik olmayan etkileşim (Non-symbolic Interaction) kavramına, “önemli sembollerin kullanılması”nı sembolik etkileşim (Symbolic Interaction) kavramına dönüştürmüştür (Blumer, 1969:8). Blumer, sembolik etkileşimin kuramsal bakış açısı ve metodolojik yaklaşımı üzerine birçok açıklama ve çalışma yaparak bu kuramın tanımlanması ve sosyolojik kuram olarak kabul edilmesi için çok emek sarf etmiştir. Blumer öncelikle sembolik etkileşime şöyle tanım vermiştir:

“Sembolik etkileşimcilik insanlar arasındaki özel ve farklı karaktere sahip etkileşim biçimidir. Sembolik etkileşimciliğin özelliği ise insanın diğerlerinin eylemine direk tepki vermeksizin yorum yaparak tepki vermesidir. Tepki, bireylerin eylemine doğrudan yapılmaz, aksine eyleme eklenen anlama doğru yapılır. Bu yüzden etkileşim insanların sembolleri kullanması, yorum geliştirmesi ve bireyin eylemdeki anlamı öğrenmesi aracılığıyla meydana gelir.” (Blumer, 1969:78).

Sembolik etkileşimcilik kuramının genel varsayımlarının hepsi Mead'e ait değildir. Blumer, Mead'in fikirlerini yeniden yorumlayarak kendine özgü önemli tespitlerde bulunmuştur. Blumer, Mead'in yazılarına yorum yaparken öncelikle Mead'in sembolik etkileşimcilik üzerindeki görüşlerinin eksik kaldığını şöyle yazmıştır:

“Sembolik etkileşimcilik kuramının pozisyonu net bir şekilde formüle edilmemiştir ve her şeyden önce, bu yaklaşımın metodolojik pozisyonunun mantıksal açıklamasında da eksiklikler vardır. Bu makale böyle bir açıklama geliştirmek için bir çabadır. Ben sembolik etkileşimcilik yaklaşımının temelinde George Herbert Mead'in düşüncesinin olduğunu biliyorum. Ama ben kendi versiyonumu geliştirmeye çalışacağım ve önemli şeylere değineceğim...” (Blumer, 1969:1).

Blumer'e göre sembolik etkileşimcilik üç türlü varsayım üzerine kurulmuştur. İlk varsayımı insanın nesne ya da olayların anlamları temelinde nesnelere doğru hareket ettiğidir (Blumer, 1969:2). Örneğin; nesneler ağaçlar, sandalyeler, dost ve düşman, bir kavram, bir düşünce, bir fikir ya da devlet gibi fiziksel, sosyal veya zihinsel nesnelerdir. İnsan bu nesnelerin kendinde uyardığı anlama dayanarak nesnelere doğru eylem düzenler. Blumer, nesnelerin kendi başına özel anlamının olmadığını, nesnenin anlamının sadece sosyal etkileşim neticesinde insan tarafından yüklendiğini iddia ederek kendi epistemolojik görüşünün idealizme daha yakın olduğunu gösterir. Aslında Blumer'in ortaya attığı ilk varsayım felsefenin de yoğun şekilde tartıştığı konularından biriydi. Birçok realist felsefeciyeye göre, nesnelerin kendi başına özellikleri ve anlamları vardır. Bu anlam ve özelliklerin, insanın bu nesneler hakkındaki düşünceleriyle hiçbir ilişkisi yoktur. Başka bir deyişle, nesnenin özelliği nesnenin kendisine aittir.

Blumer için sembolik etkileşimcilik yaklaşımının özelliği, insanoğlunun birbirlerinin eylemlerine yalnız uyaran-tepki (stimulus-response) mekanizmasıyla tepki vermesi değildir. Eylem, diğerlerinin eylemlerini yorumlama ya da tanımlama sonucunda karşılıklı şekilde inşa edilen davranış biçimidir. Bir kişinin tepkisi, diğerinin eylemine doğrudan bir

yanıt değildir, aksine eyleme yüklendiği anlama dayalı bir yanıttır. “Böylece, sembollerin kullanılması, yorumlanması ve başkalarının eylemlerine anlam vermesi etkileşime aracılık etmektedir. Yorumlama tepkiyi mümkün kılar, fakat bu tepki “semboller temelinde eylemde bulunma” şeklindeki bir tepkidir (Polama, 1993:228).

Blumer’in ortaya koyduğu ikinci bir varsayım ise, nesnelerin anlamının ya da özelliğın etkileşim neticesinde ortaya çıkması ve gelişmesidir (Blumer, 1969:2). Blumer’e göre farklı insanların belli bir nesne üzerinde çeşitli düşüncelere sahip olması aslında anlamın etkileşimin neticesinde ortaya çıktığını göstermektedir. Örneğın; bir ağaç hakkında kişisel ve toplumsal deneyimleri farklı olan şair ve ressamın düşünceleriyle bir bitkibilimcisinin düşünceleri farklı olabilir. Bu belli bir nesne üzerinde farklı insanların farklı şekilde düşüneceğı ve nesnelerin anlamının etkileşim neticesinde elde edileceğini ima eder.

Nesneler insan hayatını teşkil eden ve kapsayan tüm şeyleri ifade ederler. Nesneler ister fiziksel, ister soyut ve ister sosyal olsun, insanın tüm hayatının bir parçasıdırlar. Nesneler insanın dikkatini çeken, insan tarafından düşünülen, konuşulan ve eylem planı yapılan şeylerdir (Blumer, 2004:41). İnsan ve grubun eylemi aslında nesnelere doğru yapılan eylemden ibarettir. Nesneler kendilerinde içsel anlam taşımazlar; nesnenin insana verdiği anlam aslında insanın zihinsel süreç ve sosyal etkileşimler neticesinde elde ettiğı bir şeydir. Sembolik etkileşimcilik kuramı nesnenin kendi başına bir anlamının olmadığını (Blumer, 1969:68), anlamın etkileşim neticesinde elde edildiğini tespit eder (Blumer, 2004). Nesnenin özelliğı ya da insana verdiği anlam, insan ile nesneler arasındaki etkileşim sürecinin ürünüdür. İnsanlar kendi dünyalarındaki nesneleri inşa eder, sürdürür ve anlam verirler. Nesneler sosyal eylemin ürünüdürler (Blumer, 2004:45). Burada nesneler sadece fiziksel nesneler değil, aynı zamanda sosyal ve soyut nesneleri içermektedir. Nesneler ile sosyal eylem birbiriyle çok sıkı bağlıdır. İnsanlar nesneler hakkında düşünür, konuşur, planlar kurar ve gerçekleştirir. İnsan eylemi aslında nesnelerin anlamına verilen tepkilerden oluşur. Eylem nesnelere verilen tepki değildir, aksine insanlar nesneler hakkında düşünür, ona yaklaşır ve ona doğru hareket ederler. Sonuçta insan eylemi, nesnelerin anlamına verilen tepki olarak gerçekleşir. Blumer bu konuda şöyle yazmıştır:

“Daha önceki tartışmada görüldüğü gibi, Mead için, anlam nesnenin doğasında olan ya da miras kalan bir şey değildir; anlam nesnenin “doğal varlık”ın içgüdüsel bir parçası ya da niteliği değildir. Bunun yerine, bir nesnenin anlamı ona doğru hareket etmeye hazır olanlar tarafından verilir.” (Blumer, 2004:42).

Blumer nesnelerin anlamının sosyal etkileşim, özellikle sembolik düzeydeki etkileşim neticesinde inşa edilmiş olduğunu şöyle açıklar:

Bizin tartıştığımız gibi, sembolik düzeydeki sosyal etkileşimin bir süreç olarak görülmesi gerekir. Bu süreçte nesnelerin anlamı inşa edilir, teyit edilir ya da işaretler yoluyla revize edilir, tepki verilir. Bu süreç sırasında, yeni nesneler ortaya çıkabilir ve eski nesneler kaybolabilir, işaret yapmadan durdurulabilir; Mevcut nesneler farklı anlamla yeni bir karakter kazanır ve nesnelerin etkileşimde olan insanlar tarafından verilen anlamları sürekli teyit edildiği için bir değişikliğe uğramadan devam edebilir (Blumer, 2004:46).

Sembolik etkileşimcilerin nesnelere bakış açısı realizmden farklıdır. Sembolik etkileşimcilere göre, hiçbir nesne sonsuza dek sabit bir anlam taşıyamaz. İnsan, doğuştan zihin sahibi olmadığı için nesnelere dair hiçbir sabit fikrinin olmadığını vurgulamak gerekmektedir. Örneğin; bebek doğduğunda sandalyenin hiçbir anlamı yoktur, bir kitabın da aynı şekilde anlamı yoktur. İnsan doğduğunda nesneler hakkında fikir sahibi değildir. Bu anlamda, insanın nesneler hakkındaki fikirleri sosyal etkileşim neticesinde inşa edilir, kurulur ve değiştirilir.

İnsan nesneyi kendine yönlendirirken, nesne insan için bir eylem planı haline gelir. Mead, insanın nesneye doğru hareket ettiğini varsayarak nesneyi birey için bir eylem planı olarak görmüştür. Bu yüzden nesne insanın eylem planı olarak algılanır (Blumer, 2004:43). Nesnenin niteliği insanın eylem planı yapmasıyla ortaya çıkar ve eylem tarafından belirlenir. İnsan nesnelere bakarak kendi eylemini değiştirdiği gibi nesneler de insanın eylemini etkileyecek ve değiştirecektir.

Birey hayatını oluşturan nesneler, büyük ölçüde toplumun üyeleri tarafından paylaşılan nesnelerdir. Toplumsal nesneler insanların ortak faaliyetleri ve grup deneyimlerinden oluşmaktadır. Aynı dilde konuşan insanlar aynı nesneler dünyasını paylaşan insanlardır. Bu yüzden insanlar ortak etkileşim faaliyetlerinde bulunur ve toplumsal hayatı inşa edebilirler.

Blumer'in üçüncü varsayımı ise, nesnelerin anlamının etkileşim sürecinde tekrar inşa edilmesi ve değiştirilmesidir (Blumer, 1969:2). Blumer'e göre nesnelerin anlamı etkileşim sürecinde değişir. Anlam değiştirken insanın nesne hakkındaki düşünceleri ve eylemleri de aynı zamanda değişecektir.

Eylem, sosyal hayatı inşa eden önemli bir faktör olarak sembolik etkileşimciliğin genel konularından biridir. Eylem konusu Mead'ın tüm analizlerin merkezinde bulunur. Mead'e göre toplum, üyelerin eylem çizgilerinin birbirine uyum sağlaması olarak gerçekleşen yapıdır. Sosyal yapı ise eylemin değişik ve tamamlayıcı bir biçimdir (Blumer, 2004:69). Sosyal psikoloji, motifler ve tutumlar gibi unsurların insanın davranışını ortaya çıkaracağı iddiasında bulunurken, özellikle sembolik etkileşimcilik kuramı eylemin uyarıcı-anlam-tepki ilişkisi içinde üretildiğini savunur. Özellikle Blumer'in çizdiği sembolik etkileşimcilik projesinde eylem dış faktörlerin itici yoluyla gerçekleşen olgu değildir. Bireyler, dünyasında bulunan nesneleri kendine yönlendirir ve nesneler ile etkileşim sayesinde elde ettiği anlama göre eyleme geçer. Bu yüzden eylem psikolojideki uyarıcı-tepki ilişkisi modeli ile açıklanamaz. "Genel sosyolojik görüşe göre bireysel eylemler statü talepleri, sosyal roller, referans gruplar, sosyal norm ve toplumsal değerler nedeniyle üretilir." (Blumer, 2004: 73). Toplumsal eylem bireyin diğer kişilerle iş birliği yapmasıyla ortaya çıktığı için eylem sürecinde bireyin toplumun değeri, normları ve beklentilerini hesaba katması gerekir. Ancak, Blumer, eylemin sosyal rol, değer ve beklentiler gibi sosyal unsurlar tarafından belirlenmesine karşı çıkar. Blumer'e göre bu faktörler etkileyicidir, ama belirleyici değildir (Blumer, 1969: 87).

Blumer, bütün yazılarında (1969, 2004) insan eyleminin sosyal psikolojinin belirttiği gibi dürtü, motifler, tutum, ihtiyaç-tasarruflar, bilinçsizlik, statü talepleri, rol gereksinimleri ve

durumsal talepler tarafından ortaya çıkmayacağını açıklar (Blumer, 2004:73). Eylem, psikolojik ve sosyal faktörler nedeniyle ortaya çıkmış olursa, o halde sosyal eylemde insanın yaratıcılığı ihmal edilmiş olacaktır. Çünkü eylemin şekillenmesinde dış faktörden başka etmenler de vardır. Blumer insanın bireysel ve toplumsal yaratıcılığına daha çok önem vermiş ve hatta pragmatistler gibi aşırı derecedeki bireysel yaratıcılığı vurgulamıştır.

Blumer insan eylemi üzerinde yapısal sosyolog ve psikologların yanlış tespitlerde bulunduğunu iddia eder. Kimi sosyolog ve psikologlar organizmayı dış faktörlere tepki gösteren varlık olarak görüntüler. Eylemi, insanı etkileyen psikolojik faktör ve kurumsal talepler temelinde ortaya çıkan olgu olarak görürler. Blumer bu görüşe kesinlikle karşı çıkar ve insanın benliğe sahip olduğuna atıfta bulunarak (Blumer, 1969:72), benlik sahibi insanın bulunduğu çevreye karşı otomatik tepki göstermeyeceğini savunur ve böylece pasif birey imajından uzaklaşır. Blumer, Mead'ın toplum anlayışını destekleyerek, eylemin sosyal yapı tarafından belirlenmeyen olgu olduğunu yapısal işlevselciliğe karşı argüman olarak ortaya koyar. Blumer yapıyı önemseyen sosyologların toplum üzerindeki görüşüne açık şekilde şöyle eleştiri yapar:

“Sosyal etkileşim roller arasındaki tesirleşme değildir, insanlar arasındaki etkileşimdir... Davranışın yönü ve davranışın içeriğini sosyal roller ile açıklamak yüksek derecedeki ritüel ilişkilerden bahsetmek demektir. Davranışın yönü ve içeriği sosyal etkileşim içindeki insanların neyle uğraşmak istedikleriyle alakalıdır. Sosyal rol davranışın yönü ve içeriğini etkileyebilir, ancak bu hangi faktörün belirleyici olduğu işidir.” (Blumer, 1969: 75).

Blumer, eylemin toplumsal rol tarafından ortaya çıkacağını kabul etmez (Blumer, 1969: 75). Bildiğimiz gibi, bireyin davranış biçimleri her zaman değişir ve toplumun rol beklentileri de zaman geçtikçe değişmeye maruz kalır. Yapısal işlevselciler genel anlamda toplumun değer sisteminin bireysel ve toplumsal eylem için rol oynayan önemli bir faktör olduğunu savunur. Ancak sembolik etkileşimcilere göre toplumun değer sistemleri bireysel eyleminin kesin belirleyicisi değildir. “Sembolik etkileşimcilik paylaşılan

anlamlar tarafından bir arada tutulan toplum anlayışını geliştirmiştir” (Meltzer, Petras ve Reynolds, 1975:50).

Blumer yapısal işlevselcilerin eylem ve yapı anlayışına karşı çıkararak kendine özgü sembolik etkileşimcilik anlayışını yaratmıştır. Blumer, 1950’lerde Amerika sosyolojisinde egemen olan yapısal işlevselcilerin yapının belirleyici fikrine epeyce eleştiride bulunmuştur. Bu açıdan bakıldığında bazı araştırmacıların iddia ettiği gibi, sembolik etkileşimcilik dönemin egemen sosyolojik görüşü olan yapısal işlevselciliğe karşı bir akademik tutum ve tepki olarak ortaya çıkmıştır. Sembolik etkileşimcilik kuramının genel varsayımlarına baktığımızda, “Yapısal işlevselcilerin tartıştığı gibi, normlar bireylerin davranışlarını belirlemez. Bireyler, davranış kurallarını ya da normları destekleyici bir uyumla davranırlar. Bir yapısal işlevselci, insanların içinde bulundukları toplumun ürünleri olduklarını vurgular; bir sembolik etkileşimci ise, madalyonun öbür yüzünü vurgulayarak, toplumsal yapının etkileşimde bulunan kişilerin etkileşimi sonucu yaratıldığını iddia eder” (Polama, 1993:227) .

Sembolik etkileşimcilik kuramının gelişim tarihine baktığımızda bazı sosyologların yapısal işlevselcilik kuramından etkilenecek “yapısal sembolik etkileşimcilik” gibi kavramları icat ettiklerini ve sosyal yapıyı bireysel eylemin içine sokma çabasında bulunduklarını görmek mümkündür. Manford Kuhn, 1950’lerde yaptığı benlik araştırmasında benliği bir eylem planı olarak görmüş ve sosyal yapının bireysel eylemde etkileyici olduğunu savunmuştur. 1980’lerde ise Sheldon Stryker, “Yapısal sembolik etkileşimcilik” kavramını ortaya koymuş ve bu isimle bir kitap yayımlamıştır. Yapısal sembolik etkileşimcilik sosyal sürecin o süreci oluşturan yapısal koşullardan ayrı anlaşılamayacağını, bu yüzden yapının en önemli unsuru olan rol kavramının toplumsal etkileşimin belirleyici faktörü olduğunu savunmuştur. Özellikle Sheldon Stryker’e göre “sembolik etkileşimcilik kuramının taslağının çizilmesi için rol teorisini içermesi gerekmektedir.” (Stryker, 1980:52).

Yapısal işlevselcilik uyum ve kültürel normların toplumsal düzen üzerindeki önemini fazlasıyla vurgulamıştır. Bu yüzden sosyal değişim ve sosyal çatışmayı açıklamakta

yetersiz kalmıştır. Yapısal işlevselcilikte aktör, toplumun norm ve beklentilerine doğru hareket eden ve eylem yapan birey olarak algılanır. Dolayısıyla toplumun üyelerinin yaptığı sosyal etkileşim toplumun norm, değer, kültür ve organizasyonlarının beklentilerine uyum sağlayan davranış biçimidir. Aktörün sosyalleşme yoluyla içselleştirdiği normlar toplumsal ve kültürel güçlerin organik işleyişini devam ettiren güç olarak görülür; Parsons, eylemin, yalnızca sosyo-kültürel güçler tarafından değil, aynı zamanda aktörlerin ihtiyaç yapılarını içselleştiren kültürel değerler tarafından da yapılandırılmış ve sınırlandırılmış olduğunu iddia eder. Yapısal işlevselcilikte aktörün eylemi toplumun normatif düzenine yöneliktir. Başka bir deyişle, yapısal işlevselcilikte eylem, toplumun normları ve kültürel değer sistemini tatmin eden eylemdir.

Parsons'un yapısal işlevselcilik kuramındaki genel nokta sosyal düzen arayışı meselesidir. Parsons, sosyal düzenin ortaya çıkışı hakkında Hobbes ve Spencer'in zorlayıcı değişim çözümlerine yönelik normatif fikrini ilk olarak 1937 yılında **Sosyal Eylemin Yapısı** adlı kitabında ortaya koymuştur. Onun sosyal düzen hakkındaki detaylı fikirleri 1951 ve 1962 yıllarında yayımlanan **Sosyal Sistem** adlı kitabında kapsamlı şekilde ortaya konulmuştur. Parsons, normatif- değerler ve normlar-çözüm model analiziyle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan toplumsal düzen sorusuna çözüm üretmeye çalışmıştır. Parsons normatif düzen arayan teorisyen olarak, toplumsal düzen sorunlarının çözülmesinde sosyal sistemlerin, toplumsal kaynakların ve kültürün esas unsur olduğunu ortaya koymuştur. Parsons, Durkheim'in toplumsal dayanışma ve entegre fikirlerini Hobbes'in zorlayıcı güç görüşüyle bir araya getirerek sosyal düzen arayışında bulunmuştur. Parsons'un toplumsal düzen sorununa normatif bir çözüm getirmesi, çıkar ve güç ilişkileriyle başa çıkmak zorunda kalan kapitalist toplumdaki bireylerin eylemlerini açıklamakta yetersizdir.

Blumer, Parsons'un analitik önceliğini tersine çevirir. Bir toplum, nispeten sürekli kurumlar ve organizasyonlar seti geliştirebilir ve nispeten istikrarlı düzenler içinde yer alabilir. Ancak yapıya öncelik tanımak, toplumsal yaşamı gerçekte olduğundan daha basit bir şey olarak görmektir. Toplum içinde geçici, kısa ömürlü olan veya istikrarlı bir örüntü

sergilemeyen birçok olgu vardır. Blumer'e göre moda gibi birçok heterojen, kısa ömürlü olgu toplumda süreklilik kazanamaz; bu türden olgular (tipik olarak kısa) istikrarlı bir yapı biçimi kazanamazlar. Bu yüzden onlar doğrudan, istikrarlı, yapılaşmış düzenlerin gelişimini açıklayan bir teoriyle kavranamazlar (Sharrock, Cuff ve Francis, 2013:145).

Blumer, akademik hayatı başladığı andan itibaren çeşitli sosyal problemleri ele almıştır. O, 1928 yılında, *Motion Pictures Research Council*'ca düzenlenmiş, bir grup psikolog, sosyolog ve eğitimci ile filmlerin çocuklarla olan etkisini araştırma projesini yürütmüştür. O zamanlarda filmler nispeten yeni ve son derece popüler bir eğlence biçimiydi ve genç kuşaklar üzerindeki etkileri hakkında çok sayıda tartışma mevcuttu. En popüler türlerden biri gangster filmleriydi ve bu tür filmlerin suç ile suç işlemesine neden olup olmadığı konusunda toplumda endişeler vardı. Fonlar yükseltildi, bir komite oluşturuldu ve bir dizi araştırma projesi başlatıldı. Blumer fonların desteğiyle filmler, suçluluk ve suç üzerine Philip Hauser'le bir kitap yazmıştı (Blumer ve Hauser 1933; Blumer 1933).

Blumer'in sosyolojik çalışmaları toplumsal davranış, sosyal hareketler, moda, sosyal değişim, ırk ilişkileri, sosyal sorunlar, endüstriyel ilişkiler ve iş ilişkileri, kamuoyu, moral, sanayileşme, kamu sektörü gibi alanlara odaklanmıştır (Lyman, 1988). Blumer, özellikle sosyal değişim ve ırk meselelerini araştırmasıyla dikkat çekicidir. Blumer, 1958 yılındaki "İrk Önyargısı Olarak Grup Durum Duygusu" gibi makaleleriyle, çatışma, kurumsallaşmış iktidar ilişkileri ve durumun kolektif tanımlamalarına değinerek ırk ilişkilerinin psikolojik açıklamalarına meydan okumuştur.

2.3.2 Blumer'in Metodoloji Anlayışı ve Sembolik Etkileşimcilik

Blumer'in metodolojik yazısının büyük kısmı sosyolojide nicel araştırma yönteminin kullanılmasına ilişkin kritik değerlendirme ve metodolojik anlayışa dayanmaktadır. Özellikle Blumer, sosyal psikolojide istatistiksel yöntemin uygulanmasına ilişkin sınırlı bir değerinin olduğunu iddia etmişti çünkü bu yöntem olaylar hakkında zamanla gelişen

süreçleri değil, sadece statik durumları anlatabilirdi. Blumer, istatistiksel yöntemi uygulama sonuçlarının genelde önemsiz olduklarını ve hayal kırıklığı taşıdıklarını, çünkü bu yöntemin insan davranışını uyaran-tepki modeli ile açıklayacağını iddia etmiştir. Blumer, sosyolojinin bilimsel olmaya çalışırken sosyal dünyanın anlam yapısını veya dinamik doğasını ihmal etmemesi gerektiğinin altını çiziyordu.

Blumer, pragmatizmin egemen olduğu bir ortamda doktorasını tamamladı. Chicago Üniversitesi felsefe bölümü, Dewey'in önderliğinde pragmatist fikirlerin gelişmesinde önemli bir merkez haline geldiği için okul dışındaki akademik dünyaya büyük etki yapmıştır. Blumer, Dewey ve Mead'le çalışmış bir sosyal psikolog Ellsworth Faris'in danışmanlığıyla doktorasını tamamlamıştır. Bununla birlikte, sosyoloji bölümünden birçok öğrenciyle birlikte, George Herbert Mead tarafından verilen gelişmiş sosyal psikoloji dersine katılmış ve daha sonra, Mead'in araştırma görevlisi olmuştur. Mead'in ölümünden sonra 1952 yılına kadar onun sosyal psikoloji dersini devam ettirmiştir. Kısacası, Blumer kariyer hayatında, pragmatist filozofların etkisine doğrudan ve dolaylı olarak maruz kalmıştır.

Blumer, 1928'deki **Method in Social Psychology** adlı doktora teziyle psikoloji ve sosyolojideki yönetime dair makaleler üretmeye başladı. 1928 yılından 1969 yılına kadar sosyal bilimlerdeki kavram ve metodolojik yaklaşımlar üzerine çeşitli makaleler yazdı ve yayımladı. 1983 yılında Blumer'e "Amerika Sosyoloji Derneği" tarafından kariyer ödülü verildiğinde, Blumer'in sosyal bilimler metodolojisine yaptığı katkılar şöyle vurgulanmıştır: "Blumer alan yöntemleri, etnografya ve niteliksel sosyolojinin gelişimini etkilemiştir." (Wallace ve Wolf, 2006:225). Blumer'in yöntem bilime dair yayımlanan makalelerini kronolojik olarak şöyle sıralayabiliriz:

1928, Doktora Tezi – **Method in Social Psychology**

1931, Makale – **Science without concepts**

1938, Kitap İnceleme Raporu – **Critiques of Research in the Social Sciences: I. An Appraisal of Thomas and Znaniecki's The Polish Peasant in Europe and America**

1940, Makale – **The problem of the concept in social psychology**

1948, Makale – **Public opinion and public opinion polling**

1954, Makale – **What Is Wrong with Social Theory?**

1956, Makale – **Sociological Analysis and the 'Variable'**

1969, Kitap – **Symbolic Interactionism**

Blumer'in 1928 yılında tamamladığı tezinde ortaya koyduğu ana fikri üç noktada özetleyebiliriz: Blumer'e göre, bilim üç faktörden oluşur: işlevsellik, mantıksallık ve tekniktir. (Kenneth Baugh, 1990:5). İlk olarak bilimin işlevi, evrensel tanımlama yoluyla karmaşık gerçekliği basitleştirerek bir düşünce ekonomisi sağlamaktır. İkinci olarak, bilimin mantığı tündengelimdir. Son olarak bilim, o bilimin belirli bir alanındaki evrenselliği etkili bir şekilde belirleyen sorgulama aracıdır. Blumer, tezinde sosyal bilimcilerin fizik, biyoloji gibi bazı doğa bilimlerinde kullandıkları niceliksel yöntemi kendi alanlarında eleştiri yapmadan kullanma eğilimlerini eleştirdi. Blumer, sosyal psikolojinin, doğa bilimine benzemeyen bir bilim olduğunu iddia etmişti. Blumer, doktora tezinde, sosyal psikolojinin yalnızca sosyal dünyanın objektif faktörlerini değil aynı zamanda öznel faktörleri de yakalaması gerektiğini savunuyordu.

Blumer, kariyer hayatına başladığından beri sürekli olarak sosyal bilimler metodolojisiyle ilgilenmiştir. Blumer, 1928 yılından 1969 yılına kadar araştırma yöntemi hakkında toplam yedi tane makale yayımlayarak niteliksel yöntemin sosyal bilimler için en uygun yaklaşım olduğunu savunmuştur. 1930 ve 1940'lı yıllarda daha çok kavramsal meselelere değinirken, 1950'lerden sonra niceliksel yöntemle açıktan açığa karşı çıkmaya başlamıştır. Çünkü bu dönemde Amerikan sosyolojisinde niceliksel araştırma yöntemi daha yaygın hale geldiği için Blumer'in endişesini büyütüştür. 1954 yılında niceliksel yöntemin veri analizine yönelik açık tepki gösteren Blumer, sosyolojide yolun yanlış yerde olduğunu ve böyle giderse araştırmacıların toplumsal yaşamı kavrayamayacağını ileri sürmüştür.

Sosyal psikolojide istatistiksel yöntemin uygulanmasına dair; Blumer böyle yöntemin sınırlı değeri olduğunu, çünkü bu yöntemin statik durumlarla ilgili olduğunu, süreçlerle hiç ilgilenmeyeceğini iddia etmiştir. Blumer'e göre istatistiksel yöntem sadece istikrarlı

ya da rutinleşmiş davranış tarzlarını açıklamak için uygundur. İstatistiksel yöntemin en büyük eksiklerinden biri bu yöntemin olayları nedensellik açısından değil, sadece korelasyon açısından açıklamaya çalışmasıdır (Blumer, 1969). Blumer’e göre sosyal bilimlerdeki “metodoloji” kavramı her daim ileri düzeydeki niceliksel araştırma süreciyle eş anlama gelmiştir (Blumer, 1969:24).

Blumer, filozof Heinrich Rickert’in yazılarından büyük ölçüde etkilenmiştir. Rickert gibi Blumer, dünyanın son derece karmaşık, heterojen olduğunu ve bilimin görevinin, bu karmaşıklığı basitleştirmek olduğunu ortaya koydu. Bu amaca ulaşmak için Blumer, karmaşık olguları sadeleştirme, kavramlaştırma yoluyla gerçekleri açıklayabileceğine inanmıştır. 1931 yılında **Kavram Dışındaki Bilim** adlı makalesinde Blumer, bizim sosyal olaylara dair kavramlarımızın sürekli yenilenmesi gerektiğini savundu. Blumer’e göre bilimsel kavramlar daima bireyin tecrübesinden kaynaklanır (1931: 522). Mead’i yineleyerek, Blumer, önceden keşfedilmiş bir kavramın bilimdeki etkinlik için yararı olmayacağını iddia etmiştir. Dolayısıyla kavramsallaştırmanın, bilimde süreklilik kazanan bir olay olması gerekir ve kavramlar sonsuza kadar geliştirilmelidir. Blumer, nominal ya da gerçek olsun, kavramların doğası hakkında epistemolojik tartışmalarla ilgilenmez. Kavramlar direk algılamamanın ürünü değil, algılanan deneyimi düzenleyen yapılardır. Eylem normal bir şekilde devam ettiği müddetçe, algı araçsal olarak yeterlidir. Ne var ki, eylem, genel akışı içinde kesilirse veya engellenirse algı yetersiz kalır ve kavramsal bir süreç devreye girer. Kavramlar algıyı yeniden düzenler, yeni nesneler ve yeni eylem olanakları sunarlar (Kenneth Baugh, 1990:9). Demek ki Blumer burada pragmatizm felsefesinden yola çıkarak kavramların kendini yenileme sürecinin diyalektik ilişkisini ele alır. Blumer’e göre toplumsal gerçeklik değiştiği için ona yönelik kavramlarımızın da değişmesi gerekmektedir.

Blumer, 1940 yılındaki **Sosyal Psikolojide Kavram Sorunu** adlı makalesinde eskisi gibi, sosyal bilimlerdeki kavramlar ve onların özelliklerine ait görüşlerini ortaya koymuştur. Blumer’e göre kötü bir kavram, belirsiz bir kavramdır. Belirsiz kavramlar, gözlemlenen örneklerin soyut kavramsal sınıflandırılması ve tanımlanmasına izin vermez. Bu tür belirsiz kavramları engellemek için, araştırmacıların gözlemlenebilir örnekleri, soyut

kavramların teorik kümelerinden çıkarmaları gerekmektedir. Blumer, belirsiz kavramların üstesinden gelebilmek için, ofislerinde durmak veya anket gibi kişisel olmayan tekniklerle gerçekliği sorgulamak yerine, gerçek dünyayı yakından gözlemlemenin gerekliliğini savunmuştur. Blumer, 1954 yılındaki **Sosyal Teoride Yanlış Nedir?** isimli makalesinde gerçek dünyayı araştırmanın her şeyi çözemeyeceğini savunmuştur. Bu noktada Blumer'in, belli derecede 1940'dan önce savunduğu fikirleri bıraktığını söyleyebiliriz. Sosyal dünyayı yalnızca gözleme dayanarak araştırmak Blumer'in gözünde yeterli değildir, çünkü kavramlar zayıf metodolojik uygulamalardan daha ileri gitmiştir. Blumer, sosyal bilimlerin merkezi kavramlarının “kesin kavramlar” (Definitive concept) olmadığını, “Duyarlılaştıran Kavramlar” (Sensitizing concept) ın geçerli olduğunu savundu. Blumer, doğa biliminin, kesin kavramlarla kendini karakterize ettiğini, bunun, sosyolojik teori için geçersiz olduğunu iddia etti. Sosyolojideki değişken analiz üzerine yaptığı saldırıda, Blumer, kavramların doğasına ait daha önceki yorumlarını genişletmiştir. Blumer, değişken analizin, sosyolojik kavramların gelişmesi için teorik açıdan rehberlik edemeyeceğini ileri sürmüştür.

Sosyal Teoride Yanlış nedir? adlı makalesinde, Blumer, sosyal bilimlerde kullanılan kavramların özdeş ve homojen örneklerle sınırlandırılmaması gerektiğinin yanı sıra insan deneyiminin heterojenliği ve belirginliği yakalaması gerektiğini savunmuştur (Blumer, 1954:8). Sadece duyarlılaştırılan kavramlar, bir kavramın belirli örneklerinin tekilliğini muhafaza edebilir ve sosyal dünyanın heterojenliğini yakalar. 1954'de, Blumer, kavramların evrensel olduğunu reddetti. Artık sosyal bilimlerde kavramların kesin olabileceği söz konusu değildir.

Blumer, sosyal bilimlerdeki, özellikle sosyolojideki değişken analiz yaklaşımını şiddetle eleştirmiştir. O, değişkenlik analizinin grup hayatı (toplum hayatı)nı aşırı derecede basitleştirdiğini, bu yüzden sosyal bilimlerde kullanmanın uygun olmadığını iddia etmiştir. Blumer, 1956 yılında “Amerika Sosyoloji Derneği”nde yaptığı başkanlık konuşmasında, yaygın ve büyüme eğiliminde olan toplumsal yaşamı, değişkenler ve nedensellik ilişkilerine indirgeme yöntemini (nicel yöntem) eleştirmiştir (Baugh, 1990:69). Blumer, değişkenlik analizindeki en önemli problemin değişkenlerin seçilmesindeki problem

olduğunu tespit eder. Ona göre değişkenlerin seçilmesinde hiçbir sınır yoktur. Değişkenler önemli olan bir izlenim temelinde seçilebilir. Değişkenler, belirli bir teknik ile tespit edilebilir ya da geleneksel kullanımın temelinde seçilebilirler.

Blumer'e göre değişkenlerin seçiminde rehberlik edecek bir prensibin olmaması ve sonuçta her şeyin seçilebilir olması en büyük kusurdur. Blumer, araştırmacıların araştırma nesnesini iyi tanımadıkları sürece değişkenlerin seçimindeki bu gevşekliğin devam edeceğini ileri sürer. Dolayısıyla değişkenler seçilmeden önce araştırmacının araştırma nesnesini iyi tanıması gerekmektedir. Blumer'e göre değişkenler analizinin ikinci eksikliği genel değişkenliklerin olmamasıdır.

“Alanımızda değişkenler analizinin ikinci eksikliği ise değişkenlerin soyut kategorileri temsil etmesi, ancak genel değişkenlerin var olmamasıdır. Genel değişkenler deneye dayalı bilim için çok önemlidir. Genel değişkenler analitik yapının önemli bir noktasıdır. Genel değişkenler olmadan, değişken analizi sadece ayrı ve bağlantısız bulgular elde edecektir.”
(Blumer, 1969:129).

Blumer, sosyolojide üç türlü değişkenin mevcut olduğu, ancak bunların hiçbirinin genel değişken olmadığı iddiasında bulunmuştur. Bu üç türlü değişkenin ilk türü, belirli tarihsel ve kültürel durumlarda mevcut olan nesnelerin sınıflandırılmasını temsil eden tipik ve sık kullanılan değişkenlerdir. Bu tür değişkenler, insanların eğitim tutumu veya toplumun yargı sistemine olan düşünceleri olabilir. Böyle değişkenler sadece toplumun geçmiş hayatını yansıtır, ancak gelecek hayatına dair hiçbir şey söyleyemez. Blumer, böyle değişkenlerin toplumun belirli sosyo-kültürel hayatına uygulanabileceğini, sosyal bilimlerin soyut bilim üretemeyeceğini iddia etmiştir (Blumer,1969:129). Blumer, sosyal sürecin gittikçe yeniden inşa edileceğini, böyle bir ortamda değişkenlerin sadece toplum hayatındaki geçmişe yönelik sabit anlam ve yorumları açıklayabileceğini ileri sürer. Blumer'e göre ikinci genel değişken; soyut sosyolojik kategorileri temsil eden değişkendir. Örneğin; sosyal uyum, sosyal bütünleşme, asimilasyon, otorite ve grup morali gibi. Bu tür değişkenler görünüşte genel değişken olarak sayılsa bile esasen genel değişken değildir.

Bunların hiçbirinin sabit veya ortak işaret eden anlamları yoktur. Böyle değişkenler sadece belirli bir durum içerisinde kullanılabilir (Blumer, 1969:130). Blumer, cinsiyet, yaş, doğum gibi üç tür değişkenlerden bahseder. Blumer'e göre bunlar genel değişkenler olarak görünse bile aslında genel bilgi üretmek için kullanılmaz. Blumer, sosyolojik araştırmalardaki değişkenlerin farklı ve yerel karaktere sahip olmaları gerektiğini tespit etmiştir.

Blumer, sosyolojik araştırmada matematiğin kullanılmasına karşı değildir, ancak ona göre, matematik kullanılırken sübjektifler gelişmiş güzel bir biçimde taklit edilmektedir. Matematik, açıkça gerçek bir uygulamaya sahip olan demografi (nüfus araştırması) gibi alanlarda mükemmel olsa da, çoğu kez sosyolojinin diğer alanlarında kullanım dışıdır (Francis, Cuff ve Sharrock, 2006:142).

Blumer'in niceliksel yöntemi eleştirmesi böyle çok sayıda fikre dayanmıştır: Sosyal olgular fiziksel nesnelerden karakter olarak farklı olduğundan dolayı onları anlamak için farklı yöntem kullanmamız gerekmektedir (Hammersley, 1989:124).

1969 yılında Blumer yöntem hakkında sosyolojik görüşlerini temsil edebilecek fikirleri ortaya koymaya çalıştı. O kendi yaklaşımını “natüralistlik yöntem” olarak adlandırdı. “Blumer'in 1969 yılındaki natüralistlik yöntem kavramı 1920'ler ve 1930'lardaki Chicago okulunun çalışmalarında modellenmiştir” (Hammersley, 1989:178). Blumer bu yöntemin iki aşamadan oluşacağını açıkladı. Bunlar keşfetme (Exploration) ve denetlemedir (Inspection). Blumer, keşfetme yönteminin iki hedefi gerçekleştireceğini savunuyordu: keşfetme, araştırma konusu hakkında birinci el bilgi verebilir; denetleme, verilerini, analitik analizi ve yorumlarını daha kapsamlı şekilde sunabilir (Blumer, 1969:40). Araştırma belirli bir tekniğe, metoda veya başka bir araştırma şekline bağlı değildir. Keşfetme yalnızca “dikkatli ve dürüst bir soruşturma” olarak işaretlenebilen esnek bir girişimdir. Blumer, keşfetme yönteminin ilerideki çalışmaların temelini oluşturan olguların tanımlanmış olduğunu iddia etmiştir. Fakat keşfetmek, araştırmacı için yeterli olmayacak ve daha ileri düzeyde veri analizi yapılması gerekecektir. Bu yüzden denetleme

aşaması (inspection) çok önemlidir. Denetimin amacı, araştırmacının analitik kavramlarını ampirik dünyada erişilen verilere tabi kılmaktır.

Blumer, keşfedici araştırmanın araştırma sürecinde esnek olduğundan dolayı araştırmacı açısından çok işe yarayacağını savundu. Esnek olmak, araştırmacıya sosyal yaşamda neyin olup bittiğiyle ilgili verileri toplaması için olanak sağlayacaktır. Keşfedici araştırma doğrudan gözlem yapmak, insanlarla görüşmek, onların konuşmalarını ve yaşam öykülerini dinlemek, mektup ve günlüklerini okumak, kamu danışmanlığı kayıtlarına bakmak, grup tartışmaları düzenlenmek gibi işlerdir (Blumer, 1969:41).

Keşfetmede özellikle bilgiyi test etmek, inançlar ve araştırma alanı üzerindeki kavramları gözden geçirmek önemlidir. Blumer'e göre, keşfedici araştırmanın büyük amacı, araştırmacının realite hakkında kapsamlı ve doğru bir resme erişmesidir (Blumer, 1969:42). Keşfetme esnek bir prosedürdür, sabit protokol değildir. Çalışmanın odak noktası başlangıçta oldukça geniş olmakla birlikte, bilgi edinildikçe daralır. Araştırmacı elde ettiği zengin veriler temelinde yeni bakış açıları ve sorgulama hatlarını geliştirir, problemlerle ilgili tekrar karar verir. Keşfetme aslında uygun bir yöntemi kullanarak araştırma yapmak demektir. Blumer'e göre keşfetme açık fikirli olmak ve esnek gözlem kullanarak detaylı veri elde etmek anlamına gelir.

Blumer, araştırmacının toplumsal yaşamı direkt gözlemlemesi ve araştırma nesnesi ile birlikte olmanın yeterli olmayacağını, olup bitenlere ilişkin kapsamlı açıklama yapmanın gerektiğini ileri sürer. Bunun için Blumer denetlemenin önemli olduğunu iddia eder. Denetleme derken bulgulara göre deneysel niteliğin incelenmesi ve unsurlar arasındaki ilişki biçimlerinin incelenmesini ifade eder. Başka bir deyişle, denetleme ya da sorgulama araştırma nesnesi üzerinde direkt analiz yapmak anlamına da gelir. Bir prosedür olarak, denetleme analitik nesnenin incelenmesinden oluşur. Bunu yaparken araştırmacı farklı yolları farklı bakış açıları kullanmalıdır (Blumer, 1969:44).

Blumer, 1969 yılında sembolik etkileşimciliğin metodolojik yaklaşımının sabit bir mantıksal veya matematiksel modele ya da laboratuvar deneyimine dayanmayacağını, bu yüzden matematik ve değişkenler açısından standart prosedürlere uyan pozitif

yaklaşımlardan farklı yaklaşım kullanacağını belirtmiştir. Blumer sembolik etkileşim yaklaşımının toplumsal yaşamın prensiplerine uyan bir yaklaşım olduğunu, araştırma yapmadan önce yeterli şekilde bilinmeyen araştırma nesnesi hakkında pozitivistler gibi hipotezler geliştirmeyeceğini açıklamıştır. Blumer, 1969 yılında sembolik etkileşimciliğin niteliksel yönetime uygun bir sosyolojik kuram olduğunu şöyle açıklar:

“Sembolik etkileşimcilik insanın grup yaşamı ve davranışlarını bilimsel anlamda açıklamaya çalışan yaklaşımdır. Sembolik etkileşimciliğin ampirik dünyası ise grubun doğal hayatı ve davranış dünyasıdır. Sembolik etkileşimcilik doğal dünyada kendi sorunlarını bulacak ve araştırarak hem de yorum yapacaktır. Sembolik etkileşimci eğer bir dini kült davranışlarını incelemek isterse gerçek dini mezheplere gidecek ve onlar gibi yaşayıp gözlem yapacaktır.” (Blumer, 1969:47).

Blumer’e göre davranış rutinleşmiş ve sabitleşmiş olarak görünse de, insan durumlara göre eylem çizgisini değiştirebilir. Blumer tüm yazılarında sabitleşmiş ve rutinleşmiş eylemlerin aksine, bireye özgü olan yaratıcı eylemden bahseder. Bu yüzden o, niteliksel araştırma yönteminin savunucusu olarak niceliksel araştırma yönteminin sadece rutinleşmiş eylemlerin incelenmesi için uygun olacağını tespit etmiştir (Blumer, 1969).

Birçok araştırmacı Blumer’in eylem fikrinin motivasyondan uzak olduğunu iddia eder. “Blumer insan davranışının yaratıcı özelliğine vurgu yapsa da insan davranışındaki motivasyona önem vermemiştir” (Hammersley,1989:216). Bu aslında Blumer’in eylem fikrinde psikolojik faktörlerin belirleyici olmadığını ifade etmektedir. “Blumer psikolojik ve sosyal faktörlerin insan davranışındaki etkisi hakkındaki düşüncelerini kararsız bırakmıştır. Blumer’e göre sosyal, yapısal faktörler davranış için koşul hazırlar ama davranışı belirlemez” (Hammersley, 1989:217). Blumer eylemin mahiyetini açıklamaya çalışırken, uyarıcı-yorumlama-tepki mekanizmasından yararlanarak psikolojik unsurları ihmal etmiştir. Blumer’in sosyal yapıya önem vermemesinin bir nedeni, onun insan eylemini istemli, yaratıcı ve uyumlu olarak kavramasıdır.

Blumer, yapısal koşulların eylemi belirleyici karakterine odaklanmaksızın sosyal süreçlerin yapıyı inşa etmesine ağırlık vermiştir. Blumer için ne yapı ne sosyal rol ne de statüler önemlidir. O, sosyal rol, statü ve değer sistemlerini bireyin eylemini anlamlandırıcı nesne olarak kavrar. Blumer'e göre insan, eylem yapmaya hazır olurken nesneleri kendine yönlendirir ve işaret eder. "İnsanın eylemde hesaba kattığı şeyler ise onun kendine işaret ettiği şeylerdir. İşaret edilen şeyler çok olup, insanın isteği, duygusu, amacı, diğerlerinin eylemi, diğerlerinin beklentisi ve talepleri, grubun kuralları, insanın durumu, benlik algısı, hatıraları, onun eylem çizgi imajlarıdır" (Blumer, 1969:64).

Blumer'in en büyük başarılarından biri, sembolik etkileşimciliğin insan eylemindeki anlamı keşfetmeye yönelik kuram olduğunu iddia etmesidir. Bu yüzden O, eylemin ortaya çıkışına neden olan anlama yönelik niteliksel araştırma yöntemini savundu. "Blumer, deneysel bilimin metodolojik ilkelerinin mantıksal olarak sembolik etkileşimciliğin metodundan farklı olduğunu iddia etmiştir." (Kenneth Baugh, 1990:43).

Blumer'in epistemolojik yaklaşımına baktığımızda onun hem idealist hem de realist olduğunu görmekteyiz. Bu çelişkili durum, onun metodolojik görüşünü etkilemiştir. Blumer epistemoloji hakkında şöyle yazar:

1. Burada insanoğluna karşı gelen gerçeğin bir dünyası vardır. İnsanoğlu bu dünyaya karşı direnme eylemi kapasitesine sahiptir;
2. Gerçekliğin bu dünyası sadece insanın algılama biçimleriyle bilinir;
3. Bu nedenle, bu gerçek dünya insanın ona yönelik yeni algılar geliştirmesiyle değişir ve
4. Gerçekliğin bu dünyasına direnç gösterme ve onu algılama ise algıların geçerliliğini test etmektir (Blumer, 1980: 410).

İdealizme karşı Blumer, gerçek bir dünyanın insan tarafından yanlış algılanabilir veya hiç algılanamayabilir olduğunu iddia eder. Realizme karşı Blumer, gerçek dünyanın

varlığının sabit mahiyeti olmadığını varsayar. O, gerçek dünyanın insanın ona doğru algılarını yeniden üretmesiyle değişebilir olduğunda ısrar etmiştir.

Blumer'ın kariyerinin başlarında, sosyolojide kullanılan istatistiksel teknikler genellikle çok basitti. 1950'li yıllarda, istatistiksel yöntemin kullandığı teknikler daha karmaşık hale geldi. Anket analizi daha çok sofistike teknikler geliştirdi. Özetleyecek olursak, 19. yüzyıl tarihselciliği, Yeni-Kant'çılar ve Chicago meslektaşlarının çoğu gibi Blumer, eylemin insanın nesneleri yorumlama sürecinde sonra ortaya çıkan tepki olduğunu, yapısal ve psikolojik unsurların eylemde belirleyici olmadığını iddia etmiştir. O toplumsal yaşamın araştırılmasında bilimsel yaklaşımın sadece natüralistlik yaklaşım olduğunu ve bu yaklaşımın sosyal dünyanın problemlerini en iyi şekilde açıklayabileceğine inanmıştır. O, anket ve matematiksel nitelik içeren pozitivist yaklaşımın sosyal bilimlere uygun yaklaşım olmadığını iddia etmiştir. Kısacası Blumer gibi Chicago Okulu merkezli sembolik etkileşimciler niteliksel yaklaşımı tercih etmiş ve bu yaklaşımın sembolik etkileşimcilik kuramının yaklaşımı olduğunu savunmuştur.

Kısacası, Amerikan sosyolojisinde birey odaklı çalışmalar Mead ve diğer sosyal psikologların çalışmalarında 20. yüzyılın başlarında ortaya konuldu. Araştırma konumuz olan sembolik etkileşimcilik Blumer'in yorumlarıyla 1930'lerden sonra Amerika sosyolojisinde ismi zikredilmeye başlayan bir sosyolojik kuramdır. Birey ile yapı arasında ilişki kurmaya çalışan ve toplumsal süreçlere odaklanan sembolik etkileşim kuramı, Blumer'in 1937 yılında "Sembolik etkileşimcilik" kavramını ortaya koymasıyla resmen şeklide dünyaya geldi. Sembolik etkileşimcilik kuramı bir sosyolojik kuram olarak 1960'lı yılların başlarından itibaren sosyologlar arasında yavaş yavaş kabul edilmeye başlamıştır. Sembolik etkileşimciliğin gelişmesinde Blumer'in çalışmaları büyük rol oynamıştır. 1950'lerden sonra ikinci nesil Chicago sosyologlarının sembolik etkileşimcilik açısından birçok pratik konuları ele almasıyla sembolik etkileşimcilik kuramı daha çok sosyoloğun ilgisini çekmiştir. Örneğin, bu dönemde Howard S. Becker tarafına sapma ve uyuşturucu kullanımı üzerine çalışmışlar yapılmıştı (Becker 1953, 1955, 1963); Goffman'ın, "Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu" (1956/1959), "Damga" (1963) gibi birçok pratik konulara adanan kitapları yayımlandı. Sembolik etkileşimcilik kuramı ve onun toplum anlayışı

hakkında değerlendirme yaparken Erving Goffman'dan da söz etmek gerekmektedir. Çünkü Goffman etkileşim düzenine dair çok kıymetli çalışmalarıyla sembolik etkileşimciliği zenginleştirmiştir. Çalışmamızın bir sonraki kısmında Goffman'ın etkileşim düzeninden söz edilecektir.

2.4 Erving Goffman: Etkileşim Düzeni ve Sembolik Etkileşimciliğin Çeşitlenmesi

Bu bölümde yüz yüze etkileşim gibi pratik sorunları incelemeye çalışan ünlü sosyolog Erving Goffman'ın etkileşim süreçleri ve düzeni hakkındaki görüşlerinden bahsedilecektir. Bilindiği gibi Goffman, etkileşimin biçimlenmiş, sabitleşmiş ve yapılanmış durumunu inceleyerek etkileşim faaliyetinin düzenini bulmaya çalışmıştır. Goffman, sosyal yaşamdaki yüz yüze etkileşimi merkeze alan çeşitli konuları ele almış ve yüz yüze etkileşimin doğasına değinmeye çalışmıştır. Goffman, Simmel gibi modern dünyadaki bireylerin küçük ölçekli etkileşim faaliyetini betimleyerek etkileşim biçimlerinin doğal karakterini göstermeye çalışmıştır. Goffman'ın çalışmaları; modern kentlerde gizlilik ve karşılıklı güvenin karmaşık mekanizmalarına büyük oranda bağımlı olan etkileşimlerin ortaya çıkışı ve modern yaşamın belirsiz karakteri üzerine odaklanmıştır. Simmel gibi Goffman analizlerinde de, modern ve kentsel bireylerin etkileşim kurabilmeleri için birbirleriyle ilgili az da olsa bilgiye sahip olmaları gerektiği savunulur. Yüz yüze etkileşimde bulunan her bir birey, diğerleri hakkında bilgi edinmeye ve bilgilerin kontrolünü yapmaya çalışan bireydir. "Mead gibi Goffman da insanın yansıtıcı bir varlık (Reflective being) olduğunu, kendi ve diğerlerinin eylemlerini izleyebildiğini ve dolayısıyla çevrelerini manipüle edebildiğini vurgulamıştır." (Baert ve Siliva, 1998:102).

Bu kısımda Goffman'ın etkileşim düzeni fikriyle durumsal özelliklerden oluşan benlik anlayışını merkeze alarak onun çalışmalarını değerlendirmeye çalışacağız. Böylece

sembolik etkileşimcilikteki düzen fikrine değinmiş olacağız. Önceki bölümlerde sembolik etkileşimciliğin ortaya çıkışı ve toplum anlayışından bahsetmiştik. Bu bölümde sembolik etkileşimciliğin etkileşim düzeni fikri, Goffman'ın çalışmalarıyla birlikte değerlendirilecektir. Böylece sembolik etkileşimciliğin toplum anlayışı bütünlüğe kavuşmuş olacaktır.

Goffman, sosyolog olarak etkileşim düzeninin kurucu öğelerini açıklamakta benzersizdi. Ancak o hiçbir zaman, etkileşim düzeni sosyolojisinin nereye ulaştığına dair bilgi vermedi. Sadece ölümünden sonra yayınlanan **Interaction Order** adlı çalışması, düzen hakkındaki bütün çalışmalarıyla birlikte bir teorik entegrasyon sağlayabilir.

Erving Goffman'ın sembolik etkileşimci olup olmadığı hakkında tartışmalar vardır. Goffman sıklıkla sembolik etkileşimciliğin lider sosyoloğu olarak karakterize edilir. O, bir röportajda, sembolik etkileşimcilik kuramının herkes gibi kendisine göre de uygulanabilir olduğunu, ancak bu kuramın onun sosyolojik düşünmesine rehberlik edecek şekilde sosyal hayatın karakterize edilmesinde çok belirsiz kaldığını açıklamıştır (Winkin, 1988:235-6). Goffman'ın kabullerine göre o tamamen sembolik etkileşim kuramının savunucusu sayılmaz. O, bu kuramın çok belirsiz olduğunu, bu yüzden kendi sosyolojik görüşlerine rehberlik edemeyeceğini dile getirmiştir. Kimi sosyolog Goffman'ı sembolik etkileşimci olarak değerlendirirken, kimileri ise böyle bir görüşe katılmaz. Goffman'ın hangi okula mensup olduğu onun yazıları tarafından belirlendiği için burada bu konuda tartışma yapılmayacaktır. Elbette Goffman akademik hayatına başladığı zaman sembolik etkileşimcilik kuramı çok basit haldeydi. Bu yüzden Goffman'ın kendini bu kurama ait görmediği anlaşıldı. Üstelik 1970'lerin başlarında birçok eleştiriye maruz kalan sembolik etkileşimcilik kuramının savunucusu olmak o kadar kolay değildi. Bu döneme kadar Goffman sembolik etkileşimciliğin birçok konusuna değinip değerli çalışmalar yürütmüştür. Bu açıdan bakıldığında “Erving Goffman, bildiğim kadarıyla, kendisini bir etkileşimci olarak nitelendirmez, ancak onu dahil etmiyorsak, sembolik etkileşimciliğin ruhunu kaybetmiş oluruz.” (Fine, 1990:121). Chicago üniversitesinde doktora eğitimi görmüş bir sosyolog olarak Goffman, Herbert Blumer'in kavram ve yöntem üzerine

yazılarına sempati duymuştur. O, doktora yaparken Blumer ile sıkı bir ilişki halindedir (Smith, 2006:31).

Goffman hakkındaki yorumlar çeşitli olmasına rağmen, onun yazılarını sembolik etkileşimcilik kuramı içerisinde değerlendirmek daha uygun olacaktır. Çünkü Goffman'ın araştırma konuları sembolik etkileşimciliğin konularıydı. Kullandığı araştırma yöntemi ise Blumer'in ömür boyunca savunduğu niteliksel yaklaşımdı. Mezun olduğu okul ise sembolik etkileşimciliğin geliştiği okuldu.

Öncelikle Goffman'ın tüm yazılarının modern kentsel yaşam ile ilgili olduğunu söylemek lazım. Özellikle modern şehirlerdeki kamusal alanlarda gerçekleşen yüz yüze etkileşim ve etkileşim düzeni meselesi Goffman'ın tüm entelektüel kariyerinin ana temasıdır. Bu noktayı Goffman şöyle ifade etmiştir: “Kentsel, seküler dünyamızda insanların payına düşen ve simgesel fiillerle ortaya konularak doğrulanan bir kutsallığın hangi anlamlarda tezahür ettiğini irdelemek istiyorum...” (Goffman, 2017:59).

Goffman, birçok eserinde katılımcı gözlemci olarak etkileşim düzenini açığa çıkarmaya çalışmıştır. Yüzeysel olarak bakıldığında Goffman'ın yazılarına Durkheim gibi bir ahlak anlayışının egemen olduğunu söylemek mümkündür. Goffman, çalışmalarında büyük ölçüde bireylerin kendi çıkarları peşinde koşmasıyla toplumsal kurallara uyumlu davranma çabaları arasındaki dengesizliği bütün özellikleriyle keşfetmeye çalışmıştır. Bu yüzden onun yazılarını ahlak ve toplumsal norm sosyolojisi açısından karakterize etmek de tamamen mümkündür. Ancak bu işin görünen yüzüdür. Goffman'ın yazılarını böyle basit bir çerçevede analiz etmek tamamen yanlış olacaktır. Biz, Goffman'ın yazılarını tamamen ahlak ve toplumsal norm sosyolojisi çerçevesinde değerlendirmenin yanlış olacağını iddia ediyoruz çünkü Goffman'ın eserlerinde betimlenen toplumsal norm, kural ve ahlak anlayışı olayın görünen kısmını teşkil etmemektedir. Daha doğrusu Goffman'ın ahlaki değerleri keşfetmek gibi derdi yoktur. Goffman sadece etkileşim sürecinde meydana gelen toplumsal düzen ve düzenlemelere odaklanarak geleneksel yaşam biçiminden kurtulmuş seküler insanın modern yaşam biçimini nasıl ortaya çıkardığını ve etkileşim düzenini nasıl tesis ettiğini analiz etmeye çalışmıştır. Din ve geleneksel

kurumlardan tamamen kurtulmuş modern insan, kentlerdeki yabancılarla dolu kamusal ortamda etkileşim düzenini sağlar, sürdürür ve değiştirir. Bu aslında olağanüstü bir başarıdır çünkü modern dönemde insan, neyin doğru neyin yanlış yapıldığını tamamen kendisi gözetebilen ve yargıda bulunabilen sosyal bir varlığa dönüşmüştür. Bu anlamda modern insan Goffman'ın bahsettiği gibi kendi kendinin tanrısı olmuştur. Goffman'ın tüm yazılarında benlik bilincine sahip, kendisi ve diğerlerinin davranışlarını denetleyebilen modern insan söz konusudur.

Söz konusu Goffman'ın etkileşim düzeni fikri birçok açıdan araştırılabilir bir konu olup, biz burada etkileşim düzeninin tesis edilmesindeki toplumsal norm, etkileşim ritüeli ve merasimlerin yüz yüze etkileşimlerde nasıl işlev gördüğüne değineceğiz. Bunu yaparken Goffman'ın benlik anlayışı ve çerçeve analizlerinin yüz yüze etkileşimde nasıl işe yaradığını göstermeye çalışacağız. Böyle yapmaktaki temel amacımız ise, Goffman'ın yazıları hakkındaki değerlendirmelerin etkileşim düzeni fikrini açıklamada yetersiz olduğunu, onun etkileşim düzeni, benlik ve çerçeve fikirleri arasında bir bağ kurmanın mümkün olduğunu iddia etmemizdir. Birçok sosyolojik teori değerlendirme kitaplarında Goffman'ın **Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu** adlı kitabı öncelikle değerlendirilir ve Goffman'ın tiyatro metaforundan kısaca bahsedilir. Her ne kadar sosyolojik değerlendirme yapılırsa yapılsın, Goffman'ın eserleri etkileşim düzeni çerçevesinde incelenmelidir. Biz Goffman'ın yazılarını inceleyerek öncelikle sembolik etkileşim kuramındaki sosyal düzen anlayışını açıklamaya çalışacağız.

2.4.1 Etkileşim Düzeni Fikri

Aslında sosyolojinin ortaya çıkışındaki temel amaçlardan birisi de, geleneksel yaşam biçiminden modern yaşam biçimine geçiş arasındaki toplumsal düzenin tesis edilmesini kavramaktı. Klasik sosyologlar ne yazarlarsa yazsınlar, modern dönemdeki sosyal düzenin kurumsal olarak tesis edilmesini ele almışlardır. Örneğin Durkheim'in dayanışma,

merasim, totem ve iş bölümü hakkındaki fikirleri, Max Weber'in dinle kapitalizm arasındaki değerlendirmeleri ortak halde yeni toplumsal düzenin ortaya çıkışındaki temel unsurları keşfetmeye adanmıştır. Karl Marx, kapitalist ekonomik düzendeki bireysel çıkar çatışmalarını açığa çıkarmaya çalışmıştır. Durkheim merasim, tören, ritüel hakkında inceleme yaparken bunların kutsal boyutu ile toplumsal düzenin bağlantısının nasıl oluşturulduğunu açıklamaya çalışmıştır. Goffman ise, geleneksellik ve dinî kutsallıktan kendini kurtaran modern insanın sosyal düzen anlayışını incelemek istemiştir. Goffman, bu konuda şöyle yazar:

“Bugün, bireyin paçasını hemen her şeyden kurtardığı bir çağda -ötekilerin huzurundayken fark etmeden de olsa taşıdığı- kişisel karakter çarmıhını hâlâ sırtında yükleniyor olması gariptir ve bu, olması gerekenden daha da Durkheimci bir durumdur.” (Goffman, 2016: 225).

Goffman kurumsal düzen konusundan daha ziyade etkileşim düzeni konusuna odaklanmıştır. Goffman'ın **Tımarhaneler** gibi çalışmalarında total kurumlardaki kurumsal ve kişisel düzen meselesi yeterince incelenmiştir. Ancak Goffman, dikkatini daha çok etkileşim düzeni üzerine yoğunlaştırdığı için etkileşim düzeni fikri onun tüm eserlerinin ana konusuna dönüşmüştür.

Goffman ritüel, rol, kural, norm, ritüel düzen, ritüel denge, ritüel dengesizlik, etkileşim düzeni, çerçeve kavramlarıyla etkileşim düzeni fikrini oluşturmaktaydı. Bu kavramların hepsi belli bir düzeyde ahlak anlayışı yansıtımlarına rağmen, Goffman, olayın görünmeyen yüzü – yüz yüze etkileşimdeki düzenin tesis edilmesiyle ilgilenmiştir.

Goffman'ın eserlerinde hem benlik hem de toplumsal düzen problemi dahil olmak üzere yüz yüze etkileşimin doğa meselesi belirgindi. Goffman, modern toplumda törenler ve ahlaki kuralların etkileşim düzeni oluşturmasını gerekli bir faktör veya koşul olarak görmüyordu. Başka bir deyişle, Goffman, başından beri ahlaki ve kutsal olan bir dünyayı incelemedi. Modern dönemde özellikle batı toplumunda ahlaki kurallar ve normlar ciddi şekilde kutsallığını kaybetmiştir. Goffman'ın etkileşim incelenmesinde ahlaki kurallar, normlar ve kutsal değerler sorgulanmış, sarsılmış ve doğal hali gösterilmeye çalışılmıştır.

Modern şehirlerde geleneksel düzen artık işlevini yitirmiş ve ortadan kaybolmuştur. Böyle bir ortamda, toplumun kurallar ve normlar etkileşimde bulunan bireyleri bağlayıcı role sahip değildir. Goffman, **Hürmetin ve Tavrın Mahiyeti** (2017) adlı makalesinde, şöyle yazıyordu:

“Aktörü ve alıcıyı bir araya getiren davranış kuralları toplumun bağlarıdır. Fakat bu kurallar tarafından yönlendirilen eylemlerin çoğu nadiren gerçekleşir veya tamamlanması uzun zaman alır. Bireyleri artık birbirine bağlayamayan böyle bir dünyada, davranış önceden kararsız ve belirsizdir.”

Goffman, bütün eserlerinde toplumsal etkileşim kurallarının belirsiz olduğunu göstermektedir. Toplumsal etkileşim kuralları, normlar ve ahlaki değerler bireysel davranış için yön verici, bireysel davranışların düzenini tesis edici olarak görülebilir. Bireyler toplumsal kurallara bağlı kalınca kişisel eylemlerinde konfor hissedebilir ya da en azından bireysel davranışları anlamlandırabilirler. Bireyler etkileşim kurallarından yoksun toplu eylemlerinde anlam ve dengeyi kaybedebilir. Ancak bu, henüz etkileşim kurallarının iyi olduğu anlamına gelmiyor çünkü Goffman’ın birçok eserinde etkileşim kurallarının mahiyetinin nasıl olduğu gösterilmektedir. Örneğin Goffman, **Etkileşim Ritüelleri** adlı kitabında bütün toplumlarda yaygın olan “yüzü muhafaza etmek” gibi olaylarının mahiyet olarak bireylerin kendi çıkarlarının peşinde koşma olayı olduğunu analiz etmiştir. Örneğin benim etkileşimde bulunduğum kişinin yüzünü korumam ya da ona yüz vermem, benim kendi yüzümü savunma eğilimimden başka şey değildir. Yüzü koruma işi karşılıklı işleve sahip olup diğerlerinin yüzünü korumak için yatırılan kişisel yatırım kazançlı çıkacaktır. Bireyler kendisiyle ilişkisi olmayan veya fayda getirmeyen yüzleri hiç korumayacaklardır. Toplumsal etkileşimde bulunan bireyler bir miktar kesinlik, açıklık ve istikrar sağlamak amacıyla etkileşim kurallarına bağlı kalacaklardır. Goffman için böyle bir durum, “törenselleştirilmiş kurallar” a dönüşerek etkileşim düzenini tesis edecektir. Goffman bu konuda şöyle yazar:

“Törens l kural, çok önemli olmadığı ya da hatta kendi içinde hiçbir anlamı ve önemi olmadığı düşünülen meselelerdeki davranışları yönlendiren bir kuraldır.” (Goffman, 2017:66).

Toplumsal etkileşim kuralları hukuki temele dayanan kurumsal biçimdeki davranışlar için yol gösterici niteliğine sahip olmasa da, bireyleri ba layıp onların toplu yaşamı inşa etmesi için yapıcı düzen olarak işlev görecektir.

2.4.2 İzlenim Yöntemi ve Etkileşim Biçimleri

Goffman’ın **Günlük Ya amda Benliğin Sunumu** adlı kitabına kısaca değinerek onun etkileşim düzeni anlayışını analiz etmeye  alı aca ız. Goffman’ın bu kitabı ilk defa 1956 yılında Edinburgh  niversitesi tarafından yayımlanmıştır (Smith, 2006:42). Ardından üç yıl sonra bazı değişikliklerin yapılmasıyla 1959 yılında tekrar yayımlanmıştır (Manning, 1992:17). Goffman kitabında “hayat bir sahne, insan aktördür” metaforunu sosyolojik çalışmalarına uygulamıştır. O, performans veya dramaturji bakış açısı modelini kullanarak toplumsal yaşamın oluşumunu incelemek istemiştir. Goffman’a   hretini kazandıran bu kitap ilk defa etkileşim biçimini betimlemeye adanmıştır. Goffman’a göre etkileşim düzeni sadece bireysel amaçlar için hizmet eden izlenim yönteminden oluşan bir d zendi. Bireyler kendisiyle etkileşimde bulunan kişiler üzerindeki izlenim yöntemini daha üst düzeye çıkarmak için  n sahne ve arka sahneyi kullanacaklardır. Çünkü bireysel faaliyetler henüz g r nd   gibi değildir. Birey etkileşimde bulunmadan önce arka sahnede eylemi prova eder ve sınar. Bireysel faaliyetler ile mekan ayrışması, etkileşimde bulunan bireylerin izlenim yöntemiyle benlik imajını şekillendirme çabasının bir parçasıdır. Burada  n sahnedeki kurallar toplumun ahlaki kurallarına benzemekten ziyade bireylerin izlenim yöntemini güçlendirmek için kullandığı stratejilerdir. Goffman’a göre günlük yaşamda etkileşimde bulunan bireyler sahnede oyun sergileyen oyunculardır. Oyuncu izleyiciler üzerindeki etkisini nasıl y netece ini bildiği gibi, günlük yaşamda

etkileşim kurallarını kullanarak izlenim yapmayı tercih etmektedir. Böylece kişisel eylemler dramaturji niteliği kazanmaktadır.

Goffman, altı dramaturjik ilkedden bahseder: *Performanslar, ekipler, bölgeler, tutarsız roller (discrepant roles), karakter üzerinden iletişim ve izlenim yönetimidir*. Goffman, toplumsal yaşamda kendi benliğini sürdürmeye çalışan bireyin durumları, kullandığı stratejileri ve izlenim yöntemlerine ilişkin etkileşim biçimlerini dramaturji analogisiyle birleştirmiştir. Başka bir ifadeyle Goffman, Mead'in sembolik etkileşimcilik geleneğini dramaturji metaforuyla birleştiren sosyologdur. Goffman da diğer sembolik etkileşimciler gibi toplumsal yapı ile değil, yüz yüze etkileşim ve bu etkileşim faaliyetinde ortaya çıkan düzenle ilgilenmiştir.

Tiyatroda olduğu gibi günlük yaşamda da birey farklı mekanlarda faaliyet yapar: ön sahne ve sahne arkası. Ön sahnede insan kendi faaliyetlerini izleyicilere sergiler ve kendi benliğini yaratır. Ön sahne, aktörün performansını izleyenlere düzenli ve sabit bir şekilde göstermek istediği bölümüdür. Goffman bu konuda şöyle yazar:

“Bir kimse bir rolü canlandırdığında ima yoluyla gözlemcilerinden gözleri önüne serilen izlenimleri ciddiye almalarını talep eder. İzledikleri karakterin sahipmiş gibi görüldüğü niteliklere gerçekten de sahip olduğuna, yapmakta olduğu işin yol açacağı ima edilen sonuçlara gerçekten yol açacağına ve genelde her şeyin görüldüğü gibi olduğuna inanmaları istenir kendilerinden. Buna uygun olarak, kişinin performansını ve sahnelediği gösteriyi "başkaları için" yaptığına dair popüler bir görüş de vardır. Performansları ele alırken soruyu tersine çevirmek ve kişinin karşısındakilerde yaratmaya çalıştığı gerçeklik izlenimine kendisinin inanıp inanmadığı sorusuyla başlamak yerinde olacaktır.” (Goffman, 2004:29).

Oyuncunun ön sahnede izleyicilere oyun sergilemesi, günlük hayatta belli rolleri üstlenen bireylerin diğerleri ile sürdürdüğü etkileşim faaliyetlerine benzer. Oyuncu her daim rollerini düzenli bir biçimde yaparak izleyicileri memnun etmeye çalışırken, günlük yaşamda bireyler de diğer kişiler ile ilişkisini istikrarlı şekilde sürdürmek ve karşısındaki insan üzerindeki izlenimini yönetmek ister. Ön sahnede oyuncular genel olarak

kendilerinin idealleştirilmiş bir resmini sunmaya çalışırken, bazı şeyleri gizlemeleri gerektiğini düşünürler. “Birincisi, eyleyenler, geçmişteki yaşantılar içinde (Örneğin, uyuşturucu bağımlılıkları) veya performanstan önce girilen, performansları ile bağdaşmayan gizli hazların (örneğin, içki alışkanlığı) üzerini örtmeyi isteyebilirler. İkincisi, eyleyenler performansa hazırlanma aşamasında yapılan hataları olduğu kadar düzeltmek için atılan adımları da gizlemek isteyebilirler. Örneğin, bir taksi sürücüsü, yanlış yönde sürmeye başladığını saklamaya çabalayabilir. Üçüncüsü, eyleyenler, sadece son ürünleri göstermeyi ve onları üretmeye dahil olan süreci gizlemeyi gerekli bulabilirler. Örneğin, hocalar bir derse hazırlanmak için birkaç saat harcayabilirler, ancak malzemeyi her zaman biliyormuş gibi hareket etmek isteyebilirler. Dördüncüsü, eyleyenlerin son ürünlerin imalatına dahil olan kirli işi izleyicilerden gizlemesi gerekli olabilir. Beşincisi, eyleyenler belirli bir performans sergilerken diğer standartları geçirirler. Son olarak, eyleyenler muhtemelen herhangi bir hareket, onur kırılması veya yapılan muameleyi saklamayı gerekli görebilirler. Böylece performans devam edebilir. Eyleyenlerin genellikle tüm bu gerçekleri izleyicilerden saklamalarında çıkarları vardır.” (Ritzer, 2011:235).

Oyuncu sadece ön sahnede oyun göstermez. O her zaman oyunu izleyicilerden gizli bir yerde prova eder. Oyuncunun izleyicilerden gizli faaliyet yaptığı alana sahne arkası denir. Arka sahnede oyuncular birkaç defa kendi eylemlerini izleyicin önünde olduğu gibi deneyecektir. Performans sergileyenler, ön cephedeki izleyiciler arasından herhangi bir kimsenin arka cephede görünmesini hiçbir şekilde beklemesler. Bunların dışında kalan, ön cephe veya arka cephe olmayan, evden işe kadar olan üçüncü bir alan daha vardır. Goffman bu alandan çok bahsetmez.

Goffman’ın dramaturji modelinde aktör bir rutin ya da performans sırasında önceden belirlenmiş eylem kalıbını oynayan kişiler olarak tasvir edilir. Aktör ön sahnedeysen kendi rolünü samimi ya da inandırıcı şekilde üstlenmeye çalışır çünkü aktör seyirciler üzerine kurulan izlenimi yönetmek ister. Bu yüzden çeşitli stratejiler ile seyircileri ikna etmeye çalışır. Aktör kendi eyleminin izleyiciler üzerindeki etkisini yönlendirmeye

çalışırken Goffman sosyolojisinde istikrarlı şekilde devam eden “izlenim yöntemi” ortaya çıkar. Goffman’a göre, birey gündelik yaşamda izlenim yöntemiyle meşgul olacaktır. İzlenim yöntemi bireyin benliğini ve toplumsal etkileşimin düzenini meydana getirir. Birey her zaman toplum tarafından öngörülen standartlaştırılmış eylem biçimlerine uymaya çalışır. Çünkü çevresindeki kişiler aktörün yaptıklarını sürekli gözetler ve belli tarzdaki davranış biçimlerini bekler. Bu yüzden bireyin diğer kişilere ilettiği izlenimi onun diğerlerinin gözündeki benlik imajını görüntüleme sürecidir.

Performans, bireyin diğerleri üzerindeki izlenim yöntemi çabalarını içerir ve aktörün durumlara yönelik amaçlarını da sergiler. Performans bileşenleri: ön sahne, dramatik gerçekleşme, idealleştirme, etkileyici kontrolü, yalan beyanat ve mistifikasyonlardır. Ön sahne ise çeşitli aletlerden oluşur. Bu aletler sosyal ya da fizikseldir. Mesela, rütbe, giyim, cinsiyet veya yaş gibi sosyal aletlerdir. Dramatik gerçekleşme bireylerin belirli bir etkileşim sırasında aktivitelerini belli işaretler ile sürdürmesidir. İdealleştirme bireyin kendini izleyicilere idealize ederek gösterme eğilimidir. Aktör, kendi eylemlerini idealleştirmek için çaba gösterirken etkileyiciyi kontrol etmiş olur. Bireysel ve toplumsal eylemin durumsal özelliği mevcut olduğu için aktörün durumlara yönelirken performansın ipuçlarını sergilemesi gerekir. Bu sırada yanlış ipuçları kullanmış olabilir. Mistifikasyon ise izleyicilerin gerçek performanstan ayrı tutulması ile ilişkilidir. “Kişi diğerleri için düzenlediği gösteride kendi performansının izlenim değişimini gözlemler. Kişi, kendi rolünde içtenlikle inandırıcı olabilir, fakat kendi performansı hakkında kuşkuya düşebilir. Örneğin; bir doktor belki bir hastalığı iyileştirmedeki yeteneği konusunda kuşku duyabilir. Bununla birlikte, tedirgin hasta ile olan ilişkisi sırasında hastayı “her şeyin düzeleceği” konusunda ikna etmeye çalışır. Günlük etkileşim sırasında, gösteri yapan kişi kendi rolüyle seyirciye performansı kabul ettirir. Bir doktor sinüs enfeksiyonunu gidermesi için bir ilaç verdiğinde, hasta ağrısının geçeceğine yardımcı olacağına inanır ve güvenir” (Polama, 1993:203).

Performans sergileyenlerin kullandığı diğer bir teknik, olayları gizlemektir. Eyleyenler, çoğunlukla kendileri ile izleyiciler arasındaki teması kısıtlama yoluyla performanslara

gizemli bir hava verme eğiliminde bulunur. Onlar, kendileri ve izleyiciler arasında “toplumsal mesafe” oluşturarak izleyicide memnuniyet duygusu oluşturmaya gayret ederler. Rol mesafesi, bireylerin tiyatrodaki rolüyle gerçek hayatta üstelediği rolün ayrılığını ifade eder. Tutarsız roller (discrepant roles), performansın güvenilirlik bakımı için bir sorun teşkil eder. Aynı bireyin ön ve arka sahnelerde bulunması rolleri tutarsız yapacaktır. Karakter üzerinden iletişim ise, bireyin kendi duygularını ifade etmesi ile performanslar arasındaki çelişik durumları gösterir. Aktörler kendilerini savunmak için çeşitli teknikler kullanırlar. İlk olarak, kendisine ait olan takımın sırlarını korumak ahlaki yükümlülüktür. İkincisi, aktörlerin başarılı bir şekilde dramaturjik disipline uyum sağlaması gerekir. Bu yüzden aktörlerin performansının tekniklerini unutmamaları gerekir. Ayrıca, aktörler seyircilerin gösterdiği ipuçlarını okuyarak kendi performanslarını değiştirir. Böyle teknikler aktörlerin seyirci önünde gizli şekilde kendini daha iyi bir şekilde idealleştirmesine yol açar.

Goffman, günlük yaşamda grup faaliyetlerini ele alarak ekip ve takımlardan bahseder. Bir takım, tek bir sahnede işbirliği yapan bireyler dizisidir. Takımın üyeleri sahnedeki performansı iyi bir şekilde sürdürmek için her zaman iş birliği içerisindeyler. Bir performans sadece bireyin karakterinin sunuma ilişkin değildir, performanslar genellikle sosyal durumunun özelliklerini ifade etmek için birlikte çalışan bir ekibin iş birliğini gerektirir.

Tiyatrolarda, performanslar bilinçli, planlı ve amaçlı şekilde gerçekleşir ve seyircilerin inanması beklenir. Ama gerçek sosyal hayatta bireysel eylemler, tepkiler ve benlik sunumları bilinçsiz, hakiki ve durumlara yakından bağlı olarak ortaya çıkar. Goffman’ın, günlük yaşamı dramaturgi metaforu ile açıklamasının birtakım eksiklikleri vardır. Bütün dünyayı sahneye benzetmek yeterince eksik bir sosyolojik modeldir. “Tiyatro analojisi sadece günlük yaşamı analiz etmemizde yetersiz değildir, aynı zamanda tiyatro dünyasının analizini yapmamız için de yetersiz sayılır.” (Manning, 1992:66). Bu açıdan bakıldığında Goffman’ın tiyatro analojisi gündelik yaşamdaki sosyal etkileşim faaliyetlerini kavramakta yetersiz kalacaktır. Goffman, Drama modelinin mükemmel

olmadığını kendisi de itiraf etmiştir: **Frame Analysis**'in ilk sayfasında Goffman şöyle yazmıştır: “Bütün dünya bir sahne değil - kesinlikle tiyatro tamamen bütün dünya değildir” (Manning, 1992:66). Dramaturgi, etkileşim faaliyetini kavramakta genel bir analogi sunsa da bazı yetersizlikleri vardır: (1) Tiyatro gerçek olaylar yerine “yapmacık bir yanılsama” (contrived illusion) sunar. (2). Sahnelenen olaylar prova edilir, ama gerçek olaylar o kadar iyi prova edilmez. (3). Tiyatroda üç taraf (benlik, diğerler ve seyirciler) vardır, ama gerçek hayatta benlik ve ötekiler vardır. (4). Sahnedeki oyuncunun itibar riski profesyonel alana bağlıdır. Etkileşimin potansiyel riskleri ise sıradan karşılaşmalarda meydana gelir (Smith, 2006:44). Goffman'ın dramaturgi modeli hakkında başka eleştiriler de vardır. Ryan, Goffman'ın dramaturgi yaklaşımının, motivasyon ve hedef odaklı davranış hakkında hiçbir şey söylemediğinin altını çizmiştir. Giddens de aynı iddiada bulunmuştur (Manning, 1992:70).

Goffman, dramaturgi modeli ile etkileşim biçimi ve düzenine dair başlangıç fikirleri ortaya koymuştur. Goffman ilk baştaki çalışmalarında etkileşim biçimlerini betimlemekle meşguldür. Bu onun etkileşimi sabitleşmiş, rutinleşmiş ve biçimlenmiş olay olarak görme eğilimini ifade eder. Halbuki Goffman sonraki çalışmalarında etkileşimin biçimli halini göstermekten ziyade onun doğasını ve bireyler arasında tesis edilmesini incelemeye çalışmıştır. Dramaturgi metaforu etkileşim biçimleri ve düzenlerinin nasıl iş gördüğünü açıklamakta ikna edici değildir. Etkileşim biçimlerini metafor vasıtasıyla betimlemek bireysel davranışların yaratıcılığına göz yummak demektir. Goffman, toplumsal yaşamdaki gerçek olayların sahnedeki tasarlanmış ve denenmiş olaylardan farklı olduğuna yeterince dikkat etmemiştir. Gerçek hayatta olaylar sahnede gösterilen olay ya da vakalardan farklıdır çünkü bireyler eylemlerini prova etme fırsatını bulamaz. Senaryolaşmış eylem, toplumsal rol ve normları yerine getirmeyi hedefleyen insan davranışını açıklamak için uygun gelebilir ancak benlik bilincine sahip bireylerin etkileşim süreçlerini oluşturmasını açıklamakta yetersizdir.

2.4.3 Oyun Metaforu - Kişisel Hesaplaşma

Goffman'ın tiyatro metaforundan başka oyun metaforu da toplumsal etkileşimdeki izlenim yöntemi ve onun doğası hakkında bilgi vermektedir. Oyun metaforu bireyin kendisi ve diğerlerine dair bilgileri yönetme ve kontrol etme çabasını ifade etmek için kullanılmıştır. Goffman'a göre bireyler, benlik bilgilerini yöneten ve kontrol edebilen bireydir. Bireyler, benlikleriyle ilgili bilgi akışını denetleyip izleyicilere aktarabilir. Goffman, oyun metaforuyla rastlantısal, oportünist ve manipüle eden bireysel benliklerden bahseder. Bu anlamda Goffman, Machiavellian bir benlik anlayışıyla uğraşır. Oyun metaforu aslında Goffman'ın eserlerinde birçok amaca yönelik hizmet eder. Bunlardan biri etkileşimin karşılıklı hesaplaşma olması fikridir. Oyunlar, ilk önce kişisel haz oluşturduğundan dolayı Goffman'ın dikkatini çekmiştir. Daha sonra Goffman oyunu kişisel karakterlerin onaylı niteliklerinin ifade edilme fırsatı olarak dile getirir. Ancak Goffman'ın eserlerinin çoğunda oyun metaforu, etkileşimde bulunan bireylerin kendine dair kötü bilgilerini kısıtlama, diğerleri hakkında gizlice bilgilere ulaşma ve kendi kazançlarını büyütme çabalarını yansıtmak için kullanılır.

Etkileşimdeki hesaplama (calculation) konusu Goffman'ın 1959 yılındaki çalışmasında izlenim yönetimi fikriyle birlikte ortaya çıkmıştır. Goffman daha sonra oyun metaforuyla etkileşim sürecindeki kişisel çıkar ve hesaplama olayını ön plana çıkararak **Strategic Interaction** adlı çalışmasını yapmıştır. Bireylerin verilen ve gönderilen bilgileri kontrol edebilir kapasiteye sahip olmaları, onların kendi ilişkileri hakkında hesaplı düşünmesine katkı sağlar. Bireyler kendisi hakkındaki bilgileri diğerlerini aldatmak ve dolandırmak amacıyla da kullanabilir. Bireyler durumun tanımını etkilemek, etkileşimdeki kişilerin kendilerine nasıl tepki vereceğini kontrol etmek için özenli davranışlar sergileyebilirler.

Goffman, etkileşimin bireysel sonuçlarından yola çıkarak etkileşim sürecindeki hesaplama ve çıkar ilişkilerinin gerçekleşmesinde kullanılan tekniklerden şöyle bahseder. Örneğin:

“Bireyler genellikle çevrelerinde neler olduğunu ve neler olacağını değerlendirmek için kendi durumuna dair gözlemlerde bulunur. Bunu yaptıktan sonra, aklın başka kapasitesini egzersiz etmeye başlar, yani tepkilerin olasılık dizi çizgisi arasından bir seçim yapar. İşte insan genellikle belirsizlik veya risk koşulları altında kazançları büyütecektir.” (Goffman, 1969a:85).

Goffman, oyunlarda katılımcılar arasındaki iki koşulu şöyle tanımlar: Birincisi, sorunlu sonuç; ikincisi, geniş sosyal dünyada değerli özelliklerinin sergilenmesindeki fırsatlar. Bir açıdan bakıldığında, sorunlu sonuç sosyal yaşamın ritüel süreçlerinde yaygın bir durum olarak görünmektedir. Böyle olunca sorunlu sonuç rekabet için bir platform olmaktan çok, toplumsal katılım için bir fırsat haline dönüşecektir. İkincisi, Goffman, katılımcılar arasında statü ya da durum eşitsizliğinden dolayı problemlerin oluşacağı iddiasında bulunur. Katılımcılar arasında çok fazla durum eşitsizliği varsa o halde ayrımcılık ortaya çıkar. Öte yandan, katılımcılar arasında çok az fark varsa sıkıcı karşılaşmalar ortaya çıkar.

Bireyler çıkarları açısından kendi performans, eylem ve etkileşimlerinin stratejik grafiğini çizerler. Ahlaki kurallar açısından toplumsal düzenin üyesi olmayı amaçlarlar. Bir yandan, ahlak performansı da strateji gerektirir. Diğer yandan, ritüel düzen bireylerin performansları ve stratejik eylemlerini kısıtlar.

Kısacası, Goffman, etkileşimdeki söz ve eylem stratejisini inceler; bir bireyin rakibinin hareketine tam olarak bağımlı olduğunu ve her iki oyuncunun da bunu bildiğini, bu farkındalığı avantaj olarak kullandıklarını beyan eder. Bireyler etkileşim sürecinde birbirlerine yanlış bilgiler gönderirler. Böyle yapmaktaki amaç, kendisi ve durumlar hakkına yanlış bilgi vermektir. Goffman, bireylerin stratejik şekilde kişisel etkileşimleri yönetme çabasını betimleyerek toplumsal etkileşim düzeninin doğal niteliğini açığa çıkarmıştır.

2.4.4 Etkileşim Ritüelleri ve Yüz Çalışması

Goffman, ritüel metaforuyla etkileşim biçimlerinin sabitleşmiş yönlerini kavrayarak seküler ortamdaki etkileşim biçimlerinin doğasını inceler. Bu noktada Goffman'ın Emile Durkheim'den etkilendiği açıktır. Durkheim için ritüel, sembolik anlam taşıyan, bireyin davranışını yönlendiren ve toplumun üyelerini bir arada tutan sosyal bir olgudur. Durkheim, ritüellerin katılımcılar arasında dayanışma ve ortak değerleri teyit edeceğini ileri sürmüştür (Smith, 2006:50). Bu anlamda ritüeller kutsal anlam taşıyan ve toplumsal düzenin sağlanmasına yardımcı olan sosyal olgulardır. Goffman da, Durkheim gibi ritüellerin sosyal işlevini vurgulamıştır. Durkheim'e göre sosyal düzen insanlar arasındaki ahlaki sorumluluktan ortaya çıkmıştır. Goffman'a göre etkileşim düzeninin ritüel yönü vardır. Durkheim'e göre totem gibi kutsal nesneler dokunulmaz karaktere sahiptir. Bu yüzden insanlar onları koruma sorumluluğunda olur. Goffman'a göre etkileşimde bulunan bireylerin yüzleri kutsaldır, bu yüzden korunur ve savunulur. Goffman, modern toplumda dinin etkisinden kurtulan bireyler arasındaki etkileşim biçimlerini ve düzenin tesis edilmesini analiz ederek etkileşimin mahiyetine odaklanmıştır.

Goffman, **Yüz Çalışması** adlı makalesiyle etkileşimin ritüel biçimlerini en iyi şekilde tasvir etmiştir. Goffman'a göre yüz, değişmez özelliğe sahip meşrulaşan bir şey değildir. Yüz, kişisel etkileşimlerde korunur, savunur ve değerini kaybeder. Bu yüzden yüz kişiler arası etkileşimsel ritüellerin merkezi nesnesidir.

Goffman'a göre yüz, "kişinin toplumsal buluşmalarda sunduğu çizgide kendisi için iddia ettiği olumlu sosyal değer"dir (1967:3). Başka bir deyişle yüz kavramı, başkaları tarafından bir kişinin belli bir ilişki çizgisi boyunca takındığı düşünülen rol aracılığıyla kendisi için talep ettiği olumlu toplumsal değer olarak tanımlanabilir (Goffman, 2017:15). Yüz, kabul görmüş toplumsal vasıflarla tarif edilen bir benlik imgesidir. Bu anlamda yüz, bireyin belli bir ortamda icra ettiği sosyal etkileşim düzeninin işleyişini gösteren araçtır. Çünkü birey bulunduğu ortamın kuralları ve durumların tanımlarına göre yüzün fonksiyonunu üretir. Şayet birey istemediği ve bilmediği bir ortamda bulunmuşsa, o halde

yüzün böyle ortamlardaki işleyiş dengesi belirsizliğe uğrar. Böyle durumlarda bireyin yüzünün aracılık ettiği benlik imgelerini tekrardan düzenlemesi gerekir. Bu yüzden kişisel karşılaşmalarda bireyin yüzüne karşı oluşan tehditlerden kendini korumak veya savunmak için harekete geçme motivasyonu **gurur** sayılır. Kişisel ilişkilerde yüzlü olmak için bireyin üstelediği rolleri ve beklentileri laik bir şekilde başarıya ulaştırması ve benlik imajını destekleyen bütün kanıtları toplayıp diğer kişilere sunabilmesi gerekmektedir.

Kişisel etkileşim kurallarıyla tesis edilen düzenin dengesi geçici ve yararlanılabilir olduğu için ritüel düzen öncelikle anlık dengeye dayanmaktadır. Zira bireyler tarafından her zaman değiştirilme olasılığı vardır. Bu yüzden etkileşim kurallarının kesinliği yoktur. Kurallar etkileşim sürecinde konulur ve değiştirilebilir olduğu için geçici niteliğe sahiptir. Bu nedenle toplumsal etkileşimlerde kurallara uyum sağlama temelinde erişilen konfor aslında yüzeysel, kırılgan ve kısa ömürlüdür. Bireyler sosyal etkileşimdeki kurallara bağlı kalarak sınırlı bir rahatlama yaşayabilir. Başka bir deyişle, yüz verme ve koruma gibi ritüel düzen, modern bireyler için sahte, kesinliği olmayan düzendir.

Ritüel düzen yüzün sosyal hiyerarşisini savunmak ve korumak işlevine sahiptir. Goffman, yüz yüze etkileşim sayesinde erişilen yüzün aslında etkileşim sürecindeki eşitliği ortaya çıkarmayacağını, eşitliğin hiçbir zaman söz konusu olmayacağını dile getirir.

Yüz yüze etkileşim sürecinde karşı tarafa yönelik ürettiğimiz tüm tepkiler ve yanıtlar karşılıklı olarak etkileşim düzeninin devam etmesini garanti altına aldığı gibi, yüz de kişisel ilişkilerin mahiyette alışveriş olduğunu ifade etmektedir. “Öz-saygı ve saygılı olma kurallarının birleşik etkisi şudur ki, kişi bir karşılaşma esnasında hem kendi yüzünü hem de diğer katılımcıların yüzünü koruyacak şekilde davranır.” (Goffman, 2017:21). Bu yüzden bir kişinin diğerlerinin yüzünü koruma çabası aslında kendi yüzünü koruma çabasıdır. Etkileşim faaliyeti tek taraflı olmadığı için iki tarafın etkileşime getirdiği sermaye ve beklentiler çift yönlü karaktere sahiptir. Birinin kendi yüzünü koruması aslında kişiler karşısında benlik imajını toplama ve düzeltmeye yönelikse, diğerlerinin yüzünü koruma çabaları kendi yüzünü savunma niteliğini içermektedir.

Goffman, etkileşimde bulunan kişilerin karşılıklı şekilde birbirinin yüzünü himaye edeceğini, bunun aslında bireylerin kendisi ve karşısındaki kişinin imajına yönelik duygusal bağılıklardan kaynaklandığını açıklar. Başka bir deyişle bir kişinin yüzünü savunması ahlaki hak olarak görülebilir veya sosyal ilişkilerin bozuluşundan meydana gelecek düşmanlığı önlemek işlevine de sahip olabilir. Goffman, etkileşimdeki bireylerin kendi yüzünü koruma eylemiyle savunma yönünün; diğerlerinin yüzünü savunma eylemiyle kendi yüzünü koruma yönünün var olduğunu tespit eder(Goffman, 1967:13) ve şöyle yazar:

“Bir işin içerisindeki her bir katılımcı, farklı sebeplerle de olsa, kendi yüzünü ve diğerlerinin yüzünü kurtarma derdinde olduğu için, doğal olarak üstü kapalı bir işbirliği ortaya çıkar ve bu sayede katılımcılar hep beraber, farklı saiklerden kaynaklanan ortak hedeflerini elde edebilirler.” (Goffman, 2017:39).

“Üyelerin durumlarda diğer üyelere verilen yüzleri desteklemeyi garanti altına alması birçok sosyal ilişkinin karakteristik yükümlülüğü haline gelmiştir. Bu ilişkilerin aksamaması için, hiçbir üyenin başkalarının yüzünü yok etmemesi gerekmektedir.” (Goffman, 1967:42).

Çoğunlukla, yüzün muhafaza edilmesi etkileşimin hedefi değil, şartıdır... Yüzü kurtarma (yani vaziyeti kurtarma) sürecini incelemek, toplumsal etkileşimin trafik kurallarını incelemektir (Goffman, 2017:22). Her bir toplumda kişilerin yüz korumasına ait belli ritüeller vardır. Bunlar kişisel etkileşimlerin düzen ve tertibini oluşturacaktır.

Toplumsal etkileşimler her zaman konforlu değildir. Bireyler diğerlerinin yüzünü tehdit ettiği için yüz savunma eylemi ortaya çıkar. Yüz Çalışması aslında daha geniş bir sosyal birime ulaşmak için atılan kişisel bir görev sayılır. Daha farklı bir noktada ise, bir tehdit ile başlatılan ve ritüel dengesinin yeniden kurulmasıyla sona erdirilen yüz koruma eylem dizisi değişime maruz kalır. Ancak bireyler yine de toplumsal karşılaşmaların ritüel organizasyonunda oluşan şartlara uymak zorundadırlar. Sosyal organizasyonda ritüellerin önemi batılı olmayan ve sanayileşmemiş toplumların farklı özellikleri değildir, ama tüm sosyal hayatın kurucu bir özelliğidir. Yüz savunması etkileşim düzeninin bir parçası

olarak toplumsal kuralların inşa edilmesine katkıda bulunur. Bu anlamda yüz meselesi etkileşim düzeninin uyumlu ve hoşgörü içinde ilerlemesi için aracılık eden ritüel beklentinin ürünüdür. Yüzü basit bir nesne olarak görsek de etkileşim düzenindeki yeri ayrıdır. Yüz, etkileşim düzeninin tesis edilmesinde son derece önemli işlev gören törensel bir nesnedir.

Etkileşimin ritüel yüzü sadece bireysel eylemlerde ortaya çıkmayacaktır. Ritüellere dönüşmüş etkileşim biçimleri sosyal organizasyonlarda daha güçlüdür. Yüzeysel açıdan bakıldığında Goffman için bireysel yüz koruma faaliyeti ahlaki yükümlülük olarak görünebilir.

Yüz işlemi hürmet, itaat ve boyun eğme gibi eylemlere ilişkindir. Goffman etkileşim ritüelleri hakkında düşünürken hürmetten bahsetmiştir. Hürmet; asttan üste karşı göstermek zorunda kalınan, sembolik işleyişe sahip olan ritüel modeli olup itaat etme, boyun eğme gibi şartları gerektirir. Goffman, hürmetten bahsederken hürmete şöyle yorum getirmiştir: bir alıcı hakkında ve o alıcının bir sembolü, uzantısı veya vekili olarak görülen bir şey hakkında, o alıcıya düzenli olarak takdir ve minnettarlık iletilen bir faaliyetin simgesel aracı olarak işlev gören bileşenini kastediyorum (Goffman, 2017:68). Goffman'ın hürmet ve tavrın mahiyeti hakkındaki araştırmasında hürmete karşı sergilenen tavrın aslında mahiyet olarak zorunlu bir davranış tarzı olduğunu, toplumun üst statüsüne sahip olanların alttakileri aşağılama gibi tecavüz mahiyetli taleplerinin olacağını ve alttakilerin statü bakımından üsttekilere zorunlu bir şekilde itaat edeceğini dile getirir. Goffman'a göre hürmet aslında toplumun statü kurallarına bağlı olan davranış tarzıdır.

Kısacası, Goffman, yüz olayını inceleyerek günlük yaşamda inşa edilmekte olan etkileşim biçimi ve düzenlerini tanımlamak amacındadır. Onun diğer bir hedefi, davranış birimleri içerisinde hâkim olan normatif düzeni ortaya çıkarmaktır. Yani kamusal, yarı-kamusal veya özel olarak tertip edilmiş bir toplumsal etkinlik çatısı altında ya da bütünüyle sıradanlaşmış bir toplumsal ortamın daha yavan zorlamaları içerisinde, kısacası insanın olduğu her yerde bulunan davranışsal düzeni açığa çıkarmak amacındadır. (Goffman, 2017:10).

2.4.5 Kamusal Alandaki Etkileşim Düzen Sorunu

Ritüel kurallar, bazen bireyin kendini haklı çıkarma amacına hizmet eder ve egoist yollarla bireyler tarafından kullanılabilir, manipüle edilebilir. Goffman, modern dönemde kamusal alanın “savaş alanı”na dönüştüğünü ifade getirmiştir. Goffman’ın, **Kamusal Alanda İlişkiler** adlı kitabında tıpkı hayvanların kendi huzuru için savaştığı gibi insanların da modern kamusal alanda savaşa benzeyen eylemlerde bulunacağını anlatmaktadır. Öncelikle Goffman’ın hayvanların davranış biçimlerini inceleme teorisini kamusal alandaki davranışların analizine uyguladığını belirtmek gerekmektedir. Goffman için kamusal alanda, “barış” ya da “güvenlik” duygusu kolayca kazanılmaz. Özellikle birbirine yabancı olan bireyler, kişisel huzur ve güvenlik tatminine kolayca erişemezler. Bu yüzden huzursuzluk tehlikesi hangi adımların atılması gerektiği konusunda her zaman plan yapmayı talep eder. Goffman’a göre ritüel düzenin bireylere sunduğu sıradan güvencesi ve kurumsal düzenin etkileşim kuralları, kişisel refah ve huzur için gerçek bir teselli değildir. Goffman, kamusal alandaki etkileşim düzeninin kırılgan niteliğe sahip olduğunu belirtir; Goffman’ın gözünde modern toplumdaki sosyal etkileşimlerde ortaya çıkan düzenin, geleceğe yönelik eyleme dair kesinlik sağlama gibi bir işlevi yoktur.

Kamusal alanı incelerken, günlük yaşamda anlık karşılaşmalarda ötekiler üzerine kurduğumuz gözlemci ve geçici ilişkilerde, güven ve tehlike söz konusudur. Goffman, kamusal alandaki kişisel ilişkiler sırasında bireysel kimliklerin yaralanabilir olması ve etkileşim düzeninin belirsiz ve güvensiz ağlardan oluşmuş olmasından kaynaklanan tehditlerle ilgilenir. Goffman, kişisel ilişkilerde her zaman oluşan potansiyel tehlike ihtimali ile karşı karşıya kalan bireylerin güvensizliğini ele almıştır. Kamusal alan genelde olduğu kadar düzensiz olsa da, insanın sosyal varlık olarak olağanüstü algısal ve yorumlayıcı kapasitelere sahip olması günlük yaşamdaki çeşitli etkileşimlere yönelik törensel davranış biçimlerini ortaya çıkarır.

Birey adlı makalede, Goffman, bireysel aktörlerin, toplumsal benliklerini etkileyen temel kurallar seti ile nasıl mücadele ettiğini ve bu kurallar tarafından nasıl manipüle edildiğini kavramlaştırmaya çalışır. Buradaki birim, sokakta yürüyen yayaları göstermektedir. Bireyler kamusal alanlarda, sokaklarda ve toplu davranış alanlarında birbirine çarpmadan, karışmadan geçiş yapar veya birbiri üzerinde gizli bir şekilde anlık tarama yaparlar. Goffman bu konuda şöyle yazar:

“Kısacası birey, yürümeye devam ettiğinde bir tarama yahut gözden geçirme alanı tesis etme eğilimindedir. (Başını belli bir açıda tutup, karşıdan gelen yayanın başıyla doğrudan görüşünü kapamamasıyla bu alanın idamesini de sağlama alabilir. Karşıdan gelenler onun tarama sahasına girdiğinde -aşağı yukarı üç ya da dört kaldırım taşı öteden- birey, hemen kısaca şöyle bir göz atar ve sonrasında gözlerini kaçırır zira karşıdan gelenlerin ona uzaklığı ve işaret ettikleri hareket hızı ile yönü çarpışmanın imkan dâhilinde olmadığını ve çarpışmadan kolayca kaçınmak adına, karşıdan gelenlerin de bireyimizi fark etmelerine gerek olmadığını ima eder.” (Goffman, 2016:32).

Bireyler sokakta yürürken karşıdaki kişi üzerine yaptığı tarama olayını gizler ve yapmamış gibi davranır. Bireylerin anlık karşılaştığı kişiler üzerine yaptığı gizli gözetimler kişisel güvensizlikten kaynakladığı için kendi davranışlarını kontrollü bir şekilde sürdürmeleri gerekir. Tarama yaparken bireyler sadece katılımcı gözlemci sıfatıyla ötekilerin davranışlarına tehdit oluşturmaktan kaçınırlar. “ Kısacası, ötekilerin gözlerini onu gözlüyorlar mı diye kontrol edebilir. Buradaki temel varsayım, ancak karşıdaki durumu algıladığında güven içinde eyleme devam edilebileceği şeklindedir.” (Goffman, 2016:33).

“Dolayısıyla tarama alanı bir çember değil, kişinin her iki yanında dar ve önünde uzunlamasına, etrafındaki trafik yoğunluğuna bağlı olarak alanı daima değişen uzun bir ovaldir. Hatta birey, alanına girenlere göz attığında onlar da bireye bir göz atarlar ki bu da karşıdan gelenlerin neredeyse aynı anda birbirlerini gözledikleri ve bu anın, her iki tarafın

rotasında da benzer biçimde konumlandığı anlamına gelir; bu eylem neredeyse tamamen farkında olmaksızın gerçekleşir.” (Goffman, 2016:33).

Goffman, **Benliğin Bölgeleri** adlı makalede kendi benliğini korumak amacıyla hareket eden bireylerin hak ettiği sorumluluk ve fırsatlarından bahseder. Normalde bireyin faaliyette bulunduğu birçok bölge vardır. Goffman bunlardan kişisel mekan, park yeri, kullanım mekan, sıra, kılıf, sahip olunan bölge, bilgi özel alanı ve sohbet özel alanı gibi alanlardan bahseder. “Son olarak bir de, merkezinde iddia sahibinin olduğu ve onunla birlikte hareket eden “ben merkezli” özel alanlar vardır.” (Goffman, 2016:54). Goffman bu bölgelerin temel niteliklerine dair şöyle yazar:

“Bölgelerin bu birkaç şeklinin bir genel niteliğinin altı çizilmelidir: toplumsal olarak belirlenmiş değişkenlikleri. Belli bir durumda ve hâlihazırda bu durumun katılımcıları düşünüldüğünde, özel alanların kapsamı büyük ölçüde güç ve mertebeye göre değişkenlik arz edecektir. Düşkünler hastanesindeki bir hastanın, yatağında bir mahremiyete kavuşmak için ölümüne dek beklemesi gerekebilir; orta sınıf hastanelerinde ise bu ayrıcalık, örneğin bebek emzirmek gibi başka zamanlarda yaşanabilir.” (Goffman, 2016: 65).

“Bölgeye dair son bir husus. Benliğin durumsal (ikincil) ve ben merkezli özel alanlarını -bu alanlara gösterilen saygı ve bunları savunma adına işe koşulanlar dâhil- ele alırken, bireyin kendi benliğini, egosunu, kendi olumlu hislerini özdeşleştirdiği parçalarını dikkate alan özel mantığın bir şekilde merkezinde yer alan şeyle uğraşmaya sürükleniriz. Ve burada mesele, bir özel alanın hususi bir şekilde tesis edilmesi, paylaşılması yahut tamamıyla terk edilmesi değil, kişinin, iddiasına ne olacağını belirlemede oynamasına müsaade edilen roldür. Anlaşıldığı kadarıyla, bir kimsenin özel alanının nasıl kullanılacağına dair kendi kendini belirleyen etkin bir karar alma süreci, bu özel alanların ritüel bir ifade sunmasına da izin verir. Bu nedenle, istenç ve kendi kaderini tayin meselesi, benlik bölgelerinin bütün kullanım ihtimallerini, saygıyı koruma adına her türlü temastan kaçınma ve hürmetin tesisi içinse belli bir teması sağlama zorunluluğu arasında çatallı bir yola sokar.” (Goffman, 2016: 86).

“Genel itibarıyla, mertebe yükseldikçe benliğin bölgelerinin boyutu ve sınırları üzerindeki denetim de artmaktadır” (Goffman, 2016: 66). Bireyler, faaliyet gösterdiği alanların

tehlikeye uğrama hissini fark ettiğinde hemen kendi haklarının sınırlarını belirlemeye ve bilinçli bir şekilde kişisel beklenti ve sorumluluklarını düşünmeye başlayacaklardır. Bireylerin, benliklerinin sınırlarında işgal edilme tehlikesi duyduklarında meydana gelebilecek tecavüzler ve ötekiyle olan yüz yüze etkileşim faaliyetinde karşısındaki kişinin yüzüne bakarak potansiyel “tehlike”leri okuma yetenekleri vardır.

Destekleyici Değiş-tokuş adlı makalede, Goffman, bireylerin ötekilerle karşılıklı ilişkiye girebilme eğilimi ile onlardan uzak durma eğilimini analiz ederek bireylerin başkalarıyla tanışma, dostlaşma ve onların etkileşimsel faaliyetine katılma olasılığından bahseder. Bireyler ötekilerle ilişki kurmaya çalışırken törensel bir etkileşim biçimi ortaya çıkacaktır. Bireyler bu tür etkileşim ritüelinin içinde bulunma ve bırakma fırsatına sahiptir. Goffman, günümüz itibarıyla ritüellerin zayıfladığını, böyle de olsa yine de kamusal alandaki yüz yüze karşılaşmalarda etkileşim düzenlerinin ritüele bağlılığını dile getirmektedir. O şöyle yazar:

“Seküler toplumumuzdaki kişilerarası ritüellerin, Durkheim’in olumlu ve olumsuz ritüeller arasında yaptığı ayrımı özel bir ilişkisi bulunmaktadır. İlk olarak, bölgesellik ve kişisel özel alanlar üzerine elinizdeki çalışma, Durkheim’in kendisinin de beklemeyeceği bir tarzda, olumsuz ritüelleri hayli detaylı bir şekilde ve fırsat geldikçe işe koşulan bir sınırlama değil de kamusal düzenin merkezî bir örgütsel aracı olarak tasvir etme imkânı tanımaktadır. İkincisi, kişilerarası ritüeller diyalojik bir mahiyete sahiptir ve bu, olumlu ve olumsuz ritüelleri farklı şekillerde etkiler. Ritüel bir teklif sunulduğunda, yani bir kimse bir başkasına sadakat ve bağlılığının işaretini sunduğunda, alıcının da mesajı aldığını ve bu sunumun takdir edildiğini, yani sunumu yapan kişinin ima ettiği şekliyle ilişkinin varlığının doğrulandığını, sunumu yapanın bizzat bir kişi olarak kıymete sahip olduğunu ve son olarak da alıcının takdîr ve minnettar bir tabiata sahip olduğunu göstermesi gerekir.” (Goffman, 2016: 92).

Destekleyici ritüellerin ifadesi için bir ön koşulun; verici ve alıcının, yüz-yüze yahut dolaylı temas içinde bulunmaları olduğu açıktır. Temas yoksa kişilerarası ritüel de yoktur. Goffman üç türlü koşuldan bahseder. Bunlar: iş hayatı, tesadüf ve ritüel. Bireyler selamlaşma ve vedalaşma gibi kişisel karşılaşmalarda destekleyici ritüelleri kullanarak

toplu yaşamda uyumlu hareket etmeyi hedeflerler. Destekleyici değiş tokuş, bireyleri toplumsal hayatın üyesi yapar.

Telafi Edici Değiş-tokuş adlı makalede, bireyler toplumsal kuralları çiğnediğinde, toplumsal düzeninin devamlılığı ve benliğe ilişkin kesintilerin ortaya çıkışı ile etkileşim düzeninin normale dönüşmesi söz konusudur. Bireyler davranışlarının yanlış olduğunun farkına varıp bozulan etkileşim düzenini tekrar ortaya çıkarma isteğinde bulunur. Telafi edici değiş-tokuş, bir kuralın, normun ve düzenin bozulmasından meydana gelir. Telafi edici değiş-tokuşlar etkileşimsel ve toplumsal düzenin yeniden inşa edilmesi maksadıyla ortaya çıkar. Birey, kendisiyle ilgili istemediğı bir sorun ortaya çıktığında ve yanlışlarından dolayı ötekilerin gözünde itibarsızlaşma tehlikesi duyduğunda, kendi ahlaki statüsünün yanı sıra bozulmuş etkileşim düzenini yeniden tesis etmek ister. Böylece birey özür dileme ve affedilmeye yönelik telafi davranışlarıyla toplu yaşama kurallarının geçerliğini korur. Bireyin telafi eylemi yapması, diğerlerinin gözündeki benlik imajı ve itibarını kurtarması; sonuçta etkileşim düzeninin işleyişine bireysel onay vermesidir. Sorunun ciddiyetine ve başkalarının özrü kabul etme isteğine bağlı olarak, bireyler telafi edici değiş tokuşlarıyla toplu yaşamdaki etkileşimsel eylemin düzen bütünlüğüne kavuşur. Goffman toplumsal normlar hakkında şöyle yazar:

“Normların veya kuralların bireyler üzerinde iki yolla etkili olduğu öne sürülebilir: Kişinin, bir şeyi diğerlerini de gözeterek yapmasını (yahut yapmaktan kaçınmasını) gerektiren bir yükümlölük olarak ve ötekilerin de onu gözeterek bazı şeyleri doğru şekilde yapacaklarını (yahut özellikle yapmayacaklarını) ummalarına yol açacak bir beklenti olarak. Bu yükümlölükler ve beklentiler, kişi onları arzu ettiğinde haklar, arzu etmediğinde ise görevler olarak isimlendirilir. Ayrıca bir normun, bir yasa yahut normlar sisteminin yalnızca bir fakat bütünsel bir parçası addedildiğı de eklenebilir.” (Goffman, 2016: 128).

“Telafi edici faaliyetin işlevi, eyleme atfedilebilecek anlamı değiştirmek, ihlal gibi görülebilecek şeyi kabul edilebilir bir şeye dönüştürmektir.” (Goffman, 2016: 142). En azından batı toplumunda bireyler telafi edici eylemleriyle tarafına oluşturulan kötü

imajları gidermek ve böylece toplumsal etkileşim düzeninin geçerliliğini sağlamak ister. Bireyler telafi edici eylemde bulunurken durumları izah eder, suç işleme yada kuralları ihlal etme niyetinin olmadığını açıklar. Telafi edici faaliyetler izah etme, özür dileme ve rica etme gibi temel biçimlenmiş eylemlerden oluşur.

Kamusal alanlarda kişiler birlikteyken, birbirlerinden utanmalarına neden olabilecek olaylar yaşanabilir. Kişi, ötekinin bölgesi ve özel alanına tecavüz ettiği görüntüsü veren bir durumda bulunabilir. Böyle durumlarda bireylerin kendisi hakkında kötü imajı yok etmesi, diğerleri üzerinde izlenimini yönetmesi gerekmektedir. Bu şartlarda, kendisi için tatmin edici benlik tanımını desteklemek adına bir telafi edici girişimde bulunur. Bireyler telafi edici eylemleriyle kendi benliklerini korumak ve toplumsal düzenin kutsallığını gündeme getirmek ister.

Ritüel kontrolleri kişilerin davranışlarına engel teşkil ettiği sürece bir toplumsal düzen kendini göstermeye başlar. Goffman'a göre ritüele dönüşmüş kurallar kişinin kendi icadı veya kendine özgü bir şey değildir. Her bir ritüel, kişilerin müşterek eylemleriyle ortaya çıkar. Bu yüzden ritüel niteliğindeki etkileşim düzenleri de birden fazla kişi tarafından meydana getirilir.

“Şayet kişi, ritüelleştirilmiş konumlanma ifadeleri bakımından diğer katılımcılar gibi aynı kuralca sınırlandırılmamış olsaydı, bir kişinin, etrafını çevreleyen toplumsal sahneyi etkili biçimde anlaması ve ötekilere de belli bir anlam sunması mümkün olmazdı... Herhangi bir konumlanma, hatta gizli bile olsa, tesis edilmek istendiğinde müşterek bir anlayış olmalıdır; mesele sadece, ritüeli kimin kiminle icra edeceği ve farkı belirleyen ne olduğuna kimin karar vereceğidir.” (Goffman, 2016: 280).

Normal Görünümler adlı makalede Goffman, bireylerin bulunduğu durumların tehlikelerinden bahseder. Herhangi bir hayvan gibi, insan vücudunun belli bir parçası onun bulunduğu çevrede tehlikeli uyarıları bulmasına izin verir. Çevre sadece normal görünüşleri ortaya koyduğu sürece, kişi yalnızca en az koruyucu dikkati sürdürecektir.

Ancak normal görünümle her hangi bir uyarı verdiğinde birey şüphelenecek ve yönetilecek bir şey haline gelir.

“Bireyin muhitinde alarm kaynaklarının ortaya çıktığı dört mahal mevcuttur: tam tekmil çerçeve, pusu hatları, erişim noktaları ve toplumsal ağ. İşler yolunda gitmiyor görüldüğünde ve alarm hissedildiğinde, alarm işaret ve kaynaklarının dağıtıldığı ve eklemelendiği, muhitin sallandığı hatlardır bunlar. O halde bu ifadeler bize yapı fikrinin bir yorumunu sunar .” (Goffman, 2016: 381).

Goffman, hayvan davranışı teorilerindeki temel fikirlerden yola çıkarak, çevresel problemlerin analizini yapar. Bireyler kendi benliğini korumak amacıyla durumları yanlış algılayabilir. Durumların yanlış algılanmasından oluşmuş yanılsamalar bireyi her daim tehlikelere karşı önlem geliştirmeye çağırır. Bireyler şüpheli durumlarda kendisinin normal davranması gerektiğini hatırlar ve başkalarını uyarmak istemezler; aynı zamanda çevresini taramalı, görünüşte güvenli görünen olayların probleme yol açıp açmadığına bakarak kontrol etmelidir.

Goffman, kamusal alandaki bireysel davranışları analiz etmek için etoloji (hayvan davranışları bilimi) kelimesini ve bu kelimenin atıfta bulunduğu teorik çerçeveyi kullanır. Etoloji kuramcıları insan davranışlarını incelerken öncelikle çeşitli davranış ve türlerin gelişimi arasında nedensellik ilişkisi kurmaya çalışır. Aslında böyle bir kuramla kamusal alandaki bireysel davranışları incelemek sosyoloji açısından epeyce yanlış sonuçlara götürebilir. Goffman’ın kamusal alandaki gözlemleri sistematik değildir ve etologların kullandığı metodolojik kriterleri asla tatmin etmez. Goffman’ın kamusal alandaki davranışları incelemesi romanlardan, gazetelerden, monograftan ve kendi kişisel gözlemlerinden toplanan örneklerle dayandığı için kamusal alanın tam resmi çizilememiştir. Bu aslında Goffman’ın teorik genellemesinin kısıtlı olduğunu göstermektedir. Goffman çok küçük detayları inceleyerek günlük hayatın mikro resmini çizmeye çalışsa bile betimlediği olayların küçük ölçekli olması genelleyici teorik yaklaşımların konuşulmasını mümkün kılmamıştır.

Goffman, bireyin toplumsal etkileşim faaliyetinde bulunmasını incelerken bireysel özgürlüklerden ziyade toplumun tutumları ve bakış açısı sayılan “Genelleştirilmiş Öteki”lerin önemli olduğunu varsayar. Ancak Goffman, Mead’ın “Genelleştirilmiş Öteki” fikrini reddeder.

“Burada George Herbert Mead’i rehber edinmeliyiz. Bireyin kendisi için ne ifade ettiği, onun icadı olan bir şey değildir. Bu, önemli ötekiler olarak gördüğü kişilerin onun nasıl olması gerektiğine dair fikirleri, ona bir varlık olarak nasıl davrandıkları ve sonuçta da, önemli saydığı ötekilerin kendisine yönelik muamelesine karşılık vereceği zaman kendisine nasıl davranması gerektiğiyle ilgilidir. Ancak Mead, sadece kişiye kalıcı ve doğrudan ilgi gösterenlerin onunla ilişkili ötekiler olduğunu düşünürken yanılmaktadır. Onun için başka ötekiler de vardır, yani diğer işlerini gözü arkada kalmadan rahatça halledebilmesi için, rahat bir biçimde rolünü üstlenmesini ve etrafıyla pek fazla ilgilenmesine gerek kalmamasını isteyen kişilerdir bu ötekiler. Dolayısıyla bireyin kendisi için ne olması gerektiği sorusu, kısmen, görünümünün ötekilerce normal sayılacağı bir kimseye gönderme yapar. Güvenilir bir şekilde pek göze çarpmadan var olması onun en içten halidir. Bu kadar derin ve içten başka bazı yönleri olsa da bundan daha derinlerde yatan başka bir benliği yoktur.” (Goffman, 2016: 327).

Sonuç itibariyle Goffman, bireylerin toplu yaşam alanlarında bulunmalarının önemini ve çoğunlukla isimsiz ve hatta görünmeyen, gizli şekilde izleyici niteliğine sahip ilişkileri incelemekle kamusal alanların boş bırakılmayacağını ispat etmiştir. Özellikle modern dönemde şehirlerde ortaya çıkan yabancılarla dolu kamusal ortamda gerçekleşen etkileşim biçimleri Goffman’ın ilgisini çekmiştir. Goffman bu konuda şöyle yazmıştır: “benim bu kitaptaki temel merakım, kamusal yaşama dair temel kurallar ve davranış sıralamaları ile ilgilidir. Bu kamusal alan kişilerin bir araya geldiği ve yüz yüze temasın gerçekleştiği yerlerdir. Benim ilgim ise kamu düzenidir” (1972. xiii).

2.4.6 Bireysel Deneyimlerin Durumsal Özellikleri - Çerçeve Analizi

Etkileşim düzeni hakkında inceleme yaparken Goffman'ın **Frame Analysis** fikrine değinmemiz gerekmektedir çünkü bu kavram bireysel deneyimlerden oluşan gerçeklik anlayışını yansıtmakla birlikte bireylerin davranışlarının nasıl yönlendirildiğini anlamamıza olanak sağlamaktadır. Bu bizim etkileşim biçimi ve düzeni hakkında daha derin bilgi elde etmemize yardımcı olacaktır. Goffman'ın **Frame Analysis** adlı kitabı içerik açısından hem uzun hem de muğlak bir niteliğe sahip olsa da kişisel deneyimlerin etkileşim düzeni ve davranışları ortaya çıkarma olayını kavramamızda değerli olduğunu düşünüyoruz.

Goffman'a göre "çerçeve" bireylerin sosyal yaşantılarının her anında sahip oldukları deneyim yapısıdır (1974:11). Çerçeveler, özellikle, bireylerin "olup bitenlerin ne olduğu konusunda tamamen bilişsel anlam"ı (1974: 439) bulmak için kullandıkları bir kavramsal araç ya da aygıt olarak hizmet vermektedir. Çerçeve belli bir durumda bir başarıyla kullanılıyorsa, bilişsel istikrar geçici olarak sürdürülme fırsatını bulur. Çerçeveler, bireylere belirli durumlar hakkında perspektifler veya yorumlar sunabilir. Goffman, bir "çerçevenin, kullanıcının kendi şartlarında tanımlanan somut olayları görünüşte sonsuz sayıda aramasına, algılamasına, tanımlamasına ve etiketlemesine izin vereceğini" belirtmiştir (1974: 21).

Çerçeveler günlük yaşamamızda önemli bir yere sahiptir. Biz çerçeve yardımıyla toplumsal hayatı anlamlandırırız.. Bu bağlamda çerçeve, olayları anlamamız için rehberlik eden kurallar dizisidir. Çerçeveler sadece olayları anlamlandırmada yardımcı olmayıp bireylerin olaylarla olan ilişkisini de kısıtlar. "Goffman, bizim gözlemlerimizin sadece çerçeve açısından anlaşılabilir olduğuna inanmaktadır. Çerçeveler "Burada neler oluyor?" sorusuna cevap verir. Çerçeve içinde bulduğumuz durumları nasıl tanımlamamız gerektiğini bize söyler. Çerçeveler deneyimlerimizin organize edilmesini sağlar. Çerçeve olmadan sosyal dünya, sadece olgularla dolu, düzensiz bir durumdur." (Smith, 2006:148). "Goffman, sosyal deneyimlerin çerçeve ve yorumlama şeması tarafından

yapılandırılacağını, çerçevenin içinde bulunduğumuz kalabalık sosyal durumların tanımlanmasında kılavuzluk edeceğini ortaya koymuştur. Sosyal etkileşim bize anlamlı gelir, çünkü çerçeve bizim neler olduğunu anlamamıza yardımcı olur.” (Treviño, 2003:20).

Goffman, çerçeve analizinde toplumun yapısıyla değil, bireysel deneyimlerin yapısıyla ilgilenmiştir (Goffman, 1974:13). Goffman **Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu** adlı kitabında tiyatro metaforu ile sosyal hayatı incelemek isterken, **Frame Analysis**’inde metafor kullanmadan bireysel yaşamın oluşumunu incelemiştir (Manning, 1992:151). Goffman çerçeve analizi yaparken Alfred Schütz ve W. I. Thomas gibi filozof ve sosyologların fenomenolojik fikirlerine eleştirilerde bulunur. Bazı araştırmacılar hatta **Frame Analysis**’i, 1960’ların sonu ve 1970’lerin başında meydana gelen etnometodolojik ve fenomenolojik gelişmelerin yükselişine Goffman’ın karşı tepkisi olarak düşünürler (Smith, 2006:55). Ancak Goffman, kariyer hayatının sonundaki yazılarında toplum ve birey arasındaki somut ilişkilerden gündelik deneyimleri organize eden soyut prensiplere geçmiştir. Daha önceki çalışmalarından farklı olsa da, Goffman **Frame Analysis**’inde birey ile toplum arasındaki fenomenolojik ilişkileri ele alarak sosyal teorinin gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur.

Çerçeve, bizim sosyal olaylara verdiğimiz sübjektif anlamı yöneten ilkeler olarak tanımlanabilir. Örneğin, bir hobi ya da mesleğimizi çerçeve içerisinde değerlendirebiliriz. Bizim, etkileşim sürecinde bulunan diğerleri ve aramızdaki ilişkileri anlamlandırmamız deneyimlerimizden oluşan çerçeve temelinde gerçekleşir. Bu anlamda insan her daim olayları kendi deneyimi ya da prensiplerine göre çerçeveleştirir. Günlük hayatımız süreklilik kazanan olaylarla dolu olduğu için biz bu olayları keserek kendi çerçevemizi oluştururuz. Bu açıdan bakıldığında **Frame Analysis**, temel olarak öznel gerçeğin oluşumuna dair bir çalışmadır. Goffman çerçeve analizinin toplumsal organizasyonun genel bir tartışması olmadığını, aksine bireysel deneyimlerin oluşumuna dair fikirlerden oluştuğunu şöyle açıklar:

“Ben sosyolojinin merkezî konusu olan toplumsal organizasyon ve toplumsal yapıdan söz etmiyorum. Bu tür şeyler çerçeveye atıfta bulunmadan iyi bir şekilde araştırılmıştır ve araştırılacaktır. Ben, toplumsal yaşamın yapısından değil, bireysel sosyal yaşamın herhangi bir anındaki deneyimlerin yapısından söz ediyorum. Kişisel olarak, toplumu birincil, kişinin topluma katılmasını ikincil olay olarak görüyorum. Bu çalışma bireyin deneyimiyle ilgilidir.” (1974:13).

Goffman’ın belirttiği gibi çerçeve analizi bireysel deneyimlerin oluşumuyla ilgilenir. Kişisel deneyimler bireylerce anlamlı bilinen olayların ürünü olup, bireyler sürekli biçimde kendi deneyimlerini çerçevlendirirler. “Çerçeveler, kişinin olaylarla ilgili deneyimlerini organize eder ve gerçekliğin farklı derecelerini içerir. Özel olmalarına karşın, çerçeveler sadece zihinsel temelli değildirler. Etkinliklerimizi kurallar, normlar yönlendirir ve biz, belirli bir durum için uygun çerçeveyi uygulamayı öğreniriz. Belirli bir etkinlikte, kullandığımız çerçeve gerçekten neler olup bittiğini tanımlar. Bir şaka mı, kaza mı, hata mı, rüya mı, aldatmaca mı, yoksa bir başarı mı? Diğer bir deyişle, her durumu okumak, anlamlandırmak, fakat bunları, var olan belli norm ve kuralları kullanarak yapmak zorundayız” (Polama, 1993:213).

Çerçeveler, olup bitenlerle alakalı olayların “dilim”ini (strips) analiz etmek için kullanılır. Burada konuşulan dilim ise belli bir olayın kesilmiş halidir. Devam eden aktivite akımından kesilen dilimler bizim çerçevemizin bir parçasıdır. Dilimler çerçeve analizine tabii olan deneysel malzemelerdir. Biz bu malzemelere bakarak çerçeve analizi yaparız ve kendi deneyimlerimizi oluştururuz.

Goffman, etkileşim düzenini ve durumları görünmez bir şekilde yöneten yapıları bulmak için bu durumların ötesine ve arkasına bakar. Bunlar, bireylerin kendi yaşam mekânları, genel olarak yaşam dünyaları içindeki etkileşimleri ve olayları bir yere yerleştirme, algılama, teşhis etme ve nitelendirmelerine olanak sağlayan yorumlama şemalarıdır. Çerçeveler, olayları veya hadiseleri anlamlı kılma yoluyla deneyimi örgütlenme ve bireysel veya kolektif eylemi yönlendirme işlevi görür (Snow, 1986:464). Çerçeveler, deneyimlerimizi tanımlayan örgütlenmelerin ilkeleridir. Onlar, toplumsal dünyada

görmekte olduğumuz varsayımlardır. Çerçeveler olmaksızın dünyamız, birtakım kaotik bireyler, ilişkisiz olaylar ve olgulardan fazlası olamazdı (Ritzer, 2011:238).

Goffman, çerçeve analizinin büyük bir kısmını deneyimlerin sübjektif bir şekilde organize edilmesindeki ilkeleri açıklamak için ayırmıştır. Bu ilkeler şunlardır: *Birincil çerçeveler (Primary frameworks)*, *anahtarlar (Keys)*, *anahtarlama (Keyings)*, *tasarımlar (Designs)* ve *uydurmadır (Fabrications)*. Çerçeve ise olayın doğal ya da sosyal olduğunu belirtir. Doğal olaylar plansızdır ve doğal şekilde meydana geleceklerdir. Ahlaki yargılara tabi tutulmazlar. Bu yüzden bu tür olaylar sadece fiziksel olaylar veya doğa olayları kapsamında değerlendirilir. Bu tür olaylar yönsüz, yönlendirilmemiş, amaçsız ve kılavuzsuzdur (Goffman, 1974:22). Ancak sosyal olaylar insanlar tarafından yapıldığı için plan ve amaçları içerir, ayrıca kurallara ilişkindir. Birincil çerçeve analizine göre sosyal olaylar yorumlanabilir ve sosyal açıdan değerlendirilir. Örneğin; deprem, doğal bir olaydır. Çünkü deprem plansızdır, insanların tartışma ve düşüncelerinden alakasızdır. Bu yüzden deprem olayı doğal çerçeve içerisinde yer alabilir. Bireyler öznel deneyimlerini oluştururken sadece birincil çerçeve rol oynamaz. “Sosyal hayat karmaşıktır. Goffman, her bir çerçevenin anahtarlanmış (Keyed) olacağını ortaya koyar. Anahtar ise; alışkanlık (Convention) olup, birincil çerçeve içindeki olayların anlamlarını dönüştürür. Anahtarlama (Keying) ise bilişsel eylemin yeniden yorumlanması, eylem ve anlamın gözlemlenmesidir. Birincil çerçeveler, anlamları belli biçimlere dönüştürüldüğünde anahtarlanır, ancak bu anlamdan bağımsız olurlar” (Manning, 1992:154). “Anahtar” bir faaliyetin anlamının kelimenin tam anlamından değişik tarzda ifade edildiğini gösterir. Örneğin, bir söyleyiş, bir kişinin duygu ve düşüncelerinin gerçek bir ifadesi olarak algılanabilir. Goffman beş türlü anahtardan söz eder. Bunlar: *inandırmak (make-believe)*, *yarışma (Contests)*, *törenler (Ceremonials)*, *teknik yenilemeler (Technical redoinings)*, *tekrar temellendirme (Regroundings)* dir. İlandırmak aslında ciddi şeyleri ciddi olmayan ya da gönüllü şeylere dönüştürmek demektir. Günlük yaşamda “Tv Show” gibi birçok programda inandırıcılık yapılır. Yarışma ise etkileşimin karşılıklı olarak ortaya çıkma niteliğini gösterir. Günlük yaşamda herhangi bir olay yarışma çerçevesine uymaz, çünkü insanlar arasında iş birliği de vardır. Törenler, olaylardaki rollerin kutuplaşmasıdır.

Teknik yenilemeler olayların ve rollerin taklit edilerek tekrarlanmasıdır. Tekrar temellendirme, motivasyonların birbirinin yerine geçmesidir. “Anahtar işi” modelleştirmeye olayı olup, “uydurma” ise diğer bir türlü modelleştirme halidir. Uydurma bir veya birçok bireyin faaliyeti yönetme çabası olup, olaylar hakkında yanlış fikirleri tanıtmaya eğilimlidir (Goffman, 1974:83). Anahtarlamamanın tam tersi, uydurma gerçekliğin yanlış bir anlamını amaçlar. Bireyler başkalarını bir etkinlik hakkında yanlış bir inançla ikna etme çabalarında bulunduğu zaman uydurma oluşur. Goffman, sosyal gücün yanlış çerçevelendirmesinin kalıcı bir durumunun olduğunu savunur. Sosyal güce sahip olmayan insanlar olayları çerçevelendirme gücüne sahip değildir ya da onlara uygulanan yorumsal çerçevelerle mücadele etmek için çok az gücü vardır. Örneğin, beceriksiz olduğundan yargılanan bir kişinin, yargı ile mücadele etmek için hiçbir gücü yoktur.

Goffman’ın çerçeve analizi fikri W.I. Thomas ve Alfred Schutz’in durumların tanımlanması ve öznel deneyimlerin oluşumu hakkındaki görüşlerinin başka bir şekilde uzantısıdır. Thomas, “insan, durumları gerçek olarak tanımlarsa, o halde durumlar sonuç olarak gerçektir” fikrini ortaya koyarak realitenin kişisel deneyimlere bağlı olduğunu iddia etmişti (Thomas, 1978). Goffman, bireylerin durumun tanımlarını kendi başına inşa etmeyeceğini ileri sürer. Bu anlamda Goffman, Thomas’ın fikrine değişiklik getirmiştir. Goffman’a göre durumların tanımlanması olayları yöneten prensiplere dayanarak inşa edilir (Goffman, 1974:10). Bu anlamda durumların tanınması öznenin subjektif yorumlarından değil, olayların ortaya çıkışında rehberlik eden ilkeler tarafından tanımlanır. Goffman, Alfred Schutz’in fenomenolojik fikirlerini kullansa bile Schutz’den ayrı yol tutmuştur. Schutz, kişisel deneyimlerin oluşumundaki dış kurallara Goffman kadar önem vermemiştir.

Goffman’ın çerçeve analizi fikri sosyologlar tarafından eleştirilere maruz kalmıştır. **Frame Analysis** hakkında genel olarak üç tür eleştiri vardır. (1) Goffman örnekleri yanlış ve sıkıcı şekilde kullanmıştır; (2) Goffman durumların yapısal özelliğine çok fazla vurgu yapmış ve bireylerin kendi eylemine yüklediği anlamlara yer vermiştir (3) “birincil çerçeve fikri” az geliştirilmiştir (Manning, 2007:162). Bize göre Goffman’ın çerçeve

analizi fikri durumların bireyler için ne anlama geldiğini analiz etmekten ziyade sosyal durumun kategorize edilmesine fazla odaklanmıştır. Kısacası, Goffman bireylerin karşılaştığı durumlara dair sübjektif anlamın ortaya çıkışını incilerken, yapının insan eylemine verdiği anlamı ön plana çıkarmıştır. Bu açıdan bakıldığında çerçeve analizi bireysel irade ve motivasyona yer bırakmamıştır. Bireylerin eylem yaparken bulunduğu durumun prensip ve ilkelerine atıfta bulunacağı açıktır. Ancak durumların anlamı ve bireylerin durumları çerçevelendirme eğilimi sadece yapı açısından açıklanamaz. Bu yüzden Goffman'ın çerçeve analizi büyük ölçüde soyut kalmıştır.

Yukarıda Goffman'ın çerçeve analizi fikrine kısaca değindik. Goffman çerçeve analizi fikriyle sosyal yaşamın oluşumundaki önemli faktörleri ele alarak etkileşim biçimleri ve düzeninin nasıl oluştuğunu açıklamak istemiştir. Her şeyden önce, çerçeve “uygulandığı olayı tarif etmenin bir yolunu üreten” (1974:24) şey olmasına rağmen, kolayca değiştirilebilir ve dönüştürülebilir. Dahası, herhangi bir etkinlik anında “çeşitli çerçeveler” bireyler tarafından uygulandığı için, bireyin “yorumlarında yanlışlık, yanlış yönlendirme, uygunsuzluk” gibi faktörler mevcut olabilir (1974: 26). Ayrıca, modern toplumdaki çok karışık çerçeveler sayesinde bireyler şaşkınlılaşabilir ve kafaları karışabilir (1974:182). Bizim dünyamızın sadece bir “aldatma veya illüzyon” olduğunu düşünebilirler (1974: 111). Çerçevelerin diğer bir kırılma noktası, bireylerin aynı zamanda akışta olan ana eylemin dışındaki çerçevelere dikkat kesilmeleridir. Örneğin, bir kişi karayolunda arabasını kullanırken otoyol reklamına bakabilir, radyo dinleyebilir veya fantezi yapabilir.

Kısacası, Goffman'ın çerçeve analizi fikrinin en derin katmanında, sosyal yaşamın kusurlu ve kırılma yönlerinin betimlenmesiyle ortaya çıkacak sağlam, mükemmel çerçeve arayışı bulunurdu. Elbette, Goffman için çerçevenin bu tür sorunları, diğer olasılıklar ile giderilebilirdi. Örneğin, Goffman diğer olasılıklara erişmenin bir başka yolu olarak kahkaha veya şakaların incelenebilir olduğunu ifade etmiştir. Çerçeve kırılma niteliğine sahip olduğu için bireylere konfor, istikrar ve rahatlama sağlayamıyordu. Daha kötüsü çerçeve analizi Goffman'ın tüm sosyolojik görüşlerini toplayan bir yazı olarak akışta olan eylemler ve bireysel etkileşim biçimlerinin analizi için mükemmel bir teorik

genelleme sunamamıştır. Bu yüzden çerçeve analizinin etkileşim düzeni hakkındaki iddiaları sınırlıdır.

2.4.7 Total Kurumlara Örnek Olarak Tımarhaneler

Goffman'ın sosyal yaşam ve etkileşim düzenine ait diğer bir çalışması **Tımarhaneler**'dir. Bu çalışmada Goffman kişisel etkileşim düzeninden daha ziyade kurumsal düzeydeki etkileşim düzeninden bahseder. Goffman'ın temel amacı, kurumsal düzenin bireylerin benliği ve etkileşim düzenini nasıl yapılandırıldığını açıklamaktır. Daha spesifik olarak söylemek gerekirse "Total kurumlar" olarak adlandırılan akıl hastaneleri, askeri kışlalar, yatılı okullar, hapishaneler vb. dışarıya kapalı kurumlar bireylerin özgür iradesini yansıtan benlik anlayışını ve etkileşim biçimlerini tekrardan yapılandırmak üzere katı kurallar uygulayan kurumlardır. Total kurumlar, bireyin denetimi ve kontrolü elinde olmayan kurallar dizisi oluşturarak bireysel davranışları kurumun amacına yönelik rasyonelleştirme çabasında bulunurlar. Bu anlamda total kurumlar toplumdan farklı bir düzen anlayışına sahip kurumlar olup, mahkûmların önceden elde ettiği toplumsal düzen anlayışını, benliklerini değersizleştirir ve siler. Bu yüzden total kurumlardaki etkileşim düzeni ve biçimleri incelemeye değer konudur.

Tımarhaneler'de Goffman, akıl hastaları ve diğer total kurumlardaki benzeri mahkûmların yaşadığı kurumsal dünyaya odaklanıyor. Bu, bir anlamda Goffman'ın günlük hayattaki küçük çaplı olaylardan kurumsal düzeydeki olayların analizine yönelmesini ifade ediyorsa da, diğer taraftan sembolik etkileşimcilik kuramının yapısal problemleri araştırma çabalarını da yansıtmaktadır. Genel olarak Goffman, total kurumların özelliklerinden bahsetmekle birlikte, mahkûmların benliklerinin kuruma uyumlu şekilde nasıl yapılandırıldığının altını çizmek istemiştir. Bu yüzden bu çalışma, total kurum ve bireysel benliklerin yapısına ilişkindir. Goffman, bu çalışmasının üç senelik katılımcı gözlemci deneyimine dayandığını şöyle yazar:

“1954 Sonbahar’ından 1957’nin sonuna kadar, National Institute of Mental Health’e bağılı Socio-Environmental Studies Laboratuvarı’nın konuk üyesi oldum. Bu üç yıl boyunca National Institute of Health Clinical Center’da, kapatılmış kişilerin davranışları üzerine bazı kısa çalışmalar yürüttüm. 1955-56 yılları arasında, dörtte üçü Colombya Bölgesi’nden gelen 7000’in üzerinde hastaya sahip federal bir kurum olan, Washington D.C.’deki St.Elizabeths Hastanesi’nde alan çalışması yaptım. Sonrasında, gözlemlerimi kağıda dökmem bir NIMH bursu olan M-4111(A) ile ve Berkeley’de bulunan Kaliforniya Üniversitesi’ndeki Center for the Integration of Social Science Theory’ye katılımıla mümkün oldu.” (Goffman, 2015: 7).

Goffman’ın akıl hastanesi çalışması aslında total kurumların tüm özelliğini yansıtır. “Total kurumlar” bürokratik hedeflere sahip olan, dış dünya ile ilişkisini kesen, büyük grubun yaşadığı, beklenmedik kültürel, yapısal, sosyal, psikolojik sorunların yaşandığı bir ortamdır. Goffman total kurumları şöyle tanımlar:

“Total kurum, toplumun genelinden oldukça uzun bir süre için koparılmış ve benzer bir durumda olan çok sayıda bireyin, kurum tarafından kuşatılmış ve resmi surette düzenlenmiş bir yaşam döngüsü sürdürdüğü bir ikamet ve çalışma yeri olarak tanımlanabilir. Hapishaneler buna açık bir örnek teşkil eder ancak kişileri kapatan kurumların çok sayıda özelliği, içerisindekilerin yasaları çiğnemediği başka topluluklarda da görülür.” (Goffman, 2015: 11).

Goffman, akıl hastanesi hakkındaki çalışmasının birincil amacının, hastaneye kapatılmış kişilerin toplumsal dünyası hakkında, onların kendi dünyasını öznel olarak deneyimlediği haliyle bilgi edinmeye çalışmak olduğunu ifade etmiştir (Goffman, 2015: 7). Bu çalışma benlik kavramına dayanan bireysel davranışın değişim modelini sosyal süreçleri merkeze alarak birey ile kurum arasındaki karşılıklı ilişkiler bağlamında açıklamaya adanmıştır. Bireyler sosyal varlıklar olarak sürekli şekilde kendi benlik imajlarını kurmaya çalışırlar. Fakat total kurumlar, kişisel mahremiyetleri açığa çıkarılan yeni mahkûmların benlik imgelerini reddetmek suretiyle kişisel alanlarına tecavüz ederler. Gerçekten de, total kurumlarda, bireylerin alışılmış yaşam biçimleri ve tavırları kurumdaki emirler tarafından

kırılır ve bozulur. Aynı zamanda mahkûmları önceki statüleriyle alakalı ilişkilerinden mahrum bırakmak yoluyla, bireylere özgü benlik konseptine doğrudan saldırılır. Mahkûmların total kurumlara geçiş yapmadan önceki süreçlerde geliştirdiği benlikleri total kurumların talebine göre yeniden yapılandırılır. Mahkûmlar total kurumlara geçiş yaparken benliği çürümeye, bozulmaya, ihlal edilmeye, aşağılanmaya ve kandırılmaya başlar.

Total kurum mahkûmlara, onları sivil toplumdan çıkarmak için “hammadde” olarak muamele yapar ve onların benliklerini değiştirmeye çalışır. Buna karşın mahkûmlar gayri resmi araçlarla psikolojik saldırıya karşı kendilerini korurlar, bu yüzden benliğin örgütsel yapılandırılması çok zor başarıya ulaşır. Total kurumlardaki temel tema - örgütsel olarak belirlenmiş benlik ile bu benliğe karşı bireysel direnç mücadelesidir. Total kurumlar üyelerinin zamanından ve çıkarlarından bir parçayı ele geçirmeye çalışır ve onlara ayrı bir dünyada yaşam döngüsü sağlar. Total kurumlar böyle beş grup altında toplanır:

“Toplumumuzdaki total kurumlar kabaca beş grup altında toplanabilir. Birincisi, hem âciz hem de zararsız kabul edilen kişilerin bakımı için tesis edilen kurumlardır. Bu kurumlar kör, yaşlı, yetim ve muhtaç kişilere barınma hizmeti verirler. İkincisi, hem kendilerine bakamadıkları hem de kasıtlı olmasa da toplum için tehdit oluşturdukları düşünülen kişilerin bakımı için kurulmuş yerlerdeki tüberküloz sanatoryumları, akıl hastaneleri ve cüzzam hastaneleri. Üçüncüsü, topluluğu, topluluğa karşı kasti olduğu düşünülen tehlikelerden korumak için kurulan kuramlardır. Bu durumda, tecrit edilen kişilerin refahı esas mesele değil; dini hapisaneler, ıslahevleri, esir kampları ve toplama kamplarıdır. Dördüncüsü, işe benzeyen görevlerin daha iyi yerine getirilmesi için kurulduğu söylenen ve kendilerini yalnızca bu araçsal dayanaklar üzerinden meşrulaştıran kurumlardaki askeri kışlalar, gemiler, yanlı okullar, çalışma kampları, sömürgeci yerleşkeler ve hizmetçilere ait bölümde yaşayanların gözünden büyük malikaneler. Sonuncusu, çoğunlukla, dindar kişiler için de eğitim merkezi olarak hizmet verirken dahi inzivaya çekilme yerleri olarak tasarlanmış kuramlardır; örneğin zaviyeler, manastırlar, tekkeler ve diğer inziva mekanları.” (Goffman, 2015: 16-17).

Bir total kurumda her şey aynı insanlarla, belirli bir düzene göre, bir otorite altında, birlikte yapılır. Otorite sahibi ya da yöneticiyle yönetilen kişiler arasında büyük bir uçurum vardır ve bu iki grup arasında toplumsal hareketlilik büyük oranda sınırlandırılmıştır (Goffman, 1961:7). Bu nedenle, bir akıl hastanesinde iki farklı dünya vardır: Hastaların ve yöneticilerin dünyası. Akıl hastası nasıl bir insandır? Akıl hastaları sadece fiziksel veya nörolojik anormaller değil, aynı zamanda kamu alanlarındaki davranış beklentilerimizi bozan kişilerdir. Goffman’a göre hastaların hasta davranışı öncelikle ruhsal hastalığın bir ürünü değil, daha ziyade onların acil durumu (immediate situation)ndan kaynaklanan sosyal rol mesafesinin bir ürünüdür. Hastaların ev dünyasından akıl hastanesine ve hastaneden sivil topluma geri götürülmesi “ahlaki kariyer” olarak anlaşılmaktadır (Smith, 2006:74). Başka bir deyişle, ilk önce akıl hastaları kamusal ve özel alanlarda doğru düzgün davranıştan yoksun bireyleri tedavi etmek amacıyla hastaneye götürür. Hastanenin amacı kamusal ve özel alanlarda normal olarak kabul edilen davranış tiplerini hastalara öğretmektir.

Goffman akıl hastanesi çalışmasıyla total kurumların işleyişini, total kurumların insan davranışı, kimliği ve duygularını nasıl yöneteceğini, total kurumlardaki otoritenin mahkûmlar tarafından yaşam biçiminin bir parçası olarak nasıl benimsendiğini göstermeye çalışmıştır.

Goffman’ın tasvirine göre hastanedeki hastaya yapılan ilk şey, onu mahkumların “eski” kişiliğinden sıyırmaktır. Hastaneye kabul edilme, hastalık öncesi durumdan hasta durumuna geçiş çok dramatik bir değişimdir (Polama, 1993:208). Akıl hastalarının hastaneye götürüldükten sonra ilk önce kendi benliklerinden uzaklaştırılmaları gerekir. Hastanenin amacı hastaların bütün geçmişlerini unutturmak ve hastane tarafından tasarlanmış ahlaki kariyer ve kimlikleri hastalara benimsetmektir. Akıl hastaları hastaneye yerleştirildikten sonra kurumun kurallarına uyumak zorundadır. Akıl hastalarının kendi benliklerini unutarak hastanenin empoze ettiği kimlikleri mecburen kabul etmesi gerekmektedir. “Bu anlamda, total kurumlar gerçekten kültürel zafer için çalışmaz. Onlar,

ev dünyası ile kurumsal dünya arasındaki gerilimi yaratır ve sürdürür. Bu gerilimi insanın yönetilmesinde strateji olarak kullanır” (Goffman, 1961a:13).

Total kurumlara kapatılmış kişinin önceki hayatına ilişkin sosyal ilişkilerinin hepsi kesilir ve kendi kaderi hakkındaki kararların dışında bırakılır. Bu yüzden kapatılmış kişiler kendine yabancılaşır. Gerçi total kurumlarda personel ile üyeler arasında sürekli bir sosyal ilişki mevcut olsa da, bu ilişki birbirine düşmanca bakma ve davranma eğilimi üzerine kurulacaktır. Bu sebeple kesin bir mesafe ister. Demek ki, Goffman’ın söylediği gibi, total kurumlar benliği yapılandırmak üzere olan “doğal” bir deneyimdir (Goffman, 2015: 24). Goffman bireyin total kuruma gelince benliğinde nasıl değişim yaşanacağını şöyle ifade eder:

“Kişi, kendi dünyasında var olan belli sabit toplumsal düzenlemelerle mümkün kılınan bir benlik kavrayışıyla kuruma gelir. Kişi kuruma girişinin ardından, bu düzenlemelerle sağlanan destekten anında yoksun kalır; en eski total kuramların diliyle ifade edersek, benliğin alçaltıldığı, aşağılandığı, küçük düşürüldüğü ve kutsallığının bozulduğu bir sürece girer. Kişinin benliği sistematik bir şekilde, çoğunlukla kasıtsız olsa da, aşağılanır. Kişi kendi ahlaki kariyerinde radikal bazı kaymalar yaşamaya başlar. Bu kariyer, kişinin kendisini ve önemli gördüğü diğer kişileri ilgilendiren inançlarında ortaya çıkan müteakip değişimlerden meydana gelir.” (Goffman, 2015: 26).

Akıl hastaları hastaneye geldikten sonra büyük ölçüde adaptasyon sorunu yaşarlar. Goffman iki türlü adaptasyondan bahseder. Birincisi bireylerin büyüme aşamasında toplumsal normları içselleştirmesi; ikincisi ise total kurumlara adapte olma sürecidir. Onun için ikincisi daha önemlidir. İkincil adaptasyon “ne yapmak, almak ve dolayısıyla ne olmak” gerektiğine dair total kuruma alışmak metodudur (Smith, 2006:75). İkincil adaptasyon sürecinde hastaların hastanenin kuralları ve durumlarına koşulsuz uyması gerekir. Bu yüzden mahkûmlar normalde total kurumlara yerleştikten sonra ikinci uyum dönemini geçirir. İkincil ayarlama örgüt üyelerinin yetkisiz araçları kullanması ya da yetkisiz araçlar elde etmesi ya da her ikisini birden gerçekleştirmesi, kuruluşun varsayımları etrafında dolaşarak alması gereken şey ve bu nedenle neyin olması gerektiği konusunda alışılmış herhangi bir düzenleme olarak tanımlanabilir.

Akıl hastanesi gibi total kurumların özelliklerini tartışırken, Goffman, bireysel davranış ve etkileşim biçimlerinin yapı tarafından inşa edilmesi süreciyle ilgilenir. Goffman, bireysel benliğin yapıya karşı direnci ve yapıyla entegre olma problemi arasındaki dengeyi çözmeye çalışır. Goffman, bunun yalnızca “Total kurumlar” içindeki insanlar için değil, daha büyük toplumun katılımcıları için de geçerli olduğunu iddia eder.

Total kurumlar, bireyin kurumun ve personellerin emirlerine itaat etmesini talep ederek üyelerin benliğini kırmaya çalışır. Kapatılmış kişinin sahip olduğu tüm maddi ve manevi değer elinden alınırken, birey hiçbir şeye sahip olmadığının farkına varır. Aslında mahkûmun sahip olduğu şeyler onun benliğini destekleyen şeylerdir. Total kuruma gelince her şeyin elinden alınması ve bambaşka şeylerin verilmesi onun yaşam alışkanlığını tekrardan oluşturmasını zorunlu kılar. Ayrıca birey total kuruma gelince kendini düşürücü eylemler yapmaya, konuşmaya zorlanır. Kapatılmış kişinin zorunlu olan küçük düşürücü davranışlarda bulunması gerekir. Total kurumlarda saygı da zorunlu olduğu için bireyin diğerlerine gösterdiği saygı kurum tarafından şekillendirilir. Bireyin kendisine yabancı olan hayat döngüsü içinde hareket etmesi beklenir. Hatta mahkum fiziksel kirlenmenin yaygın olduğu bir ortamda yaşadığı için temiz olmayan yemekler, tuvaletler, giysiler ve diğer şeyleri kullanmak durumunda kaldığı için önceki benliği kökten kırılır. Kötü koşullar, zorunlu itaat ve törensel saygının bireyin benlik anlayışını zayıflatmak ve bozmak amaçlı olduğu bellidir. Ve hatta suç işlemeyen bir kişi de total kuruma kapatılınca kendisini suçlu hissedebilir (Goffman, 2015: 69). Bu total kuruma kapatılmış kişinin kurum tarafından sunulmuş imajını içselleştirmesiyle ancak gerçekleşir. Kapatılmış kişi kurumun kendine sunduğu bakış açısını benimser. “Birçok total kurum, total kuruma özgü ve belli bir düzeyde kaygı oluşturur. Kapatılmış kişinin karşısında mevcut konumuna göre daha düşük, başlangıçta bazı şeylerden mahrum bırakılma süreçleriyle belirlenen konumu, kişinin itibar kaybının sürekli olarak vurgulandığı kişisel bir başarısızlık ortamı yaratır.” (Goffman, 2015: 27).

Total kurumların temel bir özelliği, normal insanlar için üçe ayrılmış yaşam alanının sadece tek alana dönüşmesidir. Goffman **Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu** aldı

çalışmasında bireylerin faaliyet ettiği ön sahne, arka sahne ve bu ikisine mensup olmayan diğer bir alandan bahsederek bireysel hayatın bu üç alanda döngüsel olarak devam edeceğinden bahsetmiştir. Total kurumlar hayatın bu üç alanını bozmuş ve tek bir alana çevirmiştir. Goffman'a göre, özel hayatlarının olmaması hastalar açısından oldukça önemli bir problemdir. Hastaların hayatında, ön ve arka bölge arasında hiçbir açık farklılık yoktur; zira sürekli gözetim altında ve diğerleriyle yüz yüze yaşamak zorundadırlar. İkinci bir özelliği, üyelerinin aynı şekilde davranmasını ve birlikte yaşamasını talep etmesidir. Üçüncü bir özelliği ise, günlük hayatın ve faaliyetlerin kurumun hedefine göre programlanmasıdır. Son olarak tüm faaliyetler kurumun amaçlarını gerçekleştirmek üzere tasarlanmış bir planın parçasıdır. Buna ek olarak, insanların bloklar halinde yönetimi ihtiyacı personel ve mahkûmlar arasında bir bölünme yaratır (Goffman,1961). İlişkiler, hastayı sürekli olarak kusurlu, başarısız biri olduğunu düşünmeye itecek, bir toplumsal düzen içinde gerçekten hasta veya deli olarak en aşağı konuma düşürecek biçimde ayarlanmıştır.

Goffman'ın total kuruma dair fikirleri hakkında çeşitli eleştiriler vardır. *İlk olarak*, doktorların akıl hastalarına bakış açısıyla sosyologların bakış açısı farklıdır. Bu yüzden bu iki mesleğin mahkûmların davranışları hakkındaki fikirleri farklıdır. Goffman, akıl hastanesinde gözlem yaparken doktorların akıl hastalarını kategorize etmelerinden yararlanmıştır. *İkinci olarak* Goffman'ın total kurumlar hakkındaki düşünceleri belirsizdir. Araştırmacılar; özellikle Perry (1974), Mouzelis (1971), Ignatieff (1983) ve Davies (1989), Goffman'ın total kurum kavramının çok geniş olduğunu veya belirsiz olduğunu iddia etmişlerdir (Manning, 1992:143). *Üçüncü olarak* ise **Tımarhaneler** çalışması pozitif bir öneriden yoksundur. Total kurumda hayat mahkûmlar için her zaman olumsuz bir deneyimdir. Goffman'ın total kurumlara dair çalışması, akıl hastalarının tedavisi için hiçbir olumlu önerileri sunmamıştır (Manning, 1992:145). Ancak bu Goffman'ın tedavi açısından değil, davranış açısından akıl hastalarını incelemesine ilişkili bir problemdir.

1960 ve 1970'li yıllarda Kuzey Amerika ve Avrupa'da birçok büyük akıl hastanesi kapatılmış veya gözlerden uzak tedaviler (mahalle bakımı) ortaya çıkarak akıl hastanelerin

nüfusu önemli derecede azaltılmıştır. Kesinlikle farklı ülkelerde farklı şekillerde kurum dışı uygulama yapılmış ve Akıl Hastanesi doğrudan veya zorunlu şekilde kaldırılmaya çalışılmıştır. Goffman'ın akıl hastanesi hakkındaki çalışması Amerika ve diğer ülkelerdeki akıl hastanelerinin kurumsal olarak değişiklik görmesine katkıda bulunmuştur (Smith, 2006:76). Başka bir deyişle Goffman'ın akıl hastanesi hakkındaki çalışması hastanedeki değişimlerin ortaya çıkışına az ya da çok katkı sağlamıştır (Trevino, 2003: 9). Örneğin, St. Elizabeth hastanesinde, Goffman saha araştırmasına başladığı 1955 yılında, 7500 hasta ve 2500 personel çalışırken 20 yıl sonra hastaların sayısı 2700'e düşmüştür. 1990'ların başında bu hastanede yaklaşık 1500 hasta varken 2005 yılında bu hastanedeki hasta sayısı 600'e düşmüştür (Smith, 2006:77).

Goffman akıl hastanesine dair çalışmasıyla tüm total kurumların özelliklerini açıklamayı hedefe almışsa da, çalışmasında büyük ölçüde eksik noktalar vardır. Total kurumlar mahiyeti ve doğası açısından birbirleriyle benzerdir. Ancak her bir total kurumun kendi başına işleyiş prensibi vardır. Akıl hastanesi total kurumların sadece bir türüdür. Bu yüzden akıl hastanesi bütün total kurumları temsil edemez. Total kurumlar kamuya açıklık ve kapalılık derecesine göre değişir. Üstelik total kurumlar resmi amaç veya kullanım amacına göre değişir. Dahası, total kurumlar mahkumlar üzerine kurduğu otorite yapısına uyum sağlama yöntemlerine göre değişir.

Goffman'ın total kurumlar hakkındaki çalışması Michel Foucault'un **Hapishanenin Doğuşu** adlı çalışmasıyla aynı nitelik taşıyan bir eserdir. Foucault, hapishanenin, stratejik kurallar ile iktidar ağlarından yararlanarak mahkumları disiplinli bireye dönüştürme sürecinden bahsederken, Goffman da benzeri şekilde akıl hastanesindeki hastaların benliğin tekrar şekillendirilmesi üzerine kıymetli fikirleri ortaya koymuştur. Olumsuz eleştirilere rağmen, Goffman'ın total kurumlar hakkındaki çalışması etkileşim düzeni, biçimi ve bireysel benliklerin oluşumuna dair önemli katkılarda bulunmuştur. Goffman'a göre kendi benlikleri "kirlenmiş" bireylerin, toplumun rol beklentisinden sapmış ya da damgalanmış kişiler olarak iyice araştırılması gerekirdi. Goffman, topluma yabancılaşmış kişilerin etkileşim durumunu incelemekle total kurumların doğası, işleyiş prensibi ve bu

kurumların bireylerin benliğini yapılandırma biçimlerini analiz eder. Bu yüzden onun çalışmaları çok değerlidir. Sonraki kısımda Goffman'ın, bireysel benliğin oluşumundaki durumsal yapılara dair görüşlerinden kısaca bahsetmeye çalışacağız.

2.4.8 Benliğin Kırılma Noktası Olarak Damgalanmış Kimlikler

Goffman'a göre benlik ve kimlik kelimeleri arasında pek sınır yoktur. Goffman bazen bunları karıştırarak kullanır. "Goffman 'benlik', 'rol', 'kişi' ve 'kimlik' dâhil olmak üzere, bireyi işaret eden, değiştirilebilir ve tutarsız kavramları kullanmıştır." (Trevino, 2003:14). Goffman **Damga** adlı çalışmasıyla tehlike altındaki benliklerin doğasını incelemek istemiştir. Goffman, Blumer'in davetiyle Berkeley'e geçiş yaparken sapkınlık hakkındaki derste anlattığı notlarından yararlanarak **Damga** kitabını yazmış ve 1963 yılında yayımlamıştır. Bu çalışma beş bölümden oluşmakta olup, ilk bölümden dördüncü bölümüne kadar gözden düşürülecek (discreditable) insanlar hakkındaki bilgilerin dolaşımını kontrol etme yollarını analiz eder. Beşinci bölümde, sapkınlık araştırmasının sosyolojinin anlamlı bir alt disiplini olduğunu açıklamaya çalışmıştır. Goffman, bir kişinin ne olması gerektiği ve "varsayılan toplumsal kimlik" ile bir kişinin fiilinin ne olduğu, "fiili toplumsal kimlik" arasındaki boşlukla ilgilenir (Ritzer, 2011:238).

Goffman ilk önce sosyolojide damga ve sapkınlık hususunda var olan genel düşünceleri inkâr eder. Ona göre damga sosyal eşitsizlik ve güç ilişkisi niteliği içermektedir. Damga bireyi güvensiz kılan her şeydir. İnsanlar genelde damgayı onu itibarsız yapan ahlaki başarısızlıkların belirtisi olarak yorumlar. Ancak bu Goffman'a göre doğru değildir. Goffman'a göre damga, insanı benliğinin sunulmasıyla tehdit eden her şeydir. Biz günlük yaşamda karşılaştığımız insanları, onlar üzerinde sahip olduğumuz bilgiler ışığında belli bir kategoriye sokma, kimliklerini belirleme ve bu temelde onlarla etkileşime girme eğilimindeyiz. Goffman aslında damgayı bir ilişki türü olarak değerlendirir. Ona göre, damganın sabit bir özelliği yoktur. Bireyler etkileşimde bulunurken karşı taraf hakkında

elde ettiği bilgilere göre birbirini kategorize ederler ve sonuçta damganın ilk aşaması ortaya çıkmış olur.

Bir kişinin damgalanması kendini “normal” sayan insanların baskın görüşü sonucu gerçekleşir. Damgalanan insan “normal” insanların düşüncelerini kabul etmekle toplumsal ilişkilerdeki dengesizliği ortaya çıkartır. “Damgalı birey, kimliğine ilişkin biz nelere inanıyorsak ona inanma eğilimindedir ve bu çok önemli bir olgudur” (Goffman, 2014:36). Damgalı birey, biz normal insanların onu ne olarak tanımlayıp kendisine nasıl bir kimlik atfedeceğimiz ve onu nasıl karşılayacağımız hususunda güvensiz bir hissiyat içerisinde bulunabilir (Goffman, 2014:44). Goffman bu konuda şöyle yazar:

“Toplum, kişileri kategorize etme araçlarını ve her bir kategorinin mensupları için sıradan ve doğal olduğu düşünülen nitelikler bütününü tesis eder. Diğer bir ifadeyle toplumsal erevesler, işaret ettikleri toplumsal bağamlarda karşılaşılması muhtemel kişi kategorilerini sabitler. Verili toplumsal bağamlardaki sosyal ilişki rutinleri, özel bir dikkate ve düşünceye gerek kalmaksızın beklenebilir bir durum olarak karşımıza çıkan ötekilerle alakadar olmamıza müsaade eder. Bir yabancıyla karşılaştığımızda, işte o an itibariyle, ilk intibalar büyük ihtimalle, bizimle karşılaşan kişinin dâhil olduğunu düşündüğümüz kategorisini ve niteliklerini; buradan hareketle de “toplumsal kimliğini” peşinen kestirmemize olanak tanır. “Toplumsal kimlik” terimi “sosyal statüden” daha iyidir...” (Goffman, 2014:30).

İnsanlar toplumsal yaşamda kendine benzemeyenleri kolayca damgalama eğilimindedirler. Örneğin, şişman biri şişman olduğundan dolayı damgalanır ya da kendini utanç içinde hisseder. Dolayısıyla toplumda şişmanlık hoş görülmez ya da şişmanlık hastalık ve tembellik olarak algılanabilir. Bu anlamda damga kötülüğü ifade eden genel anlamdan çıkar. Goffman  çeşit “damga”dan bahseder:

“Birbirinden çok farklı üç damga tipinden bahsedebilir. Öncelikle (1) beden korkunlukları-muhtelif fiziki deformasyonları-gelir. Sonra (2) zayıf irade, baskıya müstahak ya da doğal olmayan tutkular, sapkın ve katı inançlar ve ahlaksızlık olarak algılanan bireysel karakter bozuklukları gelir. Bunlar, rneğin ruh bozukluğu, hapis yatmak, bağımlılık, alkolizm,

eşcinsellik, işsizlik, intihara gerişim ve radikal siyasi davranışlar gibi bilindik bir listeden çıkarılır. Son olarak da (3) ırk, ulus ve din gibi etnolojik damgalar vardır. Bunlar soy bağıyla aktarılabılır ve eşit bir biçimde bir ailenin tüm mensuplarına bulaşabilir.” (Goffman, 2014:33).

Damga, “toplumsal olarak kabul görme engeli olan kişileri” temsil eder. Damgalanmış körler, azınlık grupları... Her türden dolandırıcıları ve hatta çocuksuz evli çiftleri de kapsar. Goffman’a göre bu insanlar “ya gözden düşürülmüş (discredifed) ya da düşürülecek” (discreditable) kişilerdir. Gözden düşürülmüş kişiler, sakat olan, azınlık bir grubun üyesi, kadın, cüce ya da aşırı şişman kişilerdir (Polama, 1993:211). Hâlbuki gündelik hayatta hepimiz bir şekilde damgalanmış olabiliriz: çok kısa boylu, çok şişman, kel, başarısız... bunların hepsi bizi belli bir şekilde damgalanmaya götürürler.

“Sapkın”, toplumsal bir kuralı veya yasayı çiğneyen biri olarak tanımlandığında çok azımız sapkın olmayanların dışında kalabiliriz, zira hepimiz şu veya bu zamanda kuralları ve yasaları çiğnemiştir. Ancak çoğumuz hiçbir olumsuz sonuçla karşılaşmayız hatta yasalara aykırı biçimde park etmemize rağmen para cezası kesilmez (Francis, 2013:157).

Goffman kimlikleri sosyal, kişisel, hissedilmiş, kurgusal ve gerçek kimlikler gibi kategorilere ayırmıştır. Goffman’a göre sosyal kimlikler kişinin normal yollarla tespit ve kategorize edilmesidir; kişisel kimlikler kişiyi diğerlerinden farklı yapan kişisel özellikleridir; ego veya hissedilen kimlik (felt identity) kişinin kendi kimliğiyle ilgili duygularıdır (Smith, 2006:85). Kurgusal kimlik (virtual identity) bizim ilk görüşte insanlara “etki” yapacak varsayımlarımız ve öngörülerimiz ile ilgilidir. Gerçek sosyal kimlik kişinin sahip olduklarının deneyimleri ve etkileşim süreçlerinden oluşan kişisel özelliktir.

Bireylerin sahip olduğu anormal kimlikler, yüz kızartıcı ve belki gelecekte onu itibarsızlaştırıcı şeylerdir. Bu yüzden herkes kendi kimliğini koruyarak yaşama eğilimindedir. Fakat bunu yaparken kendine ilişkin bilgi dolaşımını kontrol etmeye çalışır. Çünkü kimliğine ait negatif bilgiler diğer insanların eline ulaştığında bu birey gözden düşürülmeye başlanacaktır. Goffman, damgalanmış bir insanın kişisel ilişkilerde kendi

statüsünü korumak ve kendisi hakkındaki negatif bilgileri engellemek girişiminde olacağını şöyle açıklar:

“Bir damgasının olduğunu kabul etmeye hazır olan kişilerin (pek çok durumda hâli hazırda çok bilindik ya da çok aşikâr olduğunda) yine de damgalarının açığa vurulmasını engellemek için büyük çaba harcayabilecekleri bir gerçektir. Kişinin amacı, gerilimi azaltmak, yani damgasına yönelik örtük bir dikkatten kaçınmayı hem kendisi hem de başkaları için kolaylaştırmak ve etkileşim resminin içine doğaçlama bir katılımı korumaktır. Öte yandan, bu amaç için kullanılanlara oldukça benzerler-hatta bazı durumlarda onların aynılarıdır. Çünkü bir damgayı bilmeyenlerden gizlenecek şey, aynı zamanda bilenler için de meseleleri daha kolay ele alınır bir hale getirebilir.” (Goffman, 2014:148).

Damgayı bir toplum içinde belli insanlara “hediye edilmiş” kişisel ve toplumsal özelliklerin sonucu olarak ele almamız gerekir. Damgalanan insanlar tamamen gözden düşürülmüş ve toplum tarafından kabul edilme engeli olan kişilerdir. Gözden düşürülmüş olanlar kendi kimliği hakkında bilgileri kontrol etme yeteneğine sahip olmayan ya da bu yeteneği kaybeden insanlardır. Genelde gözden düşürülmüş olanlar diğer insanların onlar hakkında ne düşündüklerine itibar etmez. Bu yüzden gözden düşürülmüş olanlar kendi kategorisine uyan insanlarla birlikte kendi grubunu inşa eder.

Gözden düşürülecek olanların damgası hemen belli olmaz, gözden düşürülecek olanlar etkileşim sürecinde bilgi akışını kontrol edebilirler. Gözden düşürülecek olanların bilgi kontrolü tamamen bağlamsal bir meseledir; söylemek ya da söylememek; göstermek ya da göstermemek; bırakmak ya da bırakmamak; yalan söylemek ya da söylememek; her durumda kime, nasıl ve nerede eylem yapmak... (Smith, 2006:86). Gözden düşürülecek kişiler standartlar dışında kalan, ancak göze batmayan kişilerdir.

Bilinen o ki, damga toplumsal ve zamansaldır. İçinde bulunduğumuz toplumun farklı zamanlarında aynı eylemi farklı yorumlarla değerlendirebiliriz. Bu, toplumun damga ve sapma hakkındaki fikirlerinin sabit olmadığını ifade eder. Bu yüzden damga ve sapma olayı toplum tarafından o an için kabul edilen ideal değerlere ilişkindir.

Özetlemek gerekirse, normaller ve sapkınlar arasındaki fark bizim insanlara bakış açımızdaki farktan kaynaklanmaktadır. Damgalanmış insanların damgası henüz doğal değildir, sosyaldır. Bu nokta Goffman tarafından da belirlenmiştir. “Normal ve damgalanmış olan “kişiler” değil, bakış açılarıdır” (Goffman, 1963:138). Damga insanların kendi niteliği değildir. Bu anlamda neyin damga, neyin damga olmayacağı sosyal etkileşimin neticesinde netleşir. İnsanların kendine benzemeyen insanları damgalama eğilimi sosyal etkileşimlerdeki dengesizliği meydana getirir. Goffman’ın en büyük başarılarından biri farklılığın sapkınlık olmadığını; ya da en azından bu terimin herhangi anlamda sapma anlamına gelmediğini açıklamasıdır (Smith, 2006:87).

2.4.9 Benliğin Yapılanması ve Yapılandırılması

Benlik, Goffman’ın tüm yazılarında ilgilendiği bir konudur. Goffman, etkileşim düzeninin nasıl tesis edileceğini incelemekle birlikte bu düzenin ortaya çıkışına aracılık eden bireylerin benlik arayışını da araştırmıştır. Etkileşimdeki bireyin benlik anlayışı, onun katıldığı etkileşim faaliyetinde hiçbir şekilde ayırt edilemez. Başka bir deyişle, bireyler günlük yaşamdaki küçük olaylar neticesinde kendi benliklerini oluşturmaktadırlar. Dolayısıyla etkileşim düzenine dair incelemelerde bulunurken benliğin oluşumu ve değişimden bahsetmekte fayda vardır.

İlk başta belirtildiği gibi, modern dönemdeki birey kendi eylemiyle “kutsallaşmış” bireydir. İlk önce bireyi “kutsal bir nesne” olarak görebiliriz (Goffman 1967: 31). Başka bir deyişle birey, kendi davranışlarını oluşturabilen, denetim ve kontrol yapabilen, kendi kendini sorguya çekebilen ve akışan olaylar karşısında kendi payına düşeni arayan öznedir. Dolayısıyla, bireyler, kutsal yüzünü korumak için ritüel oyuna katılan bir oyuncu olarak görülebilirler (Goffman, 2017). Goffman, günlük yaşamda onur ve şerefini aramakta olan ve ritüel bir oyuna katılan bireylerin benliğinin oluşumundan bahsetmiştir. Dolayısıyla

bireyler, “başkalarına yanlış mı yapıyorum yoksa başkaları bana mı yanlış yapıyor” diye kendini sürekli olarak izlemekle yükümlüdür.

Kutsallığını korumak amacıyla bireyler, damgalarını gizlemek ve başkaları tarafından istismar edilmesini önlemek için sadece bireysel çaba harcamaya ihtiyaç duymaz, aynı zamanda başkaları ile aktif şekilde iş birliği yaparlar. Belki de benlik, modern toplumda daha çok tehdit altındadır ve bu yüzden daha sıklıkla değiştirilir. Modern bireyler, çoğul ve farklı ortamlarda yaşarlar. Goffman, benliğin bireylerin katıldığı tüm eylemlerinin sahnelendiği olaylardan türetildiğini ifade etmektedir. Bu yüzden Goffman’ın benlik kavramı çok muğlak ve karışık bir özelliğe sahiptir. Dolayısıyla, benlik, açık şekilde değişen toplumsal düzenlemelerin bir ürünü olarak algılanabilir (Goffman, 1959:253). Bireyin bulunduğu duruma göre değişen böyle bir benlik biçimi, bireysel eylemin yaratıcılığı için bir olasılık olarak görülebilir. Ancak olumsuz olarak Goffman’ın benlik kavramı tutarsız bir niteliğine sahiptir.

Goffman’ın tüm eserlerinde birbirine zıt iki benlik anlayışı vardır. İlk olarak, benlik öz değer veya saygıya sahip bireyin sosyal yapıyı önemseyen etkileşim sürecinde inşa edilir. Goffman böyle bir iddiada bulunurken bireyi; toplumsal normları, düzenleri ve rolleri yerine getirmeye çalışan bir aktör olarak gösterir. Goffman bu noktada benliğin toplumsal süreçler neticesinde ortaya çıktığını ve benliğin şekillenmesinde toplumun yapısının etkili olduğunu savunur. İkincisi, bireylerin kendi benlik imgesini manipüle etme yeteneğine sahip olması kendi benlik iddialarını savunmasına yol açar. Bu noktada bireyin benliği sosyal kısıtlamalara yönelik tepki olarak görülür. Bireyler stratejik bir şekilde durumu değiştirir ve kendi izlenimlerini manipüle eder. Goffman’ın bu gibi görüşleri onun **Strategic Interaction** adlı kitabında ortaya koyulmuştur.

Goffman’ın birinci benlik görüşü bireyin özgür bir şekilde kendi imajını ifade edemeyeceğini; toplumsal norm, kural ve düzenin onun eylemlerini büyük ölçüde kısıtlayacağını; bireyin sadece toplumun senaryolarını yerine getirmeye çalışan sahnedeki oyuncu olduğunu; bu yüzden katı olan rolleri yapmaya çalışan aktör olduğunu ifade eder. Bireyler izlenim yöntemi ile kendi özgürlüklerini belirli bir düzeyde tecrübe edebilmesine

rağmen, Goffman bireylerin benlik imajının tamamen kişinin kendisi tarafından yaratılamayacağını açıklar. Örneğin; **Damga**'da, bireyin kişisel kimliklerinin başkaları tarafından nasıl tanımlanacağı açıklanmaya çalışılmıştır. Çünkü toplumda neyin sapma sayılacağı toplumun normları tarafından belirlenir.

Goffman **Tımarhaneler** adlı eserinde sosyal kurum tarafından tasarlanmış birey üzerinde durmuştur. Goffman, bütün varlıklarından mahrum olan akıl hastaları üzerinde çalışırken onların benliklerinin sosyal kurum tarafından nasıl inşa edildiğini göstermeye çabalamıştır. Tamamen mahcup olan akıl hastaları, kendi benliğinin sürdürülmesi için gerekli kaynaklar, özgürlükler ve bölgelerin hiçbirine sahip değildirler. Benliğe ilişkin bu faktörler maddi, ideal, fiziksel mekanlardan ve sosyal alanlardan oluşurlar. Hâlbuki akıl hastaları kendi istediği şekilde hareket edemediği için kendine özgü bir benliğe sahip değildirler. Akıl hastaları en küçük noktaya kadar kontrol edilebilir olduğundan dolayı benliği esasen mevcut değildir ve onların benlik algısı akıl hastanesi tarafından tekrar inşa edilir.

Goffman'ın ikinci bir benlik anlayışı ise, bireyin kendi izlenimlerini manipüle edebilir yeteneğe sahip olması, kişisel etkileşimlerde her zaman birtakım stratejileri kullanarak kendi amacına ulaşmasıdır. Goffman **Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu** adlı kitabının önceki kısımlarında bireyin izlenim yönetme stratejisinden bahsederek, kendi benliğini stratejik süreçler içerisinde istediği gibi yönetebilen aktör deneyimini dile getirir. Bu anlamda benlik tamamen bireyin kendi yöntemiyle alakalıdır.

Goffman'ın benlik kavramının üzerinde dururken, pragmatistlerin gerçeklik anlayışına da bakmak gerekmektedir. Pragmatistlerin gerçeklik anlayışıyla Goffman'ın benlik anlayışı aynı kavramsal nitelikleri taşımaktadır. Pragmatistlere göre gerçeklik belli bir meseleyi halletmek amacıyla oluşturulan bir şeydir ve bu yüzden işe yarayan, mesele çözebilen herhangi bir ilke gerçeklik olabilir. Bu anlamda mutlak gerçeklik olmadığı için gerçeklik geçicidir ve duruma özeldir. Goffman'ın benlik anlayışı da aynı niteliğe sahiptir. Goffman'a göre benlik bazen total kurumlardaki sosyal düzen tarafından mecburi şekilde yapılandırılan bir şeyken, bazen kişinin özgür iradesine dayanan bir bilişsel yapı olarak ortaya çıkar.

Goffman’a göre benliğin oluşumunda toplumun hedefi ve amacına uyma veya ona karşı davranmak önemlidir. Benlik sosyal yaşamdaki kişisel performansların ürünü olarak bireyin yapabildiği ve başkaları tarafından kabul edilen sosyal statü ve sosyal kaynaklar tarafından belirlenir. Goffman’a göre bireyler statü, rol veya diğerleriyle olan ilişkilerden bir benlik elde edebilirler. Statü, rol veya ilişkideki herhangi bir değişiklik kişinin benlik anlayışına da bir değişiklik getirecektir (Smith, 2006:20). Benlik toplumsal yaşam sahnesindeki performansların bir ürünüdür ve çoğu zaman performanslar toplumsal yaşamın ritüel düzeni tarafından kısıtlanır. Bu anlamda benlik bizim seyirciler önünde sergilediğimiz performansa bağlıdır, biz topluma bağlıyız. Biz, kendi benliğimizi devam ettirmek için sosyal normları takip ederiz ve başkalarının saygısını kazanmak isteriz. Biz benliğimizi sürdürmeye çalışırken sosyal hiyerarşideki konumumuza dikkat ettiğimiz için benlik algımız ve onun sürdürülmesi sosyal statüyle ilişkili olacaktır.

Goffman, sembolik etkileşimcilik kuramında benliğin iki ana unsuru olan “Ben” ve “Beni” arasındaki sübjektif diyalogu benlik kavramından çıkarır ve insan benliğini gündelik hayatın merkezine koyar. Mead, “Ben” kavramıyla bireyin eylem yapma dürtüsünü, “Beni” kavramıyla toplumun benimsenmiş tutumlarını açıklamaya çalışırken; Goffman, benlik kavramıyla bireyin eylem sürecinde diğer kişilere sunulmuş olan fiilî imajını açıklamak istemiştir. “Goffman’ın benlik kavrayışı Mead’in fikirlerine, daha özel olarak onun kendiliğinden benlik olan “Ben” ile toplumsal kısıtlamalarla oluşan “Beni” arasındaki gerilimle ilgili tartışmasına çok şey borçluydu” (Ritzer, 2011:233). Mead ile Goffman aynı şekilde benliği etkileşimsel sosyal süreçlerin ürünü olarak görür. Ancak Goffman, Mead gibi benliği bireyin sübjektif diyalogu içerisinde değerlendirmemiştir. Aksine, benliği insanın kamusal alandaki faaliyetlerinin neticesi olarak görmüştür. Bu anlamda benlik, topluma açık, çıplak olan faaliyetlerin sergisinde kendini ifade eder. Mead’a göre benlik bireysel eylemlerde ortaya çıkmışsa da, Goffman’a göre benlik sürdürülen etkileşim düzeni sunucu ortaya çıkacaktır.

2.4.10 Erving Goffman'ın Metodolojisi

Goffman'ın erken dönem eserlerine bakıldığında onun sahne, aktör, rol alma ve izlenim yöntemi üzerine odaklandığını, bunların sembolik etkileşimciliğin genel konuları olduğunu görürüz. İzlenim yöntemi aktörün özgür ve stratejik davranışını ön gören, Mead ve Blumer'in eylem anlayışını tam anlamıyla destekleyen bir yöntemdir. Goffman'ın izlenim yöntemi fikri insanın sosyal etkileşimde özgür ve yaratıcı olmasını savunur. Ancak birçok eserinde Goffman, yapının baskısı ile insanın özgür iradesi arasındaki gerilimi ele alır.

Erving Goffman'ın bütün yazıları niteliksel araştırma yöntemini içermektedir. Goffman roman, biyografi, gazete, bilimsel metin, radyo, fotoğraf gibi değişen kaynaklardan çeşitli veriler toplamıştır. Goffman'ın çalışmaları özellikle katılımcı gözlem ve resmi olmayan mülakat temelindeki verilere dayanmıştır. O, çok çeşitli şekillerde gözlem yapmış ve elde ettiği malzemeleri yazıları için kullanmıştır. Goffman'ın etnografik alan çalışması bütün hayatı boyunca sürmüş ve verimli bir sosyolog olmasına önemli derecede katkı sağlamıştır. Bu anlamda Goffman'ın araştırma yöntemi Herbert Blumer'in natüralistlik araştırma yöntemi diye adlandırdığı niteliksel araştırma tekniğine büyük ölçüde benzemiştir.

Goffman sosyal hayatın doğrudan gözlemlenmesine güvenmiş ve sosyolojik analiz için sözlü tanıklığı (Verbal Testimony: Mülakat) önemsemiştir. O, mülakata öncelik vermiştir (Smith, 2006:114). Hâlbuki Goffman'ın araştırma yöntemine dair çok sayıda eleştiriler vardır. Bazı araştırmacılar onun saha çalışmasının yetersiz olduğunu söyler; bazı sosyologlar da nitel araştırma tekniğinden yoksun olduğunu söylerler. Yorumcular, Goffman'ın bir kuramcı olarak kabul edilmesi için kendisinin çok ampirik olduğunu, basitçe etnograf olarak kabul edilmesi için teorisyen olduğundan bahsetmişlerdir (Smith, 2006:110).

Bir katılımcı gözlemci olarak Goffman'ın saha araştırması üç aşamayı içermiştir: Birincisi; doktora tezi için 1949-1951 yılları arasında Shetland'de yaklaşık on sekiz aylık bir saha araştırması yapmıştır; bu süreçte kendi kimliğini gizlemiştir. İlk dört ay boyunca Dixon

adasındaki bir otelde kalmış, sonra otele yakın küçük bir evi kiralarak adadaki insanların günlük yaşamına ait gözlemler yapmıştır. Uzun süre otelde bulaşık yıkayarak geçimini sağlamıştır (Trevifio, 2003:26). Goffman, adadaki gözlemlerine dayanarak **Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu** adlı kitabını yazmıştır. Goffman, katılımcı gözlemci metodu seven bir sosyolog olarak 1954 yılından 1957 yılına kadar Amerika'daki ulusal akıl hastanesinde saha çalışması yapmıştır. Goffman yine 1955-1956 yılları arasında St. Elizabeths Hastanesi'nde atletik yönetmen sıfatıyla akıl hastalarını gözlemlemiştir. Bu iki hastanede yapılan saha çalışması Goffman'ın dokundurucu eserler yazmasına neden olmuştur. Özellikle onun **Tımarhaneler** adlı kitabı bu iki hastanedeki gözlemlerden doğmuştur. Akıl hastanesinde Goffman, hastanenin her yerine girebilirdi. Bu özellik onun total kurumlar hakkında detaylı bir eser üretebilmesinde yardımcı olmuştur. Goffman'ın saha çalışmasının üçüncü kısmını Reno ve Las Vegas'taki katılımcı gözlem çalışmaları oluşturmaktadır. Kısacası Goffman günlük yaşamdaki küçük olayları gözletlemekte usta biri olarak sembolik etkileşimciliğin pratik konularına değinmiştir.

1974 yılında saha üzerinde yaptığı bir konuşmada, Goffman katılımcı gözlem yapmak isteyen araştırmacılara şu önerilerde bulunmuştur: (1) Kendinizi araştırma nesnesinin yaşam koşullarına bağımlı hissedin; (2) Bireyin etraflarında neler olup bittiğine dair jestleri, görsel, bedensel tepkileri hatırlayın; (3) Empatik olun; (4) İnsanların etraflarındaki olaylara nasıl tepki verdiklerine tanık olun; (5) Dikkatinizi dağıtmamak için, alanda alabildiğiniz kadar az kaynağa sahip olun; (6) Dost yada değil, herhangi bir kişiye kendinizi açık tutun; (7) Değişik bir elbise alın ve elbiseler kimliğinizi unutturmasın; (8) Gözlem altındaki gruba yerleşin ve sosyolog olduğunuzu unutun; (9) Ortamdaki hiyerarşik sosyal ilişkileri halletmek için stratejik ve militan olun; (10) Alanı derinden tanımak için alanda en az bir yıl geçirin (Goffman 1989:129).

Goffman, eserlerinde kavramları saha çalışması ışığı altında ve diğer türlü veri toplama metoduna dayanarak formüle etmiştir. Goffman pozitivistlerin ön gördüğü niceliksel yaklaşımdan ayrı kalmıştır. Goffman, bütün ömrü boyunca gözlem ve mülakat gibi araştırma tekniklerini kullanarak sosyal etkileşimi betimlemeye çalışmıştır. Onun elde ettiği kuramsal sonuçlar büyük ölçüde Blumer'in resmini çizdiği natüralistik yaklaşım

içerisinde kendi kaynağını bulmuştur. Chicago Üniversitesinde eğitim görmüş ve sembolik etkileşimcilik kuramından belli ölçüde etkilenmiş bir sosyolog olarak Goffman, niteliksel araştırma yöntemine dayanarak çok verimli bir sosyolog imgesi kazanmıştır. Onun eserlerinin sayısı diğer sembolik etkileşimcilere göre çoktur ve yaratıcı bir şekilde kendi versiyonundaki etkileşimci fikrini ortaya koymuştur.

Kısaca söylemek istiyorsak, Goffman, Amerikan sosyolojisinde hızlı gelişim yaşanan 1960'ların başında kendi akademik başarısıyla sosyologlar arasında tanınmıştır. Yapısal işlevselcilik ve Marksist sosyoloji ile gittikçe yoğunlaşan bir şekilde fenomenoloji, etnometodoloji gibi yeni yorumsal sosyolojik perspektiflerin ortaya çıkmaya başladığı dönemde, Goffman, kendine özgü perspektifler geliştirmeye çalışmıştır. Goffman sosyolojisi teorik olmaktan ziyade günlük yaşamdaki etkileşim düzeninin sosyolojik analizine adanmıştır.

Goffman'ın ilgi alanı yüz yüze etkileşimin düzeniydi. "Etkileşimin Düzeni" fikri Goffman'ın bütün akademik hayatını oluşturmuştur. Parsons, bütün eserlerinde sosyal bütünlük arayışında bulunurken, Goffman, etkileşim düzeniyle ilgilenmiştir. Goffman, Parson'un "kuralların davranışı kısıtlaması modeli" yerine "kuralların davranışın kaynağı olması modeli"ni benimsemiştir. Etkileşim kuralları sadece söylediklerimizi ve yaptıklarımızı yönetmez, bizim ne söyleyeceğimiz ve ne yapacağımız için kullanılır (Manning, 1992:194). Goffman eserlerinin hepsinde etkileşim düzeninin ortaya çıkışına odaklanmıştır. O birçok eserinde kişisel etkileşimin doğasını, biçimlerini ve karakterini incelemeye çalışmışsa da, eserinde etkileşimin merasimleşmiş, kutsallaşmış yüzünü de göstermeye çalışmıştır. Eğer kısaca özetlesek, Goffman'ın etkileşimin düzeni fikri etkileşimde bulunan bireylerin davranışını yönlendiren durumsal kurallara ilişkindir.

"Erving Goffman, sıkı şekilde etkileşimin çözümlemesi ile ilgilenen bir kuramcı olarak sınıflandırılır, fakat çalışmaları onun insan davranışını belirleyen yapılaşmış durumlara çok fazla yer verdiğini gösterir. Goffman, Homans gibi, natüralizm ile aşırı hümanizm arasında bir yere yerleştirilebilir." (Poloma, 1993:202). Goffman sabitleşmiş, rutinleşmiş

durumların ortaya çıkardığı kuralların insan davranışının kaynağı olduğunu açıklamakla birlikte insanın özgür iradesinin etkileşimdeki gerilimi ortaya çıkarma eğiliminden bahsetmiştir.

Goffman'ın çalışmalarının konu açısından sofistike olduğu açıktır. Goffman bazı çalışmalarında insanın kendine özgü seçim yapma ve kendini ifade etme eğilimini dile getirerek yapıdan uzaklaşsa da, çoğunlukla durumsal ilkeler tarafından yapılandırılmış bireyin benliğiyle ilgilenmiştir. Hatırlatmak gerekir ki, Goffman, kültür, toplumsal yapı veya gücün varlığını hiçbir zaman inkâr etmemiştir. Goffman sosyal etkileşimin düzenini incelerken bu faktörlerin önemli bir yere sahip olduğunu kabul etmiştir. Kısacası, Goffman, gündelik yaşama ait konuları ele alan ve kendine özgü bir versiyonda sosyolojik perspektif geliştirmeye çalışan sembolik bir etkileşimcidir. Goffman'ın günlük yaşama ilişkin küçük konuları ele alması ve ihmal ettiğimiz etkileşim biçimlerini kavraması sosyolojik düşüncelerimizin zenginleşmesine büyük katkı sağlamıştır.

2.5 Iowa Okulu ve Manford Kuhn'un Benlik Çalışmaları

Sembolik etkileşimcilik kuramı homojen veya tek bir yaklaşım değildir. Başka bir deyişle, sembolik etkileşimciliğin gelişim tarihine bakıldığında farklı perspektif ve okulların ortaya çıktığını görmekteyiz. En önemli okullardan Chicago ve Iowa Okulu sembolik etkileşimciliğin teorik ve metodolojik açıdan çeşitlenmesinde mühim rol oynamıştır. Chicago Okulu'na George Herbert Mead, Herbert Blumer ve Erving Goffman liderlik yaparken, Iowa Okulu'nda Manford Kuhn ve Carl Couch kıymetli çalışmalarıyla bu kuramın gelişmesine katıklarda bulunmuştur.

Iowa Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, II. Dünya Savaşı'ndan sonra sembolik etkileşimcilik paradigmasının gelişiminde önemli rol oynamıştır. Yapısal sembolik etkileşimci sayılan Manford Kuhn, 1946 yılından 1963 yılına kadar kendi araştırmalarıyla sembolik etkileşimciliğin "Iowa okulu" olarak adlandırılan ve "Chicago okulu"ndan farklılaşan bir

araştırma geleneği geliştirmiştir. Iowa Okulu'nun diğer bir önemli şahsiyeti olan Carl Couch (1965-94), Kuhn'un ölümünün ardından Iowa okulunun sembolik etkileşimcilik geleneğini devam ettirmiştir.

Sembolik etkileşimciliğin gelişim tarihine bakıldığında Chicago ve Iowa Okulu olarak adlandırmanın hemen kabul edilmediğini görmekteyiz. 1975 yılında Bernard N. Meltzer, John W. Petras, Larry T. Reynolds tarafından yayımlanmış sembolik etkileşimciliğe ait kitapta sembolik etkileşimciliğin dört ana okuldan teşkil ettiği savunulur. Bunlar: Chicago ve Iowa Okulu, dramaturgi yaklaşımı ve etnometodoloji idi (1975). Sonraki akademik çalışmalara bakıldığında böyle ayrıştırmanın devam ettiğini, bazı araştırmacıların Chicago ve Iowa Okulu olarak iki okulu kabul ettiğini görmek mümkündür (Carter, 2016).

Blumer liderliğindeki Chicago sembolik etkileşimcileri, George Herbert Mead'ın fikrine sıkı bir şekilde bağlı kalarak, davranış ve etkileşim üzerinde temel kavramlar oluşturmaya çalışırken, Iowa Okulu verilere dayalı deneysel sonuçlara ağırlık tanıyarak sembolik etkileşimciliğin kavramlarını sınamayı hedeflemiştir. Manford Kuhn liderliğindeki Iowa Okulu temsilcileri, deneye dayalı niceliksel yöntemin ilkelerine sıkı sıkıya bağlı kalarak kavramları deneysel sonuçlarla değerlendirmeye çalıştılar. Chicago Okulu ise, bireyin kendi eylemini kendisi yöneten varlık olarak tasvir etmişse, Iowa Okulu insan eylemini sosyal statü ve konumlar tarafından belirlenmiş davranış dizisi olarak görmüş ve niceliksel yöntemi tercih etmiştir. Iowa Okulu, Chicago Üniversitesi sembolik etkileşimcilik geleneğinden farklı olan araştırma geleneği geliştirmiştir. Chicago okulunun aksine, Iowa sembolik etkileşimi, etkileşimler arasındaki tutarlılıklara odaklanmıştır. Tamamen akıcı, yapıyı ihmal eden sosyal eylem tasviri yerine, Iowa sembolik etkileşimi daha geniş bir toplumsal ve kültürel bağlamda yer alan özneyi karakterize etmeyi denemiştir.

Blumer'in temsilcilik ettiği Chicago Okulu sembolik etkileşimcilerine göre, sosyal gerçeklik içerisinde öznenin anlamlandığı durum çok önemlidir ve insan davranışını sosyal yapı ya da sosyal rol kalıpları tarafından gerçekleştirilmiş olay değildir. Bu yüzden araştırmacının yöntemini özne ve onun paylaştığı sosyal gerçeklik üzerine odaklandırması

gerekmektedir. Dolayısıyla Chicago Okulu sosyal süreç ve durumları keşfetmek amacıyla niteliksel yöntemi, başka bir deyişle Weber'in savunduğu yorumlayıcı yaklaşımı seçmiştir.

Manford Kuhn, Chicago Okulu'nun metodolojik yaklaşımının bilimsel olmadığını savunarak, pozitivist bilim anlayışıyla sembolik etkileşimcilikteki benlik kavramı hakkında deneyimler yürütmüştür. Kuhn'a göre, eğer bir aktörün eylem sırasındaki referans grubunu bulabilirsek, o halde insan eylemi ve tutumunu tahmin edebiliriz varsayımına inanmıştır (Meltzer, Petras ve Reynolds, 1978:45). Bu yüzden Kuhn, Chicago Okulu'nun tam tersine ampirik araştırmaya ilgi duyarak Mead'in görüşlerine dayanmış benlik teorisini ortaya koymaya çalışmıştır.

Iowa Okulu'nun erken dönem çalışmaları "Yirmi Tablo Test" (Twenty Statements Test) mevzusu altındaki verilere dayanarak Mead'in benlik anlayışını bilimsel kavrama dönüştürmeyi amaçlamıştır (Kuhn ve McPartland, 1978:83). Blumer'in niteliksel araştırma fikrine karşı, Iowa Okulu erken dönem çalışmalarında anket gibi niceliksel bir araştırma yöntemi kullanmışsa da, 1960'lı yıllarda laboratuvarında video kayıt teknolojisinin yardımıyla çeşitli etkileşim deneyimlerini analiz etmiştir. Elde edilen veriler ile araştırmacılar etkileşim biçimleri ve içeriğine ilişkin analitik açıklamalar üretmişlerdir.

Kuhn, 1952 yılında öğrencileriyle birlikte "Yirmi Tablo Testi" (TCT)ni oluşturmuştur. Bu testte katılımcılardan, kendini kim olarak tanımladığına dair yirmi cümle yazması istenmiş ve bu test ilk defa 288 üniversite öğrencisi üzerinde uygulanmıştır. Katılımcılardan 12 dakika içerisinde testi tamamlaması talep edilmiştir (Kuhn ve McPartland, 1978:84). Bu tablo insanın kendi kimliği, tutumu ve benlik duygusu, vb. tanımlardan oluşmuştur. "Yirmi Tablo Testi"nde "benlik; statüler dizisi, kimlik, eylem planı, değerler ve tanımlar" (Miller, 2011:341) olarak değerlendirilmiştir.

"Yirmi Tablo Test"inde katılımcıların yanıtları alındıktan sonra, cevapları dört ayrı modele göre sınıflandırılmıştır. A modeli; insanın bedensel algısı, yani fiziksel düşünceleriyle ilişkilidir. Örneğin, benim boyum kısa, ben şişmanım gibidir. B modeli; insanın mensup olduğu gruplardaki sosyal statülerinin yansımasıdır. Örneğin, ben bir

öğrenciyim, ben işçiyim. C modeli; davranış stilleri ya da duyguların açıklanması ile ilişkindir. Örneğin, “Ben mutlu bir insanım”, “Ben bir müzik hayranı değilim”. D modeli ise bireyin daha genel anlamdaki mensubiyetlerini yansıtmıştır. Örneğin, “Ben evrenin bir parçasıyım”; “Ben bir insan değilim”.

A modeline önem verenler, fiziksel görünümüne önem veren ve kendi kimliğini görünüşe göre tanımlayanlardır. B modeline önem verenler, grup üyeliği ve kurumsal rolleri benliğin temeli olarak algılayanların modelidir. C modeline önem verenler, kendini daha bağımsız ve özgür gören, kendi kimliğini deneyimleri ve duygularına göre tanımlayan kişilerdir. Bu model insanın kendini ifade etmesiyle alakalıdır. D modelini sınıflandırmak ise biraz zordur. Kuhn, Yirmi Tablo Testi ile aşağıdaki varsayımları sınamak istemiştir:

- (1) Benlik; statü, kimlik, eylem planı, değerler ve tanımların bir dizisidir.
- (2) Benlik diğerleri ile sembolik etkileşimin sonucunda elde edilecektir. Benlik, kazanılan ve sürdürülen sosyal sistemlerin bir yansımasıdır.
- (3) Benlik, fenomenolojik kimlik olarak, tüm insan deneyimleri ve eylemleriyle alakalıdır.
- (4) Benlik organize edilmiş toplumsal davranışın vasıtasıdır.
- (5) Benlik belli bir toplumsal duruma özgü değildir.
- (6) Benlik başkalarına göre ifade edilebilir.
- (7) Benlik duygusu sistematik şekilde kodlaştırılabilir (Spitzer, Couch ve Stratton, 1994:71).

Kuhn’a göre eğer insan kendini belli biri olarak düşünüyorsa, o halde kendini ona benzetmeye, benzettği kişinin davranışlarını taklit etmeye çabalar. Aslında herkesin kafasında kendi sosyal durumu ve konumundan kaynaklan bir benlik algısı vardır. Benlik bizim kendimizi daha iyi tanımamıza ve keşfetmemize yardımcı olur. Benlik duygusu ve benlik ölçüleri benliğin en önemli kısımları olarak yukarıda bahsedilen benliğin birinci varsayımını açıklamaktadır. İkinci varsayım, benliği diğerleri ile sembolik etkileşimin sonucu elde edilen ürün olarak yansıtır. Benlik kazanılan ve sürdürülen sosyal konumlara ilişkin olarak, statü, kimlik, eylem planı, değerler ve tanımların dizisidir. Benlik

başkalarına göre bilinir ve ifade edilebilir (Mead, 1934:204). Bu varsayımda benliğin etkileşim olmadan inşa edilemeyeceği tespit edilmiştir. Üçüncü varsayımda benlik, fenomenolojik kimlik olarak, tüm insan deneyimleriyle alakalıdır. Toplumsal deneyimleri yaşamak için, eylemi tanımlamak gerekmektedir. Böylece, benlik tüm sosyal davranışlarda ifade edilen bir nesne haline gelir. Dördüncü varsayıma göre benlik, organize edilmiş toplumsal davranışın bir vasıtasıdır. Bireyin diğer kişiler ve nesneler hakkındaki algısı onun kendi davranışının organize edilmesinde önemlidir. Beşinci varsayımda benlik, belirli bir duruma özgü değildir. Farklı benlik ölçüleri farklı durumlara uygulanabilir. Belli durumlarda gelişen benlik başka durumlarda sonuçlanabilir. Bu benliğin duruma göre değişeceği anlamına da gelir. Altıncı varsayımda benlik, diğer kişilere göre betimlenebilir. İnsan kendi benliğini diğer kişilerin tutumuna göre algılayacak ve tanımlayacaktır. Yedinci varsayımda ise benlik, sistematik bir şekilde kodlaştırılabilir. Her insanın benliği kendine özgüdür.

Kuhn ve meslektaşları insan davranışının sadece sosyal yapı ve rol kalpları tarafından inşa edildiğini vurgulayarak davranış üzerine sabit bir formül geliştirmenin mümkün olduğuna inanmıştır. Ayrıca, sosyal yapının bireysel davranışlara yön veren kaynak olarak benlik tutumlarının öngörülen belirli rol kalıplarından kaynaklandığını tespit etmiştir. Bu yüzden sosyal davranışların tahmin edilebilir olduğu (Meltzer, Petras ve Reynolds, 1978:45-45) düşüncesinde bulunmuştur. Sosyal rolü önemseyen etkileşimciler insanın her zaman belli bir sosyal konuma sahip olacağını, ancak bu sosyal konumun toplumun beklentilerine bağlı olduğunu, belli bir sosyal konum ya da pozisyona sahip olan insanın yaptığı davranışların aslında toplumun beklentilerinden başka bir şey olmadığını tespit ederler. Böyle algılanınca insan davranışı, isteklendirme ve anlam kategorisinden çıkar, sosyal rolün bir ürünü olarak görülür.

Birçok yapısal sembolik etkileşimci, insan benliğini sosyal rol ile bağlamaktadır. Bu anlamda insan davranışı ile sosyal pozisyon, sosyal pozisyon ile benlik birbirine bağlı olarak görülür. Stryker'e göre "Benliğin tanıma aktivitesi, büyük ölçüde toplumsal kabul edilmiş kategoriler ve ilgili rolleri aracılığıyla gerçekleşir" (Stryker, 1980:59). Böyle düşünülünce kimlikler de benliğin bir parçası olarak ortaya çıkar. Kuhn, davranışını sosyal

rol ve pozisyona bağlarken, kimlik, sosyal yapının bir parçası haline gelmiştir. Bu açıdan bakıldığında bir kişinin benliği onun sahip olduğu sosyal konumuna sıkı bir şekilde bağlı olacaktır.

Kuhn'un Mead'in benlik kavramını deneyimle sınaması, onun sosyal teorisinin deneye dayalı olmadan hiçbir şey olamadığına yönelik metodolojik görüşünden kaynaklanmıştır. O, Mead'in kavramlarının ampirik şekilde açıklanabilir olduğuna inandığı için ısrarlı bir şekilde ampirik araştırmaya ağırlık vermiştir. Ancak benlik kavramı (self-concept) ve benlik eşdeğer değildir. Benlik kavramı ise benliğin yönleridir (Lauer ve Handel, 1977:176). Kuhn, benlik imajı (Self-image), benlik saygısı (Self-esteem) ve benlik kavramı arasında hiç sınır olmadığına inanarak araştırma yapmıştır. Bu yüzden onun benlik anlayışı büyük ölçüde Mead'in benlik kavramına tam anlamıyla uymayan bir kavramdır.

Iowa Okulu'nun metodolojik yaklaşımı Kuhn öldükten sonra biraz değişikliğe uğramıştır. 1963 yılında Kuhn'un ölümünden sonra, Iowa Okulu benlik üzerindeki sistematik çalışmalarından uzaklaşarak, etkileşim süreçleri ve sosyal ilişkilerin çeşitli biçimlerini incelemeye başlamıştır. 1964 yılında Iowa Okulu'nda "Davranış Araştırma Merkezi" (CRIB) kurulmuştur. Davranış Araştırma Merkezi laboratuvarı ses-video-kayıt sistemi aracılığıyla bir ofis, bir oturma odası, bir depo odası, bir bekleme odası vb. odalardan oluşmuştur. Böylelikle, yeni Iowa Okulu "doğal" sosyal etkileşimi laboratuvar ortamında analiz etmeye başlamıştır (Miller, 2011:342). Bu laboratuvarın amacı temel etkileşim süreçlerini sistematik olarak incelemek, etkileşimsel eylemleri kavramlaştırmak ve evrensel uygulanabilir önermeleri yasa şeklinde açıklamaktır. Bu merkez araştırma sonuçlarına dayanarak Iowa Okulu'nun geleneğine bağlı olan birkaç ciltlik makale derlemesi yayımlamıştır. Bunlardan önemli olanlar: **Constructing Social Life: Readings in Behavioral Sociology from the Iowa School** (Couch, Carl; Robert A. Hintz, Jr., 1975), ve **The Iowa School** (Couch, Carl; Stanley L. Saxton ve Michael A. Katovich, 1986) dir. 1980'lerden sonra yapısal sembolik etkileşimcilik kavramıyla birey ve yapı arasında yeni perspektifler geliştirmeye çalışan Sheldon Skeyker, 1950'lerdeki etkileşimci Manford

Kuhn'un izinden giderek eylemin yapısal özelliklerini açıklamaya çaba gösterdi. Stryker'e göre sosyal davranışların hepsinin Mead gibi benlik tarafından yönetildiğini söylemek yanlıştır. Çok sayıda davranış, alışkanlık ve ritüele (Goffman, 1967) ilişkindir. Benlik yalnızca davranış sorunlu olduğunda devreye girer. Yapısal sembolik etkileşimcilik, toplumsal yapının (pozisyonlar ve bunlarla ilgili rollerin yanı sıra toplumun örgütlenmiş olan daha büyük kitleleri de dahil) etkileşimi şekillendirdiği iddiasında bulunur. Stryker, yaşadığımız dünyanın önceden yapılandırılmış ve organize edilmiş bir dünya olduğunu varsayarak toplumsal pozisyonların etkileşimdeki yerini bulmaya çalışmıştır. Pozisyonlar toplumsal olarak aktörler kategorisidir; pozisyonlar kişileri sınıflandırmak için hizmet eden genel kategorilerdir. Örneğin baba, çavuş, öğretmen, entelektüel gibi (Stryker 1959: 439). Stryker'e göre grup üyeliği ve belirlediğimiz pozisyonlar, durum hakkında bir tanım koyma kapasitemizi kısıtlayarak davranışlarımızı yönlendirmektedir.

Stryker, 1980 yılında yayımladığı **Symbolic Interactionism: A Social Structural Version** adlı kitabında, toplumun yapısal özelliklerinden yola çıkarak benlik, kimlik ve sosyal yapı hakkında dikkat çekici fikirler ortaya koymuştur. Stryker meslektaşlarıyla birlikte kimlik ve yapısal sembolik etkileşimcilik hakkında birçok eser üretmiştir (McCall ve Simmons 1978; Stryker 1968; Stryker ve Serpe 1982; Serpe ve Stryker 1987; Stryker ve Vryan 2003; Burke 1980, 1991; Stryker ve Burke 2000; Burke 2004; Burke ve Dökme 1997; cf. Maines 1977). Stryker, bir pozitivist olarak niceliksel araştırma yöntemini tercih etmiştir.

Biz sembolik etkileşimcilik kuramının tarihsel gelişimine baktığımızda hem yorumlayıcı hem de pozitivist yaklaşımın kullanıldığını görürüz. Hâlbuki birbirinden farklı çeşitli yöntemlerin kullanılması aslında eylem anlayışındaki farklılıklardan kaynaklanmıştır. Chicago Okulu ile Iowa Okulu'nun yöntem anlayışı karşılaştırıldığında, Chicago Okulu'nun epistemolojik görüşlerinin sembolik etkileşimin ana hatlarına daha uyumlu olduğunu belirtmek tamamen mümkündür. Çoğu sembolik etkileşimci, katılımcı gözlem ve hayat öyküsü inceleme tekniklerinin nihai olarak insan davranışının daha gerçek bir resmini sunacağına inanmaktadır. Chicago Okul'u için sosyal gerçeklik içerisinde öznenin

anlamlandırdığı durum çok önemlidir. Dolayısıyla Chicago Okulu sosyal süreç ve durumları keşfetmek amacıyla yorumlayıcı yaklaşımı seçmiştir. Pozitivist deneyim ise Kuhn'un temsilcilik ettiği Iowa Okulu'nun araştırma yaklaşımıdır.

Kısacası, Kuhn ve Iowa okul taraftarları insan eylemine deterministik vurgu yaparak mantıksal pozitivist yaklaşımın yasaları ışığında araştırma yürütmüşlerdir. Kuhn, bilimsel kriterleri karşılayan genelleştirici bir bilim olarak sembolik etkileşimcilik yaklaşımının pozitivist yöntem üzerine kurulabileceğini savunmuştur. Kuhn'un deneyimsel araştırma yöntemine önem vermesi ve onun meslektaşlarının davranışı laboratuvar ortamında incelemesi dönemin yaygın araştırma yönteminin etkisini yansıtanın yanı sıra sembolik etkileşimciliğin ilkel dönemlerdeki kavramsal genişleme deneyimlerinin iyi bir göstergesidir. Kuhn'un, sembolik etkileşimciliği denenebilir bir bilim yapma arzusu yapısal işlevselciliğin yapı ve eylem anlayışına eşlik ederek dönemin sosyolojik özelliğini ifade etmiştir. Ne var ki Kuhn'un sembolik etkileşimcilik anlayışı Blumer'in tam tersine pozitivist yönetime dayanmıştır ancak araştırmacıları tatmin edecek şekilde olan kavramlar henüz üretilmemiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEMBOLİK ETKİLEŞİMCİLİĞİN ÇAĞDAŞ SOSYAL TEORİDEKİ ETKİLERİ

Sembolik etkileşimciliğin eleştirilme tarihini, 1920'lerde Blumer ve Stouffer arasında bulunan insan davranışlarının araştırılmasına dair tartışmalara kadar geri götürebiliriz (Faris, 1970: 113-15). Sembolik etkileşimcilik kuramı ortaya çıktığından beri zaman zaman eleştirilere maruz kalmıştır. Kimi zaman etkileşimci sayılan sosyologlar eleştiri yaparken, kimi zaman da etkileşimci olmayan sosyologlar bu kuramın eksiklerini göstermeye çalışmışlardır. İlk başta pozitivistler, Mead'ın görüşlerinin test edilemeyeceğinden şikâyet ederken (Swanson, 1961), etiketleme teorisyenleri Mead'ın grup hakkında belirsiz bir anlayış geliştirdiğini ileri sürdüler (Lemert, 1974). Etnometodologlar sembolik etkileşimciliğin yalnızca işlevselliğin bir başka çeşidi olduğunu savunurken (Zimmerman ve Wieder, 1970), Hall (1972), Bandyopadhyay (1971) ve Lichtman (1970) gibi teorisyenler ise Marx ve Mead'ın görüşlerinin yapısal temelli bir hümanist sosyolojiye dönüşmesini savundular.

Dönem itibariyle eleştirileri sıraladığımızda sembolik etkileşimciliğin gelişimine ait çok değerli fikirlere rastlamaktayız. Ünlü sembolik etkileşimci Meltzer'in, 1959 yılında Mead'ın sosyal psikoloji üzerine yazdığı genel eleştirisi şu şekilde özetlenebilir: Mead'ın ürettiği çok sayıdaki kavram, bulanık ve belirsizdir ya da bilimsel açıklamada gerekli olan tutarlılıktan uzaktır. Üstelik Mead'ın teorisi belli ölçüde editörler tarafından kısaltılmış ve eklenmiştir. Bu yüzden Mead'ın düşüncelerinin gerçek olup olmadığını fark etmek zordur. Ayrıca, Mead'ın teorisini metodolojik açıdan sınamak ve denetlemek de oldukça zordur (1959; 1972: 18-21).

Sembolik etkileşimcilik kuramını Iowa Okulu'nda temsil eden Manford Kuhn 1964 yılında sembolik etkileşimcilik hakkında yayınladığı tarihsel değerlendirmesinde bu kurama dair eleştirilere yer vermiştir. Ona göre sembolik etkileşimcilik, ilk başta sadece

“sözlü bir gelenek” olarak etkileşimciler arasında yayılmıştır. Yıllardır etkileşimciliğin temel ya da merkezi düşüncelerinin birçoğu sözlü olarak yayılıyordu. Sözlü geleneğin çöküşünden sonra, sembolik etkileşimcilik- 1940’lardan sonra- ancak makale yayımlanma dönemine girmiştir. Mead’in yazılarında, insan davranışının belirleyici unsurlarına ait bir takım belirsizlikler vardı. Bu belirsizliklere Mead’in farklı kavramlarında ve benlik, eylem tartışmasında rastlamak mümkündür. Kuhn’a göre, sembolik etkileşimcilik, birey odaklı eylem teorisiyle sosyolojik olmayan haliyle kalmaktaydı. Sembolik etkileşimcilik, çok uzun süredir ihmal edilmiş birtakım sıkıntılarla kuşatılmıştır (1964: 78).

Günümüzde sembolik etkileşimciliğin kültürel ve post-modern alandaki etkin araştırmacısı Norman. K. Denzin’in 1969 yılındaki makalesinde sembolik etkileşimciliğe yönelik şöyle eleştirilere yer vermiştir: Sembolik etkileşimcilik kuramının “benlik” kavramı belirsizdir ve deneye dayalı gözlemlerin yapılması zordur. Üstelik sembolik etkileşimcilik perspektifi, yalnızca çok az sayıda somut hipotez sunmaktadır. Etkileşimcilik, toplumsal örgütlenmenin büyük ölçekli biçimlerine dair yeterli derecede açıklamalar geliştirememektedir. Etkileşimciliğin dramaturgi okulu motivasyon temelli eylem imajını verememektedir (1969: 929).

Sembolik etkileşimcilik kuramı 1970’lerde kurumsal destek görme dönemine girmesine rağmen, çok ağır eleştirilere maruz kalmıştır. Çünkü bu dönemde Blumer’in yazıları dönemin en yaygın sosyolojik kuramı olan yapısal işlevselciliğe yönelik eleştiri içermekteydi. Sembolik etkileşimciler ve yapısal işlevselciler, ampirik araştırma yapamadıkları için birbirlerini eleştiriyorlardı (Bales, 1966). Her iki taraf da o zaman haklıydı (Mullins, 1973: 97). 1970’li yıllarda yapılmış eleştiriler içinde Nicholas Mullins’in yorumları sembolik etkileşimcileri daha da üzüyordu. Mullins 1973 yılında yayınladığı sosyolojik teori kitabında sembolik etkileşimciliğin öldüğünü ilan etmişti. Böyle bir değerlendirme henüz gelişmekte olan sembolik etkileşimciliğe doğru negatif bir ortam yaratmıştır. Mullins, **Theories and Theory Groups in Contemporary American Sociology** adlı kitabında sembolik etkileşimin “ölü” olduğunu kabul etmiştir. Kaldı ki, sembolik etkileşimciliğin böyle bir eleştiri içinde olması bir taraftan aslında bu kuramın

kurucularının teorik görüşlerinin felsefe ve psikoloji geleneğine dayandığından kaynaklanmış da, bazı eleştirilerin gerçekten uygun olmadığını göstermektedir. Blumer, 1937 yılında sembolik etkileşimcilik kavramını ortaya atarken Mead'ın görüşlerini psikolojide yaygın olan araştırma eğilimlerinden biri olarak açıklamıştır. 1950'lerde ve 1960'larda Blumer bu kuramı teorik olarak ayrıntılı bir şekilde açıklamaya çalışırken birçok sosyoloğun dikkatini çekmiştir. Bu yüzden kimi bu kuramın 1970'lerde öldüğünü iddia ederken, kimi de kuramın tekrar canlanmaya başladığını; bu kuramın sadece teoride kalmadığını, ampirik olarak çeşitli araştırmaların yapılmasıyla sosyolojide mikro-makro meselelerin çözümlendiğini ve bu kuramın sadece yüz-yüze etkileşim değil, toplumsal hayatın kendisiyle ilgilenen bir kuram olduğunu göstermeye çalışmıştır.

Blumer'in 1987 yılında ölümünden sonra da sembolik etkileşimciliğe ait kuramsal ve kişisel eleştiriler devam etmiştir. Kişisel eleştirilere baktığımızda, Blumer, sembolik etkileşimciliği bir sosyolojik kuram yapma çabasında bulunan sosyolog olarak eleştirilerin merkezinde yer almaktaydı. Blumer, kimi zaman Mead'ın düşüncelerini tersine ya da asıl metne uygun olmayan şekilde yorumladığı için eleştirilir; kimi zaman da yapıyı ihmal ettiği için eleştirilirdi (Wood ve Wardell, 1993). Ancak eleştirilere rağmen, Blumer, Mead'i bizzat kendisi tanıyan ve hayattayken ona en yakın olan sosyologdu. Blumer, Mead'ın öğrencisi ve Mead'ın fikirlerinin Chicago Üniversitesi sosyoloji bölümünde etkili olmasına yardımcı olan Ellsworth Faris'in danışmanlığıyla sosyal psikoloji eğitimi almıştı. Blumer, Faris'in yardımıyla Mead'ın düşüncelerini yakından tanımış ve bütün akademik hayatı boyunca Mead'ın düşüncelerinin yorumlanmasıyla bizzat kendisi ilgilenmiştir. Blumer, Mead ile olan ilk temasını şöyle anlatmıştır: "Ellsworth Faris bana Mead'ın düşüncelerinin temel yapısını bildirdi. O dönemde düzenli bir öğrenci olarak Mead'i okudum ve birkaç lisansüstü dersinde dışarıdan katıldım. Doktora dönemimde birkaç ay boyunca Mead'ın araştırma görevlisi olarak görev yaptım. Mead benim doktora tezimi biliyordu; Ona tezimin bir bölümünü sunmuştum. Mead, doktora tezi savunmama katıldı ve bana soru sordu" (Blumer, 1983:137; Blumer, 1977: 286). Blumer, 1928'de Chicago'dan mezun olduktan sonra sosyoloji bölümünde görevli oldu. Ancak, Blumer, Mead'ın sosyal psikoloji anlayışını açıklamakla beraber, onun düşüncelerini yanlış

yorumlamakla suçlanmıştır (Cook, 2011:19). Blumer, Mead'in görüşlerinin yorumlayıcısı olarak görünse bile, aslında sembolik etkileşimcilik kuramının sosyolojik kuram olmasına emek sarf eden sosyologdu. Blumer olmasaydı böyle bir kuramın mevcut olacağından söz etmek pek mümkün değildi. Çünkü Mead'in sosyal psikoloji ve felsefe ağırlıklı metinleri Blumer tarafından sadece yorumlanmakla kalmamış, kuramsal çerçeve içerisinde analiz edilmiştir. Blumer de Mead'i açıklarken bazı kişisel görüşleri eklediğini şöyle izah etmişti:

“Ben Mead'in açıkça belirtmediği çok şeyi açıklığa kavuşturmaya ve düşünce şemasında örtük olan önemli alanları doldurmaya, sözlü ve yazılı olarak gelişme fırsatı bulamadığı görüşlerini açıklamaya çalıştım.” (Blumer, 2004:14).

Blumer uzun kariyer hayatı boyunca aldığı birçok ödüle, Amerika Sosyologlar Derneği tarafından seçkin bilim adamı ve meslek uzmanı olarak kabul edilmesine rağmen, ölümünden sonraki değerlendirmelerde birçok eleştirilere maruz kalmıştı ve bu yaşadığı dönemden hiç farklı değildi (Lyman, 1988: 295).

20. yüzyılda sembolik etkileşimcilik kuramı kurumsal ve gelişimsel açıdan çok eleştiri aldığı bir dönem geçirdi. Son dönemlere baktığımızda, sembolik etkileşimciliğin politik ve bilimsel olmayan, makro sosyolojinin klasik sorularına karşı gelen ve yapısal olmayan bir kuram olarak eleştirildiğini görmekteyiz. Eleştirenler, sembolik etkileşimciliğin yüz yüze etkileşim ve mikro odaklı olduğunu kabul eder, ancak sembolik etkileşimciliğin başka alanlardaki egemenliğini reddederler (Fine, 1993:65).

Genel olarak bakıldığında sembolik etkileşimciliğe yönelik eleştirilerin zaman zaman ortaya çıktığını ve kaybolduğunu görmekteyiz. Sembolik etkileşimciliğe ait eleştirilere günümüz açısından baktığımızda bazı eleştirilerin elverişsiz olduğunu, bazılarının ise ortaya koyulduğu zaman açısından uygun olduğunu görmekteyiz. Günümüzde bile sembolik etkileşimciliğin ana yayın kaynağı olan “Sembolik Etkileşimcilik Dergisi”ne baktığımızda sembolik etkileşimciliğin parlak geleceğinin olmadığına ait tespit ve

öngörülerin yayımladığını görmekteyiz. Örneğin, Rambo ve Grier'e göre, sembolik etkileşimciliğin geleceği yoktur (Rambo ve Grier, 2008:37). Çünkü "sembolik etkileşim" terimiyle internette arama yapıldığında, terörizm için 10, doğal çevre için 5, tüketimcilik için 4, çevreyle ilgili tutumlar için 4, tüketim için 3, doğal afet için 1, çevre kirliliği için 1, toksik atıklar için 1, çevre düzenlemesi için 1 sonuç bulunmakta ve kaynak tükenmesi, su sıkıntısı, kıtlık, doğal kaynak, zehirli madde, toksin, nükleer atık, biyosfer veya petrol için tek başına bir sonuç çıkmamaktadır (Rambo ve Grier, 2008:42). Yukarıda bahsedildiği gibi sembolik etkileşimciliğin ilgi alanları içinde birçok konu marjinal kalmış ve bazı temalar hiç ele alınmamıştır. Ancak sembolik etkileşimciliğin ortaya çıkışından bu yana, araştırma alanını genişletmeye yönelik birçok deneyim yaşanmıştır. Yakın tarihte yapılan çalışmalara bakıldığında sembolik etkileşimi kaos teorisine (Young, 1990), sosyal ekolojiye (Frese ve Roebuck, 1980) ve medeniyet gelişim teorisine (Couch, 1984) bağlama çabaları bulunmaktadır. Fine ve Sandstrom'un çalışmalarına göre, sembolik etkileşimcilik; sosyal psikoloji, tıp sosyolojisi, sapma, sosyal sorunlar, toplumsal eylem, kültürel çalışmalar, medya araştırmaları, duygu sosyolojisi, sanat sosyolojisi, çevresel sosyoloji, ırk ilişkileri, toplumsal örgütlenme, toplumsal hareketler ve siyaset sosyolojisi gibi disiplinler arası bir bakış açısı geliştirmiştir (Fine, 1993; Sandstrom ve Fine, 2003: 1041).

Fine'ne göre sembolik etkileşimin ana akım sosyal teoriye aykırı olduğu şeklindeki inanç, son yirmi yılda çürütülmüş ve bu perspektifin geleneksel sosyoloji konularının yeni boyutlarına katkıda bulunduğu yönündeki güven sarsılmıştır (Fine, 1993:66). Sembolik etkileşimciliğe yönelik bazı eleştiriler doğrudur, ancak eleştirmenlerin iddia ettiği noktaların hepsi kesinlikle doğrudur denilemez (Maines, 1988, Wood ve Wardell, 1983). Eleştiriler, sembolik etkileşimciliğin tarihsel gelişim süreçleri açısından haklı görünebilir. Ancak bugün eleştirilerin çoğunu çözüm getirilmiştir. Eleştirilere yanıt olarak, etkileşimciler, sosyolojinin makro ve yapısal boyutlarına yönelik kavramlar geliştirmiş ve ampirik çalışmalar yürütmüştür.

3.1 Sembolik Etkileşimcilere Yönelik Tarihsel Eleştiriler ve Çözümlemeler

Aşağıda sembolik etkileşimciliğe yönelik eleştirilerin önemli noktalarına kısaca değinilmeye çalışılacaktır. Genel olarak bakıldığında sembolik etkileşimci yapı; anlayışı yetersiz, aşırı öznel ve tarihsel olmamakla eleştirilmişti (Lichtman 1970: 77).

3.1.1 Yapı Anlayışı Meselesi

Sembolik etkileşimciliğe dair eleştirilerde, bu kuramın mikro ölçekli olduğu ve sosyal yapıyla ilgilenmediğine dair fikirlerin egemen olduğunu görmekteyiz (Meltzer, Petras ve Reynolds, 1975:113). Kuramsal olarak yapıyı ihmal etmek, Blumer temsilciliğindeki sembolik etkileşimcilerin ortak kusurları olsa da, bu yöndeki eksiklik etkileşimcilerin yapıya yönelik yaptığı ampirik araştırmalarla gittikçe giderilmiştir. Mead’ın düşüncelerinde sosyal yapının ihmal edilmediği bellidir. Mead, sosyal etkileşimi, birey ile toplum arasındaki diyalektik süreç içerisine koyup değerlendirdiği için yapıyı ihmal etmek gibi bir kusuru yoktu. Zira Mead’ın “Benlik” ve “Genelleşmiş Öteki” kavramları bireysel düzeyde yapının mevcut olduğunu ima etmişti. Ancak, Mead’ın fikirleri büyük ölçüde psikoloji ve felsefe düzeyinde kaldığı için bir sosyologu tamamen tatmin edecek yapı anlayışı sunamamıştır. Özellikle yapısal işlevselciğin yapı anlayışıyla karşılaştırdığımızda Mead’ın sosyal yapı anlayışı güçsüz kalmıştır.

Herbert Blumer, 1960’larda yapısal işlevselciliğin genel görüşüne karşı bir tavır olarak sembolik etkileşimciliğin kuramsal boyutlarını açıklamaya çalışırken, Mead’ın geliştirdiği sosyal yapı anlayışı ortadan kaybolup gitmiştir. Sembolik etkileşimcilik kuramının savunucusu Blumer’in yazılarında, Mead’ın diyalektik felsefesi terk edilmiş ve bu yüzden toplumsal yapıyı büyük ölçüde ihmal edilen tek taraflı bir teori geliştirmiştir. Blumer’in bakış açısından toplum, insanın benliğinin sınırsız etkilere sahip olduğu

ortamda mevcut olacaktır (Zeitlin, 1973: 218). Örneğin sosyal yapı meselesine dair, Blumer, Sorunlu ve mevcut kuralların yetersiz olduğu grup hayatında yeni durumların sürekli ortaya çıktığını varsaymıştır (Blumer, 1969:18). Blumer'e göre, topluluk hayatındaki toplumsal süreçler kuralları yaratır ve destekler; kurallar grubun toplumsal hayatını şekillendirmez ve desteklemez.

Etkileşimcilerin toplumsal yaşam analizinde yalnızca yapısal belirleyicilikten ziyade kişisel seçimlere öncelik tanınması ve bireyin sınırsız seçme hakkını savunması sosyologlar tarafından sık sık eleştirilmiştir. Yapı ve fail arasındaki denge, toplumsal düzene yönelik etkileşimci yaklaşımın merkezî noktası olmasına rağmen, Blumer'in bireye daha çok ağırlık vermesi yapıyı önemseyen sosyologları rahatsız etmiştir. Toplumsal düzen, bireyin yapıyla etkileşime girmesine, yapıyı kullanmasına, manipüle etmesine bağlıdır. Etkileşimcilerin perspektifleri büyük ölçüde pragmatist felsefeye dayandığı için sosyal dünyanın bireysel açıdan oluşumuna ağırlık vermişlerdir. Aksine yapısal işlevselcilik gibi kuramlar yapısal koşullara önem vermemiş, bireyin davranışının yalnızca kişisel seçimler ve özgürlükler bağlamında anlaşılabilir olmasını savunmamışlardır. Yapı ve birey arasındaki denge Mead, Cooley, Goffman ve diğerlerinin yazılarında örtülü olarak ele alınan uzun bir konudur. Goffman, etkileşim faaliyetinde düzen arayışında bulunurken toplumsal yapının etkileşim faaliyetini kısıtlayacağını ve failin kendini ifade etme özgürlüğünü dengelemeye çalışacağını göstererek, Blumer versiyonundaki etkileşimcilik fikrinin eksiklerini gidermeyi hedeflemiştir.

Blumer, bireyleri toplumdaki aktif birer fail olarak ele aldı ve benlik bilincine sahip toplumdan hiç bahsetmedi. Başka bir deyişle, Blumer, Mead'in toplum kuramındaki benlik ve zihin kavramlarını ihmal ederek bireylerin ortak amaçla yaptığı müşterek eylemin sosyal yapıdaki önemini ön plana çıkarmıştır. Blumer'in Mead hakkındaki yorumlarında Mead'in toplum kavrayışındaki bazı önemli noktalar ihmal edilmiştir. Mead'in tersine, Blumer güçlü insancıl unsurlar içeren sembolik etkileşimciliği ortaya çıkardı. Bu nedenle insan davranışını sosyal yapının ürünü olarak gören yapısal işlevselciliği reddeden sosyologları cezbetmiştir (Stryker ve Vryan, 2003:15). Blumer,

Mead'ın diyalektik felsefesinden vazgeçti ve yerine toplumsal yapıyı ihmal eden tek taraflı bir yorum getirdi. Ancak Maines (1988), Wellman (1988) ve Tucker (1988), Blumer'in toplumsal yapı ve makro sosyolojik meselelerle ilgilendiğini savunarak sembolik etkileşimcilikteki yapı anlayışının devam ettiğini tespit etmiştir. Lyman, sembolik etkileşimciliğin makro meselelerle ilgilendiğini göstermeye çalışmıştır (Spring, 1988).

İlk zamanlarında, sembolik etkileşimcilik mübadele teorisi (Exchange Theory) ve rasyonel seçim modelleriyle birlikte, sosyolojinin baskın mikro versiyonunu temsil etmiştir. Ancak sosyolojide mikro-makro tartışmalar başlamadan önce, özellikle 1960'ların başından itibaren Anselm Strauss ve meslektaşları (Strauss,1978, Fine,1984) "Müzakere Edilen Düzen" (Negotiated Order) paradigmasını geliştirerek yapısal meselelerin örgütsel analizini etkileşimcilerin gündemine getirmiştir. Strauss, organizasyonun aşağıdan yukarıya doğru anlaşılması gerektiğine inanmıştır; Yani makro yapılar, mikro-analitik bir temelden anlaşılabilirlerdi. Strauss, yapının anlamlar ve etkileşimler üzerindeki etkilerini görmezden gelmedi, ancak yapının anlamı oluşturacağına daha az odaklanmıştı.

1959'da yayımlanan **Mirrors and Masks** kitabının 1996 yılındaki yeni baskısına yazdığı giriş bölümünde Strauss, kendi yaklaşımını etkileşimcilik olarak nitelendirmiştir. Strauss 1978'de yayınlanan **Negotiations** adlı kitabında, Thomas, Park veya Mead gibi etkileşimciler veya Chicago sosyolojisinin unuttuğu müzakere süreçlerini ele alınmıştır. Strauss, Goffman, Peter Blau ve James Coleman gibi çağdaş sosyologlar tarafından analiz edilen toplumsal dünyanın müzakere akışına bağlı olduğunu, toplumsal değişimin uzlaşma ve müzakere sürecinde yeniden düzenleneceğini ve yeniden inşa sürecinde yaratılacağını dile getirmiştir. Strauss, sosyolojik olarak, normatif yapıların eylemi sonsuza dek yönetemeyeceğini, açıkçası müzakere sürecinin sonucu sosyal yapıların değişeceğini hastanedeki değişim örneklerine dayanarak açıklamaya çalışmıştır. Strauss'un bir meslektaşı onun görüşlerine şöyle atıfta bulunmuştur: "Yaklaşımım, hem toplumsal düzen hem de bireylerin, hangisinin hangisine ait olacağı ve hangi düzenin

hangi düzeye ait olacağı konusunda devam eden müzakere sürecinin etkili olacağı varsayımına dayanır” (Gerson, 1976).

Müzakere son derece geniş bir terimdir. Pazarlık, uzlaşma, arabuluculuk veya gizli anlaşma gibi durumlardan uluslararası ilişkilere kadar uzanan alanlara atıfta bulunabilir. Strauss’un, müzakere edilen düzen fikri hastanedeki değişikliğin nasıl meydana geldiğini anlatmaya yönelik ampirik çalışmalara dayanmıştır. Strauss, yapısal süreç terimini kullanarak, biçimsel örgütlerin her zaman geçici bir çerçevede var olduğunu ve bu çerçevenin örgütün doğası olduğunu savunmuştur. Örgütün yapısal olarak müzakereye dayalı değişim süreci ihmal edildiği takdirde, örgütsel yapı ve hizmetlerin örgütlenmesi sürekli tehdit altına giriyordu.

Strauss’tan başka, etkileşimciler arasında makro-mikro tartışmaları yapılmıştı. Erving Goffman “Etkileşim Düzeni” fikriyle, sembolik etkileşimciliğin düzenle yüzleşmesi için bir perspektif geliştirmiştir. Etkileşimciler, çeşitli çalışmalarıyla makroyu mikroya bağlamaya çalıştılar. Etkileşimci perspektif, organizasyon, ekonomik düzen ve devlet rejimlerinin bireysel aktörlere bağlılığını ortaya koyarak büyük toplumsal yapıların küçük boyutta nasıl üretildiklerini açıklamaya çalışmıştır.

David Maines 1977’de yayınladığı **Sosyal Organizasyon ve Sembolik Etkileşimcilikte Toplumsal Yapı** adlı makalesinde sosyal yapının mikro süreçlerden nasıl oluştuklarını inceleyerek sembolik etkileşimciliğin sosyal yapıyla yakından ilgilendiğini kanıtlamaya çalışmıştır. Maines, toplumsal yapıların müzakere edilen süreç, toplumsal eylem ve büyük ölçekli toplumsal davranışlar temelinde inşa edileceğini belirtmiştir.

Bugün yapılan araştırmalara baktığımızda, makro ve mikro ayrışmasının sembolik etkileşimcilik için bir eksiklik ya da sorun olma durumundan uzakta kaldığını görmekteyiz. Etkileşimci sosyologlar ampirik çalışmalarıyla yapısal içerikli konulara değinmiştir. Burada sembolik etkileşimciliğin sosyal yapıya yönelik araştırmalarını sıralamaya gerek yoktur. Toplumsal yapıyı birey tarafından üretilen ve bireyin davranışlarını kısıtlayan bir olgu olarak gördüğümüzde bu konu hakkındaki iki kutuplu tartışmaların elverişsiz olduğunun farkına varırız. Elbette bugün sembolik etkileşimcilik yalnızca bireysel açıdan

toplumsal yaşamı inceleyen bir kuram değildir artık. Sembolik etkileşimciliği bireysel düzeyde sınırlandırıp yapıyı ihmal etmekle eleştirmek gerçekten yanlıştır. Bu kuramın son dönemine ait teorik ve ampirik çalışmalar yapının ihmal edilmediğini kanıtlamaktadır.

3.1.2 Araştırma Yöntemindeki Bilimsellik Meselesi

Etkileşimcilik çoğu kez bilimsel ve pozitif olmamakla eleştirilmiştir (Meltzer, Petras ve Reynolds, 1975:96). Bu iddia pozitivist bilim anlayışı için uygun görünebilir, ancak yorumlayıcı yaklaşıma uygun değildir. Pozitivist bilim anlayışı yorumlayıcı yaklaşımı başından beri eleştiriyordu. “1920 ve 30’larda sosyolojideki yöntemi sübjektifleriyle temellendirme fikrine karşı itirazlar giderek artmaktaydı. Bu itirazlara rağmen, kesin bir bilim statüsü kazanmaya çalışan bütün bilimlerin aynı metodolojik ilkeler ve kabulleri benimsemesi gerektiğini savunan pozitivist görüş etkili olmuştur. Mantık basittir: Sosyolojiyi bir bilime -arzulanır başarılı bir bilime- dönüştürmek, onu genelde bilimin mantığına uydurmayı ve standart bilimsel yöntemi izleyerek, metodolojik açıdan sübjektiflerindeki benzer biçimde ilerlemeyi gerektirir.” (Sharrock, Cuff ve Francis, 2013:128). Sosyolojinin bir akademik disiplin olma çabasıyla birlikte, 1930’lu yıllarda Chicago sosyolojisinde metodolojik yaklaşım tartışmalarının daha açık şekilde gündeme geldiğini söyleyebiliriz.

Elbette, 20. yüzyılın başlarındaki tarihsel ortamda sembolik etkileşimciliğin de kendi pozisyonunu belirlemesi ve metodolojik tartışmalara girmesi gerekirdi. Burada Cooley tarafından ortaya konulan sempatik iç gözlem yaklaşımının bilimselliğine dair tartışma yapılmayacaktır. Sembolik etkileşimciliğin fikir kaynağı olarak pragmatist epistemolojinin, etkileşimcilerin araştırma metodolojisi üzerinde doğrudan etkili olduğunu söyleyebiliriz. Pragmatist epistemoloji, “toplumun bilgisini edinmek için” toplumsal yaşama katılmanın gerekliliğini savunmuştur. 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkmaya başlayan bir sosyolojik perspektif olarak sembolik etkileşimcilik, ilk zamanlarda

metodolojide “sempatik iç gözlem” anlayışının toplumsal araştırmalarda önemli olduğunu fazlasıyla vurgulamıştır. Ayrıca, sembolik etkileşimcilik bireye daha fazla önem verdiği için toplumsal olayları birey açısından araştırmayı savunmuştur. Cooley ve Mead’ın zayıf metodolojik görüşlerini hesaba katmadığımız takdirde sembolik etkileşimciliğin metodolojik görüşlerinin sadece Blumer tarafından belirlendiğini söylemek doğrudur. Blumer, eğitim aldığı dönemde nitel araştırma yaklaşımını fazlasıyla savunmakla birlikte, değişken temelli anket analizinin ritüelleşmiş olaylara uygulanabilir olduğunu ve böyle bir özelliği düşünmeden mekanik şekilde anket çalışması yapmanın doğru olmadığını iddia etmişti. Blumer 1928 yılında tamamladığı doktora tezinde nitel araştırma yönteminin sosyal psikoloji için daha uygun bir yöntem olduğunu savunmuştur. Blumer’e göre *değişken analiz* deneysel bir toplum bilgisine dayandırılmadığı için verimsiz bir yaklaşımdı. O, değişken analizini bütün anlamıyla reddetmiyordu. Aslında değişken analizinin doğru ve uygun şekilde kullanmasını savunmuştur (1956: 689-90). Blumer, etkileşimcilik için vaka çalışmaları ve saha taramasının uygun olduğu yönündeki düşüncelerini 1930’lardaki doktora tezinden beri sürdürmüştür. Ancak, o dönemlerde araştırma metodolojisi sıcak bir tartışma içindeydi.

1930’larda nicel ve nitel yöntemler arasındaki büyük tartışma meselesi, saha taramalarının değişkenleri daha hızlı bir şekilde bulup bulamayacakları üzerine değildir; zira bu açık bir şekilde doğrudur. Tartışma daha ziyade değişkenler kavramının -sosyal olguları bağlamları dışına çıkarmak kavramının- her şeyden önce mantıklı bir kavram olup olmadığı üzerinedir (Abbott, 2009:285). 1930’larda ortaya çıkan nitel ve nicel araştırma yöntemi tartışmaları Amerikan sosyolojisinde birkaç on yıl devam etmiştir. 1950’lere gelindiğinde nicel araştırma yöntemi ağırlık basmıştır.

1950’li yıllara gelindiğinde, genel itibarıyla, nicel araştırma yönteminin yaygınlaşmasına rağmen, 1960’ların sonlarında sosyolojinin kritik ve niteliksel perspektiflerinin daha açık bir şekilde bir disiplin haline gelmesiyle birlikte, etkileşimciliğin ana ilkelerini az ya da çok ölçüde kabul eden pozitivist olmayan perspektifler gündeme geldi. Sembolik etkileşim, işlevselci ortodoksluktan hayal kırıklığına uğrayan birçok sosyoloji için uygun

ve hoş bir alana dönüşmüştü. Ayrıca, 1940'ların sonlarında ve 1950'lerde eğitim gören etkileşimciler ampirik araştırma alanlarını geliştirdiler ve yetiştirdikleri öğrenciler, niteliksel ve yorumlayıcı yaklaşımların kapsamını genişletti (Fine, 1993:63).

Metodolojik tartışmalar çeşitli biçimlerde olmasına rağmen, 1950'li yıllardan sonra sembolik etkileşimciliğe ait birçok ampirik araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalarda çeşitli konular ele alınmış ve sembolik etkileşimciliğin bilimsel bir perspektif olduğu kanıtlanmıştır. Manford, Kuhn, Becker ve Goffman'ın çalışmalarına baktığımızda sembolik etkileşimciliğin bilimsel bir yaklaşım olarak sosyal dünyayı araştırabileceğini görmekteyiz. Blumer, Goffman, Becker ve Kuhn'un çalışmaları ampirik araştırmalara dayanarak sembolik etkileşimciliğe şöhret kazandırmıştır. Etkileşimciler, bireyin subjektif deneyimlerine dayanarak dünyanın resmini çizmeye çalışırken, subjektiflerinin kriterlerine uyan bilim anlayışından farklı bir yol izlemişlerdir.

Günümüzde, çoğu etkileşimci mülakat, etnografya ve anket yoluyla veri toplamaya odaklandığı için sembolik etkileşimcilerin bilimsel yöntem kullanıp kullanmadığına dair tartışmaların önemi kaybolmuştur. Günümüzde yapılan birçok araştırma sosyolojide yoğun şekilde kullanılan nicel ve nitel yöntemlere dayanarak bilimsel sonuçlar elde etmiştir. Bu bağlamda etkileşimcilik hem bir deneyim teorisi hem de bir toplumsal yapı teorisidir (Denzin, 1992:3). Kısacası günümüzde sembolik etkileşimciliğe ilişkin araştırmalarda yöntem meselesinin sorun olabileceğine dair şüphe ortadan kalkmıştır.

Bugün, etkileşimci metodolojinin bilimsel ve pozitivist olmadığına dair iddiaların yapılan araştırmalara göre geçersiz olduğunu söylemek mümkündür. Bir taraftan sembolik etkileşimcilikteki metodolojik tartışma meselesi Amerikan sosyolojisinin gelişme ve bilimsel bir disiplin olabilme eğilimini belli derecede yansıtmıştır, diğer taraftan sembolik etkileşimciliğin tarihsel ve toplumsal olayları bütünlük açısından değil, öznenin subjektif deneyim ve bakış açısından araştırmayı önemsemesi bu kuramın pozitivistten farklı bir yol izlediğini göstermektedir.

3.1.3 Politika Kavrayışındaki Eksiklik Meselesi

Etkileşimcilere yönelik yapılan eleştiriler içinde etkileşimcilerin toplumsal hayattaki sınıfsal çatışmaları ve çıkar ilişkilerini ele almamaları da sayılmıştır. Aslında bu kuramın kurucularının toplumsal hayattaki birçok siyasi olayı ve güncel konuları ele aldıklarını söylemek mümkündür. Örneğin hem Mead hem de Blumer bütün hayatları boyunca siyasi olaylara dair yorum yapan ve toplumda etkin hale gelen entelektüellerdir. Mead ilerici bir aktivistti. Mead'ın hayat öyküsüne baktığımızda onun kadın ve çocukların haklarını koruyan bir aktivist olduğunu, Chicago'da City Clup'ta yapılan buluşmalarda toplumun üst tabakasına mensup aydınlar ile sosyal meseleleri tartıştığını ve I.Dünya Savaşı hakkında yazı yazdığını görmekteyiz (Joas, 1985: 23). Üstelik Mead'ın savaş ve benlik hakkındaki görüşlerini yansıtan makalelerden oluşan bir kitap da son zamanda yayımlanmıştır (Deegan, 2008). Blumer, sosyal eylem ve ırk ayrımcılığına ilişkin güçlü fikirler ortaya koyan bir sosyologdu. Blumer'in 1933 yılında yaptığı ilk büyük ampirik çalışma, filmlerin gençlik üzerindeki etkilerini incelemeye ilişkin ve politika odaklıydı (Denzin 1992, Clough 1988). Blumer yine, **Industrialization As an Agent of Social Change: A Critical Analysis** gibi kitapları ile ırk ve sosyal değişimlerle ilgili birçok makale yayımlamıştır.

Birçok sembolik etkileşimcinin eserlerinin siyasi ve ekonomik yönlerinin olmadığı açıktır. Ancak bu sembolik etkileşimcilerin politika ile hiç ilgilenmediği anlamına gelmez. P. Hall **Bir Sembolik Etkileşimci Politika Teorisi** adlı eseriyle ilk defa açık şekilde politika konusunu ele almıştır. Hall'ın makalesinde iki mesele üzerinde durulmuş, bilgi akışı kontrolü ve desteklenen sembolik güç ilişkileri ele alınmıştır. Benzer bir şekilde, R. Brooks'un (1969) sembolik etkileşimci bakış açısından politik ideolojiye yaklaşması etkileşimcilerin siyasi olaylara dair ilgisinin artmasına yardımcı olmuştur. Ondan başka Dennis ve Martin'in **Symbolic Interactionism and the Concept of Power** adlı makalesinde sembolik etkileşimciliğin toplumsal örgütlenme gibi makro yapılarla sınırlı bir perspektif olmadığı gösterilmeye çalışılmıştır. Üstelik biz Blumer ve Goffman gibi

etkileşimcilerin eserlerine baktığımızda, ırk, damga, etiketlenme ve sapma olaylarının araştırıldığını görmekteyiz. Bu konular aslında örtük olarak toplumsal güç ilişkileri ve eşitsizlikleri yansıtmaktaydı. Kısacası, sembolik etkileşimciliği siyasi olaylar ile ilgilenmemekle eleştirmek yanlış bir iddiaydı. Sembolik etkileşimcilik başından beri siyasi konulara değinmiştir. Biz Mead, Blumer ve diğer sosyologların eserlerine baktığımızda güncel konuların tartışıldığını görebiliriz.

3.1.4 Marksizm

Marksistçi akademisyenlerin eleştirilerine rağmen, etkileşimciler, eşitsizlik (Schwalbe ve diğerleri, 1999), ideoloji (Fine ve Sandstrom, 1993) gibi konularla ilgilenerek siyasi ve ekonomik konuların incemenlerine katkıda bulunmuşlardır. Özellikle, Michael Schwalbe'nin **The Psychosocial Consequences of Natural and Alienated Labor** adlı çalışması bu konuda yapılmış en iyi çalışmadır. Schwalbe, emek süreci, bilinç ve estetik deneyim dinamiklerini incelemek için Marx ve Mead'ın materyalizm teorilerini araştırıp sentezlemiştir. Eşitsizliğin ortaya çıkardığı toplumsal süreçlerle ilgilenen Schwalbe, mikro-siyaset ile etkileşimci görüşe dayanan bir analitik yaklaşımı formüle eder.

Sembolik etkileşimcilik analizlerinde Mead'ın özgün görüşlerine geri dönülmesini, Mead'ın düşüncesinin mikro boyuttan ötesine taşınması gerektiğini ve Mead'ın fikirlerinin sosyal eylemle ilişkilendirmesinin önemli olduğunu savunan Howard L. Sacks'e göre Mead'ın bilinç ve topluluk hakkındaki fikirleriyle Marksizm arasında benzerlik vardır. Sacks'e göre Mead ve Marx'ın felsefi temellerini keşfederken, bilinç ve topluluk kavramları arasındaki benzerlikleri tespit etmek mümkündür (Sacks, 1981). Marx ve Freud'un aksine Mead, tutarlı ve bireysel eylem yoluyla toplumsal dönüşüm ve sosyal değişim olasılığını ortaya atmıştır.

Marksistler için özellikle önemli olan bir sorun, işçi sınıfın devrimci bilinci geliştirmesiydi, ancak bu çoğunlukla her yerde başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Çoğu zaman Marx, bilinç ve

toplumsal yapı arasında mekanik bir ilişki önermekte ve ekonomik koşulların toplumsal bilinci belirlediğini öngörmektedir. Ancak işçi sınıfın bilinçlenme sürecinin işleyişini açıklamakta yetersiz kalmıştır. Marx, işçi sınıfının bilinçli olmasıyla ilgili tarihsel ve ekonomik koşulların analizini yapmasına rağmen, Marx'ın beklediği gibi işçi sınıfı kendi sosyal konumlarından kaynaklanan bilinci geliştirememiştir.

Mead için, bilinçli hareket belirli durumsal bir bağlamda gerçekleşir; tıpkı Marx'a benzer şekilde, tüm kolektif eylem belirli tarihsel koşullarda gerçekleşir. Mead bireysel ve toplumsal eylemlerin bilinçli bir şekilde gerçekleşeceğini vurgulayarak bireysel ve toplumsal değişimlerden bahsetmiştir. Mead “Ben” ve “Beni” aracılığıyla gerçekleşen eylem anlayışını savunarak birey ve toplumun bilinçli olduğunu iddia etmiştir. Başka bir deyişle Mead, bireysel ve toplumsal olayların bilinçli olduğunu, özellikle modern zamanda kişisel ve toplumsal bilincin daha yaygın olduğunu tespit etmiştir. En önemlisi o bireysel eylemdeki bilincin oluşmasına odaklanmıştır. Niteliksel olarak farklı olan bireysel eylem, bir toplumsal yapının sınırlarıyla karşılaştıkça öznel bir bilinç kazanmaya başlar ve etkili hale gelir. Mead'in “Ben” kavramı toplumsal ortamda bireysel eylemin tamamlanmasını kısıtlayan unsurları “doğal” olarak kabul etmemiş ve toplumun mevcut yapısı ile sabitlenmiş kişisel ilişkilere karşı yenilikçi eylemler önermiştir. Toplumsal ortamda, her “Ben” in eyleminin daha sonra “Beni” ye entegre edilmesi, başkaları ile ilişkili olarak benliğin yeni bir anlayışını temsil eder ve yeni bir eylem ile sosyal ilişki temelini oluşturacaktır. “Ben” in eylem yoluyla “Beni” ifade etme imkânının artırılması, bireysel eylemin yaratıcı eylemleri için fırsatların genişletilmesini hedeflemektedir. Dolayısıyla, Mead'in bilinç anlayışı işçi sınıfının bilinçlendirilmesinde yardımcı olabilirdi. Ancak marksistler bu noktayı ihmal etmişlerdir.

Zaman geçtikçe Karl Marx ve George Herbert Mead'in görüşlerini bir arada sentezleyen eserler üretilmiştir. Tom W. Goff'un **Marx and Mead: Contributions To A Sociology of Knowledge** adlı kitabı Marx ve Mead'in görüşlerini karşılaştırma ve benzerliklerini açıklamaya adanmıştır. Bu çalışmada yazar, bir sentezin çözebileceği spesifik problemleri belirterek, sosyolojik analizler içinde bilgi sosyolojisinin farklı doğasını ve eksikliklerini

ortaya koymaya çalışmıştır. Goff'un kitabı, Marx ile Mead'i karşılaştırarak bilgi sosyolojisindeki farklılıkları açıklığa kavuşturmayı hedeflemiştir. Yazar, bilgi sosyolojisinin çeşitli formülasyonlarının yetersizliklerini ilgilendiren literatürü kapsamlı bir şekilde analiz etmiştir. Aslında Marx ve Mead'in birlikte incelenmesi, bilgi sosyolojisinde kalıcı bir perspektif keşfetmek için önemli bir çabadır. Bu çalışmanın diğer bir özelliği, Marx ile Mead'i birbirine bağlamaya çalışarak sembolik etkileşimcilik ile marksizm arasında bir köprü kurmaktır. Yazar, Marx ve Mead perspektifindeki özellikleri sentez yapmanın gerekliliğini savunuyordu.

Aslında Marx ve Mead'in kuramları, kapitalizmin eski sosyo-ekonomik sorunlarını göz önünde bulundurduğumuzda iki farklı yaklaşım olarak görülebilir. Mead'in görüşleri insan zihni ve toplumunun iletişimsel eylemde gelişme doğasını incelemeye adanmıştır. Marx ise toplumda meşrulaşmış ekonomik düzenin doğası ve düzenini açıklamaya çalışmıştır. Detaylı bakılırsa bu iki yaklaşımın benzeri şekilde toplumun sosyal ve ekonomik doğasını araştırmaya yönlendiğini görmek mümkündür. Marx sadece toplumsal sınıf sorunlarını ortadan kaldıran ve her bireyin eşit haklarını savunan bir ekonomik düzen hayal ederken Mead, bireysel çabaların toplumun makro yapısını oluşturan iletişimsel eylemi gerçekleşme durumunu inceledi ve bireysel eylem açısından toplumun oluşumunu açıklama iddiasında bulundu. Bu nedenle, her bireyin toplumun refahında rol oynadığının farkına vararak bireysel düzeydeki toplumsal değişim ve düzenden söz etmiştir.

Özetleyecek olursak, sembolik etkileşimcilik başından beri sürekli şekilde eleştirilmiştir. Kimi zaman bilimsel olmadığı dile getirilmiş, kimi zaman sabit bir teorik kritere sahip olmadığı söylenmiştir. Bazen başarılı olan, bazen ölü ilan edilmiş, daima değişen ve çevresindeki dünyaya uyum sağlayan, çeşitlilik kazanan (Pulmmer, 2000:193) sembolik etkileşimcilik hakkında yapılan yorumlar zaman zaman farklıdır. Ritzer, 1985 yılında sembolik etkileşimciliğin çöküğünü yazarken, Stryker, "sembolik etkileşimciliğin canlandırılması"ndan bahseder (Stryker, 1987), Fine, ise "üzücü ölüm, gizemli kaybolma ve sembolik etkileşimciliğin görkemli zaferinden" bahsetmektedirler (Fine, 1993).

Klasik sembolik etkileşim içerik ve yöntem açısından sınırlı olabilir, ancak eleştiriler araştırmacıların iddia ettiği gibi haklı değildir (Fine, 1993:65). Blumer yaşamı boyunca, aşırı derecede geleneksel sosyolojik görüşe sahip sosyologlara yeterince tepki gösterdi. Ölümünden bu yana kadar onun perspektifleri takipçileri ve muhaliflerine kendi gücünü ve profesyonel etkisini gösterdi (Lyman, 1988: 297). Sembolik etkileşimciler, Blumer'ın argümanlarını yüceltmiyor (Flaherty 1987; Maines 1988), Blumer göz ardı edilmiyor, ama yeniden inşa edilmiştir (Fine, 1990:120).

Sembolik etkileşim kuramı gelişme sürecinde teorik ve metodolojik açıdan zenginlik elde etmiştir. Sembolik etkileşimciliğin gelişim tarihinde kavram ve görüşlerin farklı olması aslında bu kuramın etkisini daha da arttıran unsurlardır. Sembolik etkileşimcilik kuramı Blumer'in 1937'deki yazısından bu yana farklı sosyologlar tarafından araştırıldı ve kuramın zenginleşmesinde herkesin belli ölçüde bir payı oldu. Teorik tartışmaların çeşitliliğine rağmen bugün Blumer'in görüşlerinin daha etkili olduğunu söylemek doğrudur. Hepimizin bildiği gibi, Mead'in yazılarında koyu pragmatist bir felsefe ve davranış bilimlerinin gölgesi vardır. Mead (1934), insan, davranış, benlik ve toplum hakkında felsefi ve psikolojik bir resim çizmeye çalışırken, Blumer (1937) bu kuramın sosyolojik yönlerine vurgu yaparak bağımsız bir sosyolojik kuram haline getirmiştir. Blumer yine metodolojik açıdan bu kuramın araştırma yaklaşımını belirlemiştir. Dolayısıyla bu kuram psikolojik ve felsefi olmaktan çıkmış ve sosyolojide önemsenen bir kuram haline dönüştürülmüştür. İçinde bulunduğumuz bu dönemde, sembolik etkileşim kuramındaki gelişimler ve bu kuramın pratik problemlere uygulanabilir olması, bu kuramı sosyolojik perspektifler içinde önemli bir prestije sahip kılmaktadır.

Sembolik etkileşimcilik kuramının gelişme tarihine baktığımızda bu kuramın sadece tek bir çizgide ilerlemediğini, farklı görüşlerin ortaya çıktığını ve hala kuramın felsefi görüşleri, metodolojik yaklaşımları ve teorik duruşları üzerinde tartışmaların devam ettiğini, bu kuramın gittikçe zenginleştiğini söylemek mümkündür. Bu açıdan bakıldığında, sembolik etkileşimcilik kuramı kendi bakış açısını sürekli zenginleştiren ve

bu nedenle birçok sosyoloğun dikkatini çeken, pratik hayatın en detaylı şekilde incelenmesini sağlayan bir kuramdır.

Bir sosyolojik perspektif olarak ortaya çıkarken, sembolik etkileşimcilik kuramı mikro odaklı, psikoloji ve felsefe kökenli olduğu için eleştirilere maruz kalmıştır. Aslında bunun pek çok nedeni vardır. Bu kuram, Amerikan sosyolojisinde işlevselcilik, etnometodoloji gibi çeşitli kuramların yaygın olduğu ortamda kendi gelişimini sağladı. Sosyologlar bu kuramı sosyal yapıyı ihmal etmekle suçlarken, Blumer'in ırk, sanayileşme ve şehir problemleri hakkındaki çalışmalarını unutmuşlardır. Bu kuram pratiğe uygulanmaz olarak görülürken, Erving Goffman'ın **Damga ve Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu** adlı eserlerini hesaba katmamışlardır. Mead, Blumer ve Goffman gibi sosyologların yazıları aslında bu kuramın toplumsal yaşama uygulanabilir olduğunu kanıtlamaktadır. Birçok sosyolog Mead'i teorisyen olarak görebilir. Ancak Mead teorik konuşmakla kalmayıp toplumsal problemler üzerine birçok makale yayımlamıştır. Örneğin; Betz, Mead'in insan hakları hakkındaki görüşlerini analiz etmiştir (Betz, 2013). Woods, Mead'in demokrasi anlayışının sosyal temelleri üzerine açıklamalar yapmıştır (Woods,2013). Deegan, Mead'in benlik, savaş ve toplum ilişkisi hakkındaki yazılarını çok detaylı şekilde incelemiş ve kitap olarak yayımlamıştır (Deegan, 2008).

Sembolik etkileşim kuramı eleştirilse de, bu kuramın geçen yüz yıl içinde başka sosyolojik perspektifler gibi popüler ve etkili olduğu inkâr edilemez; yazılan yüzlerce kitap, araştırma makaleleri ve nomografik araştırmalar bu fikrin delilleridir (Carter ve Fuller, 2016). 20. yüzyılda sembolik etkileşimcilik kuramı teorik açıdan kendi duruş ve görüşlerini belirlemekle kalmayıp sosyolojik kuramlar içinde yeni bir perspektif ve bakış açısı olarak kabul edilmiştir. Sembolik etkileşimcilik kuramı kendi akademik başarısıyla sosyolojik kuramlar içerisinde egemenliğini kazanmış ve Amerikan sosyolojisinin ana hatlarından biri olmuştur. Biz bugün Amerika ve Avrupa sosyologlarının bu kurama olan ilgisinin gittikçe arttığını görmekteyiz.

Sembolik etkileşimcilik kuramı çerçevesinde çeşitli sosyal problemlerin ele alınmasından dolayı sosyolojide mikro ve makro ayrışma meselesi azalmaya başlamıştır. Tarihsel

gelişim süreçlerinde sembolik etkileşimciler toplumsal meselelere mikro boyutta bakma eğiliminden daha ziyade geniş açıdan bakmaya yönelmiş ve bu kuramın makro düzeydeki meseleler ile ilgili çalışmaları ortaya çıkmıştır.

Kurumsallaşma, sembolik etkileşimcilik kuramının etkisini daha da arttıran ve sosyolojik perspektifler içinde yer almasını sağlayan önemli bir unsurdur. “Sembolik Etkileşim Araştırmaları Cemiyeti” (SSSI) 1978 yılından beri her yıl uluslararası düzeyde konferans düzenlemekte ve etkileşimci sosyologları bir araya toplamaktadır. “Sembolik Etkileşim Araştırmaları Cemiyeti” yine kuramsal çalışmaların daha etkili olması için çeşitli ödüller tesis etmiştir. Örneğin; “Yaşam Boyu Katkıları İçin George Herbert Mead Ödülü” (The George Herbert Mead Award for Lifetime Achievement), her sene sembolik etkileşimcilik kuramına katkıda bulunan sosyologlar için verilmektedir. “Sembolik Etkileşim Araştırmaları Cemiyeti” yine öğrenciler için “Herbert Blumer Lisansüstü Öğrenci Makale Ödülü” (The Herbert Blumer Graduate Student Paper Award) projesini yürütmüştür. Öğrencilerin bu kurama dair yürüttüğü herhangi bir çalışma ve yayımladığı makaleler değerlendirilip ödüllendirilmektedir. Bu Cemiyet yine “Son Zamanda Yayımlanmış Kitaplar İçin Charles Horton Cooley Ödülü” (Charles Horton Cooley Award for Recent Book)nü tesis etmiştir. Bu ödül sembolik etkileşim kuramın gelişimi adına katkıda bulunan kitaplar için verilmektedir. Üstelik “Sembolik Etkileşim Araştırmaları Cemiyeti” tarafından çıkarılan 1975 ve 1978 yılından bu yana devam eden iki ana dergi çok sayıda ampirik araştırma makalesi yayımlamıştır. Böylece sembolik etkileşim kuramı daha etkili hale gelmiştir. Kısacası, “Sembolik Etkileşim Araştırmaları Cemiyeti”nin çeşitli faaliyetlerinin neticesi ve etkileşimci sosyologların zengin araştırmalarıyla sembolik etkileşim kuramı sosyoloji kuramları içinde kendi egemenliğini kazanmıştır. Bu açıdan bakıldığında sembolik etkileşimciliğin çağdaş sosyolojik kuramlar ile olan ilişkilerini değerlendirmenin önemli olduğunu düşünüyoruz.

Eleştirilerin çeşitliliğine rağmen, 20. yüzyıl sembolik etkileşimciliğin gelişim tarihine filizlenme, ortaya çıkma, eleştirilerin üstesinden gelme ve bir sosyolojik kuram olarak kabul edilme dönemini olarak geçmiştir. Bazı eleştirmenlerin bu kuramın geleceğine

karamsar bakmalarına rağmen, bu kurama ait çalışma yapan birçok sosyoloğa ve ampirik araştırmaya rastlamak mümkündür. Mullins'e göre 1945 ve 1954 yılları arasında toplam 82 sosyolog sembolik etkileşimci olup, bu sosyologların %55'i Chicago Okulu'na mensuptu. Ondan başka Iowa, Berkeley ve Minnesota merkezlerinde de çok az sayıda sembolik etkileşimci eğitim alıyordu (Mullins, 1973:83). Sembolik etkileşimcilik kuramı Amerika merkezli bir sosyolojik kuram olsa da, sosyolojinin genel gelişiminde kendi etkisini hiç kaybetmeden şimdiye kadar süreklilik sağlamıştır. Günümüzde sembolik etkileşimcilik kuramının sadece Amerika merkezli olmadığını, bu kuramın küresel çapta gittikçe yaygınlaştığını görmekteyiz. Yakın tarihte Phillip Vannini'in yaptığı araştırmaya göre, Avusturya, Kanada, İngiltere, Polonya, Yeni Zelanda, Fransa ve İsrail gibi birçok ülkede sembolik etkileşimciler bulunmaktadır ve çeşitli konular ele alınmıştır (Vannini, 2008). 2017 Ağustosta Kanada Montreal'da 40.sı düzenlenen sembolik etkileşimcilik araştırmasının yıllık toplantısına katılırken "Sembolik Etkileşim Araştırma Cemiyeti (SSSI)"nin 400'den fazla üyesi olduğunu öğrendik. "Sembolik Etkileşim Araştırma Cemiyeti"nin (SSSI) yakın dönemlerdeki faaliyetlerine baktığımızda bu cemiyetin Amerika ve Avrupa'yı merkeze alarak yıllık toplantı düzenlediğini görmekteyiz. Bu açıdan bakıldığında bu kuramın sadece Amerikan sosyolojisindeki bir kuram olduğunu söylemek oldukça yanlıştır.

3.2 Sembolik Etkileşimcilik ve Diğer Sosyolojik Kuramlar

Yorumlayıcı teori olarak etkileşimcilik; işlevselcilik ve marksizm gibi yapısal teoriler ile çarpıcı bir şekilde karşı görüş ve kısmen benzerlik sergilemektedir. Yapıyı önemseyen büyük ölçekli teorilerin aksine, etkileşimciler bireylerin ve toplumun sosyal olarak bilinçli olduğunu ve bireylerin dışsal sosyal yapının etkisinin pasif alıcıları olmaksızın sembol ve anlama dayalı etkileşim yoluyla kendi sosyal hayatlarını inşa ettiklerini savunmaktadır. Bu nedenle etkileşimcilik, yapısal işlevselcilik, etnometodoloji, fenomenoloji ve çatışma teorilerinin sorunlarının çoğunun üstesinden gelmeyi ya da farklı bir yol izleyerek kendini

meşrulaştırmayı ve toplumsal olgulara dair yeni açıklamalar getirmeyi hedeflemiştir. Sembolik etkileşimcilik, toplumu anlamak için sosyal etkileşimdeki bireylerin sübjektif deneyimlerini ve bu deneyimlerin davranış biçimini nasıl şekillendirdiğini açıklamının önemli olduğunu varsaymaktadır. Bu açıdan bakıldığında sembolik etkileşimcilik ile etnometodoloji ve fenomenoloji gibi kuramlar bazı noktalarda kesişmiş olabilir.

Bazı sosyologların tespit ettiği gibi sembolik etkileşimciliğin yapısal işlevselciliğe karşı bir tutum olarak geliştiğini söylemek de belli ölçüde doğrudur. Çünkü bu kuramın savunucusu Blumer'in yazılarında yapısal işlevselciliğe karşı perspektif geliştirilmiştir. Blumer'in yapısal işlevselciliğe karşı tavrını onun sosyal yapıyı büyük ölçüde ihmal ettiği eğilimden görmek mümkündür. Blumer aşırı derecede bireysel özgürlüğe vurgu yaparak sembolik etkileşimciliğin genel görüşlerini yapısal işlevselciğe karşı bir şekilde açıklamaya çalışmıştır (Blumer, 1969). Blumer, bireysel eylem ve toplumsal hayatın bütün anlamıyla yapısal ve psikolojik dış baskılardan ayrı şekilde ortaya çıktığını dile getirerek bireysel özgürlük anlayışını savunmuştur. Blumer'in Mead'in bakış açısını savunması ve aynı anda Parsons'a karşı eleştirisi büyük ölçüde onun entelektüel gündemini oluşturmuştur ve bu 1960'lı yıllarda kazandığı akademik saygınlığına büyük katkıda bulunmuştur (Cote, 2015:115).

Blumer'in etkisi altındaki sembolik etkileşim teorisi toplumun makro düzeydeki analizine karşı kritik bir tepki geliştirdi. Yapısal işlevselcilik kuramı insanların davranışlarının toplumsal yapılar tarafından büyük ölçüde belirlendiğine dair iddiada bulunmuştur. Ancak sembolik etkileşim teorisyenleri için insan eylemini yorumlarken kültürel olarak reçetelenmiş normlar ve kurumsallaşmış rollerin belirleyici olduğunu savunmak yanlış bir yol izlemek demektir. Yapısal işlevselcilerin toplumun kültürel normlarına dayalı sabit yapısının belirleyiciliğini ön plana çıkarması istişare etme, meselelere çözüm bulma ve yaratıcı eylem yapma kapasitesine sahip bireyler ve onların özgür benliklerine göz yummaktan başka şey değildi. Ancak yine de sembolik etkileşimciler için sosyal yapılar sosyal eylemde bulunan katılımcılarının eylemlerinden bağımsız nesnel bir gerçeklik de değildir. Sembolik etkileşimcilik yapıyı vurgulamak yerine, sosyal dünyanın karşılıklı

ilişki ve anlam temelinde oluşacağını, insanların çevrelerindeki problemlere çözüm ürettiklerini vurgulayarak hümanist bir şekilde özgür iradedden bahsetmiştir. Bu yüzden sembolik etkileşimcilik gelişme sürecinde ilk önce rol teorisi, referans grup teorisi, toplumsal ve kişisel algı, benlik teorisi ve dramaturgi teorisi gibi çeşitli alt disiplinler için araştırma zemini olmuştur.

Yapısal işlevselciliğe göre sembolik etkileşimcilik yapıyı ihmal ettiği için başından beri eleştirilir (Meltzer, Petras ve Reynolds, 1975:113). Ancak sembolik etkileşimciliğin gelişim tarihine baktığımızda Mead'ın görüşlerinin yapısal içerikli olduğunu, Mead'ın tam anlamıyla bir sosyolog olmadığı için yapısal özelliklere daha fazla önem veremediğini, ancak sonraki zamanlarda Blumer'in yapısal işlevselciliğe tepki üretmek amacıyla yapıyı ihmal ettiğini söyleyebiliriz.

Sembolik etkileşimciliğin kökeni Amerikan pragmatizm felsefesine dayandığı için bu felsefede önemli olan şey, sosyal eylemin bireysel eylem olarak görülmesidir. İlginç olan şu ki, Parsons'un yapısal işlevselcilik geleneğinde Amerika pragmatistlerinin eylem fikirleri göz ardı edilmiştir. Aslında pragmatistlerin eylem modeli Parsons'tan tamamen farklıydı. Parsons eylemin normatif yönlerine vurgu yaparak toplumsal bütünleşme meselesini açıklamaya çalışırken, pragmatizm felsefesinin temelini oluşturan mantıkçı filozof Charles Sanders Peirce, John Dewey (1859-1952), psikolog ve filozof William James (1842-1910), sosyal psikolog ve sosyolog George Herbert Mead'ten oldukça farklı bir düzen anlayışı fikrinde bulunmuştur. Pragmatistler için, eylem ve düzen arasındaki püf nokta eylem ve bilinç arasındaki “bağlantı”ydı; ancak Parsons sosyal entegrasyonu çözümlerken yapısal özelliklerden kaynaklanan normatif düzene fazlasıyla vurgu yapmıştır.

Parsons, yapısal işlevselcilik kuramıyla kendi çıkarları peşinde koşan milyonlarca rekabetçi bireyin toplumsal entegrasyonu nasıl ortaya çıkardığını anlamaya çalışmıştır. Kapitalist ortamda rekabetçi bireyler birbirlerini yok etmeksizin kooperatif bir şekilde toplumsal düzeni sürdürmeyi başarmışlardır. Bu yüzden Parsons'un ilk başta çözümlemek istediği nokta, sosyal bütünleşmenin ortaya çıkışındaki yapısal koşullardır.

Durkheim, Weber ve diğer sosyologlar toplumu dinî ve ahlâki açıdan açıklayarak toplumsal düzen arayışında bulunurken, Parsons, klasik iktisatçılara itiraz eden Durkheim'ın bazı metinlerini ve çağdaş Marksistlerle yüzleşen Weber'i bir araya getirerek toplumsal düzenin normatif koşullarını analiz etmiştir. Toplumsal düzen sorununun klasik çözümleri, Durkheim ve Weber'in eserlerinde toplumsal sözleşme ve ideolojik değişim olarak ortaya çıkmıştır. Durkheim toplumsal düzenin geleneksel toplumlarda kolektif vicdan, merasım ve din tarafından yaratıldığını ileri sürürken modern toplumların organik iş birliği aracılığıyla toplumsal düzeni elde ettiklerini tespit etmiştir. Ancak Durkheim'in modern zamandaki toplumsal düzen açıklamasının temelinde toplumsal sözleşme ve üyeler arasındaki iş birliği; Weber'in sosyal düzen arayışında ise dini inançlardan kaynaklanan bilişsel ortaklık ve anlam ortaklığı egemendi. Parsons ise, kapitalizmin egemen olduğu Amerikan toplumunun 20. yüzyılın ortalarındaki sosyal ortamını toplumsal bütünleşme açısından tasvir ederek toplumsal düzenin nasıl işlev gördüğünü göstermeye çalışırken Spencer'in geliştirdiği biyolojik analogi paradigmasından kurtulamamıştır.

Pragmatizmin eylem felsefesi üzerine kurulan sembolik etkileşimcilik kartezyen dualizmlerin üstesinden gelmeyi hedeflemişti (Joas, 1987:86). Etkileşimciler, sosyal yapının doğal olarak belirleyici olmadığını ve değişimlere açık olduğu görüşünü kabul ettiler (Shalin,1986:13). Bu aslında bireysel eylemin toplumsal yapının baskısıyla değil, bireysel iradeler sebebiyle ortaya çıkacağını ifade etmiştir. İdealistler tarafından başlatılan düşünce akımının tersine, pragmatistler statik, önceden belirlenmiş, yapılandırılmış toplumu dinamik, oluşan, dönüşümsel, tarihsel dünya görüşüyle değiştirdiler (Shalin,1986:13). Pragmatizmin bütün projesi, sabit bir gerçeğin olmadığını, pratik meselelere çözüm üretebilen her şeyin gerçeklik olduğu anlayışını ön plana çıkarmış, gerçekliğin pratik ve değiştirilir doğasına vurgu yaparak Amerikan toplumundaki reformcu çağın anlamlandırılması için hizmet etmiştir. Pragmatizm, hızlı sosyal değişimin gerçekleştiği Amerika'da toplumsal düzenin işleyişini tehdit eden ilerleyici dönemin başlangıcında şekillendi. Bu, kırsal yaşamın azaldığı ve köylerden şehre kitlesel nüfusun aktığı, Doğu Avrupa'dan yeni göçmenlerin geldiği, girişimci bireyciliğin ortadan kalktığı,

dev şirketlerin yükseldiği bir dönemdi (Shalin,1986:22). Böyle toplumsal ortamda etkileşimciler birey ile yapı arasındaki kopukluğu değil, bu iki unsur arasındaki diyalektik ilişkileri ele aldılar. Etkileşimcilere göre toplumsal süreç her şeyin kaynağıydı. Sosyal süreçlerin merkezî noktasında bireyler vardı. Toplumsal yapılar sosyal sürecin sonucuydu.

Pragmatistlerin görüşüne göre, Kartezyen'lerin zihin ve beden ayrımı yanlıştır. Pragmatistler, düşüncenin insanların karşılaştıkları çeşitli çevresel problemlerin üstesinden gelmek ve uyum sağlamak için kullanılan bir araç olduğunu ileri sürmüşlerdir. Düşünce, insan organizmasının problemlere karşı harekete geçtiği eylem aşamasında şekillenmiştir. Daha genel olarak, pragmatistler, alışkanlık ile yaratıcılık arasında sürekli bir değişim sağlayan eylem modeline başvurmuşlardır (Joas, 1996). Bu yüzden sembolik etkileşimcilik kuramı birey ile yapısal koşullar arasındaki sürekli diyalektik ilişkiyi merkezî nokta olarak belirlemiştir.

Genel olarak baktığımızda sembolik etkileşimcilik kuramı birey ile toplum arasında diyalektik bir ilişkinin oluşmasını öne sürmüştür: insan sosyal dünyanın bir yazarıdır, ancak aynı zamanda toplumun bir ürünüdür. Etkileşimcilik, insan benliğinin toplumsal etkileşim ve sosyal eylemi şekillendirdiğini vurgulamıştır. Benlik, bireyin faaliyet ettiği durumsal özelliklerden kaynaklanırken, sosyal yapı ise etkileşimsel eylemle uğraşan benliklerin tamamının bir yansımasıdır.

Jonathan H. Turner, Parsons ve Blumer hayattayken yapısal işlevselcilik ile sembolik etkileşimciliğin birçok yönlerinin benzerliklerine dair makale yayımlanmıştır. Jonathan H. Turner'e göre, hem yapısal işlevsellik hem de sembolik etkileşimcilik, toplumsal olgular için açıklama sağlayan fikirler dizisidir. Çok çeşitli sosyolojik kuramlar vardır ve onların birbirlerinden farkı, yapısal veya makro perspektifler ile sosyal eylem veya mikro perspektif arasındaki ayırmadır. Turner'e göre işlevselcilik, toplumun bir bütün olarak uyum biçimini analiz ederken bir makro perspektif örneğidir; ancak sembolik etkileşimcilik bir mikro perspektiftir, çünkü insan davranışının anlamlılığını vurgular ve bunun temel olarak toplumun yapısıyla belirlendiğini inkâr eder (Turner, 1974). Turner'e göre bu iki kuram arasındaki benzerlik şöyle açıklanmaktadır: Sembolik etkileşimcilik

çeşitli türdeki toplumsal davranış biçimlerini analiz etmek için bireylerin zihninde bulunmuş nesneler dünyasını ve bu nesnelerin etkileşimi nasıl biçimlediklerini anlatmaya çalışır. Parsons'un gönüllü eylem teorisinde bireyler kendi hedeflerine doğru eylem yaparlar. Bireysel ve toplumsal hedefler sistemler içinde uyumlu şekilde tatmin edilir. Amaç ile oryantasyon arasındaki süreçler aktörlere ayrıntılı şekilde sembolik manipülasyonlara girme kapasitesi sağlar. Daha spesifik söylemek gerekirse, aktör-durum-oryantasyon süreci eylem ve etkileşim modeli için kayda değer benzerlikler sergilemektedir: (1) Tüm sosyal aktörler sembollerden yararlanmak için karmaşık kapasitelerini ortaya koymaktadırlar. (2) Bu kapasiteler aktörlerin amaç ya da nesne dünyası yaratmalarını sağlar. (3) kapasiteler aynı zamanda aktörlerin hedefler peşinde alternatif davranışları algılamalarına ve tepkilerini düzenlemelerine de olanak tanır. Bu açıdan bakıldığında sembolik etkileşimcilik ile yapısal işlevselcilik kuramı çok farklıdır. Turner'in makalesi yayımlandıktan sonra Parsons ve Blumer ortaya atılan noktalara tepki vermek amacıyla ayrı ayrı yazı yazmışlardır ve Turner'in görüşlerinden şaşkınlığa düştüklerini belirtmişlerdir (Blumer, Parson ve Turner, 1975).

Sembolik etkileşimcilik, etnometodolojinni popüler olduğu dönemde teorik açıdan genişleme dönemini yaşamıştır. Etnometodoloji Parsons'un yapısal işlevselciliğinden tatmin olmayan öğrencisi Harold Garfinkel tarafından 1960'lı yıllarda ortaya konulmuştur. Zaman ve gelişim itibariyle sembolik etkileşimcilik ile etnometodolojinin aynı tarihsel sürece dayandığını anlamak mümkündür. Ancak sembolik etkileşimciliğin genel değerlendirmelerine baktığımızda bazı sosyologların bu iki kuramı bir kuram ya da etnometodolojiyi sembolik etkileşimciliğin alt bir versiyonu olarak ele aldıklarını görmekteyiz. Etnometodolojiyi sembolik etkileşimciliğin bir farklı dalı olarak gören çalışmalar 1970'li yıllardan beri ortaya çıkmıştır. Bernard N. Meltzer, John W. Petras, Larry T. Reynolds tarafında 1975 yılında yayımlanan **Symbolic Interactionism: Genesis, Varieties and Criticism** adlı kitapta etnometodoloji sembolik etkileşimciliğin farklı bir versiyonu olarak yorumlanmıştır. Denzin, 1969 yılındaki makalesinde sembolik etkileşimcilik ile etnometodolojinin perspektiflerinin neredeyse aynı olduğunu savunurken (Denzin, 1969), Dennis, yakın bir tarihte sembolik etkileşimcilik ile

etnometodolojinin farklarını ve benzerliklerini göstermeye çalışmıştır (Dennis, 2011). Bu tür değerlendirme ve çalışmaların zaman zaman ortaya çıkması, sembolik etkileşimciliğin etnometodolojiyle yakından ilişkili olduğunu ima etmektedir.

Sembolik etkileşimciliğin, yapısal işlevselciliğe karşı çıkan etnometodolojiden kendini ayırt etmesi gerekirdi. “1940’larda Schutz’un çalışması Talcott Parsons’un öğrencilerinden Harold Garfinkel üzerinde oldukça etkili oldu; Garfinkel, Schutz’un çalışmalarını etnometodolojiye dönüştürmeye çalıştı. Garfinkel, 1967’de yayımlayan **Etnometodoloji Araştırmaları** adlı derlemesi basılana kadar çok az tanınmıştır. Garfinkel 1950’lerde Los Angeles’a yerleşti ve 1960’ların başlarında Kaliforniya Üniversitesi’nin birçok kampüsüne kendi etkisini yaydı. Özellikle araştırmacı Harvey Sacks gibi birçok öğrenciyi kendine çekti. Sacks, Garfinkel’in görüşlerini, büyük ölçüde (1964 ve 1972 yılları arasında) Irvine kampüsünde verdiği dersleriyle, günümüzde karşılıklı konuşma analizi olarak bilinen bir yaklaşıma dönüştürdü.” (Sharrock, Cuff ve Francis, 2013:136). Parsons’un öğrencisi Garfinkel, gündelik hayattaki küçük ölçekli olaylar üzerinde deneyler yaparak rutinleşmiş bilişsel ortaklığın önemini ve kırılabilirliğini belirtmeye çalışmıştır (Garfinkel, 1967).

Garfinkel, etnometodoloji kuramıyla bir toplumun üyelerinin düzenli olarak kabul ettiği rutin beklentilere dair analizler yapmıştır. Daha spesifik söylemek gerekirse etnometodoloji gündelik hayattaki aktivitelerin ortaya çıkışındaki düzeni açıklamayı hedeflemiştir. Bununla birlikte, devam eden düzen ve kabul edilmiş anlamlar arasındaki ilişkiyi rutinleri bozarak göstermiştir. Sembolik etkileşimcilik, bireysel davranış ve toplumsal örgütlenme biçimleri arasındaki ilişkiyi ilgi alanı olarak ele alır. Ancak etnometodoloji günlük hayattaki aktivitelerin oluşumunda düzeni merkezî noktaya koymuştur.

Etnometodologlar, fenomenologlar gibi, bireylerin yaşadığı dünyada nasıl hareket ettikleriyle ilgileniyorlardı. Etnometodoloji kuram olarak insanların toplumsal dünyayı algılamasında kullandıkları yöntemdir. Etnometodologlar, sembolik etkileşimciler gibi insanların deneyimlerinin etkileşimdeki anlamı yarattığını iddia etmiştir. Günlük

hayattaki olgulara ilişkin anlam meselesi sembolik etkileşimciliğin de araştırma konusudur. Sembolik etkileşimcilik etnometodoloji gibi toplumun üyeleri tarafından üretilmiş sosyal düzen biçimine odaklanmaksızın sosyal dünyanın birey açısından nasıl üretildiğini açıklamaya odaklandığı için etkileşimde oluşmuş anlam, düzen, bireysel ve toplumsal deneyim gibi birçok faktörle ilgilenmiştir.

Etnometodolojinin en büyük başarısı, insanların konuşmalarını analiz ederek sosyal düzene dair anlam ve duyarlılık kazandıran unsurları açığa çıkarmasıdır. Sembolik etkileşimciler insanların birbirleriyle etkileşime girerken paylaştıkları anlamları vurgular ve anlamların tam olarak herkes tarafından paylaşıldıklarını iddia eder. Etnometodolojiye göre paylaşılan anlam genellikle yanlısamadır. Bu yüzden etnometodoloji, etkileşimin yönlendirilmesi ve benliğin işlevi gibi önemli konuları göz ardı etmiştir.

Sembolik etkileşimcilik ile etnometodoloji arasındaki ilişkiler üzerine birtakım tartışmalar olmasına rağmen, iki kuram arasındaki sınırlar belirsiz kalmıştır. Analitik olarak kimi bu iki kuramı çok yakın görürken (Petras ve Meltzer, 1973), kimi onları oldukça farklı görmüştür (Heap ve Roth, 1973, Zimmerman ve Wieder, 1970); araştırmacılar sembolik etkileşimcilik ve etnometodolojinin birbirlerinden ayırt edilemeyeceği ve sembolik etkileşimciliğe yönelik eleştirilerin bazılarının bu karmaşıklıktan kaynaklandığını belirtiyorlardı. Ancak sembolik etkileşimcilik ayrı bir sosyolojik perspektif olarak birey ve toplum hakkında sistematik görüş geliştiren bir kuramdır.

Etnometodoloji, bireyin toplumsal düzeni nasıl algıladığı ve nasıl tarif ettiğine odaklanarak düzenin sübjektif anlamını keşfetmeye odaklanmıştır. Etnometodoloji için üyelerin muhasebesi ve açıklamalarından bağımsız bir toplumsal düzen yoktur. Bu anlamda etnometodoloji sosyal düzenin nasıl garanti altına alındığını açıklamaya çalışmıştır. Bu yüzden sosyal düzen üyeler tarafından yaratılmış ve sürdürülmüş bir zihinsel olgu olarak açıklanabilirdi. Sosyal düzen üyeler için anlamlı olduğundan dolayı bireyler hiç sorgulamadan düzenin sürdürülmesine ve devam etmesine garanti vereceklerdir. Sembolik etkileşimcilik ise sosyal düzenin bireyler ve sosyal yapılar arasındaki diyalektik süreçlerde ortaya çıktığını iddia etmektedir.

Sembolik etkileşimciler içinde etkileşim sürecindeki toplumsal düzenin açıklanmasıyla uğraşan ve onu çözümlemeye çalışan sosyologlardan Erving Goffman'ın çalışmaları genel itibariyle bireysel deneyimlerden oluşan toplumsal etkileşim düzenini açıklamayla ilişkiliydi. Goffman'ın yazılarında etkileşim düzeni oldukça geniş bir kapsamda analiz edilmiş ve etkileşim düzeninin etnografi resmi çizilmiştir.

Fenomenoloji 1940'larda ortaya çıkmış bir perspektif olarak sembolik etkileşimcilik ile belli noktalarda kesişiyordu. Bu perspektifi geliştiren Schutz'e göre bireylerin toplumsal yaşam dünyası sağduyulu gerçekliğe dayanan epistemolojik varsayımlar üzerine kurulmuştur. Bireyler her zaman dünya üzerine kişisel ve toplumsal deneyimlerinden oluşan sağduyu, bilgi stoku geliştirir. Günlük hayatta bireyler deneyimlerinin gerçeğini kabul ederek toplumsal normları şekillendirir ve paylaşır.

Aslında Mead ile Schutz'un bazı görüşlerini karşılaştırmak tamamen mümkündür. Öncelikle Mead'in görüşleri, Amerikan pragmatizmi ve davranışçılığa dayanıyorsa, Schutz kendini Alman felsefe geleneğinden beslenmiştir. Fakat bu iki düşünürün sosyolojik analizleri belli açıdan birbirine yakındı ve benzeri şekilde bireysel deneyimleri ele almışlardır. Mead, davranışçı perspektife dayanarak bireysel açıdan sosyal dünyanın hareketliğini oluşturan düşünce ve anlam süreçlerini açıklamaya çalıştı. Schutz ise Edmund Husserl'in görüşlerine dayanarak fenomenoloji kuramını geliştirdi. Bütünlük itibariyle bakıldığında bu iki düşünürün perspektifleri sosyal dünyanın karmaşık ve kompleks anlam süreçleri ve alanın oluşumuna odaklanarak sosyologların dikkatini çekmiştir.

Mead'in geliştirdiği kavramlara bakıldığında “Genelleştirilmiş Öteki” kavramının Schutz'un “Bilgi Stoku” ve “Tipikleştirme” kavramlarıyla benzerlik taşıdığını tespit etmek mümkündür. Ne yazık ki, Mead'in “Genelleştirilmiş Öteki” kavramı sosyologlar arasında yeterince ve uygun şekilde analiz edilmediği için yapısal özellik içeren bu kavram bazı sosyologlar için sadece sosyalleşme sürecini yansıtan kavram olarak sayılmaktadır. “Genelleştirilmiş Öteki” kavramı hakkında tartışmalar farklı olmasına rağmen, bu kavramı Durkheim'in (1893) geliştirdiği “Kolektif Vicdan” kavramıyla özdeşleştirmenin

mümkün olduğunu düşünüyoruz. Çünkü bu iki düşünür toplum tarafından paylaşılmış norm, beklenti ve tutumların bireysel eylemi etkileyeceğini ileri sürmüşlerdir. Mead, Wilhelm Wundt ve Horton Cooley'in "zihinsel topluluklar" kavramından yararlanarak aktörlerin toplum tarafından üretilen belirli tutumları paylaştığı durumları "Genelleştirilmiş Öteki" kavramıyla ifade etmiştir. Mead, bireylerin sosyal etkileşim faaliyetinin toplumsal normlara bağlı olduğunu vurgulayarak "Genelleştirilmiş Öteki"yi daha sosyolojik hale getirmiştir. "Genelleştirilmiş Öteki", bireylerin toplumsal tutumlar ve bulunduğu duruma yanıt verebilmesinin uygun yolları hakkında bilgi oluşturmaya yardımcı olacaktır. Özellikle, "Genelleştirilmiş Öteki" kendi benliğini aktif yaratma kapasitesine sahip bireylerin düşünümseelliğini ve toplumsal kuralların etkileşim sürecinde yaratıldığını ima etmiştir.

Böylece "genelleştirilmiş öteki" bireylerin bir durumda nasıl davranması gerektiği konusunda çok genel bir bakış açısı veya tutum seti ve daha ayrıntılı talimatlar verebilir. Mead'ın analizindeki en önemli husus, insanların etkileşime girdikçe, paylaşılan bilişsel perspektifler temelinde ötekine karşı yanıtlar geliştirmesidir; özellikle kişinin kendini nasıl düşündüğü, durumları nasıl yorumladığı ve karşındaki kişiye nasıl tepki verdiğini anlamak için "genelleştirilmiş öteki" kavramı oldukça önemlidir. Mead'ın "genelleştirilmiş öteki" kavramı yukarıdaki özellikleriyle Schutz'un "bilgi stoku" ve "Tipikleştirme" kavramlarıyla en azından fonksiyonel olarak benzetilmektedir: Geçmiş tecrübelerin ötekilerin jestlerini yorumlamamızda alternatifler sunarak, bir bilişsel yapıyı temin etmesi "bilgi stoku" ve "tipikleştirme" kavramların genel görevidir.

Schutz'a göre etkileşim, geçmiş deneyimleri düzenleyen ve ötekilerle etkileşim için bir perspektif veya çerçeve sağlayan bilgi stokları açısından işaretleri ve jestleri yorumlamaktan oluşur. Bu genel anlamda, Schutz'un "Bilgi Stoku" kavramının Mead'ın "Genelleştirilmiş Öteki" kavramlarıyla benzerlik taşıdığını, ancak bu iki düşünürün kavramları farklı amaçlar için kullandıklarını söyleyebiliriz. Schutz'un "Bilgi Stoku" kavramının, gerçekliğin zaman, mekan, ilişkisel, norma dayalı niteliklerini sınıflandırmak ve etkileşim bağlamında anlamlar sağlamak gibi işlevleri vardı. Başka bir deyişle, insanlar,

ortak “Bilgi Stoku”na sahip oldukları için bu stokları zaman ve mekanda sosyal faaliyetleri yönlendirmek ve anlamlandırmak, nesneleri kategorize etmek ve başkalarının tepkileri hakkında çıkarım yapmak, kendini ifade etmek amacına uygun “kurallar” veya “usuller” geliştirmek için kullanmıştır.

Kısacası, sembolik etkileşimcilik kuramı kendi başına bir kuram olmaya çalışırken aynı anda diğer sosyolojik perspektifleri de etkilemiştir. Gil Richard Musolf’ın yaptığı araştırmaya göre, sembolik etkileşim kuramının metodolojik yöntemi ve genel ilkeleri İngiliz Kültür Araştırmaları (BSCS) tarafından benimsenmiştir ve kültürel problemlerin incelenmesinde yardımcı olmuştur. “BSCS, bir metodoloji arayışı içinde Chicago Okulu’nun etnografi metodolojisinden, özellikle 1960’ların ortalarında H. Becker ve E. Goffman’ın sapma, damga ve alt kültür hakkındaki görüşlerinden etkilenmiştir” (Musolf, 2009). Musolf yine sembolik etkileşim kuramının sembollerin inşası, anlamlı sosyal gerçeklik ve anlamın inşası gibi kavramların İngiliz Kültür Araştırmaları’nı yakından etkilediğini savunmuştur.

Bugün baktığımızda sembolik etkileşimcilik kuramı sosyolojik kuramlar içinde yeni bir perspektif ve bakış açısı olarak kabul edilmiş ve sosyolojik kuramlar içerisinde kendi egemenliğini kazanmış, Amerikan sosyolojisinin ana hatlarından biri olmuştur. Bugün Amerika ve Avrupa sosyologlarının bu kurama olan ilgisinin gittikçe arttığını görmekteyiz. Sadece Amerikan sosyologları değil, Avrupalı sosyologlar arasında da bu kurama büyük ilgi duyulmaktadır. Örneğin; 2010 yılında İtalya’da **The Present and Future of Symbolic Interactionism** adlı bir konferans düzenlenmiş ve her sene Avrupa merkezli sembolik etkileşimcilik toplantısı düzenlenmektedir. Sembolik Etkileşim Araştırma Derneği (SSSI) 1978 yılından bu yana her sene uluslararası düzeyde konferans düzenlemekte ve etkileşimci sosyologları bir araya toplamaktadır.

Sembolik etkileşimcilik tarihsel süreçlerde yapısal işlevselcilik, fenomenoloji, etnometodoloji gibi kuramlarla kısmen benzerlikler taşımaktadır. Demek ki, sembolik etkileşimcilik evrensel bir kuram olmak suretiyle teorik açıdan da birtakım özelliklere sahiptir. Sembolik etkileşimciliğin başka sosyolojik kuramlarla benzeyen nitelik taşıması

ve bazı noktalarda tam tersi perspektif sergilemesi bu kuramın değindiği noktaların geniş ve derin olduğunu kanıtlamaktadır.

3.3 Sembolik Etkileşimcilik Kuramının Pratiğe Uygulanması

Sembolik etkileşimcilik kuramında pratik konuların ele alınması 1950'lerden sonra başlamıştır. Şimdiye kadar uzun tarihsel bir süreçte çeşitli araştırma konularına değinilmiş, kavramsal ve teorik sonuçlar elde edilmiştir. Bu uzun tarihsel süreç içerisindeki çalışmaları tek tek değerlendirmek ve tanıtmak oldukça zordur ve bu ayrı bir çalışma gerektirecektir. Burada sembolik etkileşimcilik kuramının pratiğe uygulanmasından kısaca bahsederek bu kuramın sosyal hayatı tüm yönleriyle kavrayabilen bir kuram olduğuna dair ip uçları vermek istiyoruz. Bu kısa değerlendirme, sembolik etkileşimcilik kuramının pratik hayata uygulanabilir olduğunu göstermek amacıyla yapıldığı için bütün pratik çalışmaları değerlendirme anlamına gelmez. Sembolik etkileşimcilik kuramının pratik hayata uygulanışını değerlendirmemizin iki amacı vardır. Biri, bu kuramın dışında sayılan sosyologların sembolik etkileşimciliğin pratiğe uygulanmaz olduğu fikrini reddetmek; diğeri ise, sembolik etkileşimcilik kuramına ilişkin çalışmaların başarılarını göstermektir.

1950'lerden beri sembolik etkileşim çalışmalarında diğeri sosyolojik perspektifler gibi sosyal hayattaki önemli konular ele alınmıştır. Örneğin, **Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu** (Goffman, 1959), **Symbolic Interaction as an Approach to Family Research** (Stryker, 1959), **Identity Theory** (Burke ve Stets, 2009), **Sapma** (Becker, 1953, Goffman, 1963), **Kültürel Araştırmalar** (Becker, 1982; Fine, 1996). vb. konular 1950'lerin başından beri etkileşimcilerin yoğun çalıştığı konulardır. Sembolik etkileşimcilik kuramı üzerine yapılan araştırmaların sayısı çok fazla olduğundan dolayı biz burada birkaç eseri örnek olarak seçerek kısa bir değerlendirme yapmaya çalışacağız.

3.3.1 Benlik ve Kimlik

Benlik ve kimlik pragmatist felsefede ve etkileşimci sosyolojide uzun zamandır ele alınan konulardır. William James, Charles Horton Cooley ve Herbert Mead'ın benliğe ait en önemli katkıları, bireyin benliğinin toplumsal güçlere duyarlı şekilde karşı gelmesi neticesinde oluştuğunu açıklamalarıdır. Onlara göre benlik doğuştan gelmez, ancak etkileşim sürecinde başkalarına verilen tepkilerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Benlik, kişinin kendini tanıması için önemlilik arz eder ve bireylerin kendilerini sosyal durumlara bağlama biçimiyle ilgili alternatifleri ortaya atar. Etkileşimciler tarafından kullanılan benlik fikirlerinin çoğu, bireylerin toplumsal dünyaya nasıl uyum sağladıklarını ortaya koymak için geliştirilmiştir. Örneğin, benlik hakkında “Ayna Benlik” (Cooley [1902] 1964), “Genelleştirilmiş Öteki” (Mead 1934), “Rol Yapma” (Hewitt 1976), “Kimlik Belirtisi” (Identity Salience, Stryker, 1968), “Dürtüsel Benlik” (Turner 1976, Zurcher 1986), “Benlik Konsepti” (Gecas 1982) gibi kavramlar geliştirilmiştir.

Ancak etkileşimciler Mead'ın benlik teorisinde gevşeklik olduğunun sonucuna vararak bireylerin kendi benliklerini geliştirme süreçlerini ayrıntılı incelemişlerdir. Örneğin, Norbert Wiley (1979) bir çocuğun benliğinin ortaya çıkışının daha detaylı bir resmini sunarak, bebeğin benlik gelişimini formüle etmiştir. Gregory Stone (1981) ve William Corsaro (1985) gibi etkileşimciler, benliğin oyun aşaması ile ilgili düşüncelerini ampirik araştırmalarıyla daha geniş bir boyuta taşımıştır. Gregory Stone (1981) ve William Corsaro'a göre oyunlar, çocukların yeteneklerini arttırmakla kalmayıp, aynı zamanda başkalarıyla olan davranışlarını koordine etmelerine, davranış kapasitelerini genişletmelerine ve arzulanan benlikleri gerçekleştirmelerine yardımcı olan iletişim stratejilerin öğrenmelerini sağlamaktadır.

Stryker, benlik konseptinin akışkan ve değiştirilebilir doğasını kabul eder, ancak benliğin sahip olduğumuz sosyal konumlar ile sıkı bir şekilde bağlı olduğunu varsayar. Stryker aslında, sembolik etkileşimcilikteki kimlik teorisinin öncüsü olarak kabul edilir.

Stryker'in kimlik teorisinde bir kişinin aile, işyeri, okul ve kamusal alan gibi önemli yaşam alanlarında belli rolleri üstelemesiyle oluşan davranış biçimi ve benlik anlayışı esas araştırma konusuydu. Onun benlik, kimlik ve rol kavramlarını en iyi yansıtan kitapları **Symbolic Interactionism: A Social Structural Version** ve **Self, Identity and Social Movements**'dir. "Amerika Sosyoloji Derneği" 2009 yılında onun kariyer hayatında kazandığı başarısı için ödül verdiğinde bütün çalışmalarında sosyal role dayanan benlik ve kimlik görüşlerini ortaya koyduğunu vurgulanmıştır.

Ondan başka Ralph Turner (1976), Amerikan toplumundaki benlik değişimini ele almıştır. Turner'e göre Amerikan toplumu "kurumsal benlik" ve "dürtüsel benlik" arasında bir çıkış izliyordu. Genel olarak Amerikan toplumu "kurumsal benlik"ten "dürtüsel benlik" e doğru ilerliyordu. "kurumsal benlik"ten "dürtüsel Benlik" e doğru evrilmek aslında toplumsal yasaların bireysel normlara dönüşmesi veya toplumun ahlak ve etik yapılarındaki disiplinlerin bireyselleşmesi sonucu gerçekleşecektir.

Etkileşimcilerin benlik araştırması şöyle bir sonuca varmıştır: benlik, sosyal etkileşim süreçleri yoluyla ortaya çıkar, gelişir ve süreklilik kazanır. Benlik doğuştan mevcut veya bir kişinin biyolojik gelişiminin kaçınılmaz bir sonucu değildir. Sosyal etkileşimler sayesinde birey kendine özgü olduğuna inandığı bir benlik imajı kurgulamaya başlar. Başka bir deyişle, bireyin "Benlik"i, toplumsal ilişkiler nedeniyle süreklilik kazanır ve ilişkiler ağında sosyal hayatın sürdürülmesini sağlar.

Sembolik etkileşimcilik, ortaya çıktığından beri aile ilişkileri ve birincil gruplarla yakından ilgilenmiştir. Bu kuramın öncülerinden biri olan Cooley'in çalışmalarının merkezinde birincil grup ilişkisi vardı. Ondan başka William Thomas ve Florian Znaniecki'nin (1918-1920), **The Polish Peasant In Europe And America** adlı çalışmasında, sembolik etkileşimcilik açısından göç ve adaptasyon olgusu incelenmiştir. Bununla birlikte, Ernest Burgess çalışmalarında, aile üyelerinin birbirlerini etkileyeceği ve etkileşim sürecinde şahsiyetlerinin ve benliğin şekilleneceğini vurgulamıştır (Burgess, 1931). Bu anlamda bizim etrafımızda bulunan bireyler kendi eylemleri ve düşünceleriyle bizim kimlik, benlik ve şahsiyetlerimizi oluşturmamıza yardımcı olmaktadır.

Ondan başka sosyolog Louis Wirth'in Getto hakkındaki çalışması da kimlik araştırmasında ünlüdür. Batı dünyasındaki Yahudi göçmenlerini barındıran getto, orta çağdan beri Avrupa'da kendi etkisini sürdüren yerleşim ve kültürel topluluk bölgesidir. Şehir hayatında oluşturulan ve Yahudi yerel topluluğun gelişiminde önemli rol oynayan getto, Yahudi kimliğin korunması ve bu kimliğin hukuki yollardan bağımsız olarak yaşanmasında yardımcı olmuştur. Yahudiler, getto sayesinde ayrı bir etnik kimliğe muhafaze edebildiği için, kişiliği ve grubunun kültürü dış dünyayla kaynaştıkça değişme olasılığı olsa da, Yahudi kimliği dış dünyadan daha az etkilenmiştir(Wirth, 1927).

Kimlik hakkında 1950'lerde yapılmış en ünlü çalışmalardan biri de Becker'in (1953) marijuana (haşhaş) üzerindeki çalışmalarıdır. Becker marijuana kullanmanın sosyal süreçte öğrenilen bir şey olduğunu ortaya koyarak uyuşturucu kullanılanların kimliğinin, etkileşim sayesinde sosyal olarak inşa edildiğini iddia etmiştir. Daha geniş olarak, Becker'in çalışması sosyal rolün bireyler tarafından nasıl içselleştirildiğini, sosyal rol ve davranışların kişiler arası etkileşim yoluyla nasıl inşa edildiğini analiz etmiştir. Becker'in uyuşturucu kullanımı hakkındaki çalışması, sembolik etkileşimcilik kuramının gelişiminin yanı sıra, sosyolojik kuramların sapma ve kimliklik hakkındaki fikirlerinin gelişimi için büyük katkı sağlamıştır.

Sembolik etkileşimciliğin aile araştırmaları da kimlikle ilişkindir. Son zamanlarda karı-koca rollerinin aile hayatında nasıl oluştuğuna dair araştırmalar yapılmıştır. Aslında karı-koca ilişkileri toplumsal cinsiyet konusu olmakla birlikte sembolik etkileşimciliğin de konusudur. Toplumsal cinsiyet toplumda öngörölmüş rollerin üstelenmesiyle ortaya çıkmış ilişkileri eşitlik açısından açıklamaya çalışırdı. Hutter'in çalışmaları çocukların ebeveynin rollerine geçiş sürecini etkileyen dış olaylar ve iç olaylara odaklanarak çocukların aile üyelerinin tutumlarını, eğilimlerini ve benlik anlayışlarını benimseyeceğini iddia etmiştir (LaRossa ve Reitzes. 2009). Ondan başka Gecas, Schwalbe, Peterson ve Rollins'in çalışmaları çocuğun sosyalleşmesi konusunu ele alarak sembolik etkileşimcilik açısından geniş sosyolojik bir perspektif sunmaktadır. Elde edilen sonuçlara göre, anne-babaların olayları olumlu değerlendirmeleri çocukların benlik

olgusunun şekillenmesi için olumlu etki yapmakla birlikte sosyalleşme sürecinin etkili olacağını ortaya koymaktadır (Gecas ve Schwalbe 1986; Peterson ve Rollins 1987).

İş hayatındaki reçetelenmiş rol beklentisine yönelik Gary R. Weaver ve Bradley R. Agle, sembolik etkileşim açısından organizasyonlardaki dindarlık ve etik davranışlarını ele almıştır. Araştırmacılara göre, çalışanların dindar olması onların tutum ve davranışlarını etkileyecektir. Sembolik etkileşimcilik kuramına göre, rol beklentileri insanlar arasındaki sosyal etkileşimler neticesinde ortaya çıkacaktır. Bu yüzden dindar bir kişinin davranış ve tutumları, büyük ölçüde onun inanışları tarafından inşa edilir. Din, insan davranışına dair belli bir beklenti oluşturduğu için çalışanlar etik konusunda daha düşünceli olacaklardır. Weaver ve Agle, dini inancı olanların organizasyon ortamlarındaki davranışlarının daha ciddi ve dürüst olacağı iddiasında bulunmuştur (Weaver ve Agle, 2002:93).

Şimdiye kadar, sembolik etkileşimciler benlik ve kimliği iki yönden incelemektedirler. Bunlar inşacı perspektif ve yapısal perspektiftir. Yapısal perspektif, benlik ve kimliklerin daha istikrarlı ve yapısal koşullara bağlı olduğunu öne sürerken, inşacı perspektif her kimliğin öznel, akışkan ve karşılıklı olarak üyeler tarafından şekillendirildiğini iddia eder. Pragmatizme kök salmış sembolik etkileşimcilik, bireysel kimliklerin eylemleri inşa eden anlamlar tarafından yaratıldığını ve kimliklerin etkileşim yoluyla anlam kazandığını ileri sürmektedir. Yapısalcı görüş, Manfred Kuhn (1965) ve Sheldon Stryker (1980) gibi yapısal etkileşimciler tarafından geliştirilmiştir. Yapısal etkileşimcilik, kimliklerin bireyin sosyal ağlarını etkileyen yapısal özellikler tarafından belirlendiğini iddia etmektedir (Stryker 1987; Stryker ve Serpe 1982).

3.3.2 Sapma ve Etiketleme

Ortaya çıktığından bu yana kadar, sembolik etkileşimcilik sapma ve etiketleme olayının incelenmesi ile sıkı bir bağlantı kurmuştur. Çok sayıdaki etkileşimci, etiketleme olayı ile ilgilenerek ırk ve etnik problemler ile toplumdaki alt kültür meselelerini incelemiştir. Diğer sosyolojik yaklaşımlardan farklı olarak, sembolik etkileşimcilik, aktörlerin neden

saptığını açıklamaya çalışmaz. Aksine sapmanın toplumsal kuralların oluşturduğu bir şey olduğunu ortaya koyarak toplumun kurallarını belirleyen belli bir grup ile etiketlenen grup arasındaki güç ve toplumsal ilişkileri açıklamaya çalışır.

Özellikle Howard S. Becker'in etiketleme teorisi ve Erving Goffman'ın **Damga** gibi eserleri bu alanda yapılmış en iyi çalışmalar sayılmaktadır. Etiketleme teorisi, kural koyucular ve uygulayıcılar arasındaki sürtüşmeleri ele alarak sapmanın düşündüğümüz gibi “kötü” olmadığını, sapma olayının mekansal ve durumsal içerikli olduğunu ortaya koymaktadır. Kural koyucular toplumsal normlara ve yasalara dayanarak belli bir kitle üzerine odaklanır ve onların yaptığı eylemleri sapma olarak nitelendirir.

20. yüzyılın ortalarındaki en önemli sosyoloji metinlerinden biri olan Becker'in **Others** (Outsider) adlı kitabı toplumsal sapmanın kapsamlı açıklamasını sunan bir kitaptır. Becker, kitabında sapmanın nasıl anlaşılır olması ve nasıl çözülmesi gerektiğini kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Toplumsal olarak araştırılması gereken sapma konusu aslında “etiketleme teorisi” olarak bilinmekte ve toplumdaki marjinal grupların incelenmesinde aydınlatıcı görüşler geliştirmektedir. Becker, **Others**'in aslında toplumun ya da grubun kurallarından sapma sonucu gerçekleşen statü değişimi olduğunu söylemektedir (Becker 1997: 3). Becker'e göre sapkın ya da sapma, kötü bir insanın niteliği değil, ancak bireyin eylemini kötü olarak nitelendiren ve karakterize eden etiketleme sonucudur. Becker, sosyal grupların kurallarının aslında sapma olayını yaratacağını ve belli toplumsal norm ve grup kurallarını grup üzerine uygulandığında sapmanın oluşacağını açıklamaktadır (Becker, 1997: 9). Ayrıca, Becker, sapkın olarak tanımlanabilen olayların farklı bir toplumda sapkınlık olmayacağını iddia etmiştir. Becker, toplumsal grupların; sapmayı belirleyen kurallar belirli gruplara uygulandığında ve eylemde bulunan “sapkın” insanlar bu kuralları ihlal ettiğinde “Ötekiler”i şekillendirdiklerini ifade etmiştir.

Etiketleme teorisinin temel olarak etiketleme ve sapma olayını bir kimlik olarak kabul etme olayı olduğunu, etiketlenen kitlenin kimliğin toplumsal unsurlar veya kural koyucular tarafından oluşturulduğunu, etiketlenen bir insanın başkaları ile ilişkiye girdiğinde etiketlenen kimliğin daha ön plana çıkacağını ve bu kimliğin insanın sosyal

statüsü olacağını ortaya koymaktadır. Bu yüzden etiketlenen kişi kendi etiketinden kurtulamadığı için daha kötü olaylar yapacak ve “ikincil sapma” durumu ortaya çıkaracaktır. Örneğin, bireyler ceza alırsa, arkadaşları, akrabaları ve işverenleri tarafından damgalanır ve reddedilirler. Bu yüzden daha büyük suçlar işlemeye itilirler.

Özetlersek, Becker ve Goffman’ın tespitine göre normaller ve sapkınlar arasındaki fark, bizim insanlara bakış açımızdaki farktan kaynaklanmaktadır. Damgalanmış insanların damgası henüz doğal değildir, sosyaldır. Bu nokta Goffman tarafından da belirlenmiştir. “Norm al ve damgalanmış olan ‘kişi’ değil, bakış açılarıdır” (Goffman, 1963:138).

3.3.3 Duygu

Uzun zamandır duyguların incelenmesi psikologlara bırakılmıştır ve bu yüzden sosyologlar duygularla ilgilenmemiştir. Sosyologlar genellikle duyguları psikolojik eğilimli, sistematik olmayan, bireysel faktörden oluşan olaylar olarak görmüştür ve duyguların sosyal boyutunu araştırmaya yeterince yer vermemişlerdir. Duyguların incelenmesi sembolik etkileşimcilerin araştırmasıyla daha etkin hale gelmeye başlamış ve böylece sosyolojik yön kazanmıştır (Gordon, 1981; Shott, 1979). Etkileşimciler, duyguları, insanoğlunun fiziksel ve sosyal gerçeğini nasıl denedikleri ile bağlantılı somutlaşmış olgular açısından ele alırlar. Etkileşimciler, duyguları yaşanmış deneyim, anlam ve kimlikle bağlantılı bilişsel yapılar ve ortak eylemin ayrılmaz bir biçimi olarak görürler.

Sembolik etkileşimcilik başından beri duyguların önemini dikkate alarak duygu araştırmalarını önemsemiştir; İlk başta Goffman (1967:97-112), Gross ile Stone (1964) ve Riezler (1943) tarafından utanç ve benzeri duygular analiz edilmiştir. 1970’lerden sonra yapılan araştırmalara baktığımızda Turner (1970), Hochschild (1975), Martin (2000) ve Kemper (1975) duyguların araştırılmasına yönelik büyük çabalar sarf etmiştir ve bu alanda belli bir düzeyde teori geliştirdiğini görmekteyiz. Özellikle sembolik etkileşimcilikte duygu teorisinin geliştiğini söyleyebiliriz.

Duygular hakkındaki önemli bir yaklaşım duygulanım kontrolü (Effect control) teorisidir. Duygulanım kontrol teorisyenleri, insanların belirli kimlik ve davranışlara yönelik tutumlarını veya temel düşüncelerini ve insanların kimlikleriyle meydana gelen değişiklikler hakkında nasıl hissettiklerini incelemektedir (Smith-Lovin, 1990). Araştırmacılar, insanların kendi benliğine ve ötekilere yönlendirdiği anlamları teyit ederek davranışlarını oluşturduklarını ve bunun duyguların veya davranışlarının yeniden ayarlamasına etki yaptığını belirtmektedirler. Duygusal tepkiler, durumun tanımlarından ve tanımlayıcıların toplumsal kimliklerinden ortaya çıkacaktır. Etkileşim ortakları kendi kimliklerini etkileşim yoluyla teyit etmelerine izin vermediğinde insanlar üzüntü, rahatsızlık hissi veya diğer olumsuz düşünceleri hissederler (Smith-Lovin, 1990).

Duygular hakkında ampirik çalışmaların en iyi örneği Arlie Hochschild'in **Managed Heart** adlı kitabıdır. Bu çalışmada duyguların piyasa sürecinde mecburen bir şekilde yönetileceğini dile getirerek, “hizmete sunulan duygusal tarz, hizmetin bir parçasıdır” (Hochschild, 1983: 5) sözüyle duyguların rasyonel bir biçimde yönetilip üretim için kullanıldıklarını açıklamaktadır. Günlük hayatta “duygusal emek” isteyen birçok meslekte duyguların her zaman kontrol altında tutulduğu ve kasıtlı olarak “zorla” tutulduğu bilinmektedir. **Managed Heart** etkileşimci bir yaklaşım olarak insanların devam eden sosyal durumlarda duygularını nasıl yönettiğini ve sergilediklerini açıklamaya çalışır. Hochschild'in (1983) belirttiği gibi, bireyler yüzey hareketli (duyguları gösterme yönetimi) ve derin etkileşimci (derin duyguların yönetimi) becerilerini geliştirir. Ayrıca, duyguların kimliğin ayrılmaz bir parçası olduğunun farkındadır. İstenilen kimlikleri gerçekleştirmek için, sosyal aktörler duyguları bulunduğu ortamın kurallarına göre yönetmelidir. Hochschild kitabında Marx, Mills, Goffman ve Freud'un görüşlerini benimsemiş ve sembolik etkileşim kuramının ilkelerine dayanarak duygusal emek kavramını ortaya koymuştur. Hochschild'in bulgularına göre duygusal emek bireyin diğerleriyle olan ilişkisini sürdürmek ya da belli bir amaca ulaşmak için duyguları bastırma nedeniyle ortaya çıkan emektir. Modern zamanlarda, özellikle kapitalist ekonomide duygusal emek çok yaygındır. Kapitalist ekonomide müşterileri mutlu etmek için çalışanların “doğal” duygusu ve karakterinden yabancılaşmaları gerekmektedir.

Bireyin bütün kişiliği ve duygusunu dışarıda bırakıp kurum ya da organizasyonun beklentilerine göre çalışması gerekir. En önemlisi, modern zamanda çalışan bireylerin kendi duygularını yönetme sahibi olmaları gerekmektedir.

Bu anlamda insanın duyguları, ait oldukları grupların sağladığı sosyal tanımlarla biçimlendirilir (Kleinman, 1996; Thoits, 1996). Daha da önemlisi, bireyler yönergeler ışığında duygularını yönetmeyi öğrenirler. Bunu yaparken, bedensel duyularını ve duygusal deneyimlerini kontrol ederler. Bireyler duygularına sosyal nesneler olarak yanıt verirler. Bireyler yalnızca başkalarının beklentilerini karşılamak için değil, başkalarının yanıtlarını etkilemek ve yönlendirmek için de duygularını nesneleştirir. Kısacası, duyguların incelenmesi sembolik etkileşimcilikteki merkezi konudur. Goffman günlük hayattaki küçük olayları analiz ederek sembolik etkileşimcilik kuramı içinde duyguların incelenmesini sağlamıştır.

3.3.4 Irk Meseleleri

Sembolik etkileşimci olarak Chicago okulundan Robert Park ve Ernest Burgess, George Simmel'in çatışma perspektifini kullanarak etnik ilişkileri açıklamaya çalışmıştır. Park ve Burgess etnik ilişkilerin dört ayrı aşamadan oluşmasını önermişlerdi: temas / rekabet, çatışma, barınma ve asimilasyon (Park ve Burgess, 1969: 574-5). Park ve Burgess'ten başka sembolik etkileşimciler arasında Blumer, grup önyargılarının sosyalleşme ve politik seçkinlerin rolünden kaynaklandığını savunan etkileşimcilerden biridir. Blumer'e göre, etnik gruplar konumlarını diğer etnik gruplarla bağlantılı olarak sosyal, ekonomik ve kültürel kaynakları kullanarak yeniden düzenlediği için etnik önyargılar her zaman olacaktır. Etnik gruplar, deneyimleri ve ortak sembolleri kültürel yaşam ve kimlik sürecinde paylaşan gruplar olarak, belli bir etnik gruba yönelik belli tutumlar gelişecektir. Blumer, sanayileşmenin kaçınılmaz olarak geleneksel veya yerleşik ırk düzenini zayıflattığını, ancak endüstriyel işletmeciliğin yeniden ırksal düzeni ortaya çıkardığını

ortaya koymuştur (Lyman, 1984). Blumer, ırksal olarak düzenlenmiş bir toplumda oluşan etnik farklılıkların kolektif statüye dönüştüğünü savunmuştur (Blumer ve Duster, 1980: 222). Blumer’e göre ırk önyargıları tarih ve siyaset meselesiydi; bireysel tutumların bir işlevi değildi. Etnik grupların birbirine karşılıklı tutumları tarihsel süreçte ortaya  ıkmiş grup konumlarının ürünüydü. Bu yüzden etnik önyargılara doğal bir şey olarak bakmak yanlıştır.

Blumer, Park ve Burgess gibi etnik çatışmaları asimilasyon yoluyla   z lebiyecek problemler olarak görmedi. 20. yüzyılın başlarında Amerika’da yaşanan etnik çatışmalar araştırmacıları rahatsız eden problemler olduğu için kimi çözüm olarak psikolojik açıdan uyum ve adaptasyon sürecini ele alırken; kimi yapılan politikalara yönelik analizlerde bulunmuştur. Blumer etnik gruplar arasındaki önyargı ve çatışma ilişkilerinin grubun sahip olduğu toplumsal konumdan kaynaklandığını, eğer etnik grupların toplumdaki konumu değişirse ırksal meselelerin çözüleceğini öngörmüştür. Blumer, ırksal önyargıların “tutum değil, bir grup hissi” olduğu fikrini ortaya atmıştır; ırk  atışması ve barınma, tarihsel olarak bir siyasal ve endüstriyel sosyolojiye aitti, psikoloji ya da psiko-analiz değildi. Blumer toplumsal eşitsizlik görüşlerini şöyle özetler: (1) Belli bir grubun üstünlük hissi, (2) Bağımlı ırkın, özünde farklı ve yabancı olduğuna dair bir his, (3) Belirli alanlardaki ayrıcalık ve avantaj iddia etme duygusu ve (4) Egemen ırka göre bağımlı ırkların yarattığı korku ve şüphe (Blumer, 1958).

Etnik grup ile sosyal yapı ilişkisini inceleyen diğer bir  alışma Christine L. Williams tarafından gerçekleştirilmiştir. Williams  ocuk oyuncadı satan bir mağazada personel olarak üç ay civarında çalışmış ve kendi deneyimlerine dayanarak Amerikan toplumundaki sınıf, g   ve ırk ilişkilerini ele almıştır.

Williams’ın elde ettiği sonuçlara göre Amerikan toplumunda ırksal problemler hala devam etmektedir. Siyahi Amerikalılar, mağazalar dâhil olmak üzere birçok kamusal alanlarda ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Williams, aynı firmaya mensup olan iki oyuncak mağazasından bahseder. Üst sınıf insanların yaşadığı yerdeki oyuncak mağazası daha çeşitli ürün sergileyerek, çocuklara uygun bir ortam yaratarak oyuncakları satmıştır. Diğer

bir mağaza ise çok genel idi ve göçmenler ile Afrikalıların yaşadığı yerde açılmıştır. Bu iki mağazada müşterilere yönelik davranış, ilişkiye girme, mağaza içerisindeki etkileşimi yönetme konusunda farklı şekilde prensip ve kurallar vardı. Personeller işe gelmeden önce farklı ırk ve sınıftan gelen müşterilere nasıl davranma ve etkileşimi nasıl yönetecekleri konusunda kuralları öğrenirdi. Ancak bu, müşterilere farklı muamele yapmak için değil, duruma göre iyi bir hizmet vermek için uygulanan stratejidir. Bu stratejinin varlığı yapısal olarak ırk ayrımcılığının hala mevcut olduğunu ispat etmektedir.

Williams'in bulgularına göre, personeller ile müşteriler arasında stereotip ilişkisi mevcuttur. Beyaz ve üst sınıf müşteriler siyahi personelleri aşağılıyordu yahut siyahi müşteriler beyaz müşteriler gibi iyi muamele görmüyordu. Beyaz müşteriler istediği şekilde muamele görüyordu ve bu nedenle birçok hakları vardı. Benzeri şekilde, beyaz personeller özellikle beyaz müşteriler tarafından daha saygı ile karşılanıyordu. Afrikalı, Amerikalı ve Latin personeller beyazların ayrımcılığına karşı kendini koruma stratejileri geliştiriyordu. Eğer alışveriş esnasında problem çıkarsa müşterilerin rengine göre değişik stratejiler uygulanıyordu. Williams, sonuç olarak şunu elde etmiştir: İnsanlar olayların anlamına göre eylem yapar. Bu anlamlar etkileşim sürecinde ortaya çıkar. Irk, sınıf ve cinsiyetlerin anlamları yönetmen tarafından üretilmez ya da ırk, sınıf ve cinsiyetlerin anlamları personeller ve müşteriler tarafından mağazaya götürülmez. Aksine, ırk, sınıf ve cinsiyetlerin anlamları bireyler tarafından sosyal etkileşimler neticesinde üretilmiştir. Aslında yasal ve kanuni olarak Amerikan toplumunda ırksal ve sınıfsal ayrım yapmak, insanlara değişik muamele yapmak yasaktır. Ancak sosyal hayattaki etkileşim faaliyetinde insanların ötekiler hakkındaki negatif düşünceleri ve algıları sosyal eşitsizlik ile ırksal problemlerin yaşanmasına izin vermiştir. Williams'in çalışması sosyal etkileşim düzeyindeki ırk ayrışması gibi yapısal problemleri anlamamız için güzel bir pencere sunmuştur.

Kısacası, sembolik etkileşimcilik Chicago Okulu'nu merkeze alarak şehirdeki ırksal ve etnik problemlere başından beri dikkat veren bir kuramdır. Park, Burgess ve Blumer'in

alışmaları bu alanda yapılan en etkili çalışmalardan sayılmıştır ve sembolik etkileşimciliğın ırksal meselelere çözüm üretebilen bir kuram olduğunu ispat etmiştir.

3.3.5 Moda

Moda modern bir dünyada toplumsal düzenin kurulmasında merkezi ekonomik bir mekanizma olarak işlev görmektedir. Bu mekanizma toplumsal hayatın düzenini etkilemektedir. Sosyologların tuhaf, mantıksız ve önemsiz olarak gördüğü moda olgusu sembolik etkileşimcilerin başından beri ilgilendiğı konulardandır. Biz George Simmel ve Herbert Blumer'in eserlerine baktığımızda moda olgusunun önemli bir yere sahip olduğunu görmekteyiz. Sosyologlar, hareketli veya modern dünyanın ekonomik düzenini inceleme ihtiyacı duyduğunda moda olgusunu açıklamak zorunda kalacakları bellidir.

Susan B. Kaiser, Richard H. Nagasawa ve Sandra S. Hutton, sembolik etkileşimciliğın moda üzerindeki görüşlerini inceleyerek günümüzdeki moda algısını ve durumları anlatmıştır. Onlar, Blumer'in moda hakkındaki görüşlerine meydan okumuştur. Modernite hızlı bir değışim süreci olarak modanın hızını arttırmıştır. Blumer'in inandığı gibi, moda belli bir kitlenin seçimi değildir artık. Sembolik etkileşim her zaman sosyal süreç, sosyal inşa, müzakere ve belirsizlikleri dikkate aldığı için modayı da etkileşim sürecindeki bir nesne olarak görmektedir. Çünkü günlük hayattaki herhangi bir moda olgusu aslında insanların diğerklerini etkilemek ve izlenim üretmek için kullandığı araç olarak işlev görmektedir. Ancak bugün giyim sanayisi post modern bir süreç içerisinde ilerlemektedir. Postmodernite bir yandan tüketiciler için ileri düzeydeki metalaşmayı sunarken diğerk yandan kişiselleştirme ve sosyal nesnelerin anlamlarını yeniden inşa etme fırsatını sunmuştur. Aslında görünüm yönetimi bireyin kendi kimliğini ifade etmesinin aktüel bir sürecidir. Modern dönemde bireyin görünümü belli bir kimlik ve anlam taşımaktadır. Anlam ve kimlikler, kumaş, doku, renk, desen, hacim gibi çeşitli fiziksel unsurlardan ve sosyal konuma dayanan sembolik anlamlardan oluşur. Ancak post-modern

dönemde görünümlerdeki kodlar belirsizdir ve belli bir anlam taşıma özelliğinden çıkmıştır. Araştırmacıların vardığı sonuca göre post-modern dönemde, belirsizlik anlamın zenginleşmesine yol açar ve böylece moda, kimlik oluşturmaktan çok kültürel değişiklik ve estetik zenginliğe yol açar.

Post-modern durum, serbest piyasa sistemi içerisinde giyim stillerinde geniş bir çeşitlilik ortaya çıkarmakta ve artan kültürel kararsızlığı üretmektedir. Giyim stillerindeki geniş çeşitlilik bireyin görünüm stillerindeki belirsizliği yüksek derecede artırır. Daha sonra görünümdeki anlamlar sosyal etkileşim sürecinde belli bir kitle tarafından oluşturulur ve moda meydana gelir. Araştırmacıların fikrine göre post-modern durumlarda görünümün net bir anlamı yoktur ve bireyler bu net anlamı da istemezler (Kaiser, Nagasawa ve Hutton, 1991).

Moda hakkında şimdiye kadar birçok eser üretilmiş olup bunların çoğu sembolik etkileşimciler tarafından araştırılmıştır. Sembolik etkileşimcilik geleneğinde Simmel ve Blumer'den başlayan modayla yakından ilgilenme eğilimi, modanın ekonomik düzen, kimlik, duygu yöntemi ve kişisel benlik arasında büyük bir bağlantı olduğunu iddia etmektedir.

3.3.6 Toplumsal Cinsiyet

Diğer sosyolojik paradigmlar gibi sembolik etkileşimcilik de feminizm ile ilgilenmiştir. Sembolik etkileşimciler ile feministler birçok görüşü paylaşmaktadır. Örneğin, hem etkileşimciler hem de feministler, toplumsal cinsiyet düşüncesinin toplumsal anlamlar, kimlikler, ilişkiler ağı aracılığıyla üretildiğini ileri sürmektedirler (Laslett ve Brenner, 1989; Thorne, 1993). Üstelik hem feministler hem de etkileşimciler, toplumsal cinsiyetlerin kültürel inançlar, toplumsal düzenlemeler ve toplumsal ilişkiler yoluyla oluşturulduğu, yürürlüğe girdiğini ve çoğaltıldığını varsaymaktadırlar. Feminist araştırmacıların bazı görüşleri büyük ölçüde etkileşimci fikirlere dayanmıştır. Örneğin,

Candace West ve Don Zimmerman (1987), insanların günlük rutinler ve etkileşimler yoluyla “Toplumsal cinsiyete nasıl sahip olduklarını” anlatmaya çalışarak toplumsal cinsiyetin mikro düzeyde işleyişini analiz etmişlerdir.

Toplumsal cinsiyet ve sembolik etkileşim hakkındaki bir örnek çalışma da Viktor Gecas ve Roger Libby tarafından yapılmıştır. Araştırmacılar sembolik etkileşim kuramının ilkelerine dayanarak toplumdaki cinsiyet düşüncesinin öğretilen bir olgu olduğunu tespit etmiştir. Aslında toplumun cinsiyet scriptleri (senaryo) sosyal etkileşim yoluyla öğrenilir ve devam eder. Toplumsal cinsiyet kimliği, sosyalleşme sürecinde inşa edilen düşüncenin sonucudur. Bu anlamda bir çocuğun cinsel kimliğini ifade etmesi ve eğiliminde bulunması toplumsal kodlar tarafından üretilir veya çocuğun belli bir cinsel imajı içselleştirmesiyle ortaya çıkar. Çocuk gelişirken anne ve babaları ya da arkadaşlarından farklı şekillerde etkilenir. Çocuğun cinselliğinin gelişiminde basın, okul gibi birçok etken önemli roller oynar. Araştırmacılar şu sonuca varmıştır: İnsanlar, kendisinin inşa ettiği semboller dünyasında yaşarlar. Dolayısıyla toplumdaki cinsellik ilişkilerini incelerken öznenin subjektif perspektifleri açısından araştırma yapılması gerekmektedir. Cinsel etkileşimler aslında etkileşim yapan kişi ile durumlar arasındaki sürekli istişarelerden meydana gelir. Eğer kişi durumlar hakkında bilgi sahibi ya da güç sahibi olursa onun durumları tanınması ve etkilemesi kolay olacaktır. Çocuk sosyalleşirken pek çok sembol ile durumlarla karşılaşır ve aktüel süreçte kendi cinsel kimliğini ifade eder (Gecas ve Libby, 1976).

Goffman, **Gender Advertisement** adlı kitabında toplumsal cinsiyet düşüncemizi analiz etmek istemiştir. O, sosyal kurumlar ve cinsiyet ilişkileri açısından yola çıkarak feminizm yaklaşımı ile sembolik etkileşimcilik kuramı arasında köprü kurmaya çalışmıştır. Goffman, toplumsal cinsiyet düşüncemizi analiz etmek için yaklaşık beş yüz ticari reklam ve fotoğraflar toplamıştır (Trevino, 2003:32). Goffman, böyle devasa malzemeler temelinde bizim geleneksel cinsiyet düşüncemize meydan okur. “Toplumsal cinsiyet düşüncesi kadın ve erkeğe farklı muamelenin yaygın olduğu; iki cins arasındaki temel (biyolojik, mizaç, vs.) farklılıkları varsayan inançlar tarafından ortaya çıkartılır. Goffman, toplumsal cinsiyete dair sağduyuları inkâr eder.” (Smith, 2006:90).

Goffman, öncelikle cinsiyet farkının sosyal organizasyon ya da kurumlar tarafından meşrulaştırıldığını açıklar. Ona göre, toplumsal norm ya da kurumlar refleks şeklinde cinsiyetin anlamını inşa eder ve sürdürür. Goffman, kültürel kaynakların cinsiyet ayrımcılığını üreten birincil kaynak olduğunu, cinsiyet ilişkilerinin insanın doğası ile ilgisinin olmadığını iddia eder.

Goffman, kurumsallaşmış cinsiyet farklılığına dair beş örnek vermiştir. İlk olarak, emeğin toplumsal iş bölümü, karı koca arasında karşılıklı bir bağımlılık yaratarak evlilik oluşumunu teşvik eder. Eşli olmak her iki cins için mükâfat bir sürecidir. İkincisi, “kardeşler sosyalleştirici” (siblings as socializers) dir. İnsanın ilk cinsiyet düşüncesi, evde kıza yumuşak yatak vermek ve erkeğe çok yemek vermek gibi olaylar temelinde inşa edilir. Kardeşler, kendi cinsel kimliğini birbirlerinin farklarına bakarak öğrenirler. Ayrıca çocukların sosyalleşmesinde toplumsal cinsiyet düşüncesi rol oynar. Üçüncüsü, Goffman kamuya açık tuvalet ile evdeki lavaboları karşılaştırır. Ona göre evde kullandığımız lavabo ile kamuya açık lavabonun hiç farkı yoktur. Ancak kamuya açık lavaboların erkek ve kadın diye ikiye bölünmesi kurumsal şekildeki cinsiyet ayrımcılığını ifade etmektedir. Dördüncü olarak, “seçici işe yerleştirme” (selective job placement) sistemi kadınların kamuya açık alanlarda hizmet vermesini ortaya çıkarmıştır. Erkekler ise kamuya açık işlerden kendini uzak tutmuştur. Son olarak, “kimlik sistemi” (identification system); insanı görme yeteneği, ses tonu, ilk adı ve ünvanı gibi faktörler temelinde cinsiyetlendirmiştir (Goffman, 1979). Demek ki, toplumsal cinsiyet ve eşitsizlik meselesi sembolik etkileşimcilikte yaygın olarak araştırılan bir konudur. Sembolik etkileşimcilik, toplumun birtakım kuralları ve kültürel kodları tarafından üretilen cinsiyet algısının yanlış olduğunu tespit eder ve iki kutuplu cinsiyet düşüncesinin eşitsizliği devam ettirdiğinin farkına varır.

3.3.7 Post-modernizm

Aslında sembolik etkileşimcilik modern bir sosyal teoridir. Fakat post-modern bilim anlayışı, perspektifindeki çeşitlilikleriyle birçok konuyla ilgilendiği için sembolik etkileşimciliğin bazı fikirlerinden yararlandığını ve bazı sembolik etkileşimcilerin aynı anda post-modernizm sosyoloğu olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca sembolik etkileşimciliğin içinde geleneksel ve post-modern etkileşimci olarak nitelendirme ve ayrışmalar da vardır. Post-modern etkileşimciler geleneksel etkileşimcilikten ve modernist teorilerden kendini uzak tutmaya çalışsa bile birçoğunun iddiaları modern teoriyi eleştirerek geliştiği için modern teoriyle post-modern kuram arasında net çizgi çizmek zordur. Postmodern etkileşimcilere göre modernist etkileşimci teoriler ve projeler reddedilmelidir (Denzin, 1996: 349).

Post-modern etkileşimci olarak Norman Denzin'in çalışmaları çoğunlukla kültür ile ilgiliydi. Denzin'in çalışmaları sembolik etkileşimciliğin kültürle ilgilenmediğine yönelik eleştirilere açık şekilde cevap olarak yürütülmüştür. Bugün, gelişmiş toplumlarda tuhaf bir biçimde her şeyin yararı önemsendiği için sosyal yaşamdaki kültürel anlam ortadan kaybolmuştur. Norman Denzin, kültürel araştırmaların sosyal hayat ile yakın bir ilişki içerisinde olması gerektiğini belirtmiştir. Norman Denzin'in **Symbolic Interaction and Cultural Studies** adlı kitabı okuyucuyu bir toplumsal teorik çizginin ötesine taşımaktadır (Denzin, 1992).

Genel olarak bakıldığında sembolik etkileşimcilik ile post-modern düşünce arasındaki bağlantı 1980'lerin ortalarından itibaren ortaya çıkmaya başlamıştır. Son zamanlarda ise bu bağlantı daha güçlü hale gelmeye başlamıştır. "Symbolic Interaction Studies" dergisinin son ciltleri post-modern analizlere adanmıştır (özellikle 10. Ciltten sonraki ciltlere bakınız). Ken Plummer'in tespitine göre, etkileşimcilik ile post-modernizm arasında bir yakınlık varsa, bu ilişki, belirsiz ve geçici bir niteliğe sahiptir. Birçok konuda araştırma yapmasına rağmen Blumer'ın kendisi bir post-modernist değildi (Plummer, 1990:156). Plummer'e göre Post-modernite, 1980'lerden beri ortaya çıkan bir perspektif olarak

tamamen yenidir ve çağının yeni siyasi ve sosyal iklimine atıfta bulunmaktadır. Ancak sembolik etkileşimcilik ile post-moderniteyi birbirine bağlamak oldukça zordur.

Sembolik etkileşimcilik ile post-modern teori arasındaki ilişkilere dair iddialar çeşitli olmasına rağmen, birçok sembolik etkileşimci dönemin ünlü post-modern sosyologlarının görüşlerini sembolik etkileşimcilik teorisi içinde değerlendirmekte ve teorik görüşleri zenginleştirmektedirler. Gary Alan Fine tarafından 1990’de yayımlanmış makalede Jürgen Habermas’ın görüşleri sembolik etkileşimcilik kuramı içinde değerlendirmiş; Foucault ile bu kuramın bağlantısı kurulmuş; Derrida’nın görüşlerinin kabul edileceği iddia edilmiş; Baudrillard’nın görüşlerinden yararlanılmış ve Giddens de sembolik etkileşimcilik ile ilişkilendirilmiştir (Plummer, 2000). Bu anlamda sembolik etkileşimcilik zamansallık, refleksivite, diyalog, kültür, iletişim, kimlik, beden, drama, göstergebilim ve gündelik yaşam gibi konuları ele alarak akademik zenginliğini arttırmıştır.

Katovich ve Reese’in yaptığı çalışmalara göre post-modernizm, Mead’in pragmatist görüşlerine dayanan sembolik etkileşimciliğe karşıydı. Çünkü pragmatizm, bireyin toplumsal durumlarına uygun olan şeyin gerçeklik sayılacağı iddiasında bulunurken post-modernizm gerçekliğin tek olmadığı görüşünü savunuyordu. Bu yüzden Katovich ve Reese’in tespitine göre benlik anlayışını merkeze alan sembolik etkileşimciliğin pragmatik anlayışı post-modernistlerin görüşlerinin tam tersidir. Araştırmacılar göre sembolik etkileşimciliğin temsilcileri bilimsel araştırmalar ve benlik arayışına olan inancını kaybetmeden benlik ve toplumsal eylem analizinde bulunurken, post-modernizm tarafından reddedilmiştir (Katovich ve Reese, 1993).

Yine de post-modern etkileşimciler, ana akım etkileşimciliğin entelektüel gündemine meydan okurken, kendine özgü fikirleri geliştirmiştir. Örneğin, post-modern etkileşimciler etkileşimciliğin pozitivizme karşı şüphesini paylaşmıştır; post-modern etkileşimciler’e göre tüm sosyal bilimler, bu bilimleri üreten kişilerin kültürel ve yapısal konumlarına bağlı olduğu için, değerden arınık olamazlardı (Gergen, 1991). Buna ek olarak, post-modernistler etkileşimciliğin yorumlayıcı yaklaşımını benimser. David

Maines'e göre, sembolik etkileşimcilik yorumlayıcı yaklaşım olarak post-modernizme çoğu zaman yakınlık duymaktadır (Maines, 1996: 325).

Kısacası, post-modernist teorisi geliştirmekte olan bir teori olarak sembolik etkileşimcilik ile hem ayrı hem de aynı yolu izlemektedir. Bu iki teori yorumlayıcı yaklaşımı tercih ederek pozitivizme karşı ortak tutum sergiler ve aynı görüşleri paylaşır. Yine de post-modern teori, modern teori sayılan sembolik etkileşimciliği eleştirmektedir. Belki de post-modernistler haklıdır: hiçbir şeyde merkez yoktur. Elbette bu anlamda sembolik etkileşimcilik merkezi bir görüşü olmayan, çeşitlilik kazanan akademik bir girişimdir (Sandstrom, Martin ve Fine, 2001:228).

3.3.8 Diğer Alanlar

Sembolik etkileşim kuramının mimarlık alanındaki açıklaması ve uygulaması Ronald W. Smith ile Valerie Bugni tarafından yapılmıştır. Ronald W. Smith ve Valerie Bugni, çalışmalarında dünyanın dört bir yanındaki ünlü yapıları örnek alarak binalarda yansıyan anlam ile kültürel kodları çözmeye çalışmışlardır. Bunu yaparken sembolik etkileşimciliğin temel varsayımlarından yararlanarak kültürel anlamları öznel ve nesnel açıdan incelemişlerdir. Araştırmacılara göre, mimarlık alanında yapılan herhangi bir yapının bir amacı, işaret ve kodları olduğu için izleyiciye belli bir anlam sunacaktır. Yapılar yine de kullanım amacına göre sosyal sınıflar ve kültürel koşulları yansıtır. Hatta yapılar belli bir ideolojiyi yansıtmak ve güçlendirmek için kullanılabilir. Bu yüzden Ronald W. Smith ve Valerie Bugni'nin iddialarına göre inşaatlar sosyal eşitsizlikleri yansıtan iyi birer örnektir. Onlara göre, ırk ve etnik azınlıklar, engelliler ve fakirler birçok kamusal alandan uzak tutulur, üst sınıf faaliyet yapan kamusal alanlardaki eylemleri kısıtlanır. Ronald W. Smith ve Valerie Bugni, sembolik etkileşimcilik kuramının fiziksel alanlardaki kodlarını okumamız ve anlamamız için iyi bir teorik destek oluşturduğunu,

aslında farklı yapıların farklı anlam taşımakla birlikte, bizim düşünce, hissiyat ve eylemlerimizi etkileyeceğini iddia etmişlerdir (Smith ve Bugni, 2006).

Medya ve basın alanlarındaki toplumsal olaylar da sembolik etkileşim açısından incelenebilir. Altheide (1984, 1985), medyanın sosyal gerçekliği inşa eden bir araç olarak politik güce sahip olduğunu ortaya koymuştur. Altheide'ye göre medya, insanların etkileşime nasıl gireceğine dair kültürel ve sosyal kodlar üretir. Kapitalizmin egemen olduğu toplumda medya insanların arzu ettikleri ve etmedikleri sosyal gerçekliği üretir ve sonuçta insanlar gerçeklik olarak kabul eder. Dolayısıyla insanların ihtiyaç duymadığı şeyleri kendi aracılığıyla satmaya ve benimsetmeye çalışan medya, insanların yaşadıkları gerçekleri değil, yaşamadıkları gerçekleri denemesi için araç haline gelmiştir.

Kısaca özetlersek, içinde bulunduğumuz bu dönemde, sembolik etkileşim kuramındaki gelişmeler ve bu kuramın pratik problemlere uygulanabilir olması, bu kuramı sosyoloji perspektifleri içinde önemli bir yere taşımaktadır. Özellikle, toplumsal yaşama mikro ve makro açıdan bakışı, problemleri birey ile sosyal yapılar arasındaki ilişkiler üzerinden incelemesi bu kuramı sosyologlar arasında popüler hale getirmiştir. Bugüne kadar bu kuramın gelişimi, teorik duruşu, pratik konulara uygulanması üzerinde çeşitli eleştiriler, savunmalar ve analitik açıklamalar yapılmıştır.

3.4. Metodolojik Gelişim Açısından Sembolik Etkileşimcilik

19. yüzyılın sonlarında Amerika'da çeşitli toplumsal reform hareketleri, liberal teoloji ve sosyal bilimlerdeki gelişmeler sosyolojinin ortaya çıkışını etkileyen temel faktörlerdi. Özellikle toplumsal reformlar ve kentsel problemlerin sosyolojinin bir bilim dalı olarak üniversitelerde yer almasında itici güç olduğunu söyleyebiliriz. Sosyoloji, toplumu ve toplumsal davranışları bilimsel açıdan araştıran bir disiplin olarak Amerikan toplumundaki çeşitli sosyal problem ve reform hareketleri ile uğraşırken hızlı büyüyen

kapitalist girişim, kentleşme ve nüfus akışı gibi birçok problemin araştırılmasını gündeme getirmiş ve sosyoloji bu sorunlarla yakından ilgilenerek gerçek anlamdaki sosyal bilime dönüşmüştür.

Aslında Amerikan sosyolojisinin bir akademik disiplin olma çabası ve araştırma yöntemiyle ilgilenmesi arasında eş zamanlı ilişki mevcuttur. Amerika’da sosyoloji 1892 yılında resmi olarak Chicago üniversitesinde başlarken, sosyologlar arasında çoğunlukla gözlem ve mülakatlara dayanan nitel araştırma yöntemi yaygın olsa da, istatistiksel yöntemin uygulanmasının izini 20. yüzyılın başlarına kadar sürmek mümkündür. Birçok çalışmada Amerikan sosyolojisinde nicel araştırma yönteminin 1950’lerden sonra araştırmacıların dikkatini çektiği ve yaygınlaştığı ileri sürülmektedir (Hinkle, 1994). Hâlbuki Amerika’da sosyolojinin ortaya çıktığı tarihten itibaren nicel araştırma yöntemi de belli ölçüde kullanılmıştır. Hatta bu tarihi 19. yüzyılın sonralarına kadar götürmek mümkündür. Burgess, 1945’te yayımladığı makalesinde istatistiksel yöntem tarihinin 1890’larda başladığını dile getirmektedir. Ona göre, toplumsal araştırmalarda istatistiksel yöntemin Amerikan sosyolojisinde erken dönemlerde kullanılmasının iki nedeni vardı: biri nüfus bürosundaki talepler; ikincisi ise, istatistiksel metodun doğa bilimlerinde kullanılmasıydı. Burgess’e göre istatistiksel yaklaşımın sosyal bilimlerde kullanım tarihini Walter F. Wilcox’un 1890’da **Amerika Birleşik Devletleri’nde Cinsiyetlerin Dağılımı** başlıklı bir makalesine kadar geri götürmek mümkündür (Burgess, 1945:476).

Sosyolojik çalışmalara baktığımızda, nicel ve nitel yöntemin Amerikan sosyolojisinde ilk dönemlerden beri sosyologlar arasında kullanılmaya başlandığını söyleyebiliriz. Franklin H. Giddings 1894 yılında Columbia Üniversitesi’nde sosyoloji profesörlüğünü aldıktan sonra sosyal bilimlerde, özellikle sosyolojide istatistiksel yöntemin kullanılmasını tercih etmiştir. II. Dünya Savaşı öncesinde sosyolojide istatistiksel yöntem kullanımı basit ve kısmen olmasına rağmen, Giddings, Amerika’daki nicel araştırma yönteminin savunucusu olarak tanınmıştır. 1894’te Columbia’da sosyoloji profesörü olarak atanan ve 1931’de ölen Giddings, sosyolojiyi toplumsal fenomeni bütünüyle inceleyen bir alan olarak gördü. Giddings, sosyolojideki istatistiksel analizi açıklarken, esas olarak toplumsal özellikleriyle birkaç kategoriye mensup olan bireydeki her bir kategorinin ortalama

özelliklerini bulup inceleme yapmanın önemini belirtmişti. Modern istatistiksel perspektiften bakıldığında, Giddings'in çalışmalarının çarpıcı bir özelliği yoktu (Raftery, 2001:2). Ancak Giddings'in yaşadığı dönemde istatistiksel yöntemin savunucusu olmak bambaşka bir şeydi.

20. yüzyılın başlarında istatistiksel teknikler, ilk önce demografik araştırmalarında kullanılmış, daha sosyal bilimlerde de uygulanmaya başlanmıştır. Ancak o dönemlerde kullanılan istatistiksel yöntem şimdi gördüğümüz gibi karmaşık ve matematiksel değildi. İnsan davranışının belirgin sosyal boyutlarını en önemli şekilde araştırmak için nicel yöntemin uygulanması çok ince ve detaylı bir araştırma planı gerektirirdi. 20. yüzyılın başlarından beri istatistiksel yöntem ayrı bir disiplin olarak da geliştirildi. İstatistiksel yöntemin yaygınlaşmasında elbette nüfus bürosu ve sosyal bilimlerdeki gelişimden başka, şirket ve fabrikalar tarafından desteklenen projeler de çok önemliydi. Jennifer Platt tarafından 1996 yılında yazılmış **A History of Sociological Research Methods in America, 1920-1960** adlı kitapta Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra anket çalışması gibi nicel yöntemlerin işlevselcilik ve kapitalizmin iş birliğiyle yaygınlaştığından bahsetmiştir.

İstatistiksel yöntemin kurumsal destekçisi olarak 1920'lerde New York ve Chicago'da olmak üzere iki araştırma örgütü dönem boyunca sosyolojik araştırma konularına destek vermişti. Bunlardan biri 1922'de kurulan Sosyal ve Dini Araştırmalar Komitesi' (ISSR)dir. Aslında bu komite Kiliseler Arası Dünya Hareketi Sosyal ve Dini Araştırmaları Komitesi'nin uzantısıydı. Diğer ise, 1923'te felsefe ve sosyal bilimler temsilcilerinin desteğiyle kurulan Chicago Üniversitesi Yerel Topluluk Araştırma Komitesi (LCRC) idi. ISSR hem de LCRC, Rockefeller tarafından büyük fonla desteklenmiştir (Hinkle, 1994:14). Bu iki komitenin kurulması aslında sosyal bilimlerde, özellikle sosyolojide niceliksel araştırma yönteminin kurumsal olarak kullanılmasının ve desteklenmesinin başladığını göstermektedir.

Nicel araştırma yönteminin gelişmesi ekonomik desteklerin yanı sıra, matematik bilimlerindeki gelişmelerle de ilgilidir. 19. yüzyıl boyunca, Amerika'da özellikle "İç Savaş"tan sonra, toplum hakkında sistematik bilgi elde etme fikri çok yayıldı (Bernard,

1943; Willey, 1979). Amerika’da sosyoloji, diğer ülkelerde olduğu gibi toplumu bilimsel olarak araştırma ve bilgi elde etme tercihleriyle ortaya çıkmıştır. Amerikan sosyolojisinde en gelişen okul olan Chicago Okulu, I. Dünya Savaşı döneminde resmi kurumsallaşmış Ve İkinci Dünya Savaşı’na kadar şöhretli dönemini yaşamıştır. Chicago ve diğer yerlerde, 20. yüzyılın başlarında toplumu bilimsel olarak araştırmaya yönelik artan bir vurgu vardı (Fuhrman, 1978). Araştırmacılar sadece sosyal değişim yasalarını keşfetmek için tasarlanmış temel araştırmaların etkin sosyal politikalar geliştirilebileceğini savundu (Faris 1967; Bulmer 1984; Harvey 1987). Amerika’da sosyolojinin gelişim tarihine baktığımızda, 20. yüzyılın başlarından ortalarına kadar Chicago Okulu sosyolojisinin etkin olduğunu görmekteyiz. Chicago Okulu sosyolojisi erken dönemlerinde nitel araştırmaya öncelik vererek bu yöntemin savunucusu haline gelmiştir.

Chicago sosyolojisinin erken dönemlerde niteliksel araştırma yöntemine öncelik vermesinin belli sebepleri vardı. Chicago Okulu sosyologlarının araştırma konuları ve geniş teorik fikirleri, sosyal süreç üzerine odaklanmıştır. Yapı ve sabit durum arayışı ile kavrayışının aksine Chicago Okulu değişim, toplumsal süreç ve entegre konularına odaklanmıştır. Sosyal süreç fikri, Chicago Okulu sosyologlarının toplumdaki temel somut sorunları incelemesi, Chicago’daki etnik grupların dinamiklerini anlaması ve entegrasyon meselesini çözümlenmesi için teorik açıdan kılavuzluk yapmıştır. Toplumsal entegre meselesi, Robert Park ve W.I.Thomas gibi sosyologların dikkatini çekmiştir. Park ve Thomas, Chicago sosyoloji bölümünde yaptıkları ampirik araştırmalarla teorik temellerin gelişimi için katkıda bulunan sosyologlardı. Almanya’da okuyan Park ilk kuşak Alman sosyologları gibi nitel araştırma yöntemine vurgu yapmıştır. Park, felsefede eğitim almış, hem Amerikan pragmatistleri hem de Alman neo-kantçılarıyla temas kuran bir gazete muhabiri ve sosyologdu. Park, niteliksel araştırma yöntemi kullanarak çeşitli kent problemleriyle ilgilendi. Park’ın danışmanlığıyla 1920’li ve 1930’lu yıllarda Chicago sosyoloji fakültesi ve öğrencileri, çoğu Chicago kentine alakalı çok sayıda monografik eser ürettiler.

Park’tan başka, Thomas, kariyerinin başlarında kendini antropolog olarak görüyordu (Diner, 1975: 527). Çalışmalarının merkezinde toplumsal kontrol kavramı vardı. Thomas,

artan hızdaki sosyal değişimin, entelektüel seçkinler tarafından amaçlı bir toplumsal denetime ihtiyaç duyduğunu savundu. Thomas'ın niteliksel metodolojik yaklaşımı Florian Znaniecki (Thomas ve Znaniecki 1918-20) ile birlikte yazdığı ve en iyi bilinen **The Polish Peasant In Europe And America** adlı çalışmasında kullanılmıştır. Thomas'ın çalışmasının ana amaçlarından biri, Polonya göçmenlerinin Amerika Birleşik Devletleri'ndeki hayat öykülerine ilişkin toplumsal süreçleri belirlemektir. Thomas, Polonyalı göçmen topluluğunun ilk yerleşim yıllarında sosyal dağılım yaşandığını; suç oranlarının yüksek olduğunu açıkladı. Thomas, kitabında dönemin etkin yöntemi olan nitel araştırma yöntemini ağırlıklı kullanarak kişisel mektuplarından bilgi kaynağı olarak faydalanmıştır.

Chicago sosyologları nitel araştırma yöntemine sadık kalmalarına rağmen, 1920'lerden sonra, Amerikan sosyolojisinde, iki ana sosyal araştırma yöntemiyle ilgili artan bir tartışma meydana geldi. Gördüğümüz gibi, bu tartışma Chicago bölümüne Ogburn'un gelmesiyle daha da ön plana çıkmıştır. Ogburn'un Chicago'ya gelmesinden önce Chicago sosyolojisi ağırlıklı olarak nitel araştırma yöntemini kullanmıştır. Chicago Üniversitesi sosyoloji bölümünde 1927 yılından 1951 yılına kadar görev yapan Ogburn nicel yöntem dersiyle bölümde bu yöntemin yaygınlaşmasına katkıda bulundu. 1920-1940 yılları arasında Chicago'da savunulan doktora tezlerinde herhangi bir araştırma metodunun egemenliğine dair gerçek bir kanıt bulmak zordu (Harvey, 1986:207). Ogburn'un çalışmaları, mevcut demografik, ekonomik ve siyasi verilerin analiziyle ilgiliydi. 1927'de Ogburn, Chicago okuluna geldikten sonra nicel yöntem bölümde yüksek bir profil kazanmaya başladı (Hammersley, 1989:77). Ogburn, Chicago Üniversitesi'nde istatistik yöntemini güçlendirmeye ihtiyaç duydu çünkü Chicago Okulu'nun diğer merkezi sosyoloji bölümlerinin gerisinde kalmasını istemedi. Ogburn, istatistiksel yöntemle birçok lisansüstü öğrencisini cezbedi ve Chicago Okulu'nda bu yöntemin kabullenilmesini hızlandırdı. Ayrıca, 1920 ve 1930'larda Ogburn'un asistanı olarak çalışan ünlü sosyolog Burgess'in niceliksel çalışma yöntemi olan anket uygulaması, birçok sosyoloğun dikkatini çekti. Gerçekten Burgess, iki yöntemin tamamlayıcı olduğunu savundu.

Chicago Okulu iki dünya savaşı arasında yükselirken, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra büyük ölçüde kendi konumunu kaybetmeye başladı. Bu okulun çöküşünden işlevselciliğin yükselişine kadar olan tarihi dönemde karışık bir durum vardı: Chicago çöktü, ama etkisi hiç kaybolmadı; Columbia Üniversitesi'nden Giddings başta olmak üzere pozitivistler daha çok eser üretmeyi amaçladılar, ancak daha büyük etkiye sahip olamıyorlardı; çünkü işlevselci entelektüellerin bağları daha da büyüyor ve sayıları artmıştır. Talcott Parsons, Amerikan sosyolojisinde etkili olan Chicago Okulu'nun izlediği yoldan gitmemiştir. Parsons ne Chicago Okulu ne Columbia okulunun etkisini kabul etmiştir. Parsons'ın çalıştığı Harvard Üniversitesi, Amerikan sosyolojisinde uzun süredir etkisini devam ettiren Chicago-Columbia rekabetçilerine karşı çıkabilecek kadar büyümüş ve güçlenmişti. Böylece Parsons'ın ortaya koyduğu işlevselci perspektif hem Chicago Okulu hem de pozitivist yoldan giden Columbia Okulu'na karşı gelmiştir (Willey, 1979:64). Yöntem olarak işlevselciler her iki yöntemi de tercih etmiştir.

Sembolik etkileşimci sosyologların yöntem anlayışı büyük ölçüde Chicago Okulu'nun araştırma yöntemleriyle yakından ilişkiliydi. Özellikle, Chicago'da eğitim gören Herbert Blumer bölümün başka sosyologları gibi niteliksel yöntemin savunucusuydu ve bunu akademik kariyerinin sonuna kadar devam ettirdi. Blumer, niteliksel araştırma yönteminin savunucusu olarak sembolik etkileşimciliğin yöntem anlayışını benimsedi. Zira bu kuramın kurucularından biri olan George Herbert Mead yöntem bilime dair hiçbir fikir geliştirmemiştir. Blumer, bütün akademik kariyeri boyunca yöntem bilimlerindeki kavram ve değişkenler konularını ele alarak niteliksel yöntemi savunmuştur. Blumer'in niteliksel yöntemi savunması 1928 yılında biten doktora tezinden başlayarak 1969'da sembolik etkileşimciliğin yöntem anlayışını ortaya koyana değin olan tarihsel süreci kapsamaktadır.

Özetle, 1950'li yıllardan sonra daha ayrıntılı veri setleri ile hipotezleri sınama yöntemi sosyolojinin genel eğilimi haline geldi. Karmaşık veri analiziyle büyüyen nicel yöntem sosyolojik çalışmalarda yer alarak istatistiksel analizin şöhretini üst düzeye çıkarmıştır. İstatistiksel yöntemler sosyoloji alanında gittikçe yaygınlaşmış ve nicel yöntem sosyoloji disiplini içinde bilimsel titizlik düzeyinin gelişmesine büyük ölçüde katkıda bulunmuştur.

SONUÇ

Çalışmamızda Amerikan sosyolojisinde öne çıkan sembolik etkileşimcilik kuramının ortaya çıkışı ve güncel durumlarını ele alma çabasında olduk. Ayrıca bu kuramın bireysel sosyolojik kuram olmadığını tespit ederek toplum anlayışını açıklamayı hedefledik. Konuyu ele almamızın diğer bir nedeni ise etkileşim düzenine değinerek, toplumsal düzenden söz etmektir.

Amerikan sosyolojisi, erken dönemlerinde Avrupa kökenli sosyolojik görüşlerden beslenmişse de, kurumsallaştıktan sonra kendi toplumuna özgü sosyolojik perspektifler geliştirmiştir. Çalışmamızda Amerikan sosyolojisinin gelişimi, nitelikleri ve birikimini anlatmanın yanı sıra sembolik etkileşimciliğin genel eğilimlerini açıklamak temel amacımız olarak belirlenmiştir. Bu konuya ilişkin tüm çalışmaları detaylı şekilde inceleyip konuyu tüm boyutlarıyla yeni bir bakış açısına taşımayı ve değerlendirmeyi amaçlamıştık. Amacımıza doğru hareket ederken, ilk önce Amerikan sosyolojisinin Avrupa sosyolojisi ve Amerikan toplumu ile olan bağlantısını tarihsel gelişim çizgisi içinde değerlendirme çabasında bulunduk.

Çalışmamızda Amerikan sosyolojisinin gelişim tarihinden bahsetmek gerektiği için öncelikle modern Amerikan toplumunun oluşumundan kısaca söz ettik. Amacımız, Amerikan sosyolojisinin ortaya çıkış süreçleri bağlamında sosyolojinin gelişim eğilimlerini incelemektir. 19. yüzyılın sonlarında Amerikan toplumunda ekonomi, sanayi ve kentleşme alanlarında hızlı değişimler yaşanmaktaydı. Toplumda kentleşmenin yarattığı sorunların üstesinden gelinmesi, hızlı sanayileşme ve toplumsal değişimlerin sonucu ortaya çıkan toplumsal meselelerin halledilmesi gerekmektedir. Avrupa'dan gelen göçmenler ve kırdan kentte göçenler toplumda iç ve dış göç dalgası oluşturmuşlardı. Böyle tarihsel bir ortamda sosyal problemlerin sosyologlar tarafından ele alınması ve problemlerin ne olduklarının açıklanması gerekmektedir. Göçmenlik modern Amerika tarihinde yeni bir olay olmasa da, hızlı kentleşme sürecinde meydana gelen göçmenlik, ırk, toplumsal eşitsizlik ve işsizlik meseleleri düşünürlerin sosyoloji gibi bir toplum bilimine müracaat etmelerini gerektirmiştir.

Erken dönem Amerikan sosyolojisi toplumsal değişim ve ilerlemenin ön plana çıktığı bir ortamda geliştiğinden dolayı sosyologlar da sosyal ilerlemeciliği önemsemiştir. 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında Amerikan toplumunda ilerlemecilik ve gelişim ön plana çıkarken, Darwin ve Spencer'in görüşleri birçok sosyolog tarafından benimsenmiştir. Örneğin, Lester Frank Ward, Franklin Henry Giddings, William Graham Sumner gibi sosyologlar Herbert Spencer'in sosyolojik görüşlerinden yararlanmışlardır. "Uyum sağlayabilenler hayatta kalır" fikri benimsenirken Herbert Spencer'in yazıları popüler olmuştur. Ancak Herbert Spencer'in Amerikan sosyolojisindeki etkisi 1930'lardan sonra yavaş yavaş kaybolmuştur.

Amerika'da ilk sosyoloji dersi 1875'te, Yale Üniversitesi'nde William Graham Sumner tarafından verilmiştir. Sumner, çalıştığı kolejde daha önce verdiği zihinsel ve ahlaki felsefe dersleri yerine sosyoloji derslerini vermeye başlamıştır. Sumner'in yaşadığı dönemde bazı sosyologlar dini inançlarını kaybetmeye başlamışlardır. Sosyologlar sosyoloji gibi pozitivist bilimlerle karşılaşmaya başlayınca dinsel inançlarının çoğunu bırakmışlardır. İlk önce papaz olarak çalışan Sumner de hayatının sonuna dek dinsel inancından uzaklaşmıştır.

Chicago, 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında gittikçe büyüyen bir şehir olmak suretiyle içeriden ve dışarıdan yoğun göç almıştır. 20. yüzyılın başlarında Amerika'nın en büyük kentlerinden biri haline gelen Chicago, bir metropol olmakla birlikte hiç kuşkusuz üstesinden gelinmesi gereken yeni sorunlar da taşıyan bir şehirdi. Bu sebeple Amerika'da ilk sosyoloji bölümünün Chicago'da kurulması hiç şaşırtıcı değildir.

Sumner gibi düşünürlerin sosyoloji bilimine ilgi duymasıyla 1892 yılında Albion Woodbury Small liderliğinde Chicago Üniversitesinde sosyoloji bölümü kuruldu. Chicago sosyoloji bölümünün, dünyada ilk defa kurulan kurumsallaşmış bölüm olmak suretiyle Amerikan sosyolojisinin gelişimi için 1950'lere kadar önemli bir rol oynadığını söyleyebiliriz. Hâlbuki Chicago üniversitesi sosyoloji bölümü sosyoloji alanındaki tek bayraktâr değildi. 1894 yılında Colombiya Üniversitesi'nde sosyoloji bölümü kuruldu. 1895 yılında Amerika'da sosyolojiye ilişkin ilk dergi çıkartıldı. 1905 yılında Amerika

Sosyoloji Derneği kuruldu. Bunlar aslında Amerikan sosyolojisinin kurumsallaşmasına doğru atılan ilk adımlardı. Amerika’da sosyolojinin kurumsallaşma çabası, dünyanın herhangi bir yerinden ileri bir tarihte gerçekleşmiştir. Ünlü klasik sosyolog Emile Durkheim’in, Paris’te eğitim bölümünden sosyoloji bölümü kürsüne geçip sosyoloji bölümünü kurması Chicago sosyoloji bölümünün kurulmasından önce gerçekleşmiştir. Yeni toplumsal bilgi ihtiyacı Chicago Üniversitesi ve Columbia Üniversitesi’nde sosyoloji bölümlerini ortaya çıkardı. Böylece Amerikan sosyolojisinin kurumsallaşma temeli çok erken atılmış oldu.

20. yüzyılın başlarında Chicago bir kent olarak, birçok sosyolog için gözetim ve denetim temin eden metropol bir şehir idi. Bu yüzden sosyologlar kentsel ortamdaki meseleleri ele alarak hızlı şehirleşme, göçmenlik ve endüstrileşmenin yarattığı sorunları çözümlemeyi hedeflemiştir. Şu noktayı hatırlamak gerekir ki, modern Amerikan toplumunda göç normal bir olguydu. “İç Savaş”tan sonra güneyden ve Avrupa’dan kuzeye göç artan bir hızda devam etmiştir. Amerikan toplumunda kentleşme ve endüstrileşme sonucu ortaya çıkan ekonomik gelişmeler toplumun sürekli değişen ortamını şekillendirmiştir. 20. yüzyılın başlarında hızlı büyüyen ekonomi ve endüstri alanlarındaki gelişmeler Amerika’nın uluslararası göçte hedef ülke haline gelmesini sağladı. Böyle toplumsal bir ortamda kentleşme hakkındaki çalışmaların ortaya çıkışı muhtemeldir. Başta belirttiğimiz gibi Chicago Üniversitesi sosyolojisi 20. yüzyılın başlarından beri kentleşme, toplumsal entegrasyon ve toplumsal süreç gibi konuları yoğun şekilde elde aldı. 20. yüzyılın başlarında sosyologların toplumsal uyum meselesiyle ilgilenmesi toplumdaki nüfusun sürekli akışı, hızlı değişim ve kentleşme gibi olguların belirgin olması sebebiyleydi.

20. yüzyılın başlarında Amerikan sosyolojisi profesyonelleşmeye doğru ilerlemiştir. Bu dönemde Chicago Üniversitesi sosyoloji bölümünde Robert Park, W. I. Thomas gibi sosyologlar kentleşme sürecinde ortaya çıkan toplumsal problemleri ele aldılar ve teorik çözümlemelerde bulundular. Robert Park göçmenlik ve ırksal meselelerin giderilmesi için toplumsal uyum ve asimilasyonu çözüm olarak göstermiştir. W. I. Thomas ise Polonyalı göçmenlerin Amerika’daki hayatını kapsamlı şekilde inceleyerek durumların tanımlanması fikrini ortaya koymuştur. 1920’lerde E. Park ve Ernest W. Burgess’in

sosyolojik çalışmalarıyla Chicago sosyoloji bölümü diğeri sosyoloji bölümleri arasında kendi imajını kazanmaya başlamıştır.

Sembolik etkileşimcilik kuramının temel fikirleri 20. yüzyılın başlarında Amerikan toplumunun tarihsel değışim süreçlerine eşlik ederek ortaya konulmaya başlanmıştır. Bu kuramda önde gelen isimlerden Charles Horton Cooley ve George Herbert Mead, hızlı kentleşmenin meydana getirdiğı problemlere ilk başta Darwin'in ilerlemeci ve toplumsal uyum fikirlerinden cevap verirken, sonraki zamanlarda bireyin öznel durumuyla ilişkin değeri çalışmalar yapmıştır. Ama onların Darwin'in düşüncelerinin toplumsal uzantısından yararlanmaktan ziyade, Darwin'i keşfetmeyi başardıklarını söyleyebiliriz. Dönem itibariyle baktığımızda 20. yüzyılın başından ortasına kadar geçen tarihsel süreçte Amerikan toplumunda göçmenlik, kentleşme, ilerlemecilik ve gelişim olgusu hakimken, toplumsal uyum ve entegrasyon fikirleri sosyolojik czm olarak önerilmiştir.

Toplumsal uyum ve entegrasyon meselesi sembolik etkileşimcilerin bireysel durumlar ile ilgilenmesini ortaya çıkardı. Cooley ve Mead gibi sosyologlar davranış bilimleri ve pragmatizmin temsilcileri olarak toplumsal yapıdan daha ziyade bireysel durumları incelemeye zen göstermişlerdir. Sembolik etkileşimcilik kuramının temeli 1930'lara geldiğinde oluşturulmuş oldu. Mead'in Chicago niversitesi felsefe bölümünde anlattığı sosyal psikoloji dersinin büyük orandaki seyircileri sosyoloji ğrencileriydi. Mead, sosyoloji bölümünde değılse de sosyologlar arasında bilinen bir isimdi. İlginç olan şu ki, Mead hayatı boyunca hiçbir şekilde kitap yazmamıştır. Mead'in ölümünün sonra onun derste anlattığı notlar derlenmiş ve kısa zaman içinde 4 kitabı yayımlanmıştır.

Amerikan sosyolojisinde bireyin öznel ve nesnel durumlarıyla alakalı çalışmalar sosyolog Charles Cooley, George Herbert Mead ve diğeri davranış bilimcilerinin eserlerinde 20. yüzyılın başlarında ortaya konuldu. Araştırma konumuz sembolik etkileşimcilik 1930'lardan sonra Amerikan sosyolojisinde ismi zikredilmeye başlayan sosyolojik bir kuramdır. Birey ile yapı arasında ilişki kurmaya çalışan sembolik etkileşimciliğinin, 1937 yılında Herbert Blumer tarafından "sembolik etkileşimcilik" kavramının ortaya konulmasıyla resmi olarak dünyaya geldiğı ilan edildi.

Blumer 1937 yılında sembolik etkileşimcilik kavramını ortaya koymasına rağmen, bu kuram sosyologlar arasında daha az biliniyordu ama ilgi çekiciydi. Çağdaş etkileşimci Howard Becker, 1940'ların sonunda ve 1950'lerin başında Chicago sosyoloji bölümünde görev yapmasına rağmen, sembolik etkileşimcilik kavramını gerçekten bilmiyordu. Ancak Everett Hughes ve Herbert Blumer sembolik etkileşimcilik geleneğinin canlanması için çaba gösterdiler. Hughes, meşhur etkileşimci sosyolog Erving Goffman'ın danışmanıydı. Herbert Blumer de bu dönemde sembolik etkileşimciliğin metodolojik yaklaşımını savunan makaleler yayımlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerikan sosyolojisinde Talcott Parsons ön plana çıktı. 1950'ler ile 1960'lar arasında Talcott Parsons'un ortaya çıkışıyla Amerikan sosyolojisinde profesyonelleşmiş sosyoloji meydana geldi. Yapısal işlevselcilik, Amerikan toplumunda eski bir gelenek olan toplumsal entegrasyon ve bütünleşmeyi arka plana atan sosyolojik bir kuramdı. Kısacası, ister sembolik etkileşimcilik ister yapısal işlevselcilik olsun, entegrasyon ve uyum meselesi Amerikan sosyolojisinde başından beri tartışılan merkezî konuydu.

Eğer kısaca modellemek gerekirse, Manford Kuhn'un 1964 yılında yayımladığı makalesinde ortaya koyduğu gibi, sembolik etkileşimciliğin 1937-1960 yılları arasındaki gelişim dönemini başlangıç dönemi olarak nitelendirebiliriz. 1937'den 1960'lara kadar olan dönem sembolik etkileşimcilik için sözlü geleneğin yaygın olduğu dönemdi. Bu dönemde sembolik etkileşimcilik kuramı rol teorisi, referans grup teorisi, benlik teorisi, sapma teorisi, dil ve kültür teorisi gibi çeşitli isimler altında referansta bulunmuştur.

1950'lerin başında sembolik etkileşimciliğin beşiği olan Chicago Üniversitesi sosyoloji bölümünde gerginlik yaşandı. Robert Park öldü, Ernest Burgess emekli oldu, Herbert Blumer California'ya taşındı. Yine de, sembolik etkileşimcilik gelenekleri, başlangıç döneminden gelişim dönemine doğru ilerlemekteydi. Açıkçası, 20. yüzyılın ortalarına gelindiğinde sembolik etkileşimcilik, hem ampirik hem de teorik olarak canlanmaya başladı. Sembolik etkileşimcilik kuramı, Parsons'a ve diğer sosyolojik teorilere eleştiri olarak, 1960'lı yıllarda yavaş yavaş çok etkili bir teori haline geldi. 1960'lı yılların

ortalarından itibaren sembolik etkileşimciliğe ait yazılar ders kitaplarında hızlı bir şekilde yer almaya başladı; Bu, etkileşimciliğin temelinin psikolojiden ayrılmasına ve yeni bir sosyolojik kuram olmasına yardımcı oldu.

1970’li yıllarda sembolik etkileşimcilik kuramı hakkında çeşitli metinler üretildi ve bu kuram gerçekten kendi zaferini kazandı. Meltzer, Petras ve Reynolds’un 1975’te yayımladıkları kitapta sembolik etkileşimcilik kuramının Chikago, Iowa, Dramaturji ve Etnometodoloji gibi dört ana okula bölündüğünü ortaya koymuştur. 1970’lerin başına kadar çeşitli yönlerden sert biçimde eleştirilmesine rağmen, sembolik etkileşimcilik kuramı kurumsallaşmaya doğru ilerlemiştir. Bu dönemde sembolik etkileşimcilik kuramı kendine özgü iki dergi çıkardı ve Sembolik Etkileşimcilik Cemiyeti kuruldu (1975).

Sembolik etkileşimcilik kuramının güncel durumları ve toplum anlayışını tüm yönleriyle geniş bir kapsamda ele almak istediğimiz için bu kuramda önde gelen isimlerin yaşam öyküleri ve onların yayınladığı çalışmaların yanı sıra konuya ilişkin sosyologların görüşlerine de yer verdik. Çalışmamızda sembolik etkileşimciliğin topluma bakış açısına öncelik verildiğinden dolayı sosyolojik birikimimiz temelinde kuramın tüm niteliklerini kavramayı hedefledik. Sembolik etkileşimcilik kuramının gelişimini kronolojik biçimde izlemekle birlikte bu kuramın ortaya çıkışına katkıda bulunan sosyologlar ve onların görüşlerinin belli özellikleri de çalışımıza dâhil edildi.

Sembolik etkileşimcilik kuramının temel varsayımlarının Cooley’den başladığını söylemiştik. Cooley, insan benliğinin gelişmesinde toplumsal etkileşimde bulunmanın zorunluluğunu düşünerek “ayna benlik” fikrini ortaya koymuştur. “Ayna benlik” fikri bireysel benliklerin karşılıklı etkileşim sayesinde oluşacağını varsaymaktadır. Cooley’in sosyolojideki en önemli katkılarından diğeri ise onun birey ve toplum arasındaki ilişkilere odaklanmasıdır. Genel olarak baktığımızda Amerikan sosyologları toplumun geçirdiği değişimlerle ilgilenmekle birlikte, toplumun içinde yer alan ve toplumu toplum haline getiren fertler, fertlerin psikolojileri ve toplumla olan ilişkilerini araştırmaya ağırlık vermişlerdir. Cooley, fert ve toplum üzerine düşünürken Emile Durkheim’den farklı bir yol izlemiştir.

George Herbert Mead, sembolik etkileşimciliğin temel fikirlerini oluşturan sosyologdu. Mead, pragmatist bir filozof olarak bireyler açısından oluşan toplum imajını çizmeye çalışmıştır. Mead, toplumda hazır bulunan sosyal yapı/sosyal ilişki, eylem çizgisi, kültür, değişim ve yapının tekrar üretimi gibi konularla hiç ilgilenmemiştir. Mead, toplumun en temel doğal yapısını ve oluşumunu karakterize etmeyi hedeflemiştir. Onun ilgisini çeken nokta aslında doğal olarak bir toplumun ortaya çıkışındaki sosyal süreç, zihinsel gelişim ve bilinç kodlarıdır. Bu yüzden Mead, sosyologların güncel konular hakkındaki bulgularına hiç atıfta bulunmadan, toplumun ilkel halinden bir bütün oluşumuna kadar sosyal sürecin imajını çizmeye çalışmıştır. Mead ilk önce jest, sembol ve anlamlı sembollerden bahseder. Amaç ise iletişimsel eylemi mümkün kılan toplumsal özellikleri dile getirip, fertler arasındaki iletişimin doğal halini kavramaktır. Mead'ın böyle bir girişimde bulunması sırf iletişimsel eylemin oluşumunu açıklamak için değildi. Onun asıl amacı jestler ve dilin karşılıklı şekilde bireyler tarafından oluşturulması ve dilsel süreçlerin ortaya çıkışıyla birlikte insan benliği ve zihninin toplumu şekillendiren sosyal eylemleri nasıl yönlendirdiğini açıklamaktır. Mead, dil, zihin ve benliğin yükseliş mekanizmasını analiz ederek toplumun oluşumunda son derece kalıcı perspektifler üretmiştir. Bu yüzden çalışmamızda Mead'ın toplum görüşlerine yer vererek, sembolik etkileşimciliğin toplum anlayışının olmadığı fikrini reddettik.

Etkileşimciler 20. yüzyılın başlarından beri kendi etkisini sürdüren pragmatist felsefeden yararlandılar. Daha doğrusu sembolik etkileşimciler pragmatist felsefeciler idi. Açıkçası sembolik etkileşimcilik fikrinin temelini oluşturan Mead bir pragmatistti. Pragmatist felsefe, bilenleri bilinenden; özneyi nesneden; yaratıcılığı belirlenmiş olandan ayrı görmedi ve bunların diyalektik bir süreçte birbirlerini ortaya çıkartan olgular olduklarını iddia etti. Bu yüzden sembolik etkileşimcilik kuramı felsefedeki ikili ilişkilere hiç yer vermedi. Bu sayede Batı felsefesindeki ikilemleri aşabildiler. Pragmatist sembolik etkileşimcilere göre, bireyler kendi davranışlarını aktif biçimde şekillendiren ve kendi kendini yönlendiren bilinçli varlıklardır. Bireyler etkileşim aracılığıyla en önemli şey olan zihin ve benlik kapasitelerini geliştirirler. Etkileşimcilere göre, insanlar, biyolojik ve psikolojik ihtiyaçlara veya sosyal beklentilere tepki olarak davranışlarını serbest

bırakmazlar. Daha ziyade, bireyler durumlara ve yönlendirilen anlamlara karşı hareket ederler. Bireyler benlik ve zihin yardımıyla sosyal süreçleri şekillendirirler; sosyal süreçler de benlik ve zihnin oluşumunu etkilerler.

Sembolik etkileşimcilik kuramında sosyal yapıya yer verildiğini tespit edebiliriz. Çünkü Mead'ın ortaya koyduğu benlik, rol alma ve genelleştirilmiş öteki kavramları toplumun yapısal özelliklerini ifade eden kavramlardır. Mead, toplumun oluşma niteliklerini ve toplumsal özellikleri açıklamaya çalışırken rol alma, genelleştirilmiş öteki ve toplum kavramları üzerinde durmuştur.

Sembolik etkileşimcilik kuramında sosyal değişim de ele alınmıştır. Sembolik etkileşimcilere göre benliğin iki ana unsuru vardır. Bunlar: “Ben” ve “beni”den ibarettir. Sembolik etkileşimcilikteki benlik kavramı aslında insanın kendisiyle toplum arasındaki gerilim ilişkisini yansıtmaktadır. Örneğin, “ben” insanın eylem yapma dürtüsünü, “beni” ise toplumun tutumlarını ifade eder. İnsan eylem yapmaya kalkışırken “ben ” devreye girer. Eylem tamamlandığında ise “beni” oluşmuş olur. Netice itibarıyla bireyin sahip olduğu benlik ve zihinler belli bir toplumsal etkileşim sürecinin ürünüdür ve tekrar bir şekilde toplumsal değişimi meydana getireceklerdir.

Etkileşimciler, toplum ile birey arasındaki ilişkiyi göz önüne alarak diğer sosyologlardan farklı perspektif geliştirmişlerdir. Blumer gibi etkileşimciler toplumu sıvı, yapılandırılmış bir süreç olarak algılamışlardır. Bu süreç, bireylerin birbirlerinin bakış açılarını benimsemesi, sosyal ilişkileri koordine etmesi ve eylemlerini sembolik temelde yorumlamasıyla ilişkilidir. Toplumun sembolik nesnelerden, bilinçli olarak hareket eden ve etkileşime giren bireylerden oluştuğunu vurgulayan etkileşimciler, toplumun öncelikle zihinsel olarak var olduğunu varsayarlar. Etkileşimciler ayrıca, toplumu bireyler tarafından yeniden yapılandırılan bir olgu olduğunu iddia ederek bireysel davranışlara bağlı olan kurallar, roller, statüler veya kimliklerin oluşumunu yapısal perspektiflerden ayırmaktadırlar.

Sembolik etkileşimcilik kuramının bir sosyolojik kuram olmasında Herbert Blumer büyük rol oynamıştır. Blumer, Amerikan sosyolojisinde yapısal işlevselciliğin baskın olduğu

dönemde sembolik etkileşimcilik kuramını sistematik bir şekilde izah etme çabasında bulunmuştur. Blumer, Mead'ın temel görüşlerini yorumlayarak yapısal işlevselciliğe karşı bir alternatif girişiminde bulunmuştur. Blumer'in 1960'larda sembolik etkileşimcilik kuramının savunucusu olması onun sadece Mead'ın yardımcısı olmasına ilişkin değildi. Blumer, Mead'ın görüşlerini teorik çerçevede açıklamayı başından beri hedeflemiştir. Blumer, 1937 yılında ilk defa sembolik etkileşimcilik kavramını ortaya atarken Mead'ın görüşlerini teorik olarak ayrı şekilde gündeme getirmenin mümkün olduğunu ön görmüştür.

Pragmatizm felsefesinin mirasçısı olarak Blumer bireysel davranışların yaratıcılığına oldukça önem vermiştir. Blumer'e göre toplum eylem yapan insanlardan oluşur. Toplumun kültürel ve sosyal yapıları ise eylem sonucunun ürünüdür. Sosyal etkileşim sadece davranışın ifadesi değildir, aksine davranışın yaratıcısıdır. Sosyal etkileşim kültür, kişilik ya da sosyal yapı gibi önemli faktörlerin ifadesinden daha ziyade yaratıcı niteliğe sahiptir. İnsan ne iç ne de dış faktörler tarafından hareket eden bir aktördür. İnsan, eylem yaparken sadece dış uyaranlara tepki vermez veya sadece psikolojik durumlarla hareket etmez. İnsanlar aktör olarak durumları yorumlama, durumlar üzerindeki anlamları değiştirme ve yaratıcılık yapma gibi yeteneklere sahiptir. Bunlar eylemin şekillenmesinde belirleyici faktörlerdir. Blumer, bireysel eylemi büyük ölçekli dış güçler tarafından belirlenmiş olarak gören yapısal işlevselcilik gibi sosyolojik kuramlara itiraz etmiştir. Blumer versiyonundaki sembolik etkileşimcilik ise uyarıcı-anlam-tepki mekanizmasına önem vermiş ve eylemi bireyin özgür davranışı olarak varsaymıştır.

Blumer'in sembolik etkileşime olan diğer bir katkısı, onun nesneler üzerindeki fikridir. Blumer'e göre insanın yaşam dünyası sembolik anlam içeren çeşitli nesnelerden oluşur. Blumer, sembolik etkileşimden bahsederken etkileşimin gerçekleşmesinde önemli rol oynayan nesnelerden bahseder. Blumer'e göre nesneler üç türdür. Birincisi fiziksel nesneler. Fiziksel nesneler somut şekilde mevcut olduğu için insanlar görebilir ve üzerinde direkt gözetleme yapabilirler. Fiziksel nesneler ağaç, tahta, inşaat gibidir. İkincisi soyut nesnedir. Örneğin; bir fikir ya da ahlaktır. Üçüncüsü ise toplumsal nesnedir. Örneğin; bir anne, öğrenci gibidir. İnsanlar gerçek dünyasında bu üç tür nesneyle uğraşır, etkileşime

girer. Nesneler insanın bütün hayatını kapsar ve oluşturur. Günlük yaşamda farklı insanlar bu nesneleri farklı şekilde düşündüğü ve kavradığı için farklı görüşler ortaya çıkmaktadır. Bireyler, nesnelerin anlamlarını sosyal etkileşim süreci neticesinde öğrenirler. Bu, nesnenin kendi başına anlam oluşturmayaacağını ima etmekle birlikte, nesnenin doğası ve anlamının etkileşim sürecinde ortaya çıkacağını ifade etmektedir.

Blumer, sembolik etkileşimcilik kuramının temel görüşlerini açıklamakla kalmamış, bu kuramın araştırma yaklaşımları üzerine 1928 yılından 1960'lara kadar ısrarlı şekilde makaleler yazmıştır. Blumer, sembolik etkileşimcilik kuramının araştırma yönteminin gözlem ve mülakata dayanan niteliksel araştırma yöntemi olduğunu iddia etmiştir.

Mead ve Blumer'in çalışmalarında sembolik etkileşimciliğin toplum anlayışının çerçevesi çizilmiştir. Ancak toplumsal düzen hakkında her iki düşünürün iddialı fikirleri yoktur. Erving Goffman'ın bu eksikliği doldurmaya çalıştığını söyleyebiliriz. Ancak Goffman toplumsal düzen değil, etkileşim düzeni hakkında fikir yürüttüğü için onun çalışmaları günlük hayattaki toplumsal etkileşimleri var eden toplumsal norm, kural, ahlak gibi yapısal unsurlarla ilişkili konulara adanmıştır. Goffman, sosyolog olarak etkileşim düzeninin kurucu öğelerini açıklamakta benzersizdir.

Bilindiği gibi Goffman, etkileşimin biçimlenmiş, sabitleşmiş ve yapılanmış durumunu inceleyerek etkileşim faaliyetinin düzenini bulmaya çalışmıştır. Goffman, sosyal yaşamdaki yüz yüze etkileşimi merkeze alan çeşitli konuları ele aldı ve yüz yüze etkileşimin doğasına değinmeye çalıştı. Goffman, Simmel gibi modern dünyadaki bireylerin küçük ölçekli etkileşim faaliyetini betimleyerek etkileşim biçimlerinin doğal karakterini göstermeye çalıştı. Goffman'ın çalışmaları, modern kentlerde gizlilik ve karşılıklı güvenin karmaşık mekanizmalarına büyük oranda bağımlı olan etkileşimlerin ortaya çıkışı ve modern yaşamın belirsiz karakteri üzerine odaklanmıştır. Simmel gibi Goffman da analizlerinde, modern ve kentsel bireylerin etkileşim kurabilmeleri için birbirleriyle ilgili en az bilgiye sahibi olması gerektiğini savunur. Yüz yüze etkileşimde bulunan her bir birey, diğerleri hakkında bilgi edinmeye ve bilgilerin kontrolü yapmaya çalışan bireydir.

Erving Goffman'ın çalışması sembolik etkileşimciliğin sade bir kuram değil, toplumsal hayata uygulanabilir bir kuram olduğunu kanıtlamak için yapılmış çabaların bir parçası sayılır. Goffman'ın geliştirdiği etkileşim düzeni modelinin bir takım eksiklikleri olmasına rağmen, bireysel ve toplumsal ilişkilerin çözümlenmesinde büyük rol oynamıştır. Bu yüzden çalışmamızda sembolik etkileşimciliğe ilişkin genel değerlendirme yapmakla birlikte etkileşimciliğin toplum ve etkileşim düzeni hakkındaki fikirlerine değindik.

Çalışmamızda sembolik etkileşimciliğin sosyolojiye katkısı ile diğer sosyolojik perspektifler ile olan ilişkilerine de değerlendirmeye çalıştık. Sembolik etkileşimcilik kuramını oldukça iyi tanımamız için pratik sorunların anlaşılması ve çözümlenmesinde yapılan çalışmalardan da bahsettik. Amacımız ise sosyolojik görüşlerimizi zenginleştiren sembolik etkileşimcilik kuramının işe yarar bir kuram olduğunu kanıtlamak ve genel eğilimlerinden bahsetmektir.

Yorumlayıcı teori olarak etkileşimcilik, işlevselcilik ve Marksizm gibi yapısal teoriler ile çarpıcı bir şekilde karşı görüş ve kısmen benzerlik sergilemektedir. Yapıyı önemseyen ya da büyük ölçekli teorilerin aksine, etkileşimciler bireylerin ve toplumun sosyal olarak bilinçli olduğunu ve bireylerin dışsal sosyal yapıların pasif alıcıları olmaksızın sembol ve anlama dayalı etkileşim yoluyla kendi hayatlarını inşa ettiklerini savunmaktadır. Bu nedenle, etkileşimcilik, Yapısal işlevselcilik, etnometodoloji, fenomenoloji ve çatışma teorilerinin sorunlarının çoğunun üstesinden gelmeyi ya da farklı bir yol izleyerek kendini meşrulaştırmayı ve toplumsal olgulara dair açıklamalar getirmeyi hedeflemiştir. Sembolik etkileşimcilik, toplumu anlamak için sosyal etkileşimde bulunan bireylerin subjektif deneyimlerini ve bu deneyimlerin davranış biçimini nasıl şekillendirdiğini açıklamanın önemli olduğunu varsaymaktadır. Bu açıdan bakıldığında sembolik etkileşimcilik ile etnometodoloji ve fenomenoloji gibi kuramların bazı noktaları kesişmiş olabilir.

Kısacası sembolik etkileşimcilik toplumu dinamik süreçlerden oluşan bir yapı olarak görmüş ve toplumun değişen doğasını vurgulamıştır. Sembolik etkileşimciliğin Amerikan kökenli sosyolojik kuram olarak liberal perspektifle toplumun yapısı ya da tarihine ve kültürel değerlerine yeterince önem vermediği doğrudur. Ancak bu kuram, toplumsal

değişim ve toplumsal etkileşime önem vererek toplumun sabit bir bütünlük olmadığını dile getirmiştir. Görünen o ki, sembolik etkileşimcilik toplumun makro ve mikro boyutlarını, yapısal ve bireysel özelliklerini birleştirmeye çalışan sosyolojik bir kuramdır. Fakat bu kuram insan ve toplum hakkında birleşik bir teori oluşturmak isteyen çeşitli sosyologların öyle ya da böyle bir şekilde kuramsal tartışmalarına izin vermiştir. Örneğin; Mead toplumun yapısal özelliklerinin de önemli olduğuna değinirken, Blumer çok açık bir şekilde bireysel özelliklere önem vererek sosyal yapıyı bireysel eylemin ürünü olarak görmüştür. Goffman ise etkileşim düzeni konularını ele alarak sembolik etkileşimciliğin toplumsal düzen anlayışına yeni perspektifler eklemiştir. Kısacası, sembolik etkileşimciliğin toplumsal etkileşimi merkeze alarak toplumsal dünyanın şekillenmesini açıklaması bu kuramın sosyolojide özel bir konuma sahip olmasını mümkün kılmıştır.

Bir teorinin gelişiminin belli bir zaman ya da mekâna bağlı olduğunu söylemek mümkündür. Ancak bu bir teorinin başka bir mekânda işe yaramaz olduğu anlamına gelmez. Sembolik etkileşimcilik kuramı aslında evrensel bir özelliğe sahip olarak çeşitli sosyal problemlere açıklama getirmiştir. Etkileşim, bireysel ve toplumsal hayatın temelini inşa eden kökten bir olgudur. Toplum ise etkileşime dayanarak kendi mevcudiyetini sürdüren devasa bir yapıdır. Sosyal yaşamın en temelini oluşturan etkileşim süreci ve onun ortaya çıkışını bilimsel açıdan değerlendirmek sembolik etkileşimcilik için büyük ölçüde gerçekçi ve önemli bir girişimdir. Biz sembolik etkileşim kuramının sosyolojik düşüncemize zenginlik katacağı, sosyal problemlere kozmopolit bir teorik görüş, çözüm ve anlam fırsatı sunacağı iddiasındayız.

KAYNAKÇA

- Abbott, Andrew: “Of Time and Space: The Contemporary Relevance of the Chicago School”, **Social Forces**, Vol. 75, No. 4 (Jun. 1997), pp. 1149-1182.
- Abbott, Andrew: **Bölüm ve Disiplin**, Çev. Suna Gülfer İhlamur, Küre Yayınları, İstanbul, 2009.
- Aboulafia, M.: **Philosophy, Social Theory, And the Thought of George Herbert Mead**, State University of New York Press, Albany, 1991.
- Aboulafia, Mitchell: **The Cosmopolitan Self: George Herbert Mead and Continental Philosophy**, University of Illinois press, United States of America, 2001.
- Ahlstrom, Sydney: **A Religious History of the American People**, Yale University Press, 1972.
- Altheide, David L.: “Symbolic Interaction and Uses and Gratification: Towards a Theoretical Integration”, **Communications**, Volume 11, 1985, Issue 3, Pp 73–82.
- Altheide, David L.: “The Control of Narrative of The Internet”, **Symbolic Interaction**, (2004) 27(2): 223-245.
- Aron, Raymond: **Sosyolojik Düşüncenin Evreleri**, Çev: Korkmaz Alemdar, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2010.
- Baert, Patrick; Filipe Carreira Da Siliva: **Social Theory in the Twentieth Century and Beyond**, Second Edition, Polity Press, Us, 1998.
- Baldwin, John D.: **George Herbert Mead: A Unifying Theory for Sociology**, Sage Publications, United States of America, 1986.
- Baldwin, Mark: **Mental Development in The Child and Race**, The Macmillan company, London, 1906.

- Bandyopadhyay, P.: "One Sociology or Many: Some Issues in Radical Sociology", **Science & Society**, Vol. 35, No. 1 (Spring, 1971), pp. 1-26.
- Becker, H.: "Becoming a Marijuana User", **American Journal of Sociology**, (1953). 59, pp.235–242.
- Becker, H., Michael M. **Symbolic Interaction and Cultural Studies**, Chicago: University of Chicago Press, 1993.
- Becker, H.: **Outsiders: Studies in The Sociology of Deviance**, New York: The Free Press, 1963.
- Bergesen, Albert J.: "Chomsky versus Mead, Sociological Theory", **Sociological Theory**, Vol. 22, No. 3 (Sep. 2004), pp. 357-370.
- Bernard, L.L; Jessie **Origins of American Sociology**, New York: Thomas Y. Crowell, 1943.
- Betz, Joseph: "George Herbert Mead on Social and Economic Human Rights", Ed. By F. Thomas Burke, Krzysztof Piotr Skowroński, **George Herbert Mead in the Twenty-first Century**, Lexington Books, United Kingdom, 2013.
- Blake, Nelson M.: **A History of American Life and Thought**, McGraw-Hill Inc.,US; 2nd edition,1972.
- Blumer, H.: "Comment on 'George Herbert Mead and the Chicago Tradition of Sociology'", **Symbolic Interaction**, (1979). 2, Pp.21–22.
- Blumer, H.: "Comment On 'Symbolic Interaction as A Pragmatic Perspective: The Bias of Emergent Theory'", **American Sociological Review**, (1973). 45, pp.797–798.
- Blumer, H.: "Comment on Lewis 'The Classic American Pragmatists as Forerunners to Symbolic Interactionism'", **Sociological Quarterly**, (1977). 18, Pp.152-157.

- Blumer, H.: "Comment on Turner, 'Parsons as a symbolic interactionist'", **Sociological Inquiry**, (1975). 45, 59–62.
- Blumer, H.: "Fashion: From Class Differentiation to Collective Selection", **The Sociological Quarterly**, Volume 10, 1969 - Issue 3. Pp.275-291.
- Blumer, H.: "George Herbert Mead", in **The Future of the Sociological Classics**, Ed.By. Buford Rhea, London: George Allen and Unwin, 1981, 136—169.
- Blumer, H.: "Mead and Blumer: The Convergent Methodological Perspectives of Social Behaviorism and Symbolic Interactionism", **American Sociological Review**, (1980). 45, Pp.409–19.
- Blumer, H.: "Parsons, Talcott and Turner, Jonathan H. Exchange on Turner, "Parsons as a Symbolic Interactionist,"", **Sociological Inquiry**, 1975, vol. 45, pp. 59-68.
- Blumer, H.: "Race Prejudice as a Sense of Group Position", **The Pacific Sociological Review**, Vol. 1, No. 1 (Spring, 1958), pp. 3-7.
- Blumer, H.: "Science Without Concepts", **American Journal of Sociology**, 1931,34(4), pp. 515–33.
- Blumer, H.: "Social psychology", Ed. By E. C. Schmidt, **Man and Society**, New York: Prentice-Hall, 1937.
- Blumer, H.: "Sociological Analysis and the 'Variable'", **American Sociological Review**, 1956, pp. 683-690.
- Blumer, H.: "Sociological Implications of The Thought of George Herbert Mead", **American Journal of Sociology**, 1966, 71(5), pp. 535–44.
- Blumer, H.: "What Is Wrong with Social Theory?", **American Sociological Review** Vol. 19, No. 1 (Feb. 1954), pp. 3-10.

- Blumer, H.: **George Herbert Mead and Human Conduct**, Altamira press, 2004.
- Blumer, H.: **Industrialization as an Agent of Social Change: A Critical Analysis**, Routledge press, 1990.
- Blumer, H.: **Movies and Conduct**, New York: Macmillan & Company, 1933.
- Blumer, H.: **Symbolic Interactionism: Perspective and Method**, University of California Press, 1969.
- Blumer, H.: "Critiques of Research in the Social Sciences: An Appraisal of Thomas and Znaniecki's The Polish Peasant in Europe and America", **American Journal of Sociology** 46, no. 6 (May 1941): 903-906.
- Blumer, H; Parson; Turner: "Exchange on Turner, "Parsons as a Symbolic Interactionist", **Sociological Inquiry**, 1975, vol. 45, pp. 59-68
- Bottomore, T.; R. A. Nisbet: **A History of Sociological Analysis**, Heinemann Educational Publishers, 1971.
- Brooks, R. S.: "The Self and Political Role: A Symbolic Interactionist Approach to Political Ideology", **Sociological Quarterly**, 1969: 10 (Winter), pp.22-31.
- Bryson, Gladys: **Man and Society: The Scottish Inquiry of the Eighteenth Century**, Princeton University Press, 1945.
- Bulmer, M.: **The Chicago School of Sociology**, Chicago: University of Chicago Press, 1984.
- Burawoy, M.: **Manufacturing Consent: Changes in The Labor Process Under Monopoly Capitalism**. Chicago: University of Chicago Press, 1979.
- Burgess, Ernest W.: "Sociological Research Methods", **American Journal of Sociology**, Vol. 50, No. 6 (May 1945), pp. 474-482.

- Burgess, Ernest W: "Family Tradition and Personality", Ed. By K. Young **Social Attitudes**, New York: Henry Holt, (1931): 188-207.
- Burke, Peter J; Jan E. Stets: **Identity Theory**, Oxford University Press, New York, 2009.
- Burke, Peter: "Identity Process and Social Stress", **American Sociological Review**, Vol. 56, No. 6 (Dec. 1991), pp. 836-849.
- C. West; D.H. Zimmerman: "Small Insults: A Study of Interruptions in Cross-Sex Conversations between Unacquainted Persons", Ed. By B. Thorne, N. Henley and C. Kramarae, **Language, Gender, and Society**, Rowley, MA: Newbury House. (1983) pp. 102-17.
- Calhoun, Craig: "Sociology in America: An Introduction", **Sociology in America: A History**, Ed. By. Craig Calhoun, The University of Chicago Press, 2007.
- Carter, Michael J; Celene Fuller: "Symbols, Meaning and Action: The Past, Present and Future of Symbolic Interactionism", **Current Sociology**, (2016) pp1-31.
- Cbriss, James: "Goffman as Microfunctionalist", **Goffman's Legacy**. Ed. By. A. Javier Trevifio, UK, 2003, pp181-197.
- Charon, Jeol M.: **Symbolic Interactionism: An Introduction, An Interpretation, An Integration**, New Jersey, 2007.
- Clough, P. T.: "The Movies and Social Observation: Reading Blumer's Movies and Conduct", **Symbolic Interaction**, Volume 11, Issue 1 Spring 1988, Pp. 85–97.
- Collins, Randall: "On the Microfoundations of Macrosociology", **American Journal of Sociology**, Vol. 86, No. 5 (Mar. 1981), pp. 984-1014

- Collins, Randall: "Toward a neo-Meadian sociology of Mind", **Symbolic Interaction**, Volume 12, Issue I, Spring 1989, Pp. 1–32.
- Collins, Randall: **Interaction Ritual Chains**, Princeton University Press, 2004.
- Cook, Gary A.: "Revisiting the Mead–Blumer Controversy", **Studies in Symbolic Interaction**, Volume 36. Pp.1-17, 2011, Emerald Group Publishing Limited, UK.
- Cooley, Charles Horton: **Human Nature and Social Order**, New York, 1902.
- Cooley, Charles Horton: **Life and the Student: Roadside Notes on Human Nature, Society, and Letters**, Ed. By. Carl Friedrich, New York: Alfred Knopf, 1927.
- Corsaro, William: **Friendship and Peer Culture in the Early Years**, Norwood, NJ: Ablex, 1985.
- Coser, Lewis: "Amerikan eğilimleri", **Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi**, hazırlayanlar: Tom B. Bottomore; Robert Nisbet, Çev: Mete Tuncay, Aydın Uğur, Kırmızı Yayınları, 2006.
- Coser, Lewis: **Masters of Sociological Thought**, Harcourt Brace Jovanovich, 1971.
- Coser, Lewis: **Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlamlarında Fikirler**, Çev: Himmet Hülü, Ankara, ikinci baskısı, 2008.
- Cote, Jean-François: **George Herbert Mead's Concept of Society: A Critical Reconstruction**, Paradigm Publishers, Boulder • London, 2015.
- Couch, C. J.: "Symbolic Interaction and Generic Sociological Principles", **Symbolic Interaction**, Volume 7, Issue 1 Spring 1984, Pp.1–13.

- Couch, Carl; Michael A. Katovich; Steven Buban: "Beyond Blumer and Kuhn", Ed. By. Nancy J. Herman and Larry T. Reynolds: **Symbolic Interaction: An Introduction to Social Psychology**, New York, Altamira Press, 1994.
- Couch, Carl; Robert A. Hintz, Jr.: **Constructing Social Life: Readings in Behavioral Sociology from the Iowa School**, Stipes Publishing Company, Champaign IL. 1975.
- Couch, Carl; Stanley L. Saxton; Michael A. Katovich: **The Iowa School**, JAI Press, 1986.
- Coutu, Walter: "Role-Playing Versus Role-Taking: An Appeal for Clarification", **American Sociological Review**, Vol. 16, No. 2 (Apr. 1951), pp. 180-187.
- Davies, C: "Goffman's Concept of The Total Institution: Criticisms and Revisions", **Human Studies**, 1989. Vol. 12, Nos. 1–2 (June), pp. 77–95.
- Deegan, Mary Jo: **Self, War and Society: George Herbert Mead's Macrosociology**, Transaction Publisher, New Brunswick, New Jersey, 2008.
- Dennis, Alex: "Symbolic Interactionism and Etnometodoloji", **Symbolic Interaction**, Vol. 34, No. 3 (Summer 2011), pp. 349-356.
- Dennis, Alex; Peter J. Martin: "Symbolic Interactionism and The Concept of Power", **British Journal of Sociology**, 2005 Jun;56(2):191-213.
- Denzin N. K.: **Images of Postmodern Society: Social Theory and Contemporary Cinema**, Newbury Park, CA: Sage, 1991.
- Denzin N. K.: "A Note on Emotionality, Self, and Interaction", **American Journal of Sociology**, Vol. 89, No. 2 (Sep. 1983), pp. 402-409.

- Denzin N. K.: "Emotions as Lived Experiences", **Symbolic Interaction**, Vol. 8, No. 2 (Fall 1985), pp. 223-240.
- Denzin N. K.: "Prophetic Pragmatism and the Postmodern: A Comment on Maines", **Symbolic Interaction**, (1996) 19: 341-56.
- Denzin N. K.: "Symbolic Interactionism and Etnometodoloji: A Proposed Synthesis", **American Sociological Review**, 1969.34 (December), pp. 922-34.
- Denzin N. K.: "Symbolic Interactionism and Etnometodoloji: A Proposed Synthesis", **American Sociological Review**, Vol. 34, No. 6 (Dec. 1969), pp. 922-934.
- Denzin N. K.: **On Understanding Emotion**, San Francisco: Jossey-Bass, 2007.
- Denzin N. K.: **Searching for Yellowstone: Race, Gender, Family and Memory in the Postmodern West**, Walnut Creek, CA: Left Coast Press, 2008.
- Denzin N. K.: **Symbolic Interactionism and Cultural Studies: The Politics of Interpretation**, Oxford: Blackwell Publishers, 1992.
- Denzin N. K.: **The Alcoholic Self**, Newbury Park, CA: Sage, 1987.
- Dewey, John: "The Reflex Arc Concept in Psychology", **Psychological Review** 3, (1896): 357-370.
- Dewey, John: **Ethical Principles Underlying Education**, The University of Chicago Press, 1903.
- Dewey, John: **Human Nature and Conduct: An Introduction to Social Psychology**. New York: Modern Library, 1922.
- Dewey, John: **Philosophy and Civilization**, Minton, Balch & Company, 1931.

- Diawara, M Black: "Studies, Cultural Studies: Performance Acts", Ed.By. Storey J: **What is Cultural Studies? A Reader**, London: Arnold, pp. 300-306, 1996.
- Diner, S.: "Department and Discipline: The Department of Sociology and The University of Chicago, 1892–1920", **Minerva**, (1975) 13: 514–53.
- Don Zimmerman; D. Wieder: "Etnometodoloji and The Problem of Order: Comments on Denzin", Ed. By J. Douglas, **In Understanding Everyday Life**, Chicago: Aldine, 2003, pp.287-95.
- Durkheim, Émile: **İntihar**, Çev: Z. Zühre İlkelen, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2013.
- Durkheim, Émile: **Sosyolojik Yöntemin Kuralları**, Çev: Cenk Saraçoğlu, Bordo Siyah klasik Yayınları, İstanbul, 2004.
- Durkheim, Émile: **The Rules of Sociological Method**, The Free Press, New York, 1982.
- Ellwood, Charles A.: "Scientific Method in Sociology", **Social Forces**, Vol. 10, No. 1 (Oct. 1931), pp. 15-21.
- Estes, Carroll L.; Edmonds, Beverly C.: "Symbolic Interaction And Social Policy Analysis", **Society For the Study of Symbolic Interaction**, March 3 I, 1979, San Francisco.
- Faris, R.E. L.: **Chicago Sociology: 1920–32**, Chicago: University of Chicago Press, 1967.
- Filipe, Carreira da Silva: **G. H. Mead: A Critical Introduction**, Polity Press, UK, 2007.
- Fine, G. A.: "Negotiated Orders and Organizational Cultures", **Annual Review of Sociology**, Vol. 10 (1984), pp. 239-262.

- Fine, G. A.: "Symbolic Interactionism in the Post-Blumerian Age", **Frontiers of Social Theory**, Ed. By. George Ritzer, Columbia University Press, 1990.
- Fine, G. A.: "The Sad Demise, Mysterious Disappearance and Glorious Triumph of Symbolic Interactionism", **Annual Review of Sociology**, (1993)19, pp 61-87.
- Fine, G. A.: **A Second Chicago School? The Development of a Postwar American Sociology**, The University of Chicago School, US. 1995.
- Fine, G. A.; Daniel D. Martin: "A Partisan View: Sarcasm, Satire, and Irony as Voices in Erving Goffman's Asylums", **Journal of Contemporary Ethnography**, 1990, no. 1, pp. 89-115.
- Fine, Gary Alan: "Symbolic Interactionism in the Post Blumerian Age", **Frontiers of Social Theory**, Ed.By. George Ritzer, Columbia University Press, Pp.117-157, 1990.
- Fisher, Berenice; Anselm Strauss: "The Chicago Tradition and Social Change: Thomas, Park and Their Successors", **Symbolic Interaction**, Vol. 1, No. 2 (Spring 1978), pp. 5-23.
- Fitzhugh, George: **Sociology For the South**, Richmond, Va. A. Morris, 1854.
- Foucault, Michel: **Hapishanenin Doğuşu**, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, 2001.
- Francis, D.W; E.C Cuff, W.W. Sharrock: **Sosyolojide Perspektifler**, Çev: Ümit Tatlıcan, 5. baskısı, 2006.
- Frese, W.; J. B. Roebuck: "Symbolic Interaction and Social Ecology: Toward an Articulation", **Sociological Forum**, 1980:3, pp.4-18
- Garfinkel, Harold: **Studies in Etnometodoloji**, Prentice-Hall, Inc, Englewood Cliffs, New Jersey, 1967.

- Gecas, Schwalbe; M. L.: "Parental Behavior and Adolescent Self-Esteem", **Journal of Marriage and the Family**, 48, (1986). 37-46.
- Gecas, Viktor: "The Self-Concept", **Annual Review of Sociology**, Volume 8, 1982, pp 1-33.
- Gecas, Viktor; Roger. Libby: "Sexual Behavior as Symbolic Interaction", **The Journal of Sex Research**, Vol. 12, No. 1 (Feb. 1976), pp. 33-49.
- Gergen, Kenneth: **The Saturated Self**, New York: Basic Books, 1991.
- Gerson, Elihu: "On Quality of Life", **American Sociological Review**, Vol. 41, (1976), pp. 276.
- Giddens, Anthony: **New Rules of Sociological Method: A Positive Critique of Interpretative Sociologies**, Stanford University Press, 1976.
- Giddens, Anthony: **Sosyal Teorinin Temel Problemleri: Sosyal Analizde Eylem Yapı ve Çelişki**, Paradigm Yayıncılık, 2005.
- Giddings, Franklin H.: **The Scientific Study of Human Society**, Chapel Hill, University of North California Press, 1924.
- Gillin, John Lewis: "The Development of Sociology in the United States", **Papers and Proceedings Twenty-First Annual Meeting of American Sociological Society**, Vol. 21, 1926, Chicago, University of Chicago Press.
- Giroux, H: "Cultural Studies as Performative Politics", **Cultural Studies-Critical Methodologies**, 2001:1, pp. 5-23.
- Goffman, Erving: **Forms of Talk**, Oxford: Basil Blackwell, 1981.
- Goffman, Erving: **Gender Advertisements**, London: Macmillan, 1979.
- Goffman, Erving: **Strategic Interaction**, Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press, 1969.
- Goffman, Erving: **Timarhaneler**, Çev: Ebru Arıcan, Heretik Yayıncılık, Ankara, 2015.

- Goffman, Erving: **Behavior in Public Places: Notes on the Social Organization of Gatherings**, New York: The Free Press, 1966.
- Goffman, Erving: **Frame Analysis: An Essay On the Organization of Experience**, Cambridge MA: Harvard University Press, 1974.
- Goffman, Erving: **Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity**, Englewood Cliffs NJ: Prentice-Hall, 1963.
- Goffman, Erving: "Symbols of Class Status", **British Journal of Sociology**, (1951) 2, pp 294–304.
- Goffman, Erving: **Asylums: Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates**, New York: Doubleday, Anchor Books, 1961.
- Goffman, Erving: **Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar**, Yayına hazırlayan: Levent Ünsaldı, Heretik Yayıncılık, Ankara, 2014.
- Goffman, Erving: **Encounters: Two Studies in The Sociology Of Interaction**, California University Press, Bobbs-Merrill, 1961.
- Goffman, Erving: **Etkileşim Ritüelleri: Yüz Yüze Davranış Üzerine Denemeler**, Çev: Adem Bölükbaşı, Heretik yayıncılık, Anakara, 2017.
- Goffman, Erving: **Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu**, Çev: Barış Cezar, Metis Yayınları, 2004.
- Goffman, Erving: **Interaction Ritual: Essays on Face-to-Face Behavior**, New York: Doubleday, Anchor Books, 1967.
- Goffman, Erving: **Kamusal Alanda İlişkiler: Toplu Yaşamın Mikro İncelemeleri**, Çev: M. Fatih Karakay, Heretik yayıncılık, Anakara, 2016.

- Goffman, Erving: **Relations in Public: Microstudies of the Public Order**, Penguin Books; New Ed edition, 1972.
- Goffman, Erving: Some Characteristics of Response to Depicted Experience, MA thesis, **Department of Sociology**, University of Chicago, 1949.
- Goffman, Erving: **The Presentation of Self in Everyday Life**, Edinburgh: University of Edinburgh, Social Sciences Research Centre, 1956.
- Gonos, George: "Situation versus "Frame: The Interactionist and the Structuralist Analyses of Everyday Life", **American Sociological Review**, Vol. 42, No. 6 (Dec. 1977), pp. 854-867.
- Goodwin, Jeff; James M. Jasper: **: Rethinking Social Movements: Structure, Meaning and Emotion**. Lanham, MD: Rowman and Littlefield, 2004.
- Gross, Edward; Gregory P. Stone: "Embarrassment and the Analysis of Role Requirements", **American Journal of Sociology**, 1964. 70 (July): Pp.1-15.
- Gross, Neil: "Pragmatism, Phenomenology, and Twentieth-Century American Sociology", **Sociology in America: A History**, Ed. By. Craig Calhoun, University of Chicago Press, London and Chicago, 2007.
- Gunter, P. A. Y.: **Creativity in George Herbert Mead**, Lanham: University Press of America, 1990.
- Habermas, Jürgen: "The Paradigm Shift in Mead", Ed. By. Mitchell Aboulafia, **Philosophy, Social Theory, and the Thought of George Herbert Mead**, 1991.

- Habermas, Jürgen: **The Theory of Communicative Action**. Vol. 11. Boston: Beacon Press, 1987.
- Hall, P. A.: "Symbolic Interactionist Analysis of Politics", **Sociological Inquiry**, 1972.42:35-75.
- Hamilton, Richard F.: "American Sociology Rewrites its History", **Sociological Theory**, Vol. 21, No. 3 (Sep. 2003), pp. 281-297.
- Hammersley, Martyn: **The Dilemma of Qualitative Method: Herbert Blumer and Chicago Tradition**, Routledge, London and New York, 1989.
- Harvey, Lee: "The myths of the Chicago School", **Quality and Quantity**, 20:191-217 (1986), Netherland.
- Heap, J.; P. Roth: "On Phenomenological Sociology", **American Sociological Review**, 1973.38: 354-67.
- Hewitt, John P.: **Self and Society: A Symbolic Interactionist Social Psychology**, First edition, Pearson Education, Inc. US, 1977.
- Hinkle, Roscoe C.: **Developments in American Sociological Theory**, 1915-1950, State University of New York Press, New York, 1994.
- Hochschild, Arlie Russell: **The Managed Heart**, Berkeley: University of California Press, 1983.
- Howe, Daniel Walker: **What Hath God Wrought: The Transformation of America**, 1815–1848, Oxford University Press, 2007.
- Hughes, Henry D.: **Treatise on Sociology**, New York, Negro Universities Press, 1862.
- Greene, Jack P.; J. R. Pole: **A Companion to the American Revolution**, Wiley-Blackwell; 1st edition, 2003.
- Jahoda, Gustav: **Sosyal Psikoloji Tarihi**, Çev: Şeyda Başlı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.

- James, William: **The Principles of Physiology**, Harvard university press, 1890.
- Joas, H.: “Symbolic Interactionism”, **Social Theory Today**, Ed. By. Anthony Giddens and Jonathan H. Turner, Polity Press, California, 1987.
- Joas, H.: “The Emergence of The New: Mead’s Theory and Its Contemporary Potential”, Ed. By. In G. Ritzer & B. **Smart Handbook of Social Theory**, London: Sage, 2001.
- Joas, H.: **George Herbert Mead: A Contemporary Re-examination of His Thought**, MIT Press, 1985.
- Joas, H.: **The Creativity of Action**, University of Chicago Press, Us, 1996.
- Joas, Hans; Wolfgang Knöbl: **Social Theory: Twenty Introductory Lectures**, Cambridge University Press, 2009.
- Johannes, Han-Yin Chang: “Symbolic Interaction and Transformation of Class Structure: The Case of China”, **Symbolic Interaction**, Vol. 23, No. 3 (2000), pp. 223-251.
- Johnson, Doyle Paul: **Contemporary Sociological Theory: An Integrated Multi-Level Approach**, Springer Science and Business Media, US, 2008.
- Johnson, Cathryn: “The Emergence of the Emotional Self: A Developmental Theory”, **Symbolic Interaction**, Vol. 15, No. 2 (Summer 1992), pp. 183-202.
- Johnson, G. David: “American Sociology and Pragmatism: Mead, Chicago Sociology, and Symbolic Interaction”, **Theory and Society**, Vol. 12, No. 2 (Mar. 1983), pp. 273-277.

- Kaiser, Susan B;
Richard H. Nagasawa;
Sandra S. Hutton
Kaya, Tülay: "Fashion, Postmodernity and Personal Appearance: A Symbolic Interactionist Formulation", **Symbolic Interaction**, Vol. 14, No. 2, 1991, pp.165-185.
- Kemper, Theodore D.: "Chicago Okulu: Chicago'ya Özgü bir Perspektif", **Sosyoloji Dergisi**, 3. Dizi, 22. Sayı, 2011.
- Kemper, Theodore D.: "Toward a Sociology of Emotions", **The American Sociologist**, Vol. 13, No. 1 (Feb. 1978), pp. 30-41.
- Kenneth Baugh, Jr: **The Methodology of Herbert Blumer: Critical Interpretation and Repair**, Cambridge University Press, 1990.
- Kleinman, S.; G. A. Fine: "Rhetorics And Action in Moral Organization: Social Control of Little Leaguers and Ministry Students", **Urban Life**, Vol 8, Issue 3, 1979.
- Kleinman, Sherryl: **Opposing Ambitions: Gender and Identity in an Alternative Organization**, Chicago: University of Chicago Press, 1996.
- Kolchin, Peter: **American Slavery, 1619–1877**, New York: Hill and Wang, 1993.
- Kon, Igor S.; Dmitri N. Shalin: D. G. Mid i Problema Chelovecheskogo Ta'' G. II, Mead and the Problem of the Human Self", **Voprosy Filosofii**, 12: 85-95, 1964.
- Kuhn, H. Manford: "Major Trends in Symbolic Interaction Theory in the past Twenty-Five Years", **The Sociological Quarterly**, Vol. 5, No. 1. (1964), pp. 61-84.
- Kuhn, Manford;
Thomas S. McPartland: "An Empirical Investigation of Self-Attitudes", Ed. By. Manis and Meltzer, **Symbolic Interaction: A Reader in Social Psychology**. Third Edition. Boston: Allyn and Bacon. 1978.

- Kul, Mehmet; Recep Tayfun:
LaRossa; Reitzes:
Laslett and Johanna:
Lauer, Robert H; Warren H. Handel:
Lemert, E.:
Lewis, J. David:
Lichtman, R.:
Lyman, Stanford M.:
Lyman, Stanford M.:
Lyman, Stanford M.:
- “Sembolik Etkileşim Bağlamında Polisin Saygınlığı”, **Polis Bilimleri Dergisi**, (2009) Cilt:11 (4), ss.45-65.
- Sourcebook of Family Theories and Methods: A Contextual Approach**, Springer press, 1993.
- “Gender and Social Reproduction: Historical Perspectives”, **Annual Review of Sociology**, (1989) 15: 381-404.
- Social Psychology: The Theory and Application of Symbolic Interactionism**, Houghton Mifflin Company, Boston, 1977.
- “Beyond Mead: The Societal Reaction to Deviance”, **Social Problems**, (1974):21, pp.457-68.
- “A Social Behaviorist Interpretation of the Meadian ‘I’”, **American Journal of Sociology**, Vol. 85, No. 2 (Sep. 1979), pp. 261-287.
- “Symbolic interactionism and social reality: Some Marxist queries”, **Berkeley Journal of Sociology**, Vol. 15 (1970), pp. 75-94.
- “Interactionism and The Study of Race Relations at The Macro-Sociological Level: The Contribution of Herbert Blumer”, **Symbolic Interaction**, Volume 7, Issue 1 Spring, 1984. Pp. 107–120.
- “Symbolic Interactionism and Macrosociology”, **Sociological Forum**, Vol. 3, No. 2 (Spring, 1988), pp. 295-301.
- Works of Herbert Blumer: A Public Philosophy for Mass Society**, University of Illinois Press: Champaign, IL. 1988.

- Maines, David: “Myth, Text, and Interactionist Complicity in the Neglect of Blumer’s Macrosociology”, **Symbolic Interaction**, (1988), Vol: 11, Pp. 43-57.
- Maines, David: “On Postmodernism, Pragmatism and Plasterers: Some Interactionist Thoughts and Queries”, **Symbolic Interaction**, 1996:4, pp. 323-340.
- Maines, David: “Social Organization and Social Structure in Symbolic Interactionist Thought”, **Annual Review of Sociology**, (1977) 3: 235-59.
- Manning, Philip: **Erving Goffman and Modern Sociology**, Polity Press in association with Blackwell Publishers, 1992.
- Martin, Daniel D.: “Organizational Approaches To Shame: Avowal, Management, and Contestation”, **The Sociological Quarterly**, Volume 41, Issue 1 January 2000, Pp. 125–150.
- Martindale, Don “American Sociology Before World War II”, **Annual Review of Sociology**, Vol. 2 (1976), pp. 121-143
- Martindale, Don: **The Nature and Types of Sociological Theory**, Boston: Houghton Mifflin, 1960.
- McDougall, William: **Introduction to Social Psychology**, London: Methuen, 1908.
- Mead, George Herbert: “Social Psychology as Counterpart to Physiological Psychology”, **Psychological Bulletin**, (1909) 6, pp.401-408.
- Mead, George Herbert: “Cooley’s Contribution to American Social Thought”, **American Journal of Sociology**, 35 (1930): 693—706, reprinted in George Herbert Mead, **On Social Psychology**, Ed. By. Anselm Strauss, Chicago: University of Chicago Press, 1964, 293—307.

- Mead, George Herbert: "The Philosophy of John Dewey", **International Journal of Ethics**, 1935-1936, 46, pp. 64-81.
- Mead, George Herbert: "Social Consciousness and the Consciousness of Meaning," **Psychological Bulletin**, 7 (1910): 404.
- Mead, George Herbert: **Mind, Self and Society**, The University of Chicago Press, Chicago, 1934
- Mead, George Herbert: **Philosophy of Act**, 1938.
- Mead, George Herbert: **The Movements of Thought in the 19th Century**, the University of Chicago Press, Chicago, 1936.
- Mead, George Herbert: **The Philosophy of the Present**, Open court company, London, 1937.
- Meltzer, B. N.: "The Social Psychology of George Herbert Mead", **Sociological Research**, Western Michigan University, 1959.
- Meltzer, B. N.: **The Social Psychology of George Herbert Mead**, Kalamazoo: Center for Sociological Research, Western Michigan University, 1959.
- Meltzer, Bernard N.;
Jerome G. Manis: **Symbolic Interaction: A Reader in Social Psychology**, Allyn and Bacon, 1967.
- Meltzer, Bernard N: "Mead's Social Psychology", Ed. By. Manis and Meltzer, **Symbolic Interaction: A Reader in Social Psychology**. Third Edition. Boston: Allyn and Bacon, 1978.
- Meltzer, Bernard N;
John Petras; Larry W. Reynolds: **Symbolic Interaction: Genesis, Varieties and Criticism**, Boston, Routledge and Kegan Paul, 1975.
- Meltzer, Bernard N;
John W. Petras; Larry T. Reynolds: "Varieties of Symbolic Interactionism", **Symbolic Interaction: A Reader in Social Psychology**, Third Edition. Boston: Allyn and Bacon. 1978.

- Miller, D. L.: **George Herbert Mead: Self, Language and the World**, Austin: University of Texas Press, 1973.
- Miller, E. Dan: "Toward Theory of Interaction: Iowa School", **Symbolic Interaction**, (2011) vol.34, no.3, pp.340-348
- Mills, C.W.: **Sociology and Pragmatism: The Higher Learning in America**, New York, Oxford University Press, 1966.
- Mouzelis, N: "On Total Institutions", **Sociology**, (1971) Vol. 5, No. 1, pp. 113–20.
- Mullins, Nicholas C: **Theories and Theory Groups in Contemporary American Sociology**, New York: Harper and Row, 1973.
- Musolf, Gil Richard: "Structure, Institution, Power, and Ideology: New Directions Within Symbolic Interactionism", **The Sociological Quarterly**, (1992) Volume 33, Number 2, pp. 171-189.
- Natanson, M.: **The Social Dynamics of George H. Mead**, Washington: Public Affairs Press, 1956.
Pages 165–185.
- Park, R. E; E. W. Burgess: **Introduction to The Science of Sociology**. Chicago: The University of Chicago Press, 1969.
- Park, Robert E.; Herbert A. Miller: **Old World Traits Transplanted**, New York: Harper and Brothers Publishers, 1921.
- Parsons, T.: **The Structure of Social Action: A Study in Social Theory with Special Reference to a Group of Recent European Writers**, 2nd ed, Glencoe, IL: Free Press, 1949.
- Parsons, T.: **Social Structure and Personality**, New York: The Press, 1970.
- Perinbanayagam, R.S: "Dramas, Metaphors, and Structures", **Symbolic Interaction**, Vol. 5, No. 2 (Fall 1982), pp.259–276.

- Perry, N: "The Two Cultures and the Total Institution", **British Journal of Sociology**, (1974) Vol. 25, pp. 245–55.
- Peterson, G. W; Rollins. B. C.: "Parent-child Socialization", Ed. By M. B. Sussman and S. K. Steinmetz, **Handbook of Marriage and The Family**, New York: Plenum, 1987.
- Petras, John W; Meltzer, Bernard N: "Theoretical and Ideological Variations in Contemporary Interactionism", **Catalyst**, (1973) 7:1-8.
- Petras, John W; Meltzer, Bernard N: "Theoretical and Ideological Variation In Contemporary Interactionism", By Nancy J. Herman, **Symbolic Interaction: An Introduction to Social Psychology**, General Hall, New York, 1994.
- Pfuetze, P.E.: **Self, Society, Existence**, Harper Torchbooks, 1954.
- Platt, Jennifer: **A History of Sociological Research Methods in America**, 1920-1960, Cambridge University Press, New York, 1996.
- Plummer, Ken "Staying in The Empirical World: Symbolic Interactionism and Postmodernism", **Symbolic Interaction**, Vol. 13, No. 2 (Fall 1990), pp. 155-160.
- Plummer, Ken: "Symbolic Interactionism in the Twentieth Century", Ed. By Bryan S. Turner, **The Blackwell Companion to Social Theory**, Blackwell, (2000) Pp. 193-222.
- Polama, Margert M: **Çagdaş Sosyoloji Kuramları**, Çev: Hayriye Erbaş, Gündoğan Yayınları 1993.
- Prendergast, C.; J. D. Knottnerus: "The New Studies in Social Organization: Overcoming The Astructural Bias", **In Interactionism: Exposition and Critique**, Ed. L. Reynolds, Dix Hills, NY: General Hall. 3rd ed. pp. 158-85, 1990.
- Raftery, Adrian E.: "Statistics in Sociology, 1950-2000: A Selective Review", **Sociological Methodology**, Vol. 31 (2001), pp. 1-45.

- Rambo, Carol; Tiffanie Grier: "The Future of Symbolic Interaction, Peaking, and Collapsing the Matrix", **Studies in Symbolic Interaction**, Volume 32, 2008, pp.37-51.
- Reynolds, J.; L. Reynolds: "Interactionism, Complicity and The Astructural Bias", **Catalyst**, (1973).7:76-85.
- Reynolds, Larry T: "Intellectual Antecedents", Ed.by. Nancy J. Herman and Lariy T. Reynolds: **Symbolic Interaction: An Introduction to Social Psychology**, New York, Altamira Press, 1994.
- Riezler, Kurt: "Comment on the Social Psychology of Shame", **American Journal of Sociology**, Volume 48, Number 4 | Jan., 1943.
- Ritzer, Georg: "The Rise of Micro-Sociological Theory", **Sociological Theory**, Vol. 3, No. 1 (Spring, 1985), pp. 88-98.
- Ritzer, George: **Modern Sosyoloji Kuramları**, Çev: Ümit Talıcan, Deki Yayınları, Ankara, 7. Baskı, 2011.
- Rock, Paul: **The Making of Symbolic Interaction**, London, 1979.
- Rorty, Richard: **Contingency, Irony, and Solidarity**, University of Virginia, USA, 1989.
- Rose, A. M.: **Human Behavior and Social Processes**, Boston: Houghton Mifflin, 1962.
- Rose, A. M.: **The Power Structure**, New York: Oxford University Press, 1967.
- Rosenberg, Morris: "The Self-Concept: Social Product and Social Force", Ed. By Morris Rosenberg and Ralph H. Turner, **Social Psychology: Sociological Perspectives**, New York: Basic Books, 1990.

- Sacks, Howard L.; Mary Ellen Batiuk: "George Herbert Mead and Karl Marx: Exploring Consciousness and Community", **Symbolic Interaction**, Vol. 4, No. 2 (Fall 1981), pp. 207-223.
- Sandstrom, K.; G. A. Fine: "Triumphs, Emerging Voices, And the Future", Ed.By. L. Reynolds & N. Herman-Kinney, **Handbook of Symbolic Interactionism**, 2003.
- Sandstrom, Martin; G. A. Fine: "Symbolic Interactionism at the End of the Century", **Handbook of Social Theory**, Ed. By. George Ritzer And Barry Smart, SAGE Publications London, 2001.
- Sankır, Hasan: "Sembolik Etkileşimci Yaklaşım Çerçevesinde Plastik Sanatlarda Kadın Sanatçının Kimliği", **Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı**, doktora tezi, 2010.
- Scheff, Thomas J: "Looking-Glass Self: Goffman as Symbolic Interactionist", **Symbolic Interaction**, Vol. 28, Issue 2, (Spring 2005), pp. 147-166.
- Scheff, Thomas: "Shame and Conformity: The Deference-Emotion System", **American Sociological Review**, Vol. 53, No. 3 (Jun. 1988), pp. 395-406.
- Scheff, Thomas: "The Distancing of Emotion in Ritual", **Current Anthropology**, Vol. 18, No. 3 (Sep. 1977), pp. 483-505.
- Scheff, Thomas: "Towards Integration in the Social Psychology of Emotions", **Annual Review of Sociology**, Vol. 9 (1983), pp. 333-354.
- Scheff, Thomas: **Catharsis in Healing, Ritual and Drama**, Berkeley: University of California Press, 1979.
- Schütz, Alfred: **Phenomenology of The Social World**, Northwestern University Press, 1967.

- Schwalbe, Michael L.: **The Psychosocial Consequences of Natural and Alienated Labor**, Albany, NY: State University of New York, 1986.
- Şenol, Dolunay: **Sembolik Etkileşim**, Belvak Yayınları, 1994.
- Serpe Richard T.; Sheldon Stryker: **"Perspective and Identity Theory"**, Ed. By. S.J. Schwartz, **Handbook of Identity Theory and Research**, Springer Science, 2011.
- Shalin, Dmitri N.: **"Pragmatism and Social Interactionism"**, **American Sociological Review**, Vol. 51, No. 1 (Feb. 1986), pp. 9-29.
- Shott, Susan: **"Emotion and Social Life: A Symbolic Interactionist Analysis"**, **American Journal of Sociology**, Vol. 84, No. 6 (May 1979), pp. 1317-1334.
- Silva, Filipe Carreira da: **Mead and Modernity: Science, Selfhood and Democratic Politics**, Lanham MD: Lexington, 2008.
- Simmel, Georg: **Bireysellik ve Kültür**, Çev: Tuncay Birkan, 2. Baskı, 2015,
- Simmel, Georg: **How is society possible?**, American Journal of Sociology 16, (1910-11) :372-391.
- Simmel, Georg: **The Sociology of Georg Simmel**. Glencoe, IL: Free Press, 1950.
- Singelmann, Peter: **"Exchange as Symbolic Interaction: Convergences Between Two Theoretical Perspectives"**, **American Sociological Review**, Vol. 37, No. 4 (Aug 1972), pp. 414-424.
- Smith, David R.: **"Population Trends"**, **Encyclopedia of American History: The Emergence of Modern America: 1900 to 1928**, New York, Infobase Publishing, 2003.
- Smith, Greg: **Erving Goffman**, Routledge, New York, 2006.

- Smith, Ronald W; Valerie Bugni: "Symbolic Interaction Theory and Architecture", **Symbolic Interaction**, Vol. 29, No. 2 (Spring 2006), pp. 123-155.
- Smith-Lovin, L.: Emotion as the confirmation and disconfirmation of identity: An affect control model, Ed. By T. D. Kemper, SUNY series in **The Sociology of Emotions**, Research agendas in the sociology of emotions (pp. 238-270). Albany, NY, US: State University of New York Press, 1990.
- Spencer, Herbert, **The Principle of Biology**, London, 1864.
- Spencer, Herbert, **The Principle of Sociology**, I-III Volume, New York, 1898.
- Spitzer, Stephan; Carl Couch, John Stratton: "Kuhn's Formulation of the self", Ed. By. Herman, Nancy J.; Lariy T. Reynolds: **Symbolic Interaction: An Introduction to Social Psychology**, New York, Altamira Press, 1994.
- Stone, Gregory P.: "The Play of Little Children", Ed. By. Gregory P. Stone and Harvey Farberman, **Social Psychology Through Symbolic Interaction**, New York: Wiley and Sons, 1981.
- Stryker, Sheldon: "Identity Salience and Role Performance", **Journal of Marriage and the Family**, Vol. 30, No. 4 (Nov. 1968), Pp. 558-564.
- Stryker, Sheldon: "Identity Theory: Developments and Extensions", Ed. By K. Yardley and T. Honess, **Self and Identity: Psychosocial Perspectives**, New York: Wiley, 1987.
- Stryker, Sheldon: "Symbolic Interaction as an Approach to Family Research", **Marriage and Family Living**, Vol. 21, No. 2 (May 1959), Pp. 111-119.

- Stryker, Sheldon: "Symbolic Interaction as an Approach to Family Research", **Symbolic Interaction: A Reader in Social Psychology**. Third Edition. Boston: Allyn and Bacon, 1978.
- Stryker, Sheldon: "The Vitalization of Symbolic Interactionism", **Social Psychological Quarterly**, Vol. 50, No. 1 (Mar. 1987), pp. 83-94.
- Stryker, Sheldon: **Symbolic Interactionism: A Social Structural Version**, Menlo Park: Benjamin, 1980.
- Stryker, Sheldon; K. D. Vryan: "The Symbolic Interactionist Frame", Ed. By. J. D. DeLamater, **Handbook of Social Psychology**, (2003), Pp. 3–28, New York: Kluwer-Plenum.
- Stryker, Sheldon; Kevin D. Vryan: **Handbook of Social Psychology**, Ed. By. John Delamater, Kluwer Academic/Plenum Publishers, New York, 2003.
- Stryker, Sheldon; Kevin D. Vryan: "The Symbolic Interactionist Frame", **Handbook of Social Psychology**, Ed. by John Delamater. Kluwer Academic/Plenum Publishers, New York, 2003.
- Stryker, Sheldon; P. J. Burke: "The Past, Present, And Future of An Identity Theory", **Social Psychology Quarterly**, (2000). 63, 284–297.
- Stryker, Sheldon; R. T. Serpe: "Commitment, Identity Salience, And Role Behavior: A Theory and Research Example", Ed. By. W. Ickes & E. S. Knowles, **Personality, Roles, and Social Behavior**, (1982). pp. 199–218, New York: Springer.
- Stryker, Sheldon; Timothy Joseph Owens; Robert W. White: **Self, Identity and Social Movements**. U of Minnesota Press, 2000.

- Sumner, William **Folkways**, Boston, 1906.
- Graham:
- Susan Shott: "Emotion and Social Life: A Symbolic Interactionist Analysis", **American Journal of Sociology**, Vol. 84, No. 6 (May, 1979), pp. 1317-1334.
- Swanson, G.: "Mead and Freud: Their Relevance for Social Psychology", **Sociometry**, Vol. 24, No. 4 (Dec. 1961), pp. 319-339.
- Thoits, Peggy: "Managing the Emotions of Others", **Symbolic Interaction**, (1996)19: 85-109.
- Thomas, William I.: **Primitive Behavior: An Introduction to the Social Sciences**, New York: McGraw-Hill, 1937.
- Thomas, William I.: "The Definition of Situation", Ed. By Manis and Meltzer, **Symbolic Interaction: A Reader in Social Psychology**. Third Edition. Boston: Allyn and Bacon. 1978.
- Thomas, William I.; Florian Znaniecki **The Polish Peasant In Europe And America**, New York : Alfred A. Knopf, 1927.
- Thorne, Barrie: **Gender Play**, New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 1993.
- Tom W. Goff: **Marx and Mead: Contributions to a Sociology of Knowledge**, Routledge Press, 1980.
- Trevifio, A. Javier: "Introduction: Erving Goffman and the Interaction Order", **Goffman's Legacy**, Ed. By. A. Javier Trevifio, 2003.
- Tucker, Charles: "Herbert Blumer: A Pilgrimage with Pragmatism", **Symbolic Interaction**, 1988. Vol 11, pp.99-124.
- Turner, Jonathan H.: "The Past, Present, Future of Theory in American Sociology", **Frontiers of Sociological Theory**, Ed. By.

- George Rithier, New York, Columbian University press, 1990.
- Turner, Jonathan H.: **A Theory of Social Interaction, Mead's and Schutz's Early Models of Interaction**, Stanford University Press, 1988.
- Turner, Jonathan H.: **Face to Face: Toward a Sociological Theory of Interpersonal Behavior**, Stanford, CA: Stanford University Press, 2004.
- Turner, Jonathan H.: "Parsons as a Symbolic Interactionist: A Comparison of Action and Interaction Theory", **Sociological Inquiry**, (1974) vol. 44, pp. 283-294.
- Turner, Jonathan; Leonardo Beeghley; Charles H. Powers: **Sosyolojik Teorinin Oluşumu**, Çev: Ümit Tatlıcan, Ankara, Sentez Yayınları, 2010.
- Turner, Ralph: "The Real Self: From Institution to Impulse", **American Journal of Sociology**, Vol. 81, No. 5 (Mar. 1976), pp. 989-1016.
- U.S. Bureau of the Census: **Historical Statistics of the United States**, series C.89, 1976.
- Ukasoanya G: "Social Adaptation of New Immigrant Students: Cultural Scripts, Roles, And Symbolic Interactionism", **International Journal for the Advancement of Counselling**, (2014) 36(2): 150-161.
- Vannini, Phillip: "The Geography of Disciplinary Amnesia: Eleven Scholars Reflect on The International State of Symbolic Interactionism", **Studies in Symbolic Interaction**, 2008, Volume 32. Pp.5-19, Emerald Group Publishing Limited, UK.

- Vannini, Phillip; Dennis Waskul: "Symbolic Interaction as Music: The Esthetic Constitution of Meaning, Self, and Society", **Symbolic Interaction**, Vol. 29, 2006, Issue 1, pp. 5-18.
- Victoroff, D.: "George Herbert Mead", **Sociologue et Philosophe**, Paris: Presse de Paris, 1953.
- W. Carey, James: **Communication as Culture**, Boston: Unwin Hyman, 1992.
- Wallace, Ruth; Alison Wolf: **Cotemporary Sociological Theory** (sixth edition), New Jersey, 2006.
- Ward, Lester F.: **Dynamic Sociology: Or Applied Social Science**, Reprint Services, US, 1883.
- Warshay, L. H.; D.W. Warshay: "The Individualizing and Subjectivizing of George Herbert Mead: A Sociology of Knowledge Interpretation", **Sociological Focus**, (1986). 19, 177–188. CA. I, pp. 259-272.
- Weaver, Gary R; Bradley R. Agle: "Religiosity and Ethical Behavior in Organizations: A Symbolic Interactionist Perspective", **The Academy of Management Review**, (2002) Vol. 27, No. 1, pp.77-97.
- Weber, Max: **Protestan Ahlakı ve Kaptalizmin Ruhu**, Çev. Zeynep Gürata, Ayraç Yayınevi, Ankara, 1999.
- Wellman, David: "The Politics of Herbert Blumer's Sociological Method", **Symbolic Interaction**, 1988:11, Pp. 59—68.
- Wiley, Norbert: **Contemporary Issues in Theory and Research**, Ed. By. Wiilliam E. Snizek, Ellsworth R. Fuhrman & Michael K. Mllller, Greenwood Press: Westport Co, 1979.
- Wiley, Norbert: **The Semiotic Self**, Chicago: University of Chicago Press, 1994.

- Williams, Christine L: "Shopping as Symbolic Interaction: Race, Class, and Gender in the Toy Store", **Symbolic Interaction**, Vol. 28, No. 4 (Fall 2005), pp. 459-472.
- Wirth, Louis: **The Ghetto**, The American Journal of Sociology, Vol. 33, No. 1 (Jul., 1927), pp. 57-71.
- Wood, Michael; Mark L. Wardell: "G. H. Mead's Social Behaviorism vs. The Astructural Bias of Symbolic Interactionism", **Symbolic Interaction**, Vol. 6, No. 1 (Spring 1983), pp. 85-96.
- Woods, David W: "George Herbert Mead on the Social Bases of Democracy", Ed. By F. Thomas Burke and Krzysztof Piotr Skowroński, **George Herbert Mead in the Twenty-first Century**, Lexington Books, United Kingdom, 2013.
- Wrong, Dennis H: **The Modern Condition: Essays at Century's End**, Stanford, Calif.: Stanford University Press, 1998.
- Young, T. R.: "Chaos theory and Symbolic Interaction Theory", **Symbolic Interaction**, Volume 14, Issue 3 Fall 1991, Pp. 321-334.
- Zeitlin, I.: **Rethinking Sociology**, New York: Appleton-Century-Crofts, 1973.
- Zimmerman, D.; D. Wieder: "Etnometodoloji and The Problem of Order: Comments on Denzin", Ed.By. J. Douglas, **In Understanding Everyday Life**, 1970. pp. 287-95. Chicago: Aidine.
- Zurcher, Louis A.: "The Bureaucratizing of Impulse: Self-Conception in the 1980s", **Symbolic Interaction**, Vol. 9, No. 2 (Fall 1986), pp. 169-178.

ÖZGEÇMİŞ

05.02.1983'te Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi'nde doğdu. 2009'da Xinjiang Normal Üniversitesi tarih bölümünden ve aynı yıl Xinjiang Üniversitesi Uygur Dili Edebiyatı bölümünden lisans düzeyinde mezun oldu. 2012'de Xinjiang Üniversitesi Folklore bölümünden mezun oldu. Yüksek Lisansını 2012'de Xinjiang Üniversitesi Folklore bölümünde “Uygurlarda Cemaatçilik: Toplumsal Dayanışma” başlıklı teziyle tamamladı. Doktora çalışmalarına İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde “Sembolik Etkileşimcilik ve Çağdaş Sosyal Teori: Topluma Yeni Bakışları” başlıklı teziyle devam etmektedir.